

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง
ในด้านสุขภาพ

ปณิธาน ตังตระกูล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
พ.ศ. 2556

**Legal Measures for Sanitation Right Protection
of the Prisoner Abstract**

Panitan Tungtragool

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Law**

Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2013

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณภักดิ์ เป็นอย่างสูง ที่ได้สละเวลาอันมีค่าของท่านรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้คำแนะนำและให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนในการจัดทำวิทยานิพนธ์ และติดตามความคืบหน้าในการเขียนวิทยานิพนธ์ตลอดมา จนกระทั่งสำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์เป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์พิเศษ ดร.คณิต ฒ นคร ซึ่งได้กรุณาได้รับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และท่านอาจารย์ ดร.อุทัย อาทิเวช และท่านรองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์ ซึ่งได้กรุณาได้รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งหากปราศจากท่านทั้งสามนี้แล้ว วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ก็คงจะไม่สมบูรณ์ โดยท่านทั้งสามได้สละเวลาอันมีค่าของท่านให้คำแนะนำและเพิ่มเติมข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียน จนกระทั่งสำเร็จเป็น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา และครอบครัวของผู้เขียนที่ให้โอกาสในการศึกษา ให้คำแนะนำ และเป็นกำลังใจให้กับผู้เขียนเสมอมา ให้ผู้เขียนสามารถทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี รวมทั้งขอขอบคุณเพื่อน ๆ นักศึกษาปริญญาโท นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้เขียนมาโดยตลอดด้วย

หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดผลดีต่อการศึกษาวิชานิติศาสตร์อยู่บ้าง ผู้เขียนขอมอบคุณงามความดีของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้แก่ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ผู้เขียน แต่ถ้าเกิดข้อบกพร่องหรือผิดพลาดประการใด ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ปณิธาน ตีงตระกูล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	5
1.5 วิธีการดำเนินการศึกษา.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2. ทฤษฎีเกี่ยวกับการบังคับโทษ แนวความคิด วิวัฒนาการและประวัติความเป็นมาของการคุมครองสิทธิผู้ต้องขัง.....	7
2.1 วัตถุประสงค์ของการลงโทษ.....	7
2.2 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก.....	14
2.3 แนวความคิดของการคุมครองสิทธิผู้ต้องขัง.....	18
2.4 ความเป็นมาในการคุมครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังในประเทศไทย..	20
2.5 กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยการบังคับโทษในระดับสากล.....	27
2.5.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน.....	27
2.5.2 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners).....	29
2.6 หลักเกณฑ์ในด้านการสาธารณสุขในเรือนจำของประเทศไทย.....	34
2.6.1 ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.....	35
2.6.2 ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479.....	36

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3. หลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำในด้านสุขอนามัยในต่างประเทศ.....	43
3.1 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.....	43
3.1.1 การบังคับโทษจำคุกทั่วไป.....	43
3.1.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังด้านสุขอนามัย.....	46
3.2 ญี่ปุ่น.....	56
3.2.1 การบังคับโทษจำคุกทั่วไป.....	57
3.2.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังด้านสุขอนามัย.....	58
3.3 อังกฤษ.....	61
3.3.1 การบังคับโทษจำคุกทั่วไป.....	61
3.3.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังด้านสุขอนามัย.....	63
3.4 สหรัฐอเมริกา.....	72
3.4.1 การบังคับโทษจำคุกทั่วไป.....	72
3.4.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังด้านสุขอนามัย.....	76
4. วิเคราะห์ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในด้านสุขอนามัย.....	84
4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขัง.....	85
4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางด้าน การแพทย์.....	93
4.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิในด้านเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของ ผู้ต้องขัง.....	105
4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ผู้ต้องขัง.....	112
4.5 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิในการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจ และนันทนาการ.....	118

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	121
5.1 บทสรุป.....	121
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	125
บรรณานุกรม.....	138
ประวัติผู้เขียน.....	145

DPU

หัวข้อวิทยานิพนธ์	มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง ในด้านสุขอนามัย
ชื่อผู้เขียน	ปณิธาน ดึงตระกูล
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณนทร์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2555

บทคัดย่อ

จำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มมากขึ้นจนล้นเรือนจำในประเทศไทยนับเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ในขณะที่จำนวนผู้ต้องขังในปัจจุบัน มีอยู่ 228,696 คน แต่ความจุปกติของเรือนจำที่จะรองรับได้มีเพียง 160,000 คน เท่านั้น เท่ากับผู้ต้องขังเกินความจุของเรือนจำที่จะรองรับได้อยู่ถึง 68,696 คน และหากจะพิจารณาถึงสถิติผู้ต้องขังในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ก็จะพบว่าจำนวนผู้ต้องขังเกินศักยภาพปกติที่เรือนจำจะรองรับได้ในทุกปี ทั้งนี้จำนวนผู้ต้องขังได้เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยประมาณเดือนละ 2,300 คน ดังนั้น หากจำนวนผู้ต้องขังยังเพิ่มขึ้นในอัตราดังกล่าวโดยไม่มีมาตรการใด ๆ มาแก้ไขปรับปรุงแล้ว จำนวนผู้ต้องขังจะเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 300,000 คน ภายในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งจะเกินความจุปกติที่เรือนจำจะรองรับได้ถึงเกือบสองเท่า สภาพความแออัดคับแคบของผู้ต้องขังในเรือนจำหรือที่เรียกว่าสภาวะผู้ต้องขังล้นเรือนจำนั้น ไม่เพียงแต่จะส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังในทางลบเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการเรือนจำอีกด้วย เพราะทำให้การจัดสวัสดิการ และการดูแลผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ ทำได้ด้วยความยากลำบาก สภาพความแออัดทำให้ผู้ต้องขังต้องนอน กินและใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างแออัด และปัญหาต่อมทิวความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเมื่ออัตรากำลังของเจ้าหน้าที่เรือนจำไม่ได้สัดส่วนกับผู้ต้องขัง ขณะที่จำนวนผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่จำนวนเจ้าหน้าที่ยังคงเดิม ทำให้อัตราส่วนเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังของประเทศไทยห่างไกลจากมาตรฐานมาก ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ จะมีอัตราส่วนเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังประมาณ 1 : 3 ถึง 1 : 6 และมาตรฐานสหประชาชาติ คือ 1 ต่อ 5 ส่วนประเทศไทยมีอัตราส่วนเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขัง 1 : 20 คือ มีเจ้าหน้าที่ 11,000 คน แต่มีผู้ต้องขัง 240,000 คน ที่สำคัญในการปฏิบัติงานภายในแดนเรือนจำจริง ๆ จะมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่น้อยลงไปอีก เพราะเจ้าหน้าที่อีกส่วนต้องไปปฏิบัติหน้าที่ภายนอกแดน หรือปฏิบัติงานบริหารบนที่ทำการในขณะที่ในแดนหนึ่ง ๆ อาจมีผู้ต้องขังถึง 1,000 คน แต่มีเจ้าหน้าที่ดูแลเพียง 12 คน ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง

ประเทศไทยมีปัญหาหลักคือผู้ต้องขังล้นเรือนจำ โดยมีจำนวนผู้ต้องขังมากเป็นอันดับ 25 ของโลก เฉลี่ยแล้ว 331 ต่อแสนประชากร อันนำไปสู่ปัญหาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัย เครื่องอุปโภค บริโภค อาหาร การบริการทางการแพทย์ โดยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงสภาพปัญหาในด้านสุขอนามัยของผู้ต้องขัง ซึ่งนับเป็นปัญหาสำคัญ และหากจำนวนผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัญหาด้านสุขอนามัยของผู้ต้องขังก็ย่อมเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าปัญหาด้านสุขอนามัย และด้านการให้บริการด้านสาธารณสุขภายในเรือนจำของประเทศไทยเป็นปัญหาที่สำคัญแต่กลับไม่ได้รับการแก้ไข เยียวยา และให้ความสำคัญกับปัญหานี้เท่าที่ควร

จากการศึกษาถึงการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในเรือนจำของประเทศต่าง ๆ จะมามีมาตรการทางกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองทางด้านสาธารณสุขแก่ผู้ต้องขังไว้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันจะมีการตรวจสุขภาพประจำปีตามเกณฑ์อายุของผู้ต้องขัง และได้รับการบำบัดและบริการทางการแพทย์เป็นพิเศษ โดยรัฐเป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายทั้งหมด ประเทศญี่ปุ่นในแต่ละเรือนจำจะมีแผนกแพทย์ โดยมีแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ประจำอยู่ในทุกเรือนจำ และยังมีเรือนจำสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วยซึ่งจะได้รับการดูแลรักษาพยาบาลเป็นพิเศษ ประเทศอังกฤษก็จะมีแพทย์ประจำเรือนจำสำหรับช่วยตรวจรักษาผู้ต้องขังเช่นเดียวกัน ผู้เขียนเห็นว่าหากประเทศไทยมีมาตรการในการควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำที่มีประสิทธิภาพอย่างเพียงพอ ก็ย่อมจะช่วยลดปัญหาการเกิดโรคระบาดและสร้างมาตรฐานการควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดภายในเรือนจำได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

Thesis Title	Legal Measures for Sanitation Right Protection of the Prisoner
	Abstract
Author	Panitan Tungtragool
Thesis Advisor	Assis.Prof. Dr. Thanee Vorapatr
Department	Law
Academic Year	2012

ABSTRACT

The abundant number of prisoners in Thailand prison is constantly increased. While current number is 228,696 prisoners but the capacity of the prison is limited to support only 160,000 prisoners. This means there are 68,696 abundant prisoners. Should we consider the statistic of prisoners in the past decade, it is found that number of the prisoners had exceeded the capacity of the prison to support the prisoners each year because number of prisoner was increased in average approx. 2,300 prisoners per month. Therefore, should it still constantly increases at the same rate without any resolution measures, number of the prisoners shall be increased to approx. 300,000 prisoners within 2014 that is double times increasing the capacity of the prison. The crowd or abundant of prisoners in the prison does not only negatively impact the living condition of the prisoners but also the prison management because it is very difficult to provide appropriate welfare and care. The crowded condition resulting the prisoners to crowdedly sleep, eat and live. Those problems shall be more serious when number of warders is not suitable to number or the prisoners. While number of prisoners is constantly increased but number of the warders is still unchanged. The proportion of warders to prisoners in Thailand is thus too much lower than the standard, of which, in other country is 1:3 to 1:6 while the UN standard is 1:5 but Thailand is only 1:20 or 11,000 warders to 240,000 prisoners. Importantly, warden in each prison zone is more less because partial warders are required to perform their duties outside the prison zone or responsible for the management while in each zone may contain 1,000 prisoners but only 12 warders and thus resulting insufficient care

Major problem of Thailand is abundant prisoners where the number of prisoners is as great as No. 25 of the world or in average 331:100,000. This has led to various problems, such as,

lodgment, eatable products and commodities , foods, medical services. This thesis is therefore focused to study the sanitation problem of the prisoners which is an important issue and should number of prisoners is still constantly increased, the sanitation problem is also increased. The author opines that problem on sanitation and public health service in the prison of Thailand is important but lack of appropriate resolution nor attention.

From the study on the right protection of the prisoners in the prisons of Thailand shall recommend to have legal measures to efficiently protect public health of the prisoners. For instance, Federal Republic of Germany provides yearly medical examination based on the age of the prisoners who are provided treatment and medical service for special case where the government shall be responsible for all expenses. Each prison in Japan has medical division headed by the doctor or medical specialist and there is prison separately for the sick prisoner who shall be specially cared. England also has doctor permanently attend in the prison to examine and treat the prisoners as well. The author therefore opines that should Thailand has measures to sufficiently control and prevent epidemic, it shall efficiently reduce epidemic and build appropriate standard to control and protect epidemic in the prison.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน สังคมไทย มีการกระทำความผิดในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยจะเห็นได้จากจำนวนอาชญากรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งลักษณะของอาชญากรรมที่มีความรุนแรง และใช้วิธีการหรือรูปแบบที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งสาเหตุที่ทำให้มีอาชญากรรมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก็เนื่องมาจากสังคมในยุคปัจจุบันมักจะให้ความสำคัญไปที่คุณค่าของวัตถุสิ่งของ มากกว่าคุณค่าทางความคิดหรือทางศีลธรรม ทำให้เกิดการแข่งขันกันอย่างมากและก่ออาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุสิ่งของ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องหรือกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในสังคม และผลที่ตามมาคือตัวผู้กระทำความผิดถูกลงโทษตามกฎหมาย ซึ่งการถูกจำคุกเป็นวิธีการลงโทษรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาจรวมถึงบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดและถูกฟ้องคดีอาญาก็จะต้องถูกควบคุมตัวไว้ในเรือนจำ เช่นเดียวกับผู้ถูกตัดสินว่าได้กระทำความผิดแล้ว

จำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มมากขึ้นจนล้นเรือนจำในประเทศไทยนับเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ในขณะที่จำนวนผู้ต้องขังในปัจจุบัน มีอยู่ 228,696 คน¹ แต่ความจุปกติของเรือนจำที่จะรองรับได้มีเพียง 160,000 คน เท่านั้น เท่ากับผู้ต้องขังเกินความจุของเรือนจำที่จะรองรับได้อยู่ถึง 68,696 คน และหากจะพิจารณาถึงสถิติผู้ต้องขังในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ก็จะพบว่าจำนวนผู้ต้องขังเกินศักยภาพปกติที่เรือนจำจะรองรับได้ในทุกปี โดยเฉพาะจำนวนนักโทษเด็ดขาดที่มีจำนวนมากถึงร้อยละ 73.16 ของจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด² ทั้งนี้จำนวนผู้ต้องขังได้เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยประมาณเดือนละ 2,300 คน ดังนั้น หากจำนวนนักโทษเด็ดขาดยังเพิ่มขึ้นในอัตราดังกล่าวโดยไม่มีมาตรการใด ๆ มาแก้ไขปรับปรุงแล้ว จำนวนผู้ต้องขังจะเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 300,000 คน ภายในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งจะเกินความจุปกติที่เรือนจำจะรองรับได้ถึงเกือบสองเท่า สภาพความแออัดยัดเยียด ของผู้ต้องขังในเรือนจำหรือที่เรียกว่าสภาวะผู้ต้องขังล้นเรือนจำนั้น ไม่เพียงแต่จะส่งผลกระทบต่อ

¹ กรมราชทัณฑ์, กองแผนงาน ศูนย์ทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง. สถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ทั่วประเทศ รท. 102 (ก), สํารวจ ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2556.

² แหล่งเดิม.

สภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังในทางลบเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการเรือนจำอีกด้วย เพราะทำให้การจัดสวัสดิการ และการดูแลผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ ทำได้ด้วยความยากลำบาก สภาพความแออัดทำให้ผู้ต้องขังต้องนอน กินและใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างแออัด และปัญหาของทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเมื่ออัตรากำลังของเจ้าหน้าที่เรือนจำไม่ได้สัดส่วนกับผู้ต้องขัง ขณะที่จำนวนผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่จำนวนเจ้าหน้าที่ยังคงเดิม ทำให้อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังของประเทศไทยห่างไกลจากมาตรฐานมาก ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ จะมีอัตราส่วนเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังประมาณ 1:3 ถึง 1:6 และมาตรฐานสหประชาชาติคือ 1 ต่อ 5 ส่วนประเทศไทยมีอัตราส่วนเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขัง 1:20 คือ มีเจ้าหน้าที่ 11,000 คน แต่มีผู้ต้องขัง 240,000 คน ที่สำคัญในการปฏิบัติงานภายในแดนเรือนจำจริง ๆ จะมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่น้อยลงไปอีก เพราะเจ้าหน้าที่อีกส่วนต้องไปปฏิบัติหน้าที่ภายนอกแดน หรือปฏิบัติงานบริหารบนที่ทำการในขณะที่ในแดนหนึ่ง ๆ อาจมีผู้ต้องขังถึง 1,000 คน แต่มีเจ้าหน้าที่ดูแลเพียง 12 คน ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง³

ประเทศไทยมีปัญหาหลักคือผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนผู้ต้องขังทั้งสิ้นรวม 265,672 คน โดยแบ่งออกเป็นผู้ต้องขังระหว่างอุทธรณ์-ฎีกา พิจารณา และสอบสวน 69,725 คน และผู้ต้องขังเด็ดขาด 195,947 คน⁴ โดยประเทศไทยมีจำนวนผู้ต้องขังมากเป็นอันดับ 25 ของโลก เหลือแล้ว 331 ต่อแสนประชากร⁵ อันนำไปสู่ปัญหาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัย เครื่องอุปโภค บริโภค อาหาร การบริการทางการแพทย์ โดยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงสภาพปัญหาในด้านสุขอนามัยของผู้ต้องขัง ซึ่งนับเป็นปัญหาสำคัญ และหากจำนวนผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัญหาด้านสุขอนามัยของผู้ต้องขังก็ย่อมเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 51⁶ บัญญัติให้บุคคลทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับบริการทางสาธารณสุข ได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่อ

³ นัทธี จิตสว่าง. นักโทษล้นคุกกับมาตรการทางเลือกในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด โดยไม่ใช้เรือนจำ. สืบค้น 23 เมษายน 2556, จาก <http://www.gotoknow.org/posts/497865>.

⁴ สถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ทั่วประเทศ รท. 102 (ก). หน้าเดิม.

⁵ เบ็ดคุงไทย 2554 เทียบคุกฝรั่งเศส และบางคำตอบจากราชทัณฑ์. สืบค้น 6 มิถุนายน 2554, จาก <http://prachatai.com/journal/2011/06/35301>.

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 51 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

อันตราย จากรัฐอย่างเหมาะสม ได้มาตรฐาน และทันต่อเหตุการณ์ อีกทั้งมาตรา 30⁷ ยังได้บัญญัติถึงเรื่องความเสมอภาคของบุคคลทุกคนในการที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติผู้ต้องขังกลับไม่ได้รับสิทธิเช่นว่านี้ ซึ่งปัญหาหลักในด้านการสาธารณสุข การควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดภายในเรือนจำ มาจากจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องจนล้นเรือนจำ รวมทั้งการขาดแคลนบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะบุคลากรด้านการควบคุมและพัฒนาคุณภาพของเจ้าพนักงานเรือนจำ ปัญหาด้านอาคารสถานที่ มีความเก่าแก่ ทรุดโทรม และคับแคบ ปัญหาการขาดแคลนแพทย์ในการดูแลสุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขัง และปัญหาการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง⁸ เป็นต้น

ปัญหาด้านสุขอนามัย และด้านการให้บริการด้านสาธารณสุขภายในเรือนจำเป็นปัญหาที่สำคัญแต่กลับไม่ได้รับการแก้ไข เยียวยา และให้ความสำคัญกับปัญหานี้เท่าที่ควร

จากปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นประเทศไทยมีปัญหาสำคัญในเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังที่เห็นได้ชัด คือ กรณีของ เซอร์รี่ แอน ดันแคน ซึ่งผู้ต้องขังทุกคนนอกจากจะไม่ได้กระทำความผิดแล้ว ยังต้องเสียชีวิตจากการที่ได้รับเชื้อโรคร้ายที่มาจากเรือนจำ ถึงแม้ว่าผู้ต้องขังที่ยังมีชีวิตอยู่จะได้รับเงินทดแทนเป็นจำนวนที่สูงมาก แต่เงินทดแทนดังกล่าวไม่ได้เกิดประโยชน์แต่อย่างใดต่อตัวผู้ต้องขัง เพราะผู้ต้องขังทุกคนได้สูญเสียทั้งชีวิต ร่างกายและจิตใจอย่างไม่มีทางได้กลับคืนมา

ผู้เขียนมีความเห็นว่าหากไม่มีการแก้ไขหรือหามาตรการทางกฎหมายใดๆ มารองรับปัญหาดังกล่าวย่อมทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ โดยผู้ต้องขังที่อยู่ภายในเรือนจำอาจต้องเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรค หรือ โรคระบาดภายในเรือนจำ และเป็นอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย และอาจต้อง

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐอย่างเหมาะสมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและทันต่อเหตุการณ์”

⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30 (ความเสมอภาค) บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิดเชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”.

⁸ ธาณี วรภัทร์. (2552, น. 5). *กฎหมายบังคับโทษในประเทศไทย : การบังคับโทษจำคุก*. ดุษฎีนิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

เสียชีวิตลงได้ ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาและหาแนวทางหรือมาตรการในการควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษากฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข การควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำ ที่ประเทศไทยนำมาใช้อยู่ในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข การควบคุมและป้องกันโรคระบาดในเรือนจำของต่างประเทศ ทั้งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เพื่อนำมาศึกษา วิเคราะห์ เปรียบเทียบ กับกฎหมายไทย
3. เพื่อเปรียบเทียบ หาข้อดี ข้อเสียในการนำมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข การควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำที่ประเทศต่าง ๆ นำมาใช้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไข และหามาตรการทางกฎหมายในการควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพ

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

จากปัญหาที่เกิดขึ้นในสภาพสังคมปัจจุบันที่ผู้ต้องขังมีจำนวนมาก ซึ่งจำนวนนักโทษเด็ดขาดมีมากถึงร้อยละ 73.16 ของจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด⁹ แต่บุคคลากรรวมถึงสถานที่ภายในเรือนจำไม่เพียงพอรองรับจำนวนผู้ต้องขัง โดยเฉพาะนักโทษเด็ดขาด จึงเกิดปัญหาจากการที่ไม่สามารถควบคุม ดูแล ให้สวัสดิการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำได้อย่างเต็มที่ ซึ่งปัญหาที่ผู้เขียนเห็นว่ามี ความสำคัญและอาจเกิดผลกระทบที่รุนแรงตามมาได้ นั่นก็คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับสวัสดิการด้านสาธารณสุข การป้องกันและควบคุมการเกิดโรคระบาด การจัดการให้บริการด้านสาธารณสุขยังมีไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ในประเทศต่าง ๆ ล้วนมีมาตรการทางกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองทางด้านสาธารณสุขแก่ผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันจะมีการตรวจสุขภาพประจำปีตามเกณฑ์อายุของผู้ต้องขัง และได้รับการบำบัดและบริการทางการแพทย์เป็นพิเศษ โดยรัฐเป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายทั้งหมด ประเทศญี่ปุ่นในแต่ละเรือนจำจะมีแผนกแพทย์โดยมีแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ประจำอยู่ในทุกเรือนจำ และยังมีเรือนจำสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วยซึ่งจะได้รับการดูแลรักษาพยาบาลเป็นพิเศษ ประเทศอังกฤษก็จะมีแพทย์ประจำเรือนจำสำหรับช่วยตรวจรักษาผู้ต้องขังเช่นเดียวกัน ผู้เขียนเห็นว่าหากประเทศไทยมีมาตรการใน

⁹ สถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ทั่วประเทศ รท. 102 (ก). หน้าเดิม.

การควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำที่มีประสิทธิภาพอย่างเพียงพอ ก็ย่อมจะช่วยลดปัญหาการเกิดโรคระบาดและสร้างมาตรฐานการควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดภายในเรือนจำได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ¹⁰

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

มุ่งเน้นศึกษาหลักกฎหมายและมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทสิทธขงผู้ต้องขัง โดยเฉพาะนักโทษเด็ดขาดที่ต้องโทษอยู่ภายในเรือนจำ โดยศึกษาถึงมาตรการเกี่ยวกับการสาธารณสุข ในการควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดภายในเรือนจำ เปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่แต่ละประเทศนำมาใช้ในการคุ้มครองสิทธิขงผู้ต้องขัง โดยทำการศึกษาทั้งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ได้แก่ ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์เช่นเดียวกับประเทศไทย ได้แก่ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

1.5 วิธีการดำเนินการศึกษา

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ทำการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกับสิทธิขงผู้ต้องขัง กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษแห่งสหประชาชาติ กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิขงผู้ต้องขัง กฎหมายของประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน และประเทศญี่ปุ่น รวมถึงบทความ คดีความ เอกสารรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ ตำราทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงหลักกฎหมาย หลักเกณฑ์ต่าง ๆ รวมถึงมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข การควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำในประเทศไทย

¹⁰ ธาณี วรภัทร์. (2553, น. 105-109). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิทยุชน.

2. เพื่อให้ทราบถึงกฎหมายของแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ อันเป็นมาตรการที่เกี่ยวกับการสาธารณสุข การควบคุมและป้องกันโรคระบาดในเรือนจำ

3. เพื่อให้ทราบถึงข้อดี ข้อเสีย ของมาตรการที่เกี่ยวกับการสาธารณสุข การควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำที่ประเทศไทยและต่างประเทศนำมาใช้ และทราบถึงแนวทางหรือมาตรการที่เหมาะสมที่สุดที่จะนำมาใช้ปรับปรุง แก้ไขกฎหมาย รวมถึงหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการสาธารณสุข การควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

บทที่ 2

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบังคับโทษ แนวความคิด วิวัฒนาการ และประวัติความเป็นมาของการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง

ในบทนี้ ผู้เขียนจะอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษ และการบังคับโทษจำคุก แนวความคิดและที่มาของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอันเป็นหลักการสากล เพื่อให้ทราบถึงที่มาและแนวคิดของการให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์ถึงข้อบกพร่องในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังของประเทศไทยต่อไป

2.1 วัตถุประสงค์ของการลงโทษ

เมื่อได้พิจารณากระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบ ประกอบกับภารกิจของกฎหมายอาญา จะพบว่ากฎหมายอาญาในส่วนสารบัญญัติจะทำหน้าที่เป็นกฎ กติกาของสังคมที่คนในสังคมทุกคนจะต้องเคารพและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยบุคคลจะต้องรับโทษในทางอาญาที่ต่อเมื่อได้กระทำการตามที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ เมื่อมีการกระทำ ความผิดอาญากฎหมายอาญาจะมีผลใช้บังคับได้จริงก็ต้องอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการดำเนินการ ตั้งแต่ในชั้นสอบสวน ฟ้องร้อง และในชั้นพิจารณา พิพากษา และบังคับโทษ ในขั้นตอนของการบังคับโทษจำคุกนี้ การจะดำเนินการตามคำพิพากษาของศาลที่ให้จำคุกเป็นระยะเวลาเท่านั้นเท่านี้โดยไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นหลักประกัน ได้ว่าผู้ถูกดำเนินการบังคับโทษจำคุกตามหมายจำคุกจากศาลตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดโทษไว้นั้น จะมีความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหรือไม่ และจะไม่ไปกระทำความผิดอีกหรือไม่ อันจะยังให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลตามภารกิจในการให้ความคุ้มครองสังคม ปราบปรามและป้องกันการกระทำความผิด และภารกิจในการคุ้มครองคุณธรรมทางกฎหมาย และคุ้มครองคุณภาพของการกระทำ ดังที่ได้กำหนดเป็นภารกิจหลักที่สำคัญของกฎหมายอาญาหรือภารกิจของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างแท้จริง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแม้ว่ากระบวนการขั้นตอนของระบบทำการตรวจสอบความจริง จะสามารถพิสูจน์หาตัวบุคคลผู้กระทำความผิดหรือจำเลยมาลงโทษได้แล้ว หากกระบวนการยุติธรรม

ทางอาญาขาดขั้นตอนหรือกระบวนการของการบังคับโทษที่มีประสิทธิภาพ ก็จะไม่สามารถเป็นหลักประกันได้ว่าการจำคุกบุคคลดังกล่าวไว้ตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดและพ้นโทษออกไปแล้วจะไม่กลับมาก่อทำความผิดซ้ำอีก การให้ผู้กระทำความผิดในหลายๆ ลักษณะมาอาศัยอยู่ในเรือนจำเดียวกันโดยไม่มีการแบ่งแยก และไม่มีการดำเนินการแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามหลักของการบังคับโทษจำคุกนั้น จะกลายเป็นผลให้การที่นักโทษมาอยู่ร่วมกันนาน ๆ จะซึมซับและเรียนรู้พฤติกรรมซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นสถานการณ์ที่เรียกว่าเรือนกลายเป็นมหาวิทยาลัยที่สร้างอาชญากรออกสู่สังคม ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อคนในสังคมอย่างยิ่ง กับทั้งยังทำให้กระบวนการยุติธรรมในส่วนอื่นๆ เช่น ตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล จะต้องทำงานมากขึ้นและช้ำอยู่กับบุคคลเดิม อันเป็นการเสียเวลาเสียค่าใช้จ่ายงบประมาณที่ต้องเพิ่มสูงขึ้นและสูญเปล่า และสิ่งที่สำคัญคือปริมาณอาชญากรอาชีพหรือองค์กรอาชญากรรมก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย¹

การลงโทษ คือ การปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่ได้รับการปฏิบัตินั้นได้รับผลร้าย เนื่องมาจากการที่ผู้นั้นได้ปฏิบัติหรือทำการที่ฝ่าฝืนกฎ กติกาของสังคม โดยรัฐจะเป็นผู้ทำหน้าที่จัดการให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลร้าย การลงโทษเป็นรูปแบบหนึ่งของการป้องกันสังคมจากผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ การป้องกันแบ่งออกเป็น การป้องกันทั่วไป และการป้องกันพิเศษ²

มาตรการบังคับทางอาญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการป้องกันทั่วไป (General Prevention/Generalprvention) คือ การลงโทษผู้กระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 อันได้แก่ การประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน เนื่องจากเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่ใช้ข่มขู่มิให้บุคคลอื่นกระทำความผิดในทางเดียวกัน หรือกระทำเป็นแบบอย่าง อันจะเป็นการบังคับจิตใจของบุคคลทั่วไปที่คิดจะกระทำความผิดอย่างเดียวกันนั้น ให้ยุติความคิดนั้น ๆ

มาตรการบังคับทางอาญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการป้องกันพิเศษ (Special Prevention/Spezialprvention) เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ใช้เพื่อป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกลับมากระทำความผิดแบบเดียวกันซ้ำอีก และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดที่อาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชีวิตหรือทรัพย์สินของผู้อื่น อันอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต วิธีการเพื่อความปลอดภัยเป็นทางเลือกที่ศาลสามารถที่จะสั่งให้นำมาใช้ควบคู่ไปกับการลงโทษหรือเลือกใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยมาบังคับใช้แทนมาตรการลงโทษทางอาญาได้ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อภารกิจหลักในการคุ้มครองสังคม และป้องกันการกระทำความผิดกฎหมายอาญา ทั้งนี้การเลือกใช้

¹ ธาณี วรภัทร์. (2553, น. 31). กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

² แหล่งเดิม.

วิธีการเพื่อความปลอดภัยอันเป็นมาตรการป้องกันพิเศษมาใช้ควบคู่ไปกับการลงโทษหรือแทน มาตรการลงโทษ ก็เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการใช้มาตรการบังคับทางอาญา กล่าวคือ

1) การป้องกันทั่วไป (General Prevention/Generalprvention) การลงโทษการกระทำที่ ละเมิดต่อกฎหมาย เพื่อให้ผู้กระทำความผิดทราบว่าได้กระทำในสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ และเพื่อให้ บุคคลอื่นทั่วไปเห็นว่าหากมีการกระทำเช่นนี้เกิดขึ้น การกระทำนั้นก็จะไม่เป็นที่ยอมรับ บุคคลย่อม จะต้องได้รับโทษจากการกระทำที่ผิดต่อกฎหมาย

2) การป้องกันพิเศษ (Special Prevention/Spezialprvention) เป็นการป้องกันมิให้ผู้ ที่เคยกระทำความผิดกลับมาก่ออันตรายต่อสังคมได้อีกในอนาคต โดยการใช้อนุมาตรการฟื้นฟูและ ป้องกันในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ต้องรับโทษนั้น ได้รู้สึกสำนึกว่าการ กระทำของตนเป็นการกระทำที่ผิด อันเป็นพฤติกรรมที่คนในสังคมส่วนใหญ่ไม่พึงประสงค์จะให้ เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น จึงต้องนำเข้าสู่กระบวนการแก้ไขพฤติกรรมมนุษย์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ที่ไม่ดีขึ้นให้หมดไป³ โดยมีทฤษฎีการลงโทษที่สำคัญ ดังจะกล่าวต่อไปนี้⁴

การลงโทษทางอาญา คือ ผลแห่งความผิดที่ผู้กระทำจะได้รับเมื่อมีการฝ่าฝืนกฎ กติกาที่ รัฐกำหนดวางไว้ ซึ่งการลงโทษย่อมจะก่อให้เกิดความเจ็บปวด ทุกข์ทรมาน และเกิดความไม่พึง พอใจแก่ผู้ที่ต้องได้รับโทษดังกล่าว โดยนักวิชาการมีความเห็นว่าการลงโทษไม่ควรเป็นเรื่องที่ กระทำเพื่อการแก้แค้นผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว แต่ควรจะเป็นการกระทำเพื่อคุ้มครอง ผู้กระทำความผิดมิให้ถูกแก้แค้นจากผู้เสียหาย เนื่องจากการแก้แค้นกันเองย่อมก่อให้เกิดความไม่ สงบสุขในสังคม ดังนั้นการยับยั้งไม่ให้มีการกระทำความผิดที่กฎหมายห้าม การก่อให้เกิดความ ทุกข์ทรมานน้อยที่สุดทั้งต่อผู้กระทำความผิดและต่อผู้อื่นในสังคม การให้ผู้กระทำความผิดสำนึก ผิดในการกระทำของตน ตลอดจนการแสดงออกว่าสังคมไม่ยอมรับการกระทำความผิดนั้น⁵ ได้ทาง ทฤษฎีได้จำแนกวัตถุประสงค์ของการลงโทษออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ การลงโทษเพื่อการแก้แค้น ทดแทน การป้องกันหรือยับยั้งการกระทำความผิด การทำให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถไปกระทำ ความผิดอีก และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด⁶ โดยจะอธิบายถึงรายละเอียด ดังต่อไปนี้

³ แหล่งเดิม.

⁴ อุททิศ แสนโกสติก. (2515, 23 มีนาคม). *หลักกฎหมายอาญา : การลงโทษ*. อนุสรณ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ.

⁵ Walker Aims of Punishment. (1971). pp. 48-65. อ้างถึงใน. ประชาน วัฒนวนิชย์. (2546, น. 365). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประกายพริก.

⁶ CMV Clarkson and HM Keating Criminal Law : Text and Materail. (London : Sweet & Maxwell, 1998). p. 26.

(1) การลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน (retribution) ทฤษฎีนี้มีความหมายหลายประการ แตกต่างกันไปตามยุคสมัย โดยอาจหมายความถึง การแก้แค้น (vengeance) หรือการชดใช้ความผิด (expiation) โดยในปัจจุบันกลุ่มประเทศแถบตะวันตก โดยเฉพาะในสหราชอาณาจักร ให้ความหมายว่าหมายความถึงการที่ผู้กระทำความผิดได้รับการลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดที่กระทำ (just desert) การติเตียน (censure) หรือการประณาม (denunciation)

ทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การแก้แค้น” (vengeance)⁷ จะถือว่าการลงโทษเป็นการแสดงอย่างชัดเจนและยืนยันถึงความเกลียดชังที่มีต่อการกระทำความผิด และทำให้เกิดความชอบธรรมในการลงโทษ เพราะกฎหมายอาญามีพื้นฐานมาจากกฏศีลธรรม เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นอันเป็นการล่วงละเมิดศีลธรรมของชุมชน กฎหมายจึงได้ดำเนินบทบาทในเชิงสังคมบนหลักการที่ว่า เป็นความชอบธรรมทางศีลธรรมที่จะลงโทษผู้กระทำความผิด โดยรัฐจะดำเนินการลงโทษเพื่อวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ ดำเนินการแทนผู้เสียหาย ญาติ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแก้แค้นกันเอง และสนองมโนธรรมของคนในสังคมที่ต้องให้มีการลงโทษผู้กระทำความผิด เนื่องจากเชื่อว่าการแก้แค้นเป็นสัญชาตญาณเฉกเช่นเดียวกับสัตว์ที่มักจะกัดตอบเมื่อถูกทำร้าย การแก้แค้นผู้กระทำความผิดจึงไม่ใช่เพียงเรื่องที่สังคมยอมรับกันแต่เป็นความต้องการในฐานะที่เป็นทางระบายออก เพราะหากไม่มีการลงโทษก็จะต้องมีการอดกลั้นความรู้สึกที่ไม่ชอบธรรมนั้นจนอาจถึงจุดระเบิดอันนำไปสู่การลุกฮือและกระทำการในเรื่องที่ไม่พึงประสงค์⁸

ส่วนทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การชดใช้ความผิด” (expiation) เกิดขึ้นจากความเชื่อที่ว่า ผู้กระทำความผิดจะต้องชดใช้ความผิดที่ได้กระทำจึงต้องทนรับความทุกข์เรื่องนี้ถือว่าเป็นเรื่องทำนองเดียวกับการแก้แค้นทดแทน เพราะผู้กระทำความผิดจะต้องชดใช้หนี้ต่อสังคม และการที่ต้องรับผิดดังกล่าวจะทำให้สังคมยอมรับเพราะมีการลงโทษแล้ว แนวความคิดนี้มีพื้นฐานมาจากอิทธิพลของศาสนา แต่มีนักวิชาการบางท่านเห็นว่าเป็นเรื่องจิตวิทยาที่ผู้กระทำความผิดเองต้องการจะชดใช้ความผิด

ทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดที่กระทำ” (just desert) ถือเป็นแนวความคิดใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากมีกระแสคัดค้านทฤษฎีป้องกันและทฤษฎีแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิด⁹ และเห็นกันว่าควรลงโทษ

⁷ James Fitzjames Stephen. *A History of the Criminal Law of English Vol. II.* (1883). pp. 81-82.

⁸ Puttkammer. *Administration of Criminal Justice* 9. (1953); Cohen. *Moral Aspects of the Criminal Law* 49 *Yale L.J.* 1940. pp. 987-1025.

⁹ Andrew von Hirsch and Andrew Ashworth. *Principle Sentencing.* (1992). pp. 254-255.

ผู้กระทำความผิดเพราะเขาควรจะได้รับ¹⁰ โดยในปัจจุบันทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดที่กระทำ” ถือเป็นทฤษฎีหลักของการลงโทษทางอาญาในสหราชอาณาจักร ตาม Criminal Justice Act 1991¹¹ และมลรัฐส่วนใหญ่ในสหรัฐอเมริกาได้มีการปฏิรูปการลงโทษโดยยึดถือแนวความคิดเรื่องการลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดที่กระทำนี้¹² Clarkson และ Keating ได้กล่าวว่าทฤษฎีดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นตามแนวความคิดของ Kant ที่ว่า บุคคลจะต้องรับโทษหากทำการฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งด้วยวิธีการนี้จะทำให้มนุษย์เคารพต่อตนเองและรับผิดชอบในการกระทำของตนที่ได้เลือกที่จะกระทำความผิด เพราะการลงโทษเพื่อแก้ไขปรับปรุงอาจจะเป็นการปฏิบัติต่อมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับสัตว์เลี้ยง ทั้งนี้ เนื่องจากทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ได้กำหนดไว้ว่าบุคคลมีหน้าที่ที่จะไม่ทำสิ่งที่กระทบต่อสิทธิของผู้อื่น กฎหมายจึงได้กำหนดให้ชัดเจนเพิ่มเติมว่าบุคคลทุกคนจะต้องเคารพกฎหมายและเนื่องจากการกระทำความผิดจะทำให้ผู้กระทำได้รับประโยชน์อันไม่ชอบที่ผู้ซึ่งปฏิบัติตามกติกายบ้านเมือง ไม่อาจได้มา ซึ่งจะตัดสินโทษชอบกระทำ ความผิด ไม่มีศีลธรรมอย่างที่คุณอื่นมี¹³ การลงโทษจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะเรียกคืนซึ่งประโยชน์ที่ผู้กระทำความผิดได้ไปโดยไม่ชอบดังกล่าว ทั้งจะเป็นการฟื้นฟูคุณภาพทางสังคม¹⁴

ประการสุดท้าย ทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การติเตียน” (censure) หรือ “การประณาม” (denunciation) เป็นแนวความคิดที่กล่าวเพิ่มเติมจากทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของการลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดที่กระทำ ซึ่งเห็นว่า ความเหมาะสมในการลงโทษก็คือวัตถุประสงค์ของการลงโทษ เพราะจะมีการลงโทษที่เป็นบางสิ่งที่เป็นสิ่งที่ดี นั่นคือความเป็นธรรม¹⁵ แต่นักวิชาการในกลุ่มนี้เห็นเพิ่มเติมว่าการลงโทษตามทฤษฎีให้เหมาะสมกับความผิดที่กระทำควรมีการผสมผสานการแสดงออกซึ่งการไม่ยอมรับและการประณามการกระทำความผิดรวมถึงตัวผู้กระทำความผิด¹⁶

¹⁰ Walker and Hough. *Public Attitudes to Sentencing*. (1988). pp. 185-186.

¹¹ Home Office White Paper Crime. *Justice and Protecting the Public*. (1990). Cm. 965, para 1.6.

¹² CMV Clarkson and HM Keating *Criminal Law : Text and Materail* (p. 28). .Op.cit.

¹³ Morris. *Presons and Punishment*. (1968). 52 Monist 475.

¹⁴ Hampton. *Correcting Harms versus Righting Wrongs : The Goal of Retribution* '39 U.C.L.A. Law Review 1992. pp. 1659-1686.

¹⁵ Moore. *The Moral Worth Of Retribution* in Schoeman (ed.) *Responsibility, Character and the Emotions : New Essays in Moral Philosophy*. (1987).

¹⁶ Hirsch *Part or Future Crimes*. (1985). p. 52.

(2) การลงโทษเพื่อป้องกันหรือยับยั้งการกระทำความผิด (deterrence) ทฤษฎีนี้จะเน้นไปที่ผลของการลงโทษ เพื่อเป็นการลดการกระทำความผิดที่จะเกิดขึ้นด้วยการลงโทษให้เห็นเป็นตัวอย่าง ทฤษฎีการป้องกันนี้อาจแบ่งพิจารณาได้เป็น 3 ประการ คือ

(2.1) การป้องกันส่วนบุคคล (individual deterrence) เรื่องนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของทฤษฎีป้องกันที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อลดแรงจูงใจในการกระทำความผิดโดยมีความคาดหวังว่าการถูกลงโทษจะทำให้ผู้กระทำความผิดไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก ดังนั้น หน้าที่สำคัญของผู้พิพากษาตามแนวความคิดนี้ก็คือการคาดการณ์และเลือกโทษที่จะส่งผลกระทบต่อผู้กระทำความผิดให้มากที่สุด โดยผู้กระทำความผิดบางคนที่ไม่มีความตั้งใจจะกลับไปกระทำความผิดอีกอาจไม่ต้องรับโทษ ในขณะที่อาจต้องใช้โทษรุนแรงจนดูเหมือนไร้ความปราณีแก่ผู้กระทำความผิดอีกคนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มีการกล่าวกันว่าทุกครั้งที่มีการกระทำความผิด ทฤษฎีนี้จะถูกสั่นคลอน และมีความเห็นกันว่าทฤษฎีนี้จะมีผลเมื่อใช้กับผู้กระทำความผิดซ้ำ นั่นคือ การที่การลงโทษที่มีขึ้นในครั้งแรกล้มเหลว¹⁷

(2.2) การป้องกันส่วนทั่วไป (general deterrence) โดยเห็นว่าการขู่ว่าจะลงโทษจะมีผลเป็นการยับยั้งบุคคลไม่ให้กระทำความผิด ในขั้นตอนการออกกฎหมายรัฐสภาจึงต้องกำหนดโทษเอาไว้เพื่อขู่ไม่ให้บุคคลคิดไปกระทำความผิด และในขั้นตอนการลงโทษจะต้องลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อแสดงให้เห็นในสังคมเห็นและไม่เอาเป็นเยี่ยงอย่าง

(2.3) การป้องกันเนื่องจากบทเรียนที่เกิดขึ้น (educative deterrence) ทฤษฎีนี้อธิบายไปถึงการแก้ปัญหากรณีการกระทำความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ของอาชญากรที่มีความรู้ความสามารถในสำนักงานหรือในโรงงานอุตสาหกรรม โดยการฟ้องคดีประเภทนี้ยังมีไม่มากนัก อาจจะเนื่องมาจากคนในสังคมยังไม่เห็นว่าการกระทำความผิดดังกล่าวเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องจึงยังไม่เกิดการยับยั้งทางจิตสำนึกต่อการกระทำความผิดเพราะเห็นว่าเป็นเพียงเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำให้ไม่มีพลังในการกระตุ้นจิตสำนึกคนในสังคมว่าควรมีการลงโทษการกระทำความผิดในลักษณะนี้ อันจะส่งผลในเชิงป้องกันการกระทำความผิดในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

(3) การลงโทษเพื่อทำให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถกลับไปกระทำความผิดได้อีก (incapacitation) ทฤษฎีนี้เป็นเรื่องการทำให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถกระทำความผิดอีก ซึ่งจะทำได้โดยการแยกบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ออกจากสังคม อาจเป็นการถาวรหรือเพียงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้คนในสังคมได้รับความปลอดภัยจากทุกข้อนที่่จะเกิดขึ้นจากบุคคลที่ไม่พึงประสงค์นั้น เนื่องจากผู้กระทำความผิดบางคนไม่สามารถนำทฤษฎีป้องกันหรือแก้ไขฟื้นฟูมาใช้ได้ ทำให้บุคคล

¹⁷ Walker and Padfield Sentencing : Theory, Practice and Law (2nd ed., 1996). pp. 79-95.

ดังกล่าวอาจไปกระทำความผิดหากมีโอกาสทำได้ ดังนั้น มาตรการคุมครองสังคมที่พอจะทำได้ก็คือ การควบคุมบุคคลดังกล่าวไว้ชั่วคราวหนึ่งเพื่อไม่ให้ไปก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แต่เดิมนั้นมีการใช้การประหารชีวิต ตัดแขนตัดขา หรือเนรเทศ แก่ผู้กระทำความผิดประเภทนี้ แต่ในปัจจุบันอาจใช้การควบคุมบุคคลไว้ในเขตที่กำหนด (curfew) ยึดใบอนุญาต หรือจำคุก ซึ่งการจะนำมาตราอย่างไรมาใช้นั้นขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของการกระทำความผิด

(4) การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (rehabilitation) การลงโทษตามทฤษฎีนี้ถือเป็นพัฒนาการที่สำคัญของทฤษฎีการลงโทษทางอาญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎหมาย ที่ไม่ใช่การสร้างความปลอดภัยว่าจะถูกลงโทษ แต่เป็นการแก้ไขที่จิตสำนึกของบุคคล ทฤษฎีนี้เป็นการขัดเกลาคติความประพฤติเพื่อให้ไม่ต้องการกลับไปกระทำความผิดอีกถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะไม่กลัวการลงโทษ¹⁸ จุดกำเนิดของทฤษฎีนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับความเคลื่อนไหวทางมนุษยธรรมเพื่อการปรับปรุงเรือนจำ และกลุ่มผู้เรียกร้องให้มีการนำแนวความคิดนี้เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมาใช้¹⁹

ทฤษฎีการลงโทษตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นพื้นฐานสำคัญในการลงโทษทางอาญา โดยในการนำไปใช้นั้นจะเน้นหนักไปในทางใดก็จะเป็นไปตามลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ศาสนา และแนวนโยบายแห่งรัฐ ในบางช่วงเวลา แนวคิดจากทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้อาจเป็นเครื่องมือของรัฐในการคุ้มครองป้องกันสังคมในสถานการณ์ที่วิกฤติได้

หากพิจารณาถึงประวัติการลงโทษทางอาญาตั้งแต่ในอดีตของประเทศไทย ในยุคสุโขทัย อยุธยา เรื่อยมาจนถึงในยุคปัจจุบันจะพบว่าได้มีการนำทฤษฎีต่างๆ มาใช้ การนำทฤษฎีดังกล่าวนี้มาใช้จะมีความผสมกลมกลืนกันอยู่หลายทฤษฎี ซึ่งปรากฏในการลงโทษและวิธีการลงโทษทางอาญา

วิธีการลงโทษที่มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันก็คือ การลงโทษจำคุกโดยการกักผู้กระทำความผิดออกจากสังคม เพื่อให้สังคมมีความปลอดภัย แต่การจำคุกเป็นวิธีการที่แยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคมได้เพียงชั่วคราว ท้ายที่สุดผู้กระทำความผิดก็ยังคงกลับมาอยู่ในสังคม แม้ว่าจะเป็นการลงโทษจำคุกตลอดชีวิตแต่ต่อมาก็อาจมีการลดโทษด้วยวิธีการต่างๆ จนที่สุดแล้วก็สามารถออกจากเรือนจำกลับเข้ามาสู่สังคมได้อีก และเมื่อกลับมาแล้วผู้กระทำความผิดอาจมีความโกรธแค้นสังคมมากยิ่งขึ้นอันเป็นผลต่อเนื่องจากการที่เขาต้องถูก

¹⁸ Walker 'punishing, Denouncing or Reducing Crime' in Glazebrook (ed.) Reshaping the Criminal Law. (1978). p. 393. อ้างถึงใน. ประธาน วัฒนาวณิชย์. หน้าเดิม.

¹⁹ Cullen and Gilbert Reaffirming rehabilitation. (1982).

ลงโทษหรือการถูกจำคุกอยู่ในเรือนจำเป็นระยะเวลาสั้นๆ ทำให้บุคคลนั้นปรับตัวเข้ากับสังคมได้ ยากยิ่งขึ้น ประกอบกับบุคคลที่ผ่านการรับโทษจำคุกมาแล้วนั้นมักจะไม่ได้รับการยอมรับจากคนใน สังคม คนเหล่านี้จึงมีตราบาปเป็นคนที่ถูก²⁰ ไม่มีผู้ใดให้การยอมรับ

การบังคับโทษทางอาญาจึงเป็นส่วนสาระสำคัญในการแก้ไขพฤติกรรมของอาชญากร หรือผู้กระทำความผิดทั่วไปให้สามารถกลับตัวมาเป็นคนดีและสามารถที่จะกลับเข้ามาอยู่ร่วมกับ บุคคลทั่ว ๆ ไปในสังคมได้อย่างสงบสุขภายหลังจากที่ต้องถูกบังคับโทษทางอาญาแล้ว

2.2 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก

วัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุกจะแตกต่างจากวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษที่มุ่ง ลงโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเป็นหลัก โดยมีพัฒนาการจากแนวคิดในอดีต มาจนถึงปัจจุบันที่มีความเป็นเสรีนิยมในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตลอดทั้งศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์มากขึ้น มุ่งที่จะปรับเปลี่ยน บำบัด พื้นฟู หรือแก้ไขพฤติกรรมของบุคคลที่บกพร่องในเรื่อง ต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้กระทำความผิดกฎหมายอาญาอันเป็นกติกาสังคม ถึงขนาดที่ไม่สามารถ ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมปกติได้ จึงมีความจำเป็นที่ต้องนำคนจำพวกดังกล่าวนี้ไปปรับปรุง แก้ไขพฤติกรรมให้อยู่ในระดับเกณฑ์มาตรฐานปกติของสังคม ซึ่งวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ ที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้²¹

2.2.1 เพื่อให้มีการดำรงชีวิตอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อ สังคม²² วัตถุประสงค์ข้อนี้ให้ความสำคัญแก่การดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำ ความผิดและให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญและตรงกับความเป็นจริงในการบังคับ โทษในทัณฑสถาน ที่ว่า “เมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดครบระยะเวลาแล้วผู้นั้นก็จะ ออกมาดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติอีกครั้ง” ดังนั้น ประเทศต่างๆ เช่น ประเทศญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ประเทศอังกฤษ เป็นต้น ต่างก็มีกฎหมายและแนวทาง นโยบายในการ ลงโทษจำคุกที่จะต้องหลีกเลี่ยงผลเสียกับบุคคลในการบังคับโทษจำคุก กล่าวคือ ต้องไม่ทำลาย

²⁰ นัทธี จิตสว่าง. (มปป.) *หลักทัณฑ์วิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์กรรม ราชทัณฑ์. หน้า 29.

²¹ *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก*. หน้าเดิม.

²² Strafvollzugsgesetz. 1976

§ 2 Aufgaben des Vollzuges. Im Vollzug der Freiheitsstrafe soll der Gefangene fähig werden, künftig in sozialer Verantwortung ein Leben ohne Straftaten zu führen (Vollzugsziel). Der Vollzug der Freiheitsstrafe dient auch dem Schutz der Allgemeinheit von weiteren Straftaten.

บุคลิกภาพของคนปกติและต้องสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญอยู่บนพื้นฐานของการบังคับโทษ หลักการความใกล้เคียงของชีวิตภายในและภายนอกเรือนจำ เพราะนักโทษทุกคนมีโอกาสกลับเข้าสู่สังคมอีกครั้ง หากการจำคุกทำลายบุคลิกภาพของบุคคลให้ต้องเสียไป การฟื้นฟูก็จะทำไม่ได้ผล สุดท้ายสังคมก็จะได้รับความเสียหายต่อเนื่องไป

การลงโทษอย่างมีเหตุผลที่เป็นภาวะวิสัยย่อมไม่ลงโทษเพียงเนื่องจากว่าได้มีการกระทำความผิดขึ้นเท่านั้น เพราะสิ่งใดที่เกิดขึ้นแล้วไม่อาจแก้ไขให้กลับเป็นดังเดิมได้ แต่การลงโทษโดยคำนึงถึงอนาคตหรือการมองไปข้างหน้าเพื่อให้ทั้งผู้ที่กระทำความผิดเองและผู้ที่รู้เห็นว่าผู้กระทำความผิดถูกลงโทษไม่กระทำความผิดขึ้นอีก²³ เป็นสิ่งสำคัญ โดยสรุปมีหลักเกณฑ์พื้นฐานการบังคับโทษที่ต้องนำมาใช้ ดังนี้²⁴

2.2.1.1 หลักการความใกล้เคียงของชีวิตภายในและภายนอกเรือนจำ กล่าวคือ รัฐจะต้องพยายามบริหารจัดการต่าง ๆ ให้การดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังภายในเรือนจำมีความใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตของบุคคลทั่วไปที่อยู่ภายนอกเรือนจำมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งภายนอกคุกและภายในคุกต้องมีความใกล้เคียงกัน มิฉะนั้นจะทำให้ผู้ได้รับโทษจำคุกเสียบุคลิกภาพหรือวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของตนในการอยู่ร่วมกันกับสังคมภายนอกไป ทำให้ไม่สามารถกลับคืนสู่สังคมได้ เป็นการทำลายวัฒนธรรมการใช้ชีวิตปกติของมนุษย์

2.2.1.2 หลักการหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ หมายความว่า มาตรการหรือกลไกต่างๆ ในการลงโทษและบังคับโทษต้องหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ อันเป็นการทำลายบุคลิกลักษณะของความเป็นมนุษย์ไป เช่น การไม่ให้เกิดวัฒนธรรมคุกโดยไม่จำเป็นที่จะเป็นผลมาลบลายพฤติกรรมของผู้ต้องขัง การตัดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายนอกคุก การลงโทษด้วยวิธีทารุณโหดร้ายภายในเรือนจำ เป็นต้น เป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าเขาเองด้อยกว่าหรือตกต่ำกว่าคนอื่นทั่วไป เช่น การเรียกชื่อหรือการใช้สรรพนามต่าง ๆ ในการเรียกผู้ต้องขัง เป็นต้น

²³ Clemens Bartollas. Invitation to Corrections. Boston : USA. Allyn & Bacon, 2002. p. 335.

²⁴ Strafvollzugsgesetz. 1976

§ 3 Gestaltung des Vollzuges.

(1) Das Leben im Vollzug soll den allgemeinen Lebensverhältnissen soweit als möglich angeglichen werden.

(2) Schädlichen Folgen des Freiheitsentzuges ist entgegenzuwirken.

(3) Der Vollzug ist darauf auszurichten, daß er dem Gefangenen hilft, sich in das Leben in Freiheit einzugliedern.

2.2.1.3 พยายามที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้ประสบกับสิ่งที่ทำลายคุณลักษณะประจำตัวของคน ๆ นั้น กล่าวคือ เมื่อผู้กระทำความผิดถูกคุมขังในเรือนจำยอมเสื่อมเสียฐานะและชื่อเสียงในสายตาของคนทั่วไป ทำให้โอกาสที่จะกลับตัวเป็นคนดีคนน้อยลง ประกอบกับในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้รับโทษจำคุกเป็นครั้งแรก หรือความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ผู้กระทำความผิดกลุ่มนี้ จะต้องเข้ามาอยู่ปะปนกับผู้กระทำความผิดที่เป็นอาชญากรอาชีพ ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถครอบงำบุคคลอื่นได้ง่าย เพราะยอมซึมซับความเลวได้ง่ายกว่าสิ่งที่ดี ๆ ทำให้ผู้ที่พอจะกลับตัวได้หมดโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วเป็นพฤติกรรมที่ดี อันเป็นสิ่งที่คนในสังคมส่วนใหญ่มองประสงคิไม่ได้ วิธีการ อาจได้แก่

1) การปล่อยตัวผู้กระทำความผิดโดยไม่มี การลงโทษจำคุก โดยพยายามใช้บทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยการรอกการลงโทษ หรือรอกการกำหนดโทษ หรือพยายามใช้โทษปรับเป็นหลักในการเลี้ยงในใช้โทษจำคุกโดยไม่จำเป็น โดยเฉพาะโทษจำคุกระยะสั้น

2) การปล่อยตัวก่อนรับโทษจำคุกครบกำหนด ซึ่งเป็นอำนาจของเจ้าพนักงานในส่วนราชทัณฑ์ที่จะพิจารณาปล่อยตัวผู้ต้องโทษก่อนครบกำหนด หากเห็นว่าความเหมาะสมในอันที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคมของผู้นั้นจะเสื่อมทรามลง หากจำคุกอยู่ในเรือนจำต่อไปและการปล่อยตัวผู้นั้นออกมาจะไม่เป็นอันตรายต่อสังคม

3) การแยกประเภทนักโทษ เช่น แยกนักโทษโดยพิจารณาจากอายุ แยกผู้ที่กระทำความผิดครั้งแรกออกจากพวกที่กระทำความผิดมาแล้วหลายครั้ง เป็นต้น

2.2.1.4 หลักการคืนคนดีสู่สังคม การบังคับโทษมุ่งผลสำเร็จในการสร้างจิตสำนึก สร้างความรู้สึกชอบชั่วดี ให้เกิดขึ้นกับบุคคลที่ต้องโทษให้ได้

การบังคับโทษต้องพยายามมุ่งยกระดับสามัญสำนึกและพฤติกรรมที่ตกต่ำของผู้กระทำความผิดให้ขึ้นมาสู่ระดับคนปกติ โดยหลักการที่ว่ามนุษย์เป็นประติษฐกรรมที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นพิเศษให้สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ สามารถพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัย และพฤติกรรมได้จึงต้องมีการส่งเสริมคุณค่าในตัวบุคคล ส่งเสริมความสามารถของบุคคล ต้องแสดงผลลัพธ์ของความคิดและการกระทำรวมทั้งผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ สำหรับความเป็นไปได้ที่จะหาเลี้ยงชีพเพื่อชดเชยจุดอ่อนหรือสิ่งบกพร่องของแต่ละบุคคล ซึ่งการบำบัด ปรับปรุงหรือแก้ไขนี้ นักโทษแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน แต่จะต้องมีวิธีการวิเคราะห์หาสาเหตุและวางแผนการบังคับโทษเป็นรายๆ ไป อันจะยังผลให้นักโทษที่พ้นโทษแล้วไม่กระทำความผิดซ้ำอีก²⁵

²⁵ *Invitation to Corrections. Loc.cit.*

2.2.2 เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม²⁶ เมื่อปรากฏเป็นที่แน่ชัดแล้วโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิดและศาลได้พิพากษาลงโทษจำคุกแล้ว ส่วนของการบังคับโทษก็จะจำกัดเสรีภาพของนักโทษผู้นั้นเพื่อเข้าสู่มาตรการในการแก้ไขในรูปแบบต่าง ๆ ตามระยะเวลาที่สมควรโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยต่างๆ เกี่ยวกับความบกพร่องของนักโทษเป็นราย ๆ ไปให้เป็นไปตามแผนการบังคับโทษ เมื่อบำบัดรักษาเป็นปกติแล้วจึงปล่อยให้บุคคลนั้นกลับเข้าสู่สังคม วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจึงเป็นการคุ้มครองสังคมได้อย่างแท้จริง ถ้าหากได้กระทำอย่างมีประสิทธิภาพ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากลับกรองเอาคนที่กระทำความผิดกฎหมายเข้ารับโทษจำคุก ภารกิจของกฎหมายบังคับโทษจะทำการแก้ไขพฤติกรรมชั่วของคนที่ได้กระทำความผิดกฎหมายอาญาให้เป็นคนดีของสังคม อย่างไรก็ตามการแก้ไขผู้กระทำความผิดในปัจจุบัน แม้จะเป็นแนวทางที่ยอมรับกันในวงการราชทัณฑ์โดยทั่วไป แต่ก็ยังเป็นที่ยสงสัยว่าจะเป็นผลไปตามวัตถุประสงค์เพียงใด เพราะการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดจะมีอุปสรรคหลายประการ กล่าวคือ²⁷

1) ผู้กระทำความผิดได้สูญเสียบุคลิกภาพไปแล้ว โดยถูกหล่อหลอมและขัดเกลาให้มีบุคลิกลักษณะเช่นนั้นมาเป็นเวลานาน แต่ใช้เวลาในเรือนจำไม่นานในการที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้คืนจิตสำนึกที่ดีกลับมา และปรับตัวเข้ากับบุคคลทั่ว ๆ ไปในสังคมนั้นทำได้ยาก

2) การลงโทษเพื่อการแก้ไขนั้นจะขัดกับความรู้สึกของคนในสังคมว่าผู้กระทำความผิดไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าบุคคลทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นไปตามหลักของเบนเทม (Bentham) ที่ว่า “หลักการได้รับประโยชน์ที่น้อยกว่า” (Principle of less eligibility) ทั้งนี้ เพราะคนโดยทั่วไปจะมองว่าเป็นการไม่เป็นธรรมที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับประโยชน์มากกว่าคนทั่วไป เช่น ผู้กระทำความผิดจะได้รับการฝึกอบรมแก้ไข ฝึกวิชาชีพ สวัสดิการ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนการศึกษา การหางาน ในขณะที่คนทั่วไปในสังคมอีกเป็นจำนวนมากไม่ได้รับบริการดังกล่าว ความรู้สึกของคนทั่วไปเห็นว่าเป็นการขัดกับหลักการแก้ไขฟื้นฟู

3) การแก้ไขฟื้นฟูเหมาะสมสำหรับผู้กระทำความผิดบางประเภทเท่านั้น เช่น ผู้กระทำความผิดครั้งแรกซึ่งได้กระทำความผิดไปเพราะอารมณ์ชั่ววูบหรือโดยพลาดพลั้ง หรือทำไปเพราะความจำเป็น การแก้ไขฟื้นฟูไม่ให้ผู้กระทำความผิดกลุ่มนี้กลับมากระทำความผิดซ้ำอีกย่อมมีทางที่จะสำเร็จได้มาก แต่สำหรับผู้กระทำความผิดที่เคยกระทำความผิดถูกลงโทษมาหลายครั้งแล้ว หรือ

²⁶ Joan Petersilia. *When Prisoners Come Home*. New York : Oxford, 2003.

²⁷ นัทธี จิตสว่าง. (มปพ., น. 30-31). *หลักทัณฑ์วิทยา*. กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.

พวกอาชญากรอาชีพ หรือพวกทำผิดคดีนั้น โอกาสที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับตัวยอมจะเป็นไปได้ยาก ดังนั้น การแก้ไขฟื้นฟูจึงไม่สามารถทำให้ผู้ที่กระทำความผิดกลับตัวได้ทุกกรณีไป

2.3 แนวความคิดของการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง

แนวความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชนได้มีการพัฒนาในแต่ละยุคสมัยซึ่งนำมาสู่การยอมรับและรับรองสิทธิของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในยุคต่อ ๆ มา อาทิ สิทธิของชนกลุ่มน้อย สิทธิของผู้อพยพ สิทธิสตรี สิทธิเด็ก รวมทั้งสิทธิของผู้ต้องขัง ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการที่บุคคลเหล่านั้นยังไม่ได้รับการปฏิบัติต่อ ที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกัน ทั้งตามกฎหมายหรือตามมาตรฐานสากลที่ยอมรับกันทั่วไป

สำหรับที่มาของการรับรองและคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังมีความเป็นมานับแต่ยุคสมัยของการเรียกร้องอิสรภาพและเสรีภาพในประเทศตะวันตกมาเป็นเวลาช้านานและมีกิจกรรมเกิดขึ้นมากมาย อันเป็นการเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิที่เรียกว่าสิทธิของพลเมือง การต่อสู้เรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังก็เป็นสิทธิของพลเมืองอย่างหนึ่งที่มีการเรียกร้องและทำให้ได้มาซึ่งสิทธิดังกล่าว ความพยายามที่จะให้มีสิทธิของผู้ต้องขัง เกิดขึ้นมาจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชน ซึ่งในสมัยก่อนได้เริ่มจากการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องขังและมีความพยายามในการให้คำจำกัดความของคำว่า “สิทธิของผู้กระทำความผิด” หรือ “สิทธิของผู้ต้องขัง” ซึ่งในอดีต ยังไม่มีคำจำกัดความที่เป็นรูปธรรมนัก เนื่องจากในสมัยนั้นยังขาดการจำกัดความของคำว่า “สิทธิ” ที่เป็นทางการ ประกอบกับสาธารณชนก็ไม่ให้ความสนใจในสิทธิของผู้ต้องขังนัก เพราะผู้กระทำความผิดในสมัยนั้นจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่บกพร่องในทางศีลธรรมอย่างร้ายแรง ไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือ การช่วยเหลือผู้ต้องขังในสมัยก่อนถูกจำกัดให้เป็นเพียงการช่วยเหลือที่มาจากความต้องการช่วยเหลือของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งอาจทำในรูปของการบริจาคสิ่งของที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทั่วไป หรือสิ่งที่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น²⁸

ในระยะต่อมาสิทธิของปัจเจกบุคคลได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจรัฐ การเรียกร้องสิทธิดังกล่าวมักมีสาเหตุมาจากประเด็นทางการเมือง กล่าวคือ การเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิประเภทใดประเภทหนึ่งในช่วงนั้น มักจะมีพื้นฐานเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับเรื่องศีลธรรมและการเรียกร้องสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งมีผลกระทบในทาง

²⁸ เสริม วินิจฉัยกุล. (2514, น. 3). *คำอธิบายกฎหมายเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

การเมืองเกิดขึ้นเสมอ รวมทั้งเรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังซึ่งมีการเรียกร้องกันมากในเรื่องเกี่ยวกับข้อกำหนดของเรือนจำและข้อเสนอให้มีการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังอื่น ๆ

เหตุผลที่มีการนำมาอ้างเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องขัง คือ การที่ผู้ต้องขังถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติทำให้ต้องถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ซึ่งสภาพเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิ ตามกฎหมายต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ได้นำมาสู่การเรียกร้องให้มีตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิของผู้ต้องขัง อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมาย อันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย

โดยหลักการแล้วการที่จะกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงสิทธิของผู้ต้องขังให้เป็นอย่างไรนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาโดยยี่ดัววัตถุประสงค์ของการลงโทษเป็นหลัก ไม่ว่าจะสิทธิที่กำหนดคนนั้นจะเป็นสิทธิตามกฎหมายหรือสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ หลักการนี้เป็นที่ยอมรับทั่วไปในศตวรรษที่ 19 จนถึงในปัจจุบัน เนื่องจากในศตวรรษที่ 19 ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการลงโทษซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการทั่วไปหลายประการ เช่น การลงโทษเพื่อยับยั้ง การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน และการลงโทษเพื่อแก้ไขปรับปรุง ซึ่งวัตถุประสงค์ในการลงโทษเหล่านี้ได้นำมาสู่การกำหนดหลักเกณฑ์ใหม่ ๆ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การลงโทษที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไขปรับปรุงหรือเพื่อความยุติธรรมนับเป็นวัตถุประสงค์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในระยะหลัง ในขณะที่การลงโทษที่มีวัตถุประสงค์ในการหน่วงเหนี่ยวกักขังบุคคลก็มีผู้ยอมรับว่ายังเป็นการกระทำที่ชอบธรรมและจำเป็นต้องทำเพื่อผลในการป้องกันสังคมอยู่

แนวความคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังและการลงโทษผู้ต้องขังข้างต้นอาจสรุปได้ว่าที่มาของสิทธิผู้ต้องขังนั้นเกิดจากแนวคิดในทางทฤษฎีที่ว่า สิทธิบางส่วนที่ผู้ต้องขังต้องสูญเสียไปจากการถูกลงโทษและการสูญเสียสิทธิบางส่วนดังกล่าวจึงหมายความว่า ผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นปัจเจกชนยังมีสิทธิบางส่วนที่ยังเหลืออยู่จากการถูกลงโทษซึ่งขอบเขตของสิทธิในส่วนที่เหลือเหล่านั้นจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับแนวความคิดหรือวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่แต่ละประเทศนำมาใช้ เช่น หากการลงโทษผู้กระทำความผิดมีวัตถุประสงค์และเหตุผลหลักเพื่อการป้องกันสังคม คือ ป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้น ๆ ดังนั้น การสูญเสียสิทธิของผู้ต้องขังที่ถูกลงโทษจำคุกก็จะเป็นเพียงการถูกแยกตัวออกจากสังคมเท่านั้น และบุคคลนั้นจะยังคงมีสิทธิบางประการที่เหลืออยู่ ซึ่งรัฐจำต้องตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิเหล่านั้นของผู้ถูกจำคุกด้วย ซึ่งในกรณีนี้ได้มีผู้เสนอว่า การจำคุกบุคคลซึ่งเป็นการกระทำที่แทรกแซงความเป็นมนุษย์ในเชิงลบนั้นควรเพิ่มภาระความรับผิดชอบของสังคมในด้านบวกควบคู่

ไปด้วย ภาวะในด้านบวกอาจกระทำโดยการให้สิทธิผู้ต้องขังในการมีส่วนร่วมเป็นอาสาสมัคร การให้โอกาสในการทำงาน หรือการฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น

การที่จะรักษาปกป้องสิทธิของผู้ต้องขังตามแนวคิดดังกล่าวให้ได้ผลนั้น รัฐควรจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกและรับรองสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องขังในรูปของสิทธิตามกฎหมาย เพราะผู้ที่จะได้สิทธิดังกล่าวมีเพียงผู้ต้องขัง สิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิของสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากสังคมเห็นว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายอันชอบธรรมที่จะแยกผู้ต้องขังออกจากสังคม จึงเป็นหน้าที่ของสังคมที่จะต้องปกป้องบุคคลเหล่านั้นและจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้ ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การให้การศึกษา การรักษาโรค หรือความจำเป็นพื้นฐานทางกายที่จำเป็นในชีวิตอื่น ๆ ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการที่ผู้ต้องขังไม่มีความเป็นอิสระทำให้ต้องได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ นั้นเอง²⁹

2.4 ความเป็นมาในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังใน ระบบการราชทัณฑ์ของประเทศไทย

ประเทศไทยได้มีการแบ่งการพัฒนาการของระบบการราชทัณฑ์ออกเป็น 3 ยุค กล่าวคือ การราชทัณฑ์ในสมัยแรก การราชทัณฑ์สมัยที่สอง การราชทัณฑ์สมัยปัจจุบัน (ยุคภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540) รายละเอียดดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

2.4.1 การราชทัณฑ์ในสมัยก่อนมีการปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5

การราชทัณฑ์ในสมัยแรกนั้น ระบบการลงโทษผู้กระทำผิดอาญาในประเทศไทย ก่อนการปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 จะตกอยู่ภายใต้พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ว่า จะทรงพระเมตตาในการพิจารณาคดีเพียงใด ผู้ต้องหาได้รับการข่มขู่ให้รับสารภาพโดยใช้อาญาจารีตนครบาลและการทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ จำเลยจะถูกคุมขังรอพระบรมราชวินิจฉัยโดยไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน กฎหมายมิได้บัญญัติว่าโทษจำคุกมีกำหนดเวลาเท่าใด ถ้าวินิจฉัยให้ลงโทษจำคุกแล้วก็ต้องจำคุกตลอดไป เว้นแต่พระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณา เป็นเหตุให้ศาลต่าง ๆ ต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลให้ทรงพิจารณากำหนดเวลาจำคุกอยู่เสมอ³⁰ พระมหากษัตริย์จะทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจเด็ดขาดทุกประการไม่ว่าจะเป็น อำนาจนิติบัญญัติ

²⁹ แหล่งเดิม. น. 3.

³⁰ ประธาน วัฒนวานิชย์, เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ และบุญทิพย์ ผ่องจิตร แลนเกรฟ. (2529, น. 307). รายงานการวิจัยเรื่อง สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บริหาร หรือตุลาการ รวมถึงอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ นักโทษจะถูกปล่อยเป็นอิสระก็ต่อเมื่อได้รับพระราชทานอภัยโทษผู้ต้องขังที่ถูกจองจำ ต้องทูลเกล้าถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษ หรืออีกกรณีหนึ่งที่จะทำให้ให้นักโทษพ้นโทษได้คือ การเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ ผู้กระทำผิดในทางอาญาในรัชกาลก่อน ทั้งที่กำลังรับโทษอยู่หรือได้หลบหนีไปยอมพ้นโทษทั้งหมด ดังนั้น ถ้านักโทษไม่ได้รับพระราชทานอภัยโทษเนื่องจากเปลี่ยนแผ่นดินใหม่แล้ว ผู้ต้องขังมักจะถูกจองจำไว้ตลอดชีวิต³¹ กฎหมายราชบุรี เล่ม 1 กล่าวว่า เมื่อนำผู้ต้องโทษไปคุมขังต้องเขียนก่อน 60 ที่ ผู้ต้องโทษประหารชีวิตต้องเขียนก่อน 90 ที่ ลักษณะเช่นนี้ รองศาสตราจารย์ประธาน วัฒนวานิชย์ มีความเห็นว่า ผู้ต้องคำพิพากษาโทษจำคุกในอดีต ไม่มีสิทธิใดๆ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับแนวความคิดของศาลในประเทศตะวันตกในอดีต ที่เชื่อว่าในระยะเวลาต้องโทษจำคุกบุคคลไม่มีสิทธิและอยู่ในฐานะเป็นทาสของรัฐ (Slave of the State)³²

ในสภาพความเป็นอยู่ในคุกนั้น ท่านสังฆราชปาเลกัวซ์ ได้เขียนเล่าไว้ในสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2397) ว่า “...เรือนจำหรือคุกนั้นเป็นสถานที่ที่น่ากลัวมาก เป็นห้องขังมืด ๆ ซึ่งมีนักโทษแออัดกันอยู่เป็นจำนวนร้อย ๆ เพราะหัดที่ใส่อาศัยหลับนอนแต่เฉพาะตอนกลางคืนเท่านั้น ส่วนกลางวันถูกย้ายไปทำงาน เช่น เลื่อยไม้ ขนอิฐ ขนทราย ทำทาง หรือทำงานหนักอื่น ๆ และเขาให้อาหารเพียงข้าวชนิดเกลือหน้อยเท่านั้น พอตกคำก็พากันเข้าคุก เขาให้นักโทษนอนเรียงกันเป็นแถวแล้วใช้โซ่ยาวร้อยห่วงเหล็กที่ขา ล่าม ไปผูกที่เสาใส่กุญแจห้อยโข่งคอกใหญ่ การถูกล่ามไว้ในดั่งนี้ทำให้พลิกตัวไม่ได้ ยามมีทุกข์ต้องนอนถ่ายหน้าถ่ายเบาและอยู่เช่นนั้นจนกระทั่งรุ่งเช้า...”³³

จะเห็นได้ว่า การราชทัณฑ์ในสมัยแรกนั้น ได้ปฏิบัติต่อนักโทษโดยไม่ได้คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิเสรีภาพของนักโทษ ผู้คุมมักจะข่มเหง กดขี่ทรมานนักโทษอย่างไม่เป็นธรรม และไม่มีการกำหนดว่า ผู้มีบรรดาศักดิ์เพียงใดที่จะควบคุมจองจำผู้ต้องขังได้ จึงทำให้นักโทษได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก เนื่องจากธรรมเนียมการคุมขังจำตรวน ยังไม่ได้กำหนดเป็นพระราชบัญญัติ กรมหนึ่งก็มีธรรมเนียมอย่างหนึ่ง อีกกรมหนึ่งก็มีธรรมเนียมอีกอย่างแตกต่างกันไป จึงทำให้เกิดการกดขี่นักโทษมากบ้างน้อยบ้างตามใจของผู้คุมโดยไม่มีหลักเกณฑ์ และนักโทษที่ต้องคุมขังเหล่านี้ ก็ไม่มีการสั่งสอนฝึกหัดให้กลับตัวเป็นคนดีอย่างใด ตลอดทั้งไม่มีการอบรมวิชา

³¹ วราจกนา สุจริตกุล. (2539, น. 27-28.). *นักโทษเด็ดขาดกับสิทธิทางกฎหมาย*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

³² รายงานการวิจัยเรื่อง สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย (น. 35). เล่มเดิม.

³³ สุชาติ บำปุษยะวาทย์. (2517, กรกฎาคม-สิงหาคม, น. 31-39). “กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์กับการราชทัณฑ์,” *วารสารราชทัณฑ์* 22 (4).

ความรู้เพื่อสำหรับทำมาหากินเมื่อพ้นโทษออกไป การจำคุกในสมัยก่อนจึงทำให้นักโทษตกอยู่ในสภาพที่เสื่อมทรามลงกว่าเดิม

สังฆราชปาเลกัวซ์ ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลา 33 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2372 - พ.ศ. 2405 ได้บันทึกประวัติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวกับเรือนจำไว้โดยอ้างคำพูดของนักโทษคนหนึ่งว่า สภาพเรือนจำนั้นมีความเลวร้ายมาก และเขาไม่เชื่อว่า “นรกจะเลวร้ายไปยิ่งกว่าคุก”³⁴

2.4.2 การราชทัณฑ์สมัยที่รัชกาลที่ 5

การราชทัณฑ์ในยุคนี้ เป็นยุคสมัยของรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระบรมราชโองการให้ตราและใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ราชการ พ.ศ. 2440 (รศ. 116) โดยให้การลงโทษผู้กระทำความผิดอยู่ในอำนาจหน้าที่ของตุลาการ และทรงให้กระทรวงมหาดไทยตราข้อบังคับลักษณะการคุมขังนักโทษเรือนจำหัวเมือง รศ. 116 และ รศ. 118 (พ.ศ. 2442) จำนวน 5 หมวด มี 83 ข้อบัญญัติเรื่องการบริหารงานและข้อบังคับเกี่ยวกับผู้โดยให้มีการชี้แจงถึงข้อบังคับให้นักโทษได้รับทราบ รวมทั้งการดูแลรักษานักโทษ เป็นต้น ต่อมากระทรวงมหาดไทยออกกฎเสนาบดีที่ 2 ในปี พ.ศ. 2443 กำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่ตรวจการคุมขังนักโทษทั้งผู้ต้องขังระหว่างไต่สวนและผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาลและกระทรวงยุติธรรมก็ได้ออกกฎเสนาบดีให้ผู้พิพากษามีหน้าที่ไปตรวจตราการคุมขัง นักโทษในมณฑล หรือในหัวเมืองที่อยู่ในอำนาจศาลนั้น ไม่น้อยกว่าเดือนละ 2 ครั้ง ในกรณีที่ตรวจพบการคุมขังนักโทษที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ข้อบังคับให้ผู้พิพากษามีอำนาจออกหมายสั่งตามอำนาจที่มีศาลนั้นๆ และมีอำนาจแจ้งต่อผู้ว่าราชการเมืองให้จัดการแก้ไขให้ถูกต้อง ซึ่งนับว่าเป็นการให้หลักประกันแก่ผู้ต้องขังที่จะได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติตั้งกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2458 พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดให้ผู้พิพากษาฝ่ายตุลาการ มีอำนาจไปตรวจการคุมขังนักโทษในคุกและเรือนจำได้เช่นเดิมต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ผู้พิพากษาฝ่ายตุลาการก็ยังคงมีอำนาจหน้าที่ตรวจเรือนจำเช่นเดิม³⁵

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา วัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง มิได้เป็นการลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการอบรมแก้ไขผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นผู้เคารพกฎหมายและเป็นพลเมืองดี รวมทั้งป้องกันอาชญากรรม

³⁴ แหล่งเดิม. (น. 34).

³⁵ รายงานการวิจัยเรื่อง สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย. (น. 285-288). เล่มเดิม.

ด้วย และในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมีรากฐานมาจากกฎหมายข้อบังคับและระเบียบต่าง ๆ ซึ่งตราขึ้นหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และอยู่บนรากฐานของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับผู้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ พ.ศ. 2498 อันเป็นการตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของนักโทษตามหลักสิทธิมนุษยชน³⁶

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง หรือสิทธิของผู้ต้องขังมีที่มาจากการยอมรับนับถือสิทธิที่ไม่อาจถูกพรากไปได้ (Inalienable Rights) ของมนุษย์ซึ่งกล่าวอย่างชัดเจนในคำปรารภของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนความว่า “โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ของมนุษย์แต่ละคนและสิทธิที่เท่าเทียมกันและโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งสังคมมนุษย์เป็นหลักมูลเหตุฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพในโลก...” ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้ต้องขังมีสิทธิในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศแต่อาจถูกจำกัดด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบ ซึ่งใช้สำหรับควบคุมผู้ถูกกล่าวหา จำเลยหรือผู้ต้องขัง อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาโต้แย้งกันอย่างมากมายเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังด้วยระเบียบปฏิบัติ และการใช้ดุลพินิจของเจ้าพนักงานและฝ่ายบริหารซึ่งก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม ถ้าเอียง หรือใช้ดุลพินิจโดยไม่มีเหตุผล รวมทั้งขอบเขตของการจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังว่าควรมีน้อยเพียงใด³⁷

รองศาสตราจารย์ประธาน วัฒนวานิชย์ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังกับการบริหารงานของรัฐไว้ว่า สิทธิของผู้ต้องขังจะต้องมีความสมดุลที่รัฐสามารถที่จะบริหารงานเรือนจำได้ คือ จะต้องไม่ทำให้การบริหารงานของรัฐเป็นไปไม่ได้ การบริหารงานเรือนจำเป็นหน้าที่ของรัฐซึ่งจะต้องควบคุมผู้กระทำความผิดไว้ในเรือนจำหรือไม่ให้หลบหนีออกไปนอกเรือนจำ หรือไม่ให้ก่อความวุ่นวายขึ้นในเรือนจำแต่ในขณะเดียวกันผู้ต้องขังในเรือนจำจะต้องได้รับความคุ้มครองสิทธิในระดับหนึ่ง เช่น สิทธิที่ไม่ถูกทรมานกรรม สิทธิในการติดต่อกับบุคคลภายนอก เรือนจำเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น³⁸

³⁶ รายงานการวิจัยเรื่อง สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย. (น. 291-292). เล่มเดิม.

³⁷ ทวีศักดิ์ รอดโพคา. (2544, น. 28-29). สิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

³⁸ รายงานการวิจัยเรื่อง สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย. (น. 4-5). เล่มเดิม.

2.4.3 การราชทัณฑ์สมัยปัจจุบัน (ยุคภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540)

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองโดยประชาชนและเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ที่เคารพเสียงข้างน้อย มีการให้หลักประกันในสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ผู้ปกครองหรือรัฐบาลมาจากการเลือกตั้งของประชาชน มีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยแบ่งเป็นหน้าที่ออกกฎหมาย (อำนาจนิติบัญญัติ) หน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย (อำนาจบริหาร) หน้าที่ตัดสินชี้ขาดข้อพิพาท (อำนาจตุลาการ) ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการถ่วงดุลและการตรวจสอบการใช้อำนาจระหว่างกัน เพื่อป้องกันมิให้ผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติหรือผู้ใช้อำนาจบริหาร หรืออำนาจตุลาการมาก้าวล่วง หรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยมิชอบ³⁹ การรับรองและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จากข้อเท็จจริงปรากฏว่า มีรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่มีการประกาศใช้หลังจากที่มีการปฏิวัติรัฐประหารและถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศในขณะนั้น โดยมีได้มีการให้ความสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน หรือมีการควบคุมและจำกัดการใช้อำนาจของรัฐไว้ในรัฐธรรมนูญ หากจะมีก็แต่เพียงการกำหนดเงื่อนไข หรือข้อจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพไว้เท่านั้น โดยไม่เอื้อให้ประชาชน หรือบุคคลได้ใช้อำนาจในการกล่าวอ้างถึงสิทธิเสรีภาพที่ตนมีเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล มีการกำหนดขอบเขตหรือข้อจำกัดการใช้อำนาจรัฐไว้ได้แก่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489, พุทธศักราช 2492, พุทธศักราช 2517, พุทธศักราช 2521, พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538⁴⁰ อย่างไรก็ตาม สิทธิและเสรีภาพที่เคยกล่าวถึงในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ มีผลในทางปฏิบัติค่อนข้างน้อยขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมักจะเป็นไปตามขอบเขตของกฎหมายลูกบท คือพระราชบัญญัติต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิและเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มักจะไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิที่มีผลผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจโดยตรง⁴¹

³⁹ สิทธิเสรีภาพของนักโทษเค็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. (น. 26). เล่มเดิม.

⁴⁰ แหล่งเดิม. (น. 41).

⁴¹ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2543, น. 1). *หลักพื้นฐานสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

เมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนฉบับแรกของประเทศไทยซึ่งได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้มากที่สุด เมื่อเทียบกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญไทยฉบับก่อนที่เคยมีมา นอกจากการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญและสิทธิในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่เคยรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ แล้ว รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เพิ่มการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนรวมเป็น 50 มาตรา เช่น การยอมรับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ในด้านต่าง ๆ สิทธิในฐานะที่เป็นพลเมือง การรับรองความเสมอภาคของบุคคลเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสตรีและผู้ด้อยโอกาสในสังคม เป็นต้น และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยที่ได้นำหลักการหลักการสำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือได้มีการนำเอาหลักการ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มารับรองคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่ง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” นี้เองที่ยอมรับกันว่า เป็นมูลฐานหนึ่งของสิทธิมนุษยชนซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้เป็นหลักการด้านสิทธิมนุษยชนที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งให้คุ้มครองประชาชนทั้งหลายไม่ว่าประชาชนคนนั้นจะมีฐานะใดในสังคม และยังให้ความคุ้มครองรวมไปถึงชาวต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยอีกด้วยและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ ประชาชนผู้ถูกละเมิดจากการกระทำที่ไม่ชอบใจ ๆ อันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สามารถยกขึ้นอ้างในการพิจารณาคดีในศาลได้

ตามวัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ปัจจุบันในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังนั้นมิได้เน้นแต่การลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว แต่ได้มีการนำแนวทางการคิดในการแก้ไขฟื้นฟูความประพฤติของผู้ต้องขังให้กลับตัวเป็นคนดีโดยได้ปฏิบัติต่อนักโทษอย่างมนุษยธรรมและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวได้และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีปกติสุขภายหลังพ้นโทษออกไป

หน้าที่ของเรือนจำและทัณฑสถานนั้น นอกจากการลงโทษแล้ว เรือนจำและทัณฑสถานยังมีหน้าที่อื่น ๆ อาจสรุปได้ดังนี้ คือ⁴²

1) การลงโทษผู้กระทำความผิดตามคำพิพากษาของศาล โดยการควบคุมกักขังผู้กระทำผิดเหล่านั้นไว้เพื่อแยกตัวออกจากสังคมระยะหนึ่ง

⁴² อูสาห์ โกลปานิก. (2510, พฤษภาคม-มิถุนายน, น. 13-23). “วิวัฒนาการของการราชทัณฑ์และการอบรมผู้ต้องขังในประเทศไทย,” *วารสารราชทัณฑ์* 15 (3).

2) ให้การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในทางปรุ่่งแต่งแก้ไขทั้งร่างกายและจิตใจด้วยการฝึกอบรมทางศีลธรรม วัฒนธรรม การศึกษาสามัญและการศึกษาวิชาชีพเพื่อแก้ไขปรุ่่งแต่งนิสัยและความประพฤติของผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นพลเมืองดี

3) ให้การสงเคราะห์แก่ผู้กระทำผิด ทั้งในขณะที่ต้องโทษและเมื่อพ้นโทษแล้ว

แนวนโยบายการราชทัณฑ์สมัยใหม่นั้น เน้นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของนักโทษมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากวิธีปฏิบัติในเรื่องจำคุกเลิกการแก้แค้นทดแทน เช่น การจองจำโช่ตรวนเยียนดี ใช้งานหนัก ไม่สนใจต่อการให้บริการกินอยู่หลับนอนมีการทรมานนักโทษ ปล่อยให้ยู่ตามยถากรรม เป็นต้น ซึ่งต่อมาเมื่อการราชทัณฑ์ได้หันไปปฏิบัติต่อนักโทษตามหลักมนุษยธรรมแล้ว ได้มีการให้บริการด้านปัจจัย 4 ตามสมควรแก่สภาพ เช่น การให้บริการในเรื่องที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย การจัดให้นักโทษได้ออกกำลังกาย การเอาใจใส่ดูแลนักโทษ เปิดโอกาสให้นักโทษได้ร้องทุกข์ นอกจากนั้นก็ได้จัดให้นักโทษทำงานทั้งหัตถกรรมและเกษตรกรรม โดยแบ่งปันรางวัลจากผลงานที่ตนได้มีส่วนผลิตด้วย เมื่อได้รับการปล่อยอิสระก็จะได้มีเงิน มีอาชีพติดตัวออกไปประกอบอาชีพสุจริตได้ ทางด้านศาสนา ได้การอบรมศีลธรรม นิมนต์พระมาเทศน์เป็นประจำ อนุญาตให้ผู้ต้องขังประกอบพิธีทางลัทธิศาสนาในเรื่องจำคุกตามสมควร จัดให้นักโทษได้รับการศึกษาและอบรมนักโทษตามหลักการศึกษาขั้นมูลฐาน (Fundamental Education) ทั้งจัดให้มีห้องสมุดสำหรับผู้ต้องขังได้อ่านหนังสือการจัดสวัสดิการแก่ผู้ต้องขังตลอดจนมีการนำหลักการจูงใจให้ผู้ต้องขังให้ประพฤติตนดีมาใช้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าเดิม เช่น ระบบการพักการลงโทษ (Parole) การลดวันต้องโทษ ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้นักโทษที่ประพฤติตนดี มีโอกาสปรับตัวสู่สังคมได้ง่ายขึ้น⁴³

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในปัจจุบัน นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา การดำเนินนโยบายของรัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญในการบริหารงานราชทัณฑ์เพิ่มขึ้นมาจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 อีกทั้งกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับมีที่เกี่ยวข้อง รวมตลอดถึงการนำเอาข้อกำหนดขององค์การสหประชาชาติในเรื่องของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหรือนักโทษมาปรับใช้ในการปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการบริหารภารกิจของการราชทัณฑ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย พัฒนาความก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ อันเป็นการตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของนักโทษ โดยคำนึงถึงการปฏิบัติต่อนักโทษอย่างให้ความเคารพตามหลักสิทธิมนุษยชน แม้ว่าในบางขณะประเทศจะประสบปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปฏิบัติของเจ้า

⁴³ นักโทษเค็ดขาดกับสิทธิทางกฎหมาย. (น. 26). เล่มเดิม.

พนักงานราชทัณฑ์ อีกทั้งปัญหาด้านงบประมาณ และบุคลากรก็ตาม ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าในอนาคต สิทธิเสรีภาพของนักโทษน่าจะได้รับการยอมรับและให้ความคุ้มครองเพิ่มมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา⁴⁴

2.5 กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยการบังคับโทษในระดับสากล

2.5.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) สิทธิมนุษยชน (Human Rights)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการนำคำนี้มาใช้โดยปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ. 1948 โดยสิทธิมนุษยชนได้มีการพัฒนาในแต่ละยุคสมัยต่อเนื่องกันมา และมีการรับรองสิทธิของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ เช่น สิทธิของผู้อพยพ สิทธิสตรี สิทธิเด็ก รวมตลอดถึงสิทธิของผู้ต้องขัง อันเป็นผลมาจากการที่บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ยังไม่ได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกันตามกฎหมาย หรือตามมาตรฐานสากลที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

สิทธิของผู้ต้องขังมาจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชน (Individual Basis) สมัยก่อนได้เริ่มจากการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังทางกฎหมาย อาจกล่าวได้ว่า สาธารณชนไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องสิทธิผู้ต้องขัง สาเหตุเพราะผู้กระทำความผิดจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่บกพร่องในเรื่องศีลธรรมอย่างร้ายแรงจึงไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือ แต่ต่อมาสิทธิของปัจเจกชนได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจรัฐ การที่ผู้ต้องขังต้องถูกแยกตัวออกจากสังคมปกติ ซึ่งผู้ต้องขังจะถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกทำให้เกิดปัญหาในเรื่องความถูกต้องชอบธรรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดเสรีภาพตามกฎหมายต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังอันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (basic human rights) รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย⁴⁵

การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังเกิดจากแนวคิดที่ว่าผู้ต้องขังที่ถูกลงโทษได้สูญเสียสิทธิบางส่วนจากการถูกลงโทษไป แต่บุคคลเหล่านี้ยังมีสิทธิที่ยังเหลืออยู่จากการถูกลงโทษนั้น มิได้หมายความว่าผู้กระทำความผิดที่ถูกลงโทษจำคุกจะต้องสูญเสียสิทธิของความเป็นมนุษย์ไปเสียทั้งหมด สิทธิผู้ต้องขังถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนที่สำคัญที่ปรากฏตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิ

⁴⁴ สิทธิเสรีภาพของนักโทษเด็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. (น. 30-31). เล่มเดิม.

⁴⁵ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. (น. 48). เล่มเดิม.

มนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) และต่อมาได้มีการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในหลักเกณฑ์รับรองสิทธิระหว่างประเทศหลายฉบับ เช่น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง นอกจากนั้นในภูมิภาคยุโรปได้มีการจัดทำสาส์นโดยสภายุโรปเรียกว่าอนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom 1950) ในภูมิภาคอเมริกามีการรับรองสิทธิผู้ต้องขังไว้ในปฏิญญาอเมริกาว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของบุคคล (American Declaration of the Rights and Duties of Man 1948)⁴⁶ เป็นต้น

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติได้รับรองสิทธิของบุคคลรวมทั้งผู้ต้องขังไว้ ดังต่อไปนี้⁴⁷

ข้อ 2 บุคคลชอบที่จะมีสิทธิและเสรีภาพตามที่ระบุไว้ในปฏิญญานี้โดยไม่มีการจำแนกความแตกต่างในเรื่องใด ๆ เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความเห็นทางการเมือง หรือทางอื่นใด ชาติ หรือสังคมอันเป็นที่มาเดิม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นใด

ข้อ 3 บุคคลทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งร่างกาย

ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายทารุณ ไร้มนุษยธรรม หรือห้ามเกียรติไม่ได้

ข้อ 12 การเข้าไปสอดแทรกโดยพลการในการ...ส่งข่าวสาร...จะกระทำไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายจากการสอดแทรกดังกล่าว

ข้อ 18 บุคคลมีสิทธิเสรีภาพแห่งความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพที่จะเปลี่ยนศาสนาหรือความเชื่อถือ และเสรีภาพที่จะแสดงให้ศาสนาหรือความเชื่อถือประจักษ์ในรูปของการสอน การปฏิบัติกิจ การเคารพ สักการบูชา สวดมนต์ หรือปฏิบัติพิธีกรรม ไม่ว่าจะโดยลำพังตนเองหรือร่วมกับผู้อื่นในประชาคม และในที่สาธารณะหรือส่วนตัว

ข้อ 25 (1) บุคคลทุกคนมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและความเป็นอยู่ของตนและครอบครัว รวมทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการดูแลทางการแพทย์ และบริการทางสังคมที่จำเป็น...

⁴⁶ แหล่งเดิม. (น. 49).

⁴⁷ สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย. (2543, 219-223). โครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

2.5.2 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)⁴⁸

ในเรื่องเกี่ยวกับสุขอนามัยตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำนี้ได้รับการรับรองในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ครั้งที่ 1 ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเจนีวา เมื่อปี ค.ศ. 1955 และผ่านความเห็นชอบโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสภามหาสมุทรสากลตามมติที่ 663 C (24) เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 และมติที่ 2076 (62) เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 1977⁴⁹

หลักการที่ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำกำหนดไว้นี้มีได้มุ่งที่จะกำหนดรายละเอียดของรูปแบบองค์กรงานราชทัณฑ์ หากแต่มุ่งหมายที่จะแสวงหาหลักการพื้นฐานอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปของแนวคิดเบื้องต้นและองค์ประกอบที่สำคัญของระบบที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันมากที่สุด เพื่อเป็นแนวทางในการจัดวางหลักการและวิธีปฏิบัติที่ดีในการดูแลนักโทษและการบริหารจัดการทั่วไปของหน่วยงานราชทัณฑ์ โดยข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำนี้ไม่ได้ประสงค์ที่จะตัดทอนการศึกษาหรือการปฏิบัติทั้งหลายที่ชอบด้วยหลักการ และแสวงหาจุดมุ่งหมายถัดไปที่สืบเนื่องจากหลักการทั้งหมดนั้น เป็นเรื่องที่เหมาะสมที่หน่วยงานราชทัณฑ์ของประเทศจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักการต่าง ๆ ให้เป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำที่องค์การสหประชาชาติได้เห็นชอบนี้ไปใช้⁵⁰

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฉบับนี้จะครอบคลุมถึงการบริหารงานทั่วไปในทัณฑสถานซึ่งนำไปใช้กับผู้ต้องขังทุกประเภท ผู้ที่ถูกจำคุกไม่ว่าในคดีแพ่งหรือคดีอาญา ยังไม่มีคำพิพากษาหรือมีคำพิพากษาแล้ว รวมถึงนักโทษประเภทที่ต้องมีมาตรการคุ้มกันความปลอดภัยตามคำสั่งศาล แต่ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฉบับนี้ มิได้นำไปใช้กับการบริหารสถานที่คุมขังเด็กและเยาวชน เช่น สถานพินิจ โรงเรียนดัดนิสัยสำหรับเยาวชน⁵¹

หลักการเบื้องต้นของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฉบับนี้คือจะต้องใช้อย่างเสมอภาคโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ การเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดทางการเมือง หรือความคิดเห็นทางอื่น ๆ กำเนิดทางชาติหรือสังคม สถานะทาง

⁴⁸ ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ”.

⁴⁹ เข้าถึงได้จาก : <http://www.correct.go.th/lawcorrects/lawfile/50001.pdf>.

⁵⁰ กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ ชาติ ชัยเดชสุริยะ และฉวีวสา ฉัตรไพฑูริย์. (มปป.). *มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา. หน้า 1.

⁵¹ แหล่งเดิม.

ทรัพย์สิน กำเนิด หรืออื่นใด เป็นเรื่องที่ต้องห้ามทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นที่ต้องให้ความเคารพต่อความเชื่อทางศาสนาของนักโทษด้วยเช่นกัน⁵²

2.5.2.1 ที่พักอาศัย ของผู้ต้องขัง

ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำได้มีการวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับที่พักอาศัยของผู้ต้องขังในเรือนจำไว้หลายประการ ได้แก่⁵³

(1) ควรเป็นห้องนอนเดี่ยว เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุผลพิเศษเช่นกรณีเกิดปัญหาแออัดในเรือนจำเป็นการชั่วคราวนั้น ทางหน่วยงานราชทัณฑ์ของประเทศอาจกำหนดข้อยกเว้นได้ แต่โดยทั่วไปไม่เป็นการดีที่จะกำหนดให้นักโทษนอนสองคนในห้องเดียวกัน

(2) ในกรณีที่จัดห้องพักในลักษณะเป็นห้องพักรวม จะต้องมีการคัดสรรผู้ต้องขังที่มีความเหมาะสมที่จะมาพักรวมกันได้นั้น ซึ่งในกรณีนี้จะต้องมีการตรวจตราตลอดเวลากลางวันโดยคำนึงถึงสภาพแห่งเรือนจำนั้น

(3) ห้องนอนของผู้ต้องขังทุกแห่งจะต้องมีการจัดการอย่างคำนึงถึงสุขลักษณะ โดยเฉพาะปริมาณอากาศ ขนาดขั้นต่ำของพื้นที่ของห้อง แสงสว่าง ระดับความอบอุ่น และการถ่ายเทของอากาศ

(4) ทุกสถานที่ในเรือนจำที่จัดไว้ให้นักโทษได้อยู่หรือทำงานจะต้อง

(4.1) มีหน้าต่างที่กว้างพอจะให้ผู้ต้องขังได้รับแสงสว่างสำหรับอ่านหนังสือหรือทำงานได้ โดยควรออกแบบให้มีอากาศที่สดชื่นถ่ายเทเข้าไปได้ไม่ว่าจะมีเครื่องระบายอากาศหรือไม่ก็ตาม

(4.2) มีไฟฟ้าที่ให้แสงสว่างพอเพียงเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาแก่สุขภาพตาของผู้ต้องขังในการอ่านหนังสือหรือทำงาน

(5) ควรมีการจัดสุขภัณฑ์ไว้สำหรับผู้ต้องขังทุกคนอย่างเพียงพอแก่ความต้องการและความจำเป็นโดยสภาพซึ่งต้องสะอาดและถูกสุขลักษณะ

(6) เรือนจำต้องจัดให้มีน้ำและอุปกรณ์ในห้องน้ำที่จำเป็นต่อการชำระล้างร่างกายของนักโทษผู้ต้องขังเพื่อสุขอนามัย ในอุณหภูมิที่เหมาะสมแก่สภาพอากาศ ฤดูกาล และสภาพภูมิประเทศ แต่อย่างน้อยที่สุดควรให้นักโทษมีโอกาสอาบน้ำสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในสภาพอากาศที่พอเหมาะ

(7) ที่อาบน้ำสำหรับผู้ต้องขัง ควรมีการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพที่สะอาดอยู่เสมอ

⁵² แหล่งเดิม.

⁵³ แหล่งเดิม. (น. 2-3).

2.5.2.2 สุขอนามัยส่วนตัวของผู้ต้องขัง

- (1) ผู้ต้องขังจะได้รับการดูแลในเรื่องความสะอาดของร่างกาย โดยเรือนจำพึงจัดหาผ้าและของใช้ที่จำเป็น เพื่อสุขภาพและความสะอาดของผู้ต้องขัง⁵⁴
- (2) เรือนจำจะต้องจัดเตรียมให้ผู้ต้องขังได้รับการดูแลในเรื่องความสะอาดเรียบร้อยโดยจัดให้ผู้ต้องขังได้ตัดผม ผู้ต้องขังชายควรจะได้โกนหนวดเคราอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ร่างกายผู้ต้องขังมีลักษณะไม่เป็นที่น่ารังเกียจ และสร้างนิสัยให้รู้จักเคารพตนเอง⁵⁵

2.5.2.3 เสื้อผ้าและที่นอน

- (1) ผู้ต้องขังที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ใส่เสื้อผ้าที่จัดหาเองได้นั้น⁵⁶
 - (1.1) ทางเรือนจำจะต้องจัดหาเสื้อผ้าที่เหมาะสมแก่สภาพอากาศให้แก่ผู้ต้องขังและคำนึงถึงสุขอนามัยของผู้ต้องขัง อีกทั้งจะต้องไม่ลักษณะที่จะเป็นการเหยียดหยาม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง
 - (1.2) เสื้อผ้าของผู้ต้องขังทั้งหมดต้องจัดเตรียมไว้ให้ในสภาพที่ดีและสะอาด ชุดชั้นในของผู้ต้องขังต้องมีการเปลี่ยนและซักอยู่เสมอตตามความจำเป็นแก่การรักษาสุขอนามัย
 - (1.3) ในกรณีที่ผู้ต้องขังได้รับอนุญาตให้ออกไปนอกสถานที่ของเรือนจำ ผู้ต้องขังผู้นั้นพึงได้รับอนุญาตให้ใส่เสื้อผ้าที่จัดหาเอง หรือเสื้อผ้าอื่นที่ไม่ใช่ชุดผู้ต้องขังได้
- (2) ในกรณีที่ผู้ต้องขังได้รับอนุญาตให้ใส่เสื้อผ้าที่จัดหาเอง ทางเรือนจำจะต้องตรวจสอบดูแล้วว่ามีสภาพที่เหมาะสมและสะอาดด้วย⁵⁷
- (3) ควรจัดให้ผู้ต้องขังแต่ละคนมีที่นอนที่เป็นสัดส่วนเฉพาะตน โดยจะต้องมีการจัดที่นอนอย่างเพียงพอและอยู่ในสภาพที่สะอาดให้แก่ักโทษทุกคน ที่นอนควรมีการดูแลให้อยู่ในสภาพที่ดีและมีการนำไปทำความสะอาดอยู่เป็นประจำด้วย⁵⁸

2.5.2.4 อาหาร

- (1) ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับอาหารที่มีสารอาหารเพียงพอ และตามกำหนดเวลาปกติ โดยจะต้องเป็นอาหารที่เป็นประโยชน์แก่สุขภาพพลานามัย มีคุณภาพ มีการจัดเตรียมและเก็บรักษาที่ดี

⁵⁴ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 15.

⁵⁵ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 16.

⁵⁶ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 17.

⁵⁷ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 18.

⁵⁸ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 19.

(2) เรือนจำจะต้องจัดเตรียมน้ำดื่มที่เพียงพอแก่ความต้องการของผู้ต้องขังทุกคนอยู่เสมอ

2.5.2.5 การออกกำลังกายและกีฬา⁵⁹

(1) ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับโอกาสในการออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อยวันละ 1 ชั่วโมง ถ้าสภาพอากาศเอื้ออำนวย

(2) สำหรับผู้ต้องขังที่เป็นเยาวชนและผู้ต้องขังอื่นที่อยู่ในวัยและสภาพร่างกายที่เหมาะสม พึงมีสิทธิได้รับโอกาสในการฝึกฝนการเล่นกีฬาและการบันเทิงรื่นเริงในชั่วโมงการออกกำลังกาย ซึ่งทางเรือนจำจะต้องจัดให้มีสถานที่และอุปกรณ์สำหรับการเล่นกีฬาตามสมควร

2.5.2.6 บริการทางการแพทย์⁶⁰

(1) เรือนจำทุกแห่งจะต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์อย่างน้อย 1 คน ที่มีความรู้ด้านจิตบำบัดไว้ประจำในเรือนจำนั้น บริการด้านการแพทย์ในเรือนจำนั้นควรมีการเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับโรงพยาบาลหรือศูนย์สาธารณสุขของชุมชนหรือประเทศ รวมถึงศูนย์จิตบำบัดสำหรับในกรณีที่พบว่าผู้ต้องขังอาจมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิต จะได้มีการประสานงานสำหรับการบำบัดรักษาได้อย่างเหมาะสม

(2) ผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยด้วยโรคที่ต้องการการบำบัดรักษาเฉพาะด้าน ควรได้รับการส่งตัวไปยังสถานบำบัดรักษาสำหรับโรคชนิดนั้นโดยเฉพาะ หรือโรงพยาบาลนอกเรือนจำ ในกรณีที่เรือนจำมีสถานพยาบาลอยู่ภายในเรือนจำนั้น สถานพยาบาลดังกล่าวจะต้องมีอุปกรณ์ทางการแพทย์และยารักษาโรคที่เพียงพอแก่นักโทษที่เจ็บป่วย อีกทั้งควรมีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ที่ผ่านการฝึกอบรมอย่างดีแล้ว มาประจำอยู่ในสถานพยาบาลในเรือนจำนั้นด้วย

(3) เรือนจำจะต้องจัดบริการด้านทันตกรรม โดยเจ้าหน้าที่ทันตกรรม ให้แก่ผู้ต้องขังทุกคนด้วย

(4) เรือนจำของผู้ต้องขังหญิงจะต้องจัดให้มี

(4.1) ที่พักรักษาพิเศษสำหรับหญิงมีครรภ์ ทั้งก่อนและหลังคลอดบุตร ในสถานพยาบาลนอกเรือนจำเท่าที่จะกระทำได้ ในกรณีที่การคลอดเกิดขึ้นภายในเรือนจำจะต้องไม่บันทึกสถานที่เกิดของเด็กในสูติบัตรว่าเด็กนั้นเกิดในเรือนจำ

⁵⁹ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 21.

⁶⁰ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 22-26.

(4.2) ในกรณีที่มีการอนุญาตให้มีผู้ดูแลเด็กทารกในเรือนจำ ทางเรือนจำ จะต้องกำหนดระเบียบว่าด้วยผู้ดูแลเด็กทารก โดยระบุให้ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลเด็กทารกแทนมารดา ในเรือนจำนั้นต้องเป็นผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมด้านการดูแลเด็กทารกมาอย่างดีแล้ว

(5) เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ในเรือนจำจะต้องตรวจสอบสุขภาพของผู้ต้องขังทุกคนตั้งแต่แรกเริ่มผู้ต้องขังเข้าสู่เรือนจำ และจะต้องตรวจสอบสุขภาพของผู้ต้องขังหลังจากนั้นอีกตามความจำเป็น เพื่อจะได้รู้ว่าผู้ต้องขังนั้น ๆ มีโรคทางกาย หรือโรคทางจิต อย่างไรหรือไม่ เพื่อจะได้ทำการบำบัดรักษา อีกทั้งเพื่อคัดแยกนักโทษที่ติดเชื้อไปบำบัดรักษาโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังจะต้องตรวจดูความพร้อมด้านสุขภาพของนักโทษที่จะให้ทำงานตามคำสั่งของเรือนจำด้วย

(6) เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ในเรือนจำจะต้องดูแลทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตของนักโทษ โดยแต่ละวันควรจะมีการตรวจอาการของผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยหรือแจ้งว่าเจ็บป่วย และผู้ต้องขังที่มีอาการที่ควรติดตามดูแลเป็นพิเศษ

(7) เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ในเรือนจำจะต้องรายงานต่อผู้บัญชาการเรือนจำนั้น เมื่อพบว่าผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยรายใดควรได้รับการส่งตัวไปบำบัดรักษาภายนอกเรือนจำ เนื่องจากหากยังคงให้ผู้ต้องขังรายนั้นอยู่ในเรือนจำต่อไปอาจส่งผลร้ายต่อสุขภาพของผู้ต้องขังผู้นั้นมากยิ่งขึ้น

(8) เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ในเรือนจำจะต้องตรวจตราและเสนอความเห็นต่อผู้บัญชาการเรือนจำนั้นอย่างสม่ำเสมอ เกี่ยวกับ

(8.1) ปริมาณและคุณภาพของการจัดเตรียม และบริการด้านอาหารในเรือนจำ

(8.2) สุขลักษณะและความสะอาดของเรือนจำและผู้ต้องขัง

(8.3) ความสะอาด ความร้อน แสงสว่าง และการระบายอากาศภายในเรือนจำ

(8.4) ความเหมาะสมและความสะอาดของที่นอนและเสื้อผ้าของผู้ต้องขัง

(8.5) ข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการกีฬาในเรือนจำ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านนั้น โดยเฉพาะ

(9) ผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องพิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับรายงานและคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ในเรือนจำนั้นทันทีเท่าที่จะทำได้ และหากเรื่องใดอยู่นอกเหนือวิสัยที่ตนจะจัดการ ได้ก็ให้รายงานต่อผู้บังคับบัญชาในระดับที่สูงกว่าเพื่อพิจารณาเกี่ยวกับรายงานและคำแนะนำนั้นในทันที

(10)กรณีพิเศษที่ใช้เฉพาะผู้ต้องขังที่วิกลจริต หรือผิดปกติทางจิต

(10.1) ผู้ต้องโทษจำคุกที่วิกลจริตจะต้องไม่ถูกคุมขังในเรือนจำ หากแต่จะต้องได้รับการย้ายไปอยู่ในสถานบำบัดทางจิตในทันที

(10.2) สำหรับผู้ต้องขังที่มีการวิกลจริตหรือผิดปกติทางจิต พึงถูกส่งไปอยู่ในการดูแลและบำบัดรักษาในสถานพยาบาลที่ดูแลรักษาโรคด้านนี้โดยเฉพาะ

(10.3) ในช่วงเวลาที่รอลงอยู่ในเรือนจำ จะต้องจัดให้มีบริการด้านจิตบำบัดให้แก่ผู้ต้องขังอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นจะต้องได้รับการบริการด้านจิตบำบัดนั้นด้วย

(10.4) เป็นเรื่องพึงประสงค์ที่จะมีหน่วยงานที่เหมาะสมมาสนับสนุนการดูแลรักษาผู้ต้องขังที่มีอาการวิกลจริตหรือผิดปกติทางจิตนั้นอย่างต่อเนื่อง ไปถึงเวลาที่นักโทษผู้นั้นได้พ้นโทษจำคุกไปแล้ว รวมทั้งจัดให้มีการบำบัดฟื้นฟูทางสังคมให้แก่ผู้ต้องขังหลังการบำบัดรักษานั้นด้วย

2.6 หลักเกณฑ์ในการสาธารณสุขในเรือนจำของประเทศไทย

ในปัจจุบันประเทศไทยมีมาตรการทางกฎหมายในการสาธารณสุขตลอดจนการควบคุมและการป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำอันเป็นไปตามมาตรฐานระดับสากล อย่างไรก็ตามการนำกฎหมายที่มีอยู่มาบังคับใช้ แต่ในทางปฏิบัติอาจยังไม่สามารถบรรลุผลให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์หรือมาตรการทางกฎหมายที่มีอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะประเทศไทยมีจำนวนผู้ต้องขังอยู่ในสภาพที่แออัด ซึ่งจากข้อมูลปัจจุบัน มีจำนวนผู้ต้องขัง 228,696 คน โดยแบ่งออกเป็นผู้ต้องขังระหว่างอุทธรณ์-ฎีกา พิจารณา และสอบสวน 69,725 คน และผู้ต้องขังเด็ดขาด 195,947 คน⁶¹ ในขณะที่โดยพื้นที่เรือนนอนในเรือนจำและทัณฑสถานทั้งหมด จำนวน 143 แห่ง ทำให้มีพื้นที่เรือนนอนโดยเฉลี่ย ประมาณ 1.01 ตารางเมตรต่อคน หากคิดตามพื้นที่ความจุมาตรฐาน พื้นที่ภายในเรือนจำจึงมีความแออัดอยู่ค่อนข้างมาก และประเทศไทยเป็นประเทศที่มีจำนวนผู้ต้องขังมากเป็นอันดับ 25 ของโลก ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นสาเหตุประการสำคัญที่ทำให้เรือนจำของไทยไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันซึ่งแม้จะมีความใกล้เคียงกับมาตรฐานสากล ดังนี้ จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาถึงหลักเกณฑ์และมาตรการทางกฎหมายในการสาธารณสุขตลอดจนการควบคุมและการป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำที่มีอยู่ในประเทศไทย เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงเรื่องที่ยังเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบันและหาทางแก้ไขต่อไป

⁶¹ สถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ทั่วประเทศ รท. 102 (ก). หน้าเดิม.

2.6.1 ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติถึงเรื่องการได้รับบริการทางการแพทย์โดยถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ทำให้ปัจเจกชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข โดยเรือนจำมีหน้าที่ต้องจัดให้มีบริการทางการแพทย์แก่ผู้ต้องขัง ทั้งในด้านการตรวจวินิจฉัยโรค การป้องกันโรคระบาด การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถภาพ เพื่อผลในการป้องกันปัญหาสุขภาพของผู้ต้องขังและโรคระบาดต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากเรือนจำและทัณฑสถานเป็นสถานที่ซึ่งควบคุมตัวผู้ต้องขังรวมกันไว้เป็นจำนวนมาก จึงเป็นการง่ายต่อการแพร่กระจายของเชื้อโรคและทำให้เกิดโรคระบาดในเรือนจำได้อย่างรวดเร็ว และอาจส่งผลกระทบต่อสังคมภายนอกได้ รัฐจึงต้องให้ความสำคัญในการจัดให้มีบริการทางการแพทย์ที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขัง

โดยในประเทศไทยมีการบัญญัติรับรองสิทธิในการรักษาพยาบาลและการได้รับบริการทางการแพทย์ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 51⁶² โดยมีสาระสำคัญว่าบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกันในการได้รับบริการสาธารณสุขอย่างทั่วถึง มีประสิทธิภาพและได้มาตรฐาน และมีสิทธิที่จะได้รับการป้องกันและขจัดโรคอันตรายในทันทีจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

นอกจากนี้ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30⁶³ ยังได้บัญญัติถึงเรื่องความเสมอภาคของบุคคลทุกคนในการที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าว ย่อมหมายความรวมถึงผู้ต้องขังที่ถูกคุมขังในเรือนจำด้วย

⁶² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 51 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ
บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐอย่างเหมาะสมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและทันต่อเหตุการณ์”

⁶³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30 (ความเสมอภาค) บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”.

2.6.2 ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้บัญญัติถึงหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำในประเทศไทยไว้ โดยถือเป็นสิทธิขั้นมูลฐานซึ่งผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นมนุษย์และพลเมืองของประเทศ มีการบัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ในกฎหมายต่าง ๆ ที่สำคัญ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ระเบียบ และข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง โดยมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

2.6.2.1 ที่พักอาศัย สุขอนามัยส่วนตัวของผู้ต้องโทษ ในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ในประเทศไทยได้มีการให้ความสำคัญกับการจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขัง โดยพยายามปรับปรุงสภาพห้องขัง และเรือนนอนของผู้ต้องขังให้มีสภาพที่เหมาะสมแก่การควบคุมตัวหรือคุมขังมนุษย์มากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ยังคงมีปัญหาในเรื่องพื้นที่อยู่อาศัยภายในเรือนจำที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยพื้นที่เรือนนอนในเรือนจำและทัณฑสถานทั้งหมด จำนวน 143 แห่ง มีลักษณะเป็นห้องขังรวม โดยมีพื้นที่เรือนนอนทั้งหมดรวม 249,234 ตารางเมตร ซึ่งหากคิดตามความจุมาตรฐาน 2.25 ตารางเมตรต่อคน เรือนจำทั้งหมดสามารถรองรับผู้ต้องขังได้เพียง 160,000 คน⁶⁴ แต่ในปัจจุบัน มีผู้ต้องขังในเรือนจำทั้งสิ้น 228,696 คน⁶⁵ ทำให้มีพื้นที่เรือนนอนโดยเฉลี่ย ประมาณ 1.01 ตารางเมตรต่อคน หากคิดตามพื้นที่ความจุมาตรฐาน พื้นที่ภายในเรือนจำจึงมีความแออัดอยู่ค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ปริมาณผู้ต้องขังในปัจจุบันยังมีจำนวนมากกว่ามาตรฐานในด้านพื้นที่เรือนนอนตามอัตราความจุเฉลี่ยซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดไว้ให้มีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 2.25 ตารางเมตรต่อคน⁶⁶

2.6.2.2 การรับบริการทางการแพทย์ ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติหลัก ประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 ที่กำหนดให้มีการจัดการระบบการให้บริการทางด้านสาธารณสุขที่จำเป็นต่อสุขภาพและการดำรงชีวิต ให้มีการรักษาพยาบาลที่ได้มาตรฐานโดยมีองค์กรกำกับดูแล ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง⁶⁷ โดยมาตรา 5 แห่ง

⁶⁴ กรมราชทัณฑ์, สำนักทัณฑวิทยา ส่วนมาตรการควบคุมผู้ต้องขัง. *ข้อมูลเรือนนอนและความจุผู้ต้องขังแบบรวมเขต.*

⁶⁵ *สถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ทั่วประเทศ รท. 102 (ก).* หน้าเดิม.

⁶⁶ บันทึกข้อความสำนักทัณฑวิทยา ที่ ยธ. 0705/267 เรื่องส่งกรอบมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง, ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2547.

⁶⁷ หมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 “เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่สุขภาพหมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล การวางระบบ เพื่อดูแลแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพของประชาชน จึงไม่อาจมุ่งเน้นที่การจัดบริการเพื่อการรักษาพยาบาลเพียงด้านเดียว เพราะจะทำให้รัฐและประชาชนต้องเสีย

พระราชบัญญัตินี้ ได้กำหนดให้บุคคลทุกคนมีสิทธิได้รับบริการทางด้านสาธารณสุขที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ⁶⁸ ซึ่งผู้ที่ต้องขังอยู่ในเรือนจำ ก็ถือว่าเป็นประชาชนชาวไทยคนหนึ่งที่มีสิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขตามที่รัฐจัดเตรียมไว้ให้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม มีบทบัญญัติที่ให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในการได้รับบริการทางการแพทย์ไว้โดยเฉพาะ โดยมีบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ตั้งแต่ในชั้นแรกรับตัวผู้ต้องหาเข้าสู่เรือนจำ⁶⁹ และในระหว่างที่ถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำ

2.6.2.3 สิทธิได้รับอาหาร ตามกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 77⁷⁰ โดยกำหนดให้เป็นหน้าที่ของทางเรือนจำในการจัดบริการด้านอาหารให้แก่ผู้ต้องขังอย่างน้อยวันละ 2 มื้อ คือ มื้อเช้า และมื้อเย็น เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ กรมราชทัณฑ์ในปัจจุบันได้มีการกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติให้เรือนจำต่าง ๆ

ค่าใช้จ่ายมาก และจะเพิ่มมากขึ้นตามลำดับในขณะที่เดียวกันโรคและปัจจัยที่คุกคามสุขภาพมีการเปลี่ยนแปลงและมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนมากขึ้น จำเป็นต้องดำเนินการให้ประชาชนมีความรู้เท่าทัน มีส่วนร่วม และมีระบบเสริมสร้างสุขภาพและระวังป้องกันอย่างสมบูรณ์ สมควรมีกฎหมายว่าด้วยสุขภาพแห่งชาติ เพื่อวางกรอบและแนวทางในการกำหนดนโยบายยุทธศาสตร์และการดำเนินงานด้านสุขภาพของประเทศ รวมทั้งมีองค์กรและกลไกเพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย อันจะนำไปสู่เป้าหมายในการเสริมสุขภาพ รวมทั้งสามารถดูแลแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

⁶⁸ พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 มาตรา 5 บัญญัติว่า “บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ

บุคคลมีหน้าที่ร่วมกับหน่วยงานของรัฐในการดำเนินการให้เกิดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมตามวรรคหนึ่ง”

⁶⁹ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 10 บัญญัติว่า “ให้แพทย์ตรวจอนามัยของผู้ที่ถูกรับตัวเข้าไว้ใหม่

อนึ่ง ให้เจ้าพนักงานหรือ เรือนจำตรวจและบันทึกข้อความเกี่ยวแก่ลักษณะแห่งความผิดที่ ผู้นั้นได้กระทำตำหนิรูปพรรณความแข็งแรงของร่างกาย และความสามารถทางสติปัญญา กับข้อความอื่นๆ ตามข้อบังคับที่อธิบดีได้ตั้งขึ้นไว้

เมื่อเจ้าพนักงานเรือนจำร้องขอ ให้เจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง ผู้มีอำนาจทำการสอบสวนหรือสืบสวนการกระทำผิดอาญา ส่งรายงานแสดงประวัติของผู้ต้องขังให้แก่เจ้าพนักงานเรือนจำ”

⁷⁰ กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2479 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “กฎกระทรวง”) ข้อ 77 “ให้จัดให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารอย่างน้อย 2 มื้อ คือ เช้าและเย็น อาหารมื้อหนึ่งๆ ให้ประกอบด้วยข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าวและกับข้าวหรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว”

จัดให้บริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังวันละ 3 มื้อ และจัดให้มีบริการน้ำดื่มที่สะอาดไว้อย่างเพียงพอ กับความต้องการของผู้ต้องขังทั้งในโรงเลี้ยงอาหารและในเรือนนอน

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดในเรื่องการตรวจสอบอาหารที่จะให้แก่ผู้ต้องขัง โดยต้องให้ แพทย์หรือเจ้าพนักงานเรือนจำเป็นผู้ตรวจคุณภาพ ปริมาณอาหารที่ผู้ต้องขังจะได้รับเพื่อให้ผู้ต้องขัง ได้รับอาหารที่มีประโยชน์และมีคุณภาพ⁷¹

2.6.2.4 สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน ตามกฎกระทรวงในข้อ 67 ได้กำหนดเรื่อง อนามัยของผู้ต้องขัง⁷² โดยให้เป็นหน้าที่ของผู้ต้องขังในการทำความสะอาดเครื่องนุ่งห่มหลับนอน เพื่อให้มีสุขอนามัยที่ดีและปลอดภัยจากการเกิดโรคระบาดต่าง ๆ และข้อ 68 ได้กำหนดหน้าที่ให้ ผู้ต้องขังต้องรักษาความสะอาดโดยมีการจัดให้ผู้ต้องขังตัดผม โกนหนวด โกนเครา ตัดเล็บ อาบน้ำ อย่างสม่ำเสมอเพื่อสุขอนามัยของผู้ต้องขัง

นอกจากนี้ ในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ได้มีการกำหนดให้มีการแจกจ่ายเครื่องใช้ที่จำเป็น สำหรับการทำมาหากินแก่ผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังสามารถรักษาความสะอาดของร่างกาย ได้อย่างเต็มที่อันจะส่งผลดีต่อสุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขัง แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่ว่าการแจกจ่าย เครื่องใช้ดังกล่าวยังไม่สามารถที่จะแจกจ่ายให้แก่ผู้ต้องขังได้อย่างครบถ้วนเนื่องจากการขาดแคลน งบประมาณ แต่ก็ได้มีการพยายามแก้ไขปัญหานี้โดยการรับบริจาคจากภายนอก หรือจัดให้มี ร้านค้าสงเคราะห์เพื่อจำหน่ายสินค้าที่จำเป็นให้แก่ผู้ต้องขัง⁷³ ซึ่งถือเป็นความพยายามอีกระดับหนึ่ง ที่ต้องการจะพัฒนาให้เรือนจำไทยอยู่ในมาตรฐานในระดับสากล

⁷¹ กฎกระทรวง ข้อ 79 “อาหารที่ผู้ต้องขังรับประทานนั้นต้องให้แพทย์ตรวจก่อน ในกรณีที่แพทย์มา ตรวจไม่ได้ ให้เจ้าพนักงานเรือนจำเป็นผู้ตรวจ

อาหารซึ่งตรวจพบว่าเน่าเสีย ไม่เป็นสิ่งที่พึงรับประทานนั้น ห้ามมิให้ยินยอมให้ผู้ต้องขัง รับประทาน”

⁷² กฎกระทรวง ข้อ 67 “ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่จักต้องรักษาความสะอาด

- ก. ในส่วนร่างกาย เครื่องนุ่งห่มหลับนอน และเครื่องใช้ต่างๆ เกี่ยวกับคน
- ข. ห้องขัง และส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำ”

และกฎกระทรวง ข้อ 68 “ให้พัศดีจัดให้ผู้ต้องขังทุกคนแต่ละคนต้องขังและคนฝาก ดังนี้

1. ตัดผมสั้นหรือโกนผม ตามระเบียบ
2. โกนหนวดและเครา
3. ตัดเล็บ
4. อาบน้ำและชำระร่างกาย”

⁷³ ญัฐยา จรรยาชัยเลิศ. (2548). *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 167.

2.6.2.5 การติดต่อกับโลกภายนอก เรือนจำหรือทัณฑสถานเป็นสถานที่ซึ่งใช้ในการควบคุมผู้กระทำความผิด และจำกัดอิสรภาพของผู้กระทำความผิดให้อยู่เฉพาะบริเวณที่กำหนดไว้ และมีลักษณะเป็นเขตหวงห้ามมิให้บุคคลภายนอกเข้าไปได้โดยง่าย ด้วยเหตุผลในด้านการป้องกันและรักษาความปลอดภัยภายในเรือนจำ ทำให้ผู้ต้องขังไม่สามารถติดต่อกับบุคคลภายนอกได้อย่างอิสระ แต่การเยี่ยมและการติดต่อระหว่างผู้ต้องขังกับญาติและบุคคลภายนอกที่จำเป็น ถือเป็นสิ่งที่สำคัญและมีผลต่อสภาวะจิตใจของผู้ต้องขัง⁷⁴

ในประเทศไทย นอกจากมีการบัญญัติรับรองสิทธิในการติดต่อสื่อสารไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 36⁷⁵ ซึ่งให้การรับรองสิทธิดังกล่าวแก่บุคคลทุกคนรวมถึงผู้ต้องขังด้วยแล้ว ยังมีการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิในการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขังไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และยังมีระเบียบต่างๆ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลภายนอกที่เข้าเยี่ยมผู้ต้องขัง และการลงโทษด้วยการตัดสิทธิในการติดต่อสื่อสารของผู้ต้องขังตามกฎหมาย เป็นต้น

ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์มีแนวคิดว่าการที่ผู้ต้องขังได้ติดต่อกับญาติหรือบุคคลภายนอกอย่างใกล้ชิดจะทำให้ผู้ต้องขังมีความรู้สึกที่ดี ผ่อนคลายความตึงเครียดและลดความกังวลของตัวผู้ต้องขังลง รวมทั้งมีผลต่อสภาวะจิตใจและเป็นเครื่องมือจูงใจให้ผู้ต้องขังประพฤติเป็นคนดี ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัยของเรือนจำ

วิธีการติดต่อสื่อสารที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบันก็คือการติดต่อสื่อสารทางจดหมาย เนื่องจากเป็นวิธีการติดต่อสื่อสารที่ทางเรือนจำสามารถควบคุมและตรวจสอบได้โดยง่าย และนอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีการนำเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารเข้ามาใช้ในเรือนจำ เช่น โทรศัพท์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่ผู้ต้องขังในการติดต่อกับญาติหรือบุคคลภายนอกได้รวดเร็วและบ่อยขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การติดต่อกับญาติหรือบุคคลภายนอกไม่ว่าจะใช้วิธีการติดต่อสื่อสารแบบใดก็ตามก็จำเป็นต้องมีข้อจำกัด และจะต้องมีการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่

⁷⁴ แหล่งเดิม. (น. 90-102).

⁷⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 36 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย

การตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อกัน รวมทั้ง การกระทำ ด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อกัน จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษา ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

เรือนจำ เพื่อประโยชน์ในด้านความปลอดภัย ความมั่นคง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในเรือนจำด้วย

2.6.2.6 การนับถือศาสนา กฎหมายไทยได้ให้ความสำคัญต่อสิทธิในการนับถือศาสนา และปฏิบัติศาสนกิจของบุคคลทุกคนซึ่งรวมถึงผู้ต้องขังในเรือนจำด้วย ทั้งนี้ โดยมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติรับรองสิทธิในการนับถือศาสนา นิิกายของศาสนา ลัทธินิยมทางศาสนา ตลอดจนเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือไว้⁷⁶

2.6.2.7 การแจ้งข่าวสารแก่ผู้ต้องขัง การรับทราบข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นสิทธิอย่างหนึ่งของผู้ต้องขังควรได้รับการรับรองจากรัฐ แต่ทั้งนี้ อาจมีการกำหนดข้อจำกัดไว้บางประการโดยคำนึงถึงผลกระทบที่อาจมีต่อตัวผู้ต้องขังและความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำ

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกฎหมายไทยไม่มีการบัญญัติรับรองสิทธิดังกล่าวไว้แต่อย่างใด จะมีก็แต่เพียงหนังสือกรมราชทัณฑ์กำหนดแนวทางปฏิบัติในการรับทราบข่าวสารต่างๆ เท่านั้น⁷⁷ โดยกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดให้เรือนจำหรือทัณฑสถานต่างๆ ให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังที่จะได้รับทราบข่าวสารจากภายนอกได้ด้วยการดูโทรทัศน์และอ่านหนังสือพิมพ์ได้ โดยกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติไว้⁷⁸

1) ให้ผู้ต้องขังชมข่าวได้เฉพาะข่าวที่อัดเทปไว้ หลีกเลี่ยงไม่ให้ชมข่าวอาชญากรรมที่ร้ายแรง ข่าวก่อการจลาจล หรือการหลบหนี โดยมีเจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในช่วงที่ให้ผู้ต้องขังได้ชมโทรทัศน์อย่างเสรี หากมีรายงานข่าวด่วนให้เจ้าหน้าที่สามารถระงับการชมหรือเปลี่ยนช่องสถานีได้ทันที ส่วนรายการอื่นที่มีรายการข่าวให้มีการกำหนดสาระของรายการที่ให้ผู้ต้องขังชม โดยคำนึงถึงคุณค่าในด้านความบันเทิง ด้านการศึกษา และพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขัง

⁷⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 37 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น”

⁷⁷ หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. (น. 108). เล่มเดิม.

⁷⁸ หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ยธ. 0705/ว.8 เรื่องการจัดสวัสดิการและสิ่งอำนวยความสะดวกในเรือนจำหรือทัณฑสถาน ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2546.

ห้ามมิให้ผู้ต้องขังมีโทรทัศน์และอุปกรณ์หรือวัสดุต่อเนื่องดังกล่าวไว้เป็นสมบัติส่วนตัว ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้ผู้ต้องขังได้รับทราบข่าวรุนแรงต่างๆ เพราะจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้ต้องขังเกิดพฤติกรรมที่ก้าวร้าว เลียนแบบการกระทำนั้นได้

2) จัดให้มีการติดตั้งเครื่องรับโทรทัศน์สำหรับผู้ต้องขังบนเรือนนอน โรงเลี้ยง หรือที่อื่นตามความเหมาะสม โดยเป็นดุลพินิจของทางเรือนจำและทัณฑสถาน โดยมีการป้องกันมิให้ผู้ต้องขังสามารถปรับเปลี่ยนช่องสถานีได้ รวมทั้งให้มีศูนย์ควบคุมรายการ โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้ควบคุมด้วย

3) กำหนดเวลาในการชมโทรทัศน์ในวันธรรมดา ให้เปิดตั้งแต่เวลาที่ผู้ต้องขังขึ้นเรือนนอนถึงเวลา 21.00 น. โดยตั้งแต่เวลาขึ้นเรือนนอนถึงเวลา 19.00 น. ให้ผู้ต้องขังชมโทรทัศน์หรือวิดีโอ จากนั้น เวลา 20.00 น. ชมข่าวที่อัดไว้ และเวลา 20.00 น. - 21.00 น. ให้ชมโทรทัศน์หรือวิดีโอ ส่วนในวันหยุดราชการ ในช่วงเวลากลางวันให้ชมโทรทัศน์ได้ไม่เกินเวลา 15.00 น. โดยเสรี แต่อยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่ควบคุมรายการ ส่วนเวลากลางคืนให้ถือปฏิบัติเช่นเดียวกับวันธรรมดา

4) อนุญาตให้ผู้ต้องขังอ่านหนังสือพิมพ์รายวันได้ โดยให้เรือนจำและทัณฑสถานเป็นผู้จัดซื้อ โดยใช้เงินสวัสดิการของผู้ต้องขัง แต่ต้องมีการตรวจสอบเนื้อหาข่าวก่อนที่จะให้ผู้ต้องขังอ่าน โดยมีให้อ่านข่าวอาชญากรรมหรือข่าวที่มีลักษณะรุนแรงซึ่งอาจทำให้ผู้ต้องขังกระทำการเลียนแบบได้

หนังสือพิมพ์ที่จัดซื้อให้จัดวางไว้ในห้องสมุดหรือสถานที่ที่เหมาะสมเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังอ่านได้โดยง่าย

5) อนุญาตให้ผู้ต้องขังฟังเครื่องเล่นที่ไม่มีวิทยุได้ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการลักลอบฟังข่าวสารต่าง ๆ ที่รายงานทางวิทยุ ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถควบคุมหรือตรวจสอบได้

2.6.2.8 การออกกำลังกายและการพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างเป็นสิ่งสำคัญและมีประโยชน์อย่างมาก เป็นการสนับสนุนให้ผู้ต้องขังใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด เนื่องจากบรรยากาศในเรือนจำทำให้มีชีวิตประจำวันที่น่าเบื่อ กิจกรรมนันทนาการจึงมีความสำคัญแก่ผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก โดยวัตถุประสงค์ของการพักผ่อนหย่อนใจที่สมบูรณ์ คือ⁷⁹

⁷⁹ Ira J. Silverman, *Corrections a Comprehensive View*, second edition. CA : Wadsworth, 2001. p. 404.

- (1) กระตุ้นให้ผู้ต้องขังใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานบางอย่างเพื่อช่วยลดภาวะซึมเศร้า (Keep inmates constructively occupied and reduce idleness)
 - (2) ทำให้ร่างกาย อารมณ์ สังคมของผู้ต้องขัง อยู่ในสภาพที่ดี
 - (3) การส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีสุขอนามัยที่ดี (in adopting healthy daily lifestyle traits)
- รวมทั้งการออกกำลังกาย และการให้ความรู้ด้านสุขภาพ
- (4) ช่วยลดความต้องการของผู้ต้องขังในการรับการรักษาพยาบาล

ในส่วนของกฎหมายไทย มีกฎกระทรวงมหาดไทยฯ ข้อ 71 กำหนดเรื่องการออกกำลังกายของผู้ต้องขังไว้ว่า “คนต้องขังและคนฝากนั้น โดยปกติให้อนุญาตให้ออกเดินนอกห้องขัง หรือ ออกกำลังกายตามกำหนดเวลาและเขตซึ่งพัศดีเห็นควร ส่วนผู้ต้องขังอื่น เว้นแต่ระหว่างต้องโทษฐานผิดวินัย ให้มีโอกาสพักผ่อนและจัดให้ออกกำลังกายตามสมควร” นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ยังมีการกำหนดให้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้ดำเนินการฝึกการออกกำลังกายและเล่นกีฬาแก่ผู้ต้องขัง หรือประสานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น การกีฬาแห่งประเทศไทย ประจำจังหวัด ศูนย์กีฬา สถาบันการศึกษาทางพลศึกษา ฯลฯ โดยขอความร่วมมือในการจัดหาวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถร่วมดำเนินการ รวมถึงจัดหาวัสดุอุปกรณ์กีฬาเพิ่มเติมจากที่กรมราชทัณฑ์จัดสรรให้⁸⁰

ส่วนในการจัดกิจกรรมนันทนาการด้านบันเทิง ให้เรือนจำและทัณฑสถานจัดขึ้นในช่วงเทศกาลต่าง ๆ หรือในโอกาสที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้ต้องขังได้ผ่อนคลายความตึงเครียด เช่น การแสดงดนตรีไทย ดนตรีสากล หรือประกอบกิจกรรมดนตรี เป็นต้น นอกจากนี้ให้เรือนจำและทัณฑสถานจัดกิจกรรมออกกำลังกาย เล่นกีฬา และกิจกรรมนันทนาการให้แก่ผู้ต้องขังชราหรือป่วย ให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้ต้องขัง โดยไม่ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ป่วยในลักษณะเช่นเดียวกับผู้ต้องขังปกติทั่วไป⁸¹

⁸⁰ หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. (น. 111). เล่มเดิม.

⁸¹ หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ขธ. 0704/2378 เรื่องการส่งเสริมการจัดกิจกรรมออกกำลังกาย การกีฬา และกิจกรรมนันทนาการ ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2545.

บทที่ 3

หลักเกณฑ์การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำในด้านสุขภาพ ในต่างประเทศ

โดยในบทนี้ ผู้เขียนจะอธิบายถึงสิทธิของผู้ต้องขังเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพโดยเฉพาะ ได้แก่ สิทธิได้รับอาหาร สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน สิทธิในการได้รับบริการทางการแพทย์ สิทธิในการได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย และสิทธิที่จะได้รับบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและพักผ่อนหย่อนใจของผู้ต้องขัง ของประเทศต่าง ๆ เพื่อที่จะได้ทราบถึงหลักเกณฑ์ของประเทศต่าง ๆ ที่กำหนดให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังไว้ ว่ามีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้บังคับอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบัน

3.1 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

3.1.1 การบังคับโทษจำคุกทั่วไป

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีกระบวนการยุติธรรมที่มีระบบการทำงานต่อเนื่องและทุกองค์กรมีความสัมพันธ์กัน ภายใต้นโยบายและมีทิศทางไปในแนวทางเดียวกันอย่างเป็นมาตรฐาน มีความเข้มแข็ง สามารถที่จะรองรับผู้ที่กระทำความผิดที่แท้จริงที่สมควรถูกลงโทษจำคุกเท่านั้นเข้ารับการบำบัดในเรือนจำ ทั้งนี้โดยปรากฏจากรายงานผลการปฏิบัติและสถิติของกระทรวงยุติธรรมของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นอกจากนี้ กฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีในเรื่องการบังคับโทษจำคุก เป็นกฎหมายที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล กล่าวคือ สามารถนำมาปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันและเกิดผลสำเร็จได้อย่างแท้จริง (Execution of Sentences Law–StVollzG)¹

การลงโทษจำคุกของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีหลักเกณฑ์ปฏิบัติของศาลว่า “การนำคนเข้าคุกต้องมีประโยชน์ต่อสังคมและผู้กระทำความผิด ถ้าไม่มีประโยชน์อะไร ไม่ให้นำคนไป

¹ ธานี วรภัทร์. (2550, มกราคม-มิถุนายน, น. 116). “กฎหมายบังคับโทษในประเทศไทย : การบังคับโทษจำคุก Penalty Law in Thailand : The Enforcement of the Sentence of Imprisonment”. *วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต* 7 (1).

คุก” และสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมักจะมีการใช้มาตรการเลี้ยงการลงโทษจำคุกโดยให้รอการลงโทษ และใช้โทษปรับเป็นส่วนมาก นอกจากนี้ในหน่วยงานราชทัณฑ์จะมีการใช้มาตรการพักการลงโทษในชั้นลงโทษจำคุกอีกด้วย²

กฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีการวางกรอบแนวความคิดและทิศทางของการบังคับโทษจำคุกไว้อย่างละเอียดและมีความชัดเจน ทำให้ผู้ที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าใจแนวคิดพื้นฐานในการทำงานได้อย่างถูกต้องแท้จริงและมีแนวคิดไปในแนวทางเดียวกัน โดยมีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดภารกิจเป็นเป้าหมายในการทำงานอันจะทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของงาน การบริหารจัดการต่าง ๆ จึงมีทิศทางที่ถูกต้อง ตรงกัน และมีความยั่งยืนในการดำเนินการ ไม่เปลี่ยนแปลงไปเปลี่ยนมาตามนโยบายของผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งสูงสุดขององค์กร โดยเนื้อหาของสาระของกฎหมายจะให้ความสำคัญในเรื่องความเป็นมนุษย์มากเพื่อให้การดำรงชีวิตในอนาคตปราศจากการกระทำผิด และให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสามารถปรับสภาพการใช้ชีวิตในเรือนจำให้มีความใกล้เคียงกับสภาพชีวิตภายนอกเรือนจำมากที่สุด ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดกับการบังคับโทษจำคุก และหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ กล่าวคือ ไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้ประสบกับสิ่งที่ทำลายคุณลักษณะประจำตัวของผู้นั้น ประกอบกับการบังคับโทษจะต้องอาศัยความร่วมมือโดยสมัครใจของผู้ต้องขังด้วย³

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้มีการวางแผนการบังคับโทษเป็นแบบเฉพาะบุคคล มีการสำรวจเพื่อบำบัดและมีการประเมินผลตามระยะเวลาที่กำหนด เพื่อค้นหาบุคลิกภาพและการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังแต่ละคนเพื่อให้ทราบถึงสาเหตุแห่งการกระทำผิดและแนวทางในการแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของผู้ต้องขังแต่ละคน โดยเฉพาะ⁴

การบังคับโทษมีระบบการผ่อนปรนการบังคับโทษจำคุกโดยการให้ผู้ต้องขังออกไปนอกเรือนจำ ทั้งแบบที่มีการควบคุมและไม่มีการควบคุม และขังอนุญาตให้มีการลาการคุมขังได้ไม่เกิน 21 วันต่อ 1 ปีหลังจากที่ถูกจำคุกมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน หรือในกรณีที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิตต้องภายหลังจากการที่ถูกจำคุกมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี เป็นต้น⁵

² แหล่งเดิม. (น. 116).

³ แหล่งเดิม.

⁴ แหล่งเดิม. (น. 117).

⁵ แหล่งเดิม.

ส่วนการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำตามกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีหลักการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขังในการที่จะต้องถูกระงับอันเนื่องมาจากการบังคับโทษจำคุกให้น้อยที่สุด ในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้⁶

- (1) การศึกษาของผู้ต้องขัง การให้ทุนการศึกษา
- (2) การคุ้มครองการทำงาน ค่าตอบแทนในการทำงาน ค่าชดเชยในการทำงาน เงินติดกระเป๋า เงินประจำเดือน เงินออม เงินส่วนตัว ค่าอุปการะเลี้ยงดู
- (3) การมีและใช้เวลาว่าง การพักผ่อน รัฐต้องจัดให้มีหนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ ให้แก่ผู้ต้องขังอย่างทั่วถึง
- (4) การได้รับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ ตามหลักวิชาการทางการแพทย์ครบทั้ง 3 มื้อ
- (5) การได้รับโอกาสในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก การได้รับการเยี่ยม การสื่อสารทางจดหมาย โทรศัพท์ พستดูไปรษณีย์ ตลอดจนการซื้อสิ่งของต่าง ๆ
- (6) การปฏิบัติกิจในทางศาสนา
- (7) การดูแลสุขภาพอนามัย การตรวจสุขภาพรายปี และการรักษาพยาบาล

การสังคมสงเคราะห์ผู้ต้องขังในเรื่องต่าง ๆ มีระบบการให้ความช่วยเหลือ 3 ช่วง คือ⁷

- (1) การให้ความช่วยเหลือในการรับตัวผู้ต้องขังเข้าเรือนจำใหม่ ๆ
- (2) การให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังในระหว่างบังคับโทษ
- (3) การให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังในการปล่อยตัวจากการบังคับโทษแล้ว

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในการใช้ชีวิตอยู่ภายในเรือนจำกำหนดไว้ค่อนข้างชัดเจน ละเอียด และมีความเป็นมาตรฐานเดียวกันของนักโทษทุก ๆ คน และยังมีกำหนดอำนาจของเจ้าพนักงานในการค้นเมื่อจำเป็น มีมาตรการระงับตัวบุคคล การสร้างความมั่นคงปลอดภัยเป็นพิเศษ มาตรการทางวินัยของผู้ต้องขัง รวมทั้งขอบเขตของการใช้กำลังบังคับผู้ต้องขัง การขังเดี่ยว การใช้เครื่องพันธนาการ การชดใช้ค่าเสียหาย และการให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสในการรื้อเรียนเรื่องต่าง ๆ ได้ รวมถึงการให้คำแนะนำและคำปรึกษาทางด้านกฎหมายแก่ผู้ต้องขังด้วย โดยระบบการทำงานของนักโทษจำคุกนั้น ผู้ทำงานจะต้องปฏิบัติภารกิจการบังคับโทษให้ประสบความสำเร็จโดยการทำงานร่วมกัน เจ้าหน้าที่และหน่วยงาน

⁶ แหล่งเดิม.

⁷ แหล่งเดิม.

การดูแล การปล่อยตัว การช่วยเหลือมิให้ผู้ต้องขังหลบหนี หน่วยงานที่ควบคุมดูแล ผู้มีอำนาจในด้านการประกันสังคมและการให้ความช่วยเหลือทางสังคม รวมถึงหน่วยงานให้ความช่วยเหลืออื่นๆ และสมาคมการกุศล เหล่านี้จะต้องมีการทำงานร่วมกัน และยังคงต้องมีขั้นตอนการตรวจสอบเรือนจำ การช่วยเหลือดูแลในด้านต่าง ๆ มีคณะที่ปรึกษาเรือนจำ รวมถึงมีการทำงานวิจัยทางด้านอาชญาวิทยาเกี่ยวกับการบังคับโทษ และการคุ้มครองข้อมูลประวัติผู้ต้องขังด้วย⁸

3.1.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในด้านสุขภาพ

3.1.2.1 สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล การให้บริการทางการแพทย์ อาจหมายความรวมถึงทั้งการรักษาพยาบาลทั่วไปและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นความอดอยาก ความเสี่ยงในการฆ่าตัวตาย การทำร้ายร่างกายตัวเอง อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการติดเชื้อ หรือแม้กระทั่งความรุนแรง ก้าวร้าว อันเป็นผลมาจากความเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ⁹

หลักเกณฑ์เบื้องต้นในเรื่องการใช้มาตรการทางการแพทย์ คือ การกำหนดให้เรือนจำมีหน้าที่ในการดูแลสุขภาพอนามัยของทั้งตัวผู้ต้องขังและสถานที่ภายในเรือนจำ การดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขัง¹⁰ และหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขัง¹¹

เรือนจำจะต้องมีหน้าที่ในการดูแลความปลอดภัยทั้งหมดภายในเรือนจำ¹² การป้องกันการฆ่าตัวตาย¹³ การคุ้มครองโดยอำนาจรัฐและผู้มีอำนาจหน้าที่ รวมถึงโดยกฎหมายอันได้แก่พระราชบัญญัติเรือนจำ เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น โดยการป้องกันและดูแลความปลอดภัยดังกล่าวนี้ถือเป็นหน้าที่ของเรือนจำทั้งตามกฎหมายและเป็นหน้าที่ในทางจริยธรรมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังและการช่วยเหลือทางการแพทย์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการขยายขอบเขตอำนาจหน้าที่ในการสนับสนุนมาตรการทางด้านการแพทย์ รวมถึงกฎหมาย นอกจากนี้การดูแลความปลอดภัยภายในเรือนจำยังเป็นการช่วยป้องกันอันตรายบางอย่างที่อาจเกิดขึ้นในเรือนจำหรือปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้ต้องขังที่มีต่อสภาพภายในเรือนจำให้ดีขึ้น¹⁴

⁸ แหล่งเดิม.

⁹ Kaiser/Schöch *Strafvollzug. 5.Auflage*, p .225.

¹⁰ *StVollzG* § 56 Abs. 1.

¹¹ *StVollzG* § 56 Abs. 2.

¹² *StVollzG* § 56.

¹³ *StVollzG* § 88 Abs. 1.

¹⁴ Kaiser/Schöch. *Loc.cit.*

ในด้านอื่น ๆ จะต้องคำนึงถึงการตัดสินใจของผู้ป่วยแต่ละรายด้วย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนเสรีภาพของผู้ต้องขังก็ต้องถูกหิบบกมาพิจารณาด้วยเช่นกัน¹⁵ เช่นเดียวกับความเชื่อทางศาสนาหรือปรัชญาต่างๆ¹⁶ ซึ่งผลสุดท้ายก็เพื่อลดความเสี่ยงของการเกิดอันตรายต่อสุขภาพและป้องกันภาวะแวดล้อม เรือนจำจึงต้องมีมาตรการเกี่ยวกับโภชนา¹⁷ โดยปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นได้รับการแนะนำให้ควบคุมโดยการใช้อนุสัญญาทางการแพทย์อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรการทางโภชนาการ

ในกรณีที่สามารถควบคุมโดยการใช้อนุสัญญาทางการแพทย์ ซึ่งได้มีการบังคับให้ผู้ต้องขังต้องตรวจร่างกาย ถ้าหากยังไม่ได้ดำเนินการตรวจร่างกาย เช่น การตรวจร่างกาย ตามมาตรา 5 วรรค 3¹⁸ นอกจาก มาตรา 101 วรรค 1 จะต้องมีการควบคุมให้มีการตรวจร่างกายแล้ว ยังควบคุมการรักษาในด้านการดูแลสุขภาพ มีขอบเขตของการดูแลสุขภาพถูกระบุอยู่ในมาตรา 56 ในกฎหมายเรือนจำ มาตรา 58 ในกฎหมายของแคว้นบาวาเรีย มาตรา 60 กฎหมายของเมืองฮัมบูร์ก และมาตรา 56 ของกฎหมายของแคว้นนิเดอซัคเซิน¹⁹ โดยผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะได้รับการดูแลที่ครอบคลุมทั้งทางร่างกายและจิตใจ เนื่องจากเป็นมาตรการที่จำเป็นต่อสุขภาพและเป็นการสนับสนุนสุขอนามัยที่ดี ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้ต้องขังที่จะปฏิบัติตามกฎ หรือปฏิบัติตามคำแนะนำเพื่อเข้ารับการตรวจร่างกายหรือปฏิบัติตามมาตรการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันสุขภาพ ในบางกรณียังอนุญาตให้ใช้มาตรการดูแลรักษาสุขภาพควบคุมไปด้วย²⁰

ตามมาตรา 190 ของกฎหมายเรือนจำที่วางสถานิติบัญญัติแห่งชาติ ในเรื่องการประกันสุขภาพไม่เคยเกิดขึ้นจริงในทางกฎหมาย²¹ ดังนั้นเรือนจำจึงมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ โดยการกำหนดนโยบายการดูแลสุขภาพ เนื่องจากผู้ต้องขังไม่อาจจะเลือกบริการทางการแพทย์ได้อย่างอิสระ ซึ่งแตกต่างจากผู้ป่วยคนอื่นนอกเรือนจำ²²

¹⁵ *StVollzG* § 1.

¹⁶ *StVollzG* § 4.

¹⁷ *StVollzG* § 225.

¹⁸ Z.B. auch eine Röntgenreihenuntersuchung, vgl. OLG Cell ZfStrVo 1979, 187; OLG Düsseldorf NStZ 1984, 381.

¹⁹ Dazu eingehend Hillenkamp, 2006, p. 89 ff.

²⁰ Dazu eingehend Hillenkamp. Loc.cit.

²¹ Siehe dazu Steiner, 2006, S. 74

²² OLG Nürnberg, NStZ 1999, S. 480; Calliess/Müller-Dietz, 2008, § 56 Rdn. 1; krit. Bemann, 2001, S. 60 f.; Hillenkamp, 2005, S. 24 f.

มาตรา 56 ในกฎหมายเรือนจำ มาตรา 58 ในกฎหมายของแคว้นบาวาเรีย, มาตรา 60 กฎหมายของเมืองฮัมบูร์ก และมาตรา 57 ของกฎหมายของแคว้นนีเคอซัคเช่น ได้ระบุถึง การใช้สิทธิทางกฎหมายในการตรวจรักษาสุขภาพ บริการทางการแพทย์ การรักษาอาการป่วยและการดูแลผู้ป่วยด้วยอุปกรณ์เสริม²³ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้น เมื่อมีความจำเป็นในการรักษา เพื่อให้ทราบถึงอาการป่วย เพื่อบรรเทาอาการป่วย เพื่อป้องกันการเสื่อมสภาพ หรือเพื่อลดเงื่อนไขทางการแพทย์ แม้จะเป็นอาการเจ็บป่วยทั่วไป ก็มีการเรียกร้องให้มีการรักษาแบบมีอาชีพ²⁴

หน้าที่และความรับผิดชอบต่อการดูแลรักษาสุขภาพในเรือนจำเป็นของแพทย์ประจำเรือนจำ ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์ประจำเรือนจำและผู้ต้องขัง เป็นไปตามธรรมชาติเหมือนบุคคลทั่วไป²⁵ โดยวิธีการรักษานั้น จะมีการส่งตัวต่อไปยังแพทย์เฉพาะทางเพื่อให้ทำการวินิจฉัยและรักษา แต่ต้องเกิดขึ้นหลังจากที่แพทย์ประจำเรือนจำได้วินิจฉัยและตัดสินใจไปแล้ว ซึ่งจะเป็นการรักษาโดยใช้จิตบำบัด²⁶ ซึ่งวิธีการรักษาของแพทย์ประจำเรือนจำ คือ จะเปิดให้ทำกิจกรรมพิเศษ โดยไม่ต้องใช้ดุลพินิจควบคุม²⁷ แพทย์ประจำเรือนจำจะให้การดูแลสุขภาพดำเนินไปตามกรอบของกฎหมาย โดยมักจะแตกต่างจากผู้คุมในแง่ของการได้รับสิทธิให้เปิดเผยความลับได้เพราะงานของแพทย์เป็นการป้องกันอันตรายเพื่อรักษาชีวิตของผู้ต้องขัง²⁸

ส่วนปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นมานานหลายปี คือ ปัญหาโรคเอดส์ในเรือนจำ²⁹ โดยในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีผู้ต้องขังประมาณ 1% ที่ติดเชื้อเอดส์ ซึ่งหมายความว่าเชื้อเอชไอวีได้เพิ่มสูงขึ้นในเรือนจำเมื่อเทียบกับประชากรที่อยู่นอกเรือนจำ³⁰

มาตรการการตรวจโรคผู้ต้องขังที่ติดเชื้อเอดส์ ต้องเป็นไปตามมาตรฐานที่เข้มงวด โดยมีการกำหนดไว้ใน มาตรา 101 วรรค 1 เนื่องจากผู้ต้องขังอาจมีความต้องการที่จะใช้เลือด หรืออาจมีเงื่อนไขทางร่างกายบางประการ³¹ ด้วยเหตุผลที่ว่าเชื้อโรคเป็นอันตรายที่มองไม่เห็นซึ่งอาจเกิด

²³ Kaiser Laubenthal (p. 371). Op.cit.

²⁴ OLG Karlsruhe, NJW 2001, p. 3422.

²⁵ Hierzu Kirschke, 2005, p. 121 ff.

²⁶ KG, ZfStrVo 1986, p. 186.

²⁷ OLG Nürnberg, NStZ 1999, p. 480.

²⁸ Kaiser Laubenthal. (p.372). Op.cit.

²⁹ Zum Arztgeheimnis im Strafvollzug siehe Tag, 2005, S. 89 ff.; ferner unten Kap. 10

³⁰ Dazu AK-Boetticher/Stöver, 2006, vor § 56 Rdn. 47 ff.; Calliess/Müller-Dietz, 2008, § 56 Rdn. 8 ff.; Laubenthal, 2005, S. 199 f.; Schäfer/Buchta, 1995, S. 323 ff.

³¹ S.o. § 7 Rn. 146.

ขึ้นกับผู้ต้องขัง ได้รับเชื้อเอชไอวี การตรวจสุขภาพทั่วไปจึงอาจไม่เพียงพอ มาตรา 96³² ตามมาตรา 101 วรรค 1 ได้กำหนดไว้เกี่ยวกับการป้องกันการเกิดอันตรายต่อสุขภาพของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลที่จะต้องหาและแยกกลุ่มเสี่ยงดังกล่าวออกมาจากผู้ต้องขังทั่วไป กล่าวคือ ถ้ามีหลักฐานที่เพียงพอว่าความจริงแล้วผู้ต้องขังมีพฤติกรรมการใช้สารเสพติด หรือมีพฤติกรรมเปลี่ยนคู่นอน รวมถึงพฤติกรรมการรักร่วมเพศ³³ ซึ่งตามข้อมูลทางการแพทย์ในปัจจุบันได้ระบุว่าความเป็นไปได้ในกรณีที่จะติดเชื้อนั้นเป็นไปอย่างจำกัดและตามมาตรา 101 ก็ยังไม่อาจจะยืนยันถึงอันตรายนี้ได้อย่างชัดเจน³⁴

โดยการแก้ไขปัญหานี้ ในด้านการรักษาต้องเป็นส่วนตัวมีการรักษาทางการแพทย์และการเยียวยาทางด้านจิตใจ³⁵ เนื่องจากกฎหมายยังไม่มีข้อกำหนดเฉพาะสำหรับเรื่องผู้ป่วยเอชไอวี แต่ก็มีเงื่อนไขทางกฎหมายระบุชัดอยู่ โดยต้องแยกผู้ป่วยออกไปขังเดี่ยวในเวลาพักผ่อนแต่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติในช่วงเวลาทำงานหรือเวลาว่างในพื้นที่ส่วนกลางได้ตามปกติ

มาตรา 36 วรรค 4 ได้กำหนดไว้ว่า ผู้ต้องขังจะต้องได้รับการตรวจโดยแพทย์เพื่อหาโรคร้ายแรง³⁶ เงื่อนไขดังกล่าวก็ได้บรรจุอยู่ในมาตรา 101 ของกฎหมายเรือนจำ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเรือนจำว่าจะรักษาหรือไม่และจะรักษาอย่างไร³⁷ หน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายจะต้องมีแผนการดำเนินการป้องกันการติดเชื้อทุกรูปแบบ ภายใต้การเฝ้าจับตาของหน่วยงานทางสาธารณสุข ตามมาตรา 36 วรรค 1 ซึ่งมีมาตรการในการป้องกันโรคเอชไอวีในเรือนจำ เช่น การแจกถุงยางอนามัยฟรี³⁸ และการใช้กระบอกฉีดยาที่สะอาด³⁹

ในกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีหลักการสำคัญว่า สุขภาพอนามัยทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังจะต้องได้รับการดูแลไม่ให้ถูกกระทบกระเทือน และจะต้องได้รับการ

³² Ebenso Kreuzer 1995, 321; Laubenthal 2003, Rn. 726; S/B-Müller 1999, § 101 Rn. 23.

³³ LG Bonn NStZ 1987, 140 f. mit zust. Anm. Eberbach NStZ 1987, 142 f. ; ErlaB des JM NRW v. 13.3. 1987-4551- IV D.23; Erlass des BayStaatsMJ v. 3. 4. 1987-4551-VII a-1725 (87 rö); a. A. Bruns 1987, 506, vor allem wegen letztlich Wirkungslosigkeit und Isolationsgefahr für die Betroffenen; Einzelheiten oben §7 Rn. 145 ff., 149.

³⁴ OLG Koblenz ZfStrVo 1989, 182 f.

³⁵ Stöver, 2001, S. 37.

³⁶ Kaiser Laubenthal. Loc.cit.

³⁷ Dazu unten Kap. 7.3

³⁸ Bales/Baumann/Schnitzler, 2003, § 36 Rdn. 16

³⁹ Vgl. Laubenthal, 2005, S. 206; zur Frage eines Anspruchs auf kostenlose Aushändigung: OLG Koblenz, NStZ 1997, S. 360

ดูแลด้วยมาตรการที่จำเป็นในการคุ้มครองสุขภาพอนามัยและความสะอาด โดยจะมีแพทย์เป็นผู้รับผิดชอบ การรักษาผู้ป่วยจะต้องกระทำโดยผู้ที่มีใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์ตามกฎหมายเท่านั้น ส่วนการตรวจสุขภาพของผู้ต้องขังและการรักษาพยาบาลสำหรับผู้ต้องขังที่มีอายุ 35 ปี บริบูรณ์ ต้องได้รับการตรวจป้องกันโรค ทุกๆ 2 ปี โดยเฉพาะ โรคที่เกี่ยวกับหัวใจ ความดันโลหิต โรคไต โรคเบาหวาน สำหรับผู้ต้องขังหญิงที่มีอายุครบ 40 ปี และผู้ต้องขังชายที่มีอายุครบ 45 ปี มีสิทธิร้องขอให้ตรวจป้องกันโรคมะเร็งปีละ 1 ครั้ง ส่วนผู้ต้องขังที่มีอายุครบ 14 ปี แต่ยังไม่เกิน 20 ปี มีสิทธิร้องขอให้ตรวจเพื่อป้องกันโรคเกี่ยวกับฟันได้ทุกๆ 6 เดือนต่อ 1 ครั้ง ตรวจอนามัยช่องปาก สภาพของเหงือกและโรคฟันผุ และผู้ต้องขังหญิงที่มีบุตรพักอาศัยอยู่ด้วยในเรือนจำจะมีสิทธิขอให้ตรวจป้องกันโรคได้จนกระทั่งบุตรนั้นมีอายุครบ 6 ปี⁴⁰

ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการรักษาด้วยยาและเวชภัณฑ์อื่น ๆ เพื่อที่จะบำบัดความอ่อนแอของสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังอันจะนำไปสู่ความเจ็บป่วยได้ การรักษาพยาบาลเมื่อเกิดการเจ็บป่วย เพื่อป้องกันมิให้อาการเลวร้ายยิ่งขึ้น ต้องมีการบรรเทาอาการเจ็บป่วยโดยต้องจัดให้มีการรักษาพยาบาลทางการแพทย์ ทันตแพทย์ การดูแลด้วยอุปกรณ์ต่างๆ ยา บริการทางการแพทย์ บริการเสริมสำหรับคุมประพฤติ การบำบัดความเครียดและการบำบัดด้วยการทำงาน ทั้งนี้โดยต้องไม่เป็นการขัดแย้งกับการบังคับโทษ⁴¹ การให้บริการทางด้านทันตกรรม เงินช่วยเหลือค่าฟันปลอมและการครอบฟัน รัฐจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด⁴²

กฎหมายเยอรมนีกำหนดให้ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการดูแลด้วยอุปกรณ์ที่ช่วยเกี่ยวกับสายตา และการได้ยิน เครื่องเสริมร่างกาย อุปกรณ์ที่ช่วยในทางกระดูกและอื่น ๆ ที่จำเป็นเฉพาะในกรณีเพื่อความมั่นใจในผลการรักษาพยาบาล หรือความสมดุลเนื่องจากความพิการ เมื่อคำนึงถึงระยะเวลาในการถูกจำคุกแล้วมีความชอบธรรมกับการบังคับโทษ⁴³

พนักงานบังคับโทษอาจจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการบริการทางด้านกายภาพเป็นพิเศษ เช่น การผ่าตัด หรือมาตรการเสริมที่ส่งเสริมการให้ผู้ต้องขังกลับเข้าสู่สังคม โดยค่าใช้จ่ายเพื่อการ

⁴⁰ ธาณี วรภัทร์. (2553, น. 108). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

⁴¹ แหล่งเดิม. (น. 108-109).

⁴² โดยหน่วยงานของรัฐจะมีการออกระเบียบว่าด้วยจำนวนเงินสูงสุดของเงินช่วยการตรวจรักษาฟัน และการบริการในการใช้เทคนิครักษาฟัน.

⁴³ *StVollzG*. § 59. อ้างถึงใน. *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก*. หน้าเดิม.

ดังกล่าวให้ผู้ต้องขังเป็นผู้เสียตามฐานะของผู้ต้องขังนั้น ๆ นอกจากนี้วัตถุประสงค์ของการบำบัดดังกล่าวจะต้องไม่เป็นการขัดขวางต่อการบังคับโทษ⁴⁴

การย้ายสถานที่เมื่อผู้ต้องขังป่วย⁴⁵ ผู้ต้องขังอาจถูกย้ายไปยังโรงพยาบาลของเรือนจำหรือย้ายไปยังเรือนจำอื่นที่มีความเหมาะสมต่อการรักษาพยาบาลในกรณีที่ไม่สามารถรักษาในเรือนจำที่ผู้ต้องขังอยู่นั้นได้ ให้ทำการย้ายไปให้ทันต่ออาการของผู้ต้องขัง

หลักของการละเมิดสิทธิผู้ต้องขัง ตามมาตรา 101 วรรค 1 นั้นเป็นหลักการพื้นฐานที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อควบคุมมิให้เกิดอันตรายต่อชีวิตหรือสุขภาพของผู้ต้องขัง ซึ่งการจะใช้ให้บรรลุผลนั้น ต้องพิจารณาหลักกฎหมายอันเป็นผลมาจากการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการใช้มาตรการทางการแพทย์ มาตรา 101 วรรค 1 S. 2, 1. HS. โดยหลักการละเมิดผู้ต้องขังนี้ ให้เป็นสิทธิเฉพาะของเจ้าหน้าที่เรือนจำ ซึ่งถือว่าเป็นข้อยกเว้น มาตรา 101 วรรค 1 S. 2, 2. HS. กล่าวคือ จะสามารถละเมิดสิทธิผู้ต้องขังได้ในกรณีที่ไม่ได้มาจากความสมัครใจของผู้ต้องขัง ต่อเมื่อเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังหมดสติ หรือผู้ต้องขังมีอาการป่วยทางจิต กรณีเช่นนี้เจ้าหน้าที่เรือนจำสามารถเข้าทำการรักษาอาการของผู้ต้องขังป่วยโดยไม่ต้องถามความสมัครใจ และในกรณีที่เกิดอันตรายแก่ชีวิตโดยฉับพลัน⁴⁶ หน้าที่ตามกฎหมายต่อมาตรการรักษาพยาบาลและมาตรการทางโภชนาการ ไม่จำเป็นต้องดำเนินการไปตลอดเหมือนกับความรับผิดชอบ เนื่องจากตามความคิดเห็นส่วนใหญ่ที่มักจะปรากฏในงานวรรณกรรม มักจะมีเรื่องของการฆ่าตัวตายอยู่ด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นความล้มเหลวของการป้องกันการฆ่าตัวตาย⁴⁷

3.1.2.2 การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ในอดีตสถานที่คุมขังนักโทษหลาย ๆ แห่งมักจะเต็มไปด้วยความหดหู่ อีกทั้งกฎหมายและกฎข้อบังคับหลายฉบับ แทบจะไม่กล่าวถึงปัญหาที่จะมีผลต่อการบังคับใช้กฎหมาย ถึงแม้จะมีการประท้วงของผู้ต้องขังและมีการคัดค้านจากแพทย์ แต่

⁴⁴ StVollzG. § 63. อ้างถึงใน. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. (น. 105). เล่มเดิม.

⁴⁵ StVollzG. § 65. อ้างถึงใน. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. หน้าเดิม.

⁴⁶ Vgl. Dazu Tröndle 1985, 426, der zutreffend darauf hinweist, dass damit die Verantwortlichkeit für den tödlichen Ausgang deutlicher beim Gefangenen liegt.

⁴⁷ Vgl. AE – Sterbehilfe 1986, § 215 mit Begründung, S. 25 ff.; zur Zwangsernährung auch S/S – Eser 2001, Vorbem. §§ 211 ff. Rn. 415 ; Tröndle/Fischer 2003, Vor § 211 Rn. 12, jeweils m . w. N.

ก็ยังไม่ได้รับความใส่ใจ จนกระทั่งสิ้นสุดทศวรรษที่ 90⁴⁸ รวมถึงการจัดที่พักสำหรับผู้ต้องขังไว้เป็น คู่นในห้องขังเดี่ยว หรือการจัดพื้นที่ที่สามารถอยู่ได้ถึง 8 คนในพื้นที่ขังรวม⁴⁹

คณะกรรมการต่อต้านความรุนแรงของยุโรปได้ถกเถียงกันในเรื่องความเป็นอยู่ที่แออัด และโครงสร้างที่มีข้อบกพร่องในเรือนจำต่าง ๆ จากการส่งคณะเจ้าหน้าที่ทั้งสิ้น 4 คนไปเยือน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เมื่อปี 1991, 1996, 1999 และในปี 2000⁵⁰

กฎหมายเรือนจำของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นอกจากจะได้อ้างถึงรูปแบบการคุม ขังว่ามีอยู่ 2 รูปแบบ ซึ่งมีความแตกต่างกันแล้ว ยังได้อ้างถึงรูปแบบของการคุมขังที่มีลักษณะ ผสมผสานกันของการคุมขังทั้งสองรูปแบบ โดยมีการคุมขังรวมในช่วงเวลาของการทำงานและ ช่วงเวลาว่าง และการขังเดี่ยวในช่วงเวลาการพักผ่อน มาตรา 17 f. สำหรับการขังรวมในช่วงเวลา การพักผ่อนนั้นเป็นเพียงการอนุญาต ในกรณีที่ผู้ต้องขังต้องการความช่วยเหลือเนื่องจากอาจมี อันตรายต่อสุขภาพหรืออันตรายถึงชีวิตเท่านั้น

อย่างไรก็ตามในเรือนจำที่การคุมขังไม่ได้เป็นไปอย่างเข้มงวดมากนัก ผู้ต้องขังอาจ ได้รับอนุญาตให้พักอยู่รวมกันในเวลาพักผ่อนได้ แต่สำหรับเรือนจำที่มีความเข้มงวดมากขึ้น ผู้ต้องขังจะสามารถอยู่รวมกันได้เพียงชั่วคราวในเวลาพักผ่อนและต้องมีเหตุผลอันสมควร กล่าวคือ เวลาห้องขังเดี่ยวไม่เพียงพอต่อการควบคุมอาชญากรให้พักรวมกันในเวลาพักผ่อนได้ ตามมาตรา 18 วรรค 2 S. 2

เรือนจำส่วนใหญ่ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้ปฏิบัติเพื่อตอบสนองความต้องการ ดังกล่าว แต่สำหรับการร่างพระราชบัญญัติเรือนจำนั้น มาตรา 18 วรรค 1 S. 1 ได้กล่าวและให้ วัตถุประสงค์ซึ่งสามารถตีความได้ว่า “ผู้ต้องขังมีสิทธิในการที่จะเลือกที่จะอาศัยอยู่คนเดียวใน ระหว่างเวลาพักได้”⁵¹ ส่วนเหตุผลที่ว่าเรือนจำแออัดเกินไปนั้นไม่สามารถนำมาอ้างได้ สำหรับ เรื่องการอยู่รวมกัน ตามมาตรา 18 วรรค 2 S. 2 เป็นข้อปฏิบัติที่นิยมทำกันเช่นกัน⁵² แต่สำหรับการ รวมกลุ่มโดยฉับพลันของผู้ต้องขังตั้งแต่ 2 คนในห้องขังเดี่ยวนั้น ยังคงเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องตาม

⁴⁸ Kaiser/Schöch *Strafvollzug*. 5. Auflage, S.164.

⁴⁹ Vgl. § 18 Abs. 1 S. 2 i. V.m. § 201 Nr. 3; vgl. Auch Böhm 2003, Rn. 190 ff. mit Darstellung der Probleme von Zellengemeinschaften.

⁵⁰ S.o. § 4 Rn. 15; Kaiser 1999, 27 m. w. N.

⁵¹ OLG Celle NStZ 1999, 216 m. Anm. Ullenbruch NStZ 1999, 429 = ZfStrVo 1999, 57 m. Anm. Koepsel; S/B-Böhm 1999, § 18 Rn. 1,3.

⁵² OLG Celle NStZ 1999, 57.

กฎหมาย⁵³ แต่ในกฎหมายเรือนจำในมาตรา 145, 146 ก็ไม่จำกัดสิทธิของผู้ต้องขังในการอยู่ห้องขังเดี่ยวเพียงแต่ต้องมีการจับตาเป็นพิเศษเท่านั้น⁵⁴

กฎหมายเรือนจำไม่ได้มีการบัญญัติถึงข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์เกี่ยวกับขนาดของห้องสำหรับห้องขังเดี่ยวและห้องขังรวม ซึ่งพื้นที่สำหรับห้องขังเดี่ยวนั้น จะต้องมีขนาดอย่างน้อยที่สุด 10 ตารางเมตร⁵⁵ ส่วนมาตรา 144 วรรค 1 S. 2 ได้กล่าวไว้ว่า ห้องต้องมีอากาศเพียงพอ และต้องมีการติดตั้งเครื่องทำความร้อนและเครื่องระบายอากาศ รวมถึงต้องมีพื้นและหน้าต่างด้วย⁵⁶

การจัดห้องขังโดยผู้ต้องขังและการครอบครองของใช้ส่วนตัวผู้ต้องขังอาจได้รับอนุญาตให้จัดห้องขังด้วยตนเองได้ตามความเหมาะสม มีรูปภาพของบุคคลใกล้ชิดและของที่ระลึกที่มีค่าในทางส่วนตัว ก็อนุญาตให้มีไว้เป็นส่วนตัวได้⁵⁷ นอกจากนี้แล้ว สิ่งบังตาหรือวัตถุอื่นใดที่บังการมองเห็นได้ของห้อง หรือสิ่งอื่นใดที่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัย และความสงบเรียบร้อยในประการอื่น ผู้ต้องขังจะมีไว้ในความครอบครองของตนไม่ได้⁵⁸

ในส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกภายในเรือนจำ ตามกฎหมายเรือนจำได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการนำทรัพย์สินส่วนตัวหรือสิ่งอำนวยความสะดวกส่วนตัวเข้ามาในเรือนจำ โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 19 ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมมากกว่า เนื้อหาของระเบียบปฏิบัติทางราชการในข้อ Nr.62 และยังมีกรกล่าวถึงการจัดการฝึกอบรมพฤติกรรมการใช้ทรัพย์สินส่วนตัวภายในเรือนจำด้วย แต่ไม่ได้เน้นเป็นสาระสำคัญมากเท่าไร⁵⁹ ซึ่งผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้เตรียมของใช้ส่วนตัวเข้าไปใช้ในเรือนจำได้ นอกจากนี้ยังได้รับอนุญาตให้นำภาพถ่ายและของที่ระลึกซึ่งมีคุณค่าต่อตัวผู้ต้องขัง⁶⁰ สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับศาสนา⁶¹ หนังสือพิมพ์และวารสาร⁶² วิทยุและโทรทัศน์⁶³ สิ่ง

⁵³ Ullenbruch 1999, 430 f. nimmt sogar Verfassungswidrigkeit – auch des § 201 Nr. 3 – an, ebenso Koepsel 1999, 57.

⁵⁴ OLG Celle NStZ 1999.

⁵⁵ Rechtswidrig z. B. bereits 1967 nach OLG Hamm NJW 1967, 2024; 3 Gefangene bei 11,54 qm; LG Braunschweig NStZ 1984, 286 : 2 Gefangene bei 7, 98 qm/22 cbm; OLG Frankfurt NStZ 1985, 572: 3 Gefangene bei 11,54 qm; weitere Nachweise AK- Huchting/Lehmann 2000, § 144 Rn. 4; vgl. auch Oberheim 1985, 50 ff., der anschaulich von einem Grundrecht auf Intimsphäre spricht.

⁵⁶ Ähnl. Ullenbruch 1999, 433; vgl. auch OLG Celle VollzD 1990/2, 21 : 2 Gefangene bei 13, 15 qm/ 36,84 cbm noch zulässig.

⁵⁷ StVollzG. § 19 (1). อ้างถึงใน. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. หน้าเดิม.

⁵⁸ StVollzG. § 18. อ้างถึงใน. แหล่งเดิม.

⁵⁹ Kaiser/Schöch. (p. 166). เล่มเดิม.

⁶⁰ StVollzG § 19 Abs. 1. อ้างถึงใน. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. หน้าเดิม.

ใช้สำหรับการพักผ่อนในเวลาว่าง⁶⁴ และของใช้ส่วนตัวอื่นที่เกี่ยวกับการดูแลตนเอง⁶⁵ ของตัวผู้ต้องขังนั้นเข้าไปภายในเรือนจำได้ด้วย สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกในห้องขังนั้น มักมีการออกกฎและแต่ละกฎจะมีความแตกต่างกันไป⁶⁶ แต่บางกฎก็มีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งเรือนจำส่วนใหญ่ มักจะมีสิ่งของอันเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีลักษณะटकแต่งเรียบง่าย โดยหลักพื้นฐานที่มักจะยึดถือสำหรับการปฏิบัติที่เข้มงวดในการอนุญาตให้นำสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามาในเรือนจำ ตามมาตรา 19 วรรค 2 ซึ่งจะแยกชัดเจนระหว่างมาตรการและสิ่งของที่ได้รับการยกเว้นจากกฎที่ระบุชัดเจนของเรือนจำ หรือการระบุในลักษณะอื่น ๆ เพื่อรักษาความปลอดภัยในเรือนจำ

โดยทั่วไปห้องขังที่โล่งและเป็นส่วนตัวนั้น สามารถที่จะป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคได้ การอนุญาตให้พักผ่อนในพื้นที่ส่วนตัว เป็นสิ่งที่ระบุอยู่ในกฎหมายสิทธิมนุษยชน และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง อันเป็นการให้ความสำคัญต่อเรื่องของใช้ส่วนตัวที่ใช้อำนวยความสะดวกในเรือนจำของผู้ต้องขัง

3.1.2.3 การจัดการบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ ในระหว่างพักผ่อน จะมีการจัดที่พักให้แก่ผู้ต้องขังในระหว่างพักผ่อน โดยมีหลักการว่า การที่ผู้ต้องขังจะอยู่ในห้องขัง จะทำได้ต่อเมื่อผู้ต้องขังคนใดคนหนึ่งต้องการได้รับความช่วยเหลือ หรืออาจเป็นกรณีที่เกิดอันตรายต่อชีวิต หรืออนามัยของผู้ต้องขังคนใดคนหนึ่งใด และจะกระทำได้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น โดยจะกระทำได้เฉพาะในกรณีที่ต้องกระทำเนื่องจากมีเหตุที่บังคับให้จำเป็นต้องกระทำ⁶⁷

3.1.2.4 การให้บริการด้านโภชนาการอาหาร มาตรการทางโภชนาการซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปรับสภาพร่างกาย และสามารถป้องกันอันตรายที่จะเกิดต่อสุขภาพและชีวิตในบางกรณีได้

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีการร้องเรียนในเรื่องสิทธิผู้ต้องขังเกี่ยวกับเรื่องอาหารเป็นจำนวนมากดังปรากฏอยู่ตามหนังสือพิมพ์ แต่ก็ยังไม่ได้รับความคุ้มครองจากศาล ในด้านความพอเพียงซึ่งในแต่ละที่ก็ไม่เหมือนกัน โดยค่าเฉลี่ยของแต่ละวัน ในปี พ.ศ. 2540 : อยู่ที่

⁶¹ StVollzG § 53 Abs. 2 und 3. อ้างถึงใน. แหล่งเดิม.

⁶² StVollzG § 68. อ้างถึงใน. แหล่งเดิม.

⁶³ StVollzG § 69 Abs. 2. อ้างถึงใน. แหล่งเดิม.

⁶⁴ StVollzG § 70. อ้างถึงใน. แหล่งเดิม.

⁶⁵ StVollzG § 83. อ้างถึงใน. ธาณี วรรกัทธ์. (2553). แหล่งเดิม.

⁶⁶ Vgl. Böhm 2003, Rn. 195.

⁶⁷ StVollzG. § 18. อ้างถึงใน. แหล่งเดิม.

ประมาณ 5.50 มาร์ก ต่อหนึ่งวัน⁶⁸ อันถือเป็นตัวชี้วัดถึงการให้ความสำคัญของผู้ต้องขังในเรื่องสิทธิในการได้รับอาหารในเรือนจำหลาย ๆ แห่ง

องค์ประกอบและคุณค่าทางโภชนาการของอาหารในเรือนจำจะต้องได้รับการดูแลโดยแพทย์⁶⁹ ตัวอย่างเช่นอาหารพิเศษ กล่าวคือ อาหารเพื่อการลดน้ำหนักจะต้องปรากฏอยู่ในคำสั่งแพทย์⁷⁰ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเห็นของแพทย์ด้วยว่าจะจัดอาหารดังกล่าวให้หรือไม่⁷¹

นอกจากนี้ในมาตรา 21 ได้ระบุหน้าที่ของเรือนจำว่า ต้องจัดหาและดูแลผู้ต้องขังด้วยน้ำสะอาด หรืออาจจะเลือกน้ำแร่ หรือเครื่องดื่มอื่น ๆ ที่ทำมาจากน้ำดื่มสุก มาให้ผู้ต้องขังบริโภค⁷² และมาตรา 21 S. 3 กำหนดให้ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติตามกฎการบริโภคอาหารตามศาสนาได้ถึงแม้ว่าจะมีการคัดค้านจากสภาแห่งชาติและความคิดเห็นของหน่วยงานบางส่วนว่าผู้ต้องขังไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องอาหารบางชนิดจากเรือนจำ⁷³ แต่ในทางปฏิบัติผู้ต้องขังสามารถที่จะปฏิเสธอาหารบางชนิด เพราะเหตุผลทางศาสนาได้ นอกจากนี้อาหารต้องห้ามทางศาสนาจะถูกเปลี่ยนเป็นอาหารอื่น ๆ ได้⁷⁴ และเนื่องจากมีผู้ต้องขังจำนวนมากที่นับถือศาสนาอิสลาม เรือนจำหลาย ๆ แห่งจึงมีการเสนอกฎเพื่อควบคุมอาหารให้ตรงกับบทบัญญัติด้านโภชนาการทางศาสนาอิสลาม⁷⁵ ไว้ด้วย และประการสุดท้ายคือ ผู้ต้องขังจะต้องได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติตามกฎพิเศษด้านโภชนาการนี้เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ทางศาสนา และผู้ต้องขังอาจจะต้องจัดหาด้วยค่าใช้จ่ายของตนเองหรือด้วยความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมศาสนา⁷⁶

3.1.2.5 เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้ต้องขัง ในมาตรา 3 วรรค 2 อนุญาตให้สวมเสื้อผ้าส่วนตัวได้ในเรือนจำ แต่ มาตรา 20 วรรค 1 ระบุว่าจะต้องสวมเสื้อผ้าของเรือนจำเป็นพื้นฐาน แต่สำหรับช่วงเวลาวางนอนผู้ต้องขังจะได้รับเสื้อนอกแบบพิเศษ อีกทั้งเจ้าหน้าที่เรือนจำก็สามารถให้

⁶⁸ Z.B. in Rheinland-Pfalz, vgl. S/B-Romkopf/Riekenbrauck 1999, § 21 Rn. 3.

⁶⁹ StVollzG § 21 S. 1. อ้างถึงใน. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. หน้าเดิม.

⁷⁰ StVollzG § 21 S. 2. อ้างถึงใน. แหล่งเดิม.

⁷¹ Kaiser/Schöch (p. 168). Op.cit.

⁷² OLG Zweibrücken StV 1993, 448 f.

⁷³ Vgl. BT-Drs. 7/918, 56; BT-Drs. 7/3998; OLG Hamm NStZ 1984, 190

⁷⁴ VV Nr. 1 Abs. 3 zu § 21

⁷⁵ S/B-Romkopf/Riekenbrauck 1999, § 21 Rn. 13

⁷⁶ Vgl. BT-Drs. 7/3998, 13; OLG Hamm NStZ 1984, 190

เสื้อผ้าส่วนตัวของคุณแก่ผู้ต้องขังได้⁷⁷ เมื่อผู้ต้องขังได้ช่วยทำความสะอาด ซ่อมแซมหรือเคลื่อนย้ายสิ่งของภายในเรือนจำ ซึ่งเป็นงานที่อาจจะต้องใช้งบประมาณส่วนตัวในการว่าจ้าง มาตรา 20 วรรค 2⁷⁸ ซึ่งเป็นการยากที่จะใช้งบประมาณขององค์กรบ่อยครั้ง ซึ่งกฎในข้อนี้จะต้องคำนึงถึงความเสี่ยงต่ออันตรายที่อาจเกิดขึ้นภายในเรือนจำ

ปัจจุบันเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายในเรือนจำจะมีลักษณะที่ไม่โดดเด่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นลายขวาง แต่จะคล้ายคลึงกับเสื้อผ้าสำหรับใส่ทำงานปกติ⁷⁹ ซึ่งเสื้อผ้าที่ให้สวมใส่นั้น จะต้องอยู่ในขอบเขตของความเหมาะสม และนอกจากเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายปกติที่ให้ผู้ต้องขังสวมใส่ในเวลาทำงานแล้ว จะมีชุดสำหรับให้ผู้ต้องขังใส่ในช่วงเวลาว่างด้วย ลักษณะเป็นเครื่องแต่งกายสีฟ้าให้ใส่ในช่วงเวลาว่าง

มีข้อสังเกตของผู้พิพากษาแห่งเซลล์⁸⁰ ที่กล่าวถึงเรือนจำ ได้วิจารณ์ถึงการกำหนดเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้ต้องขังในเรือนจำโดยได้หยิบยก มาตรา 20 วรรค 1 และ มาตรา 3 วรรค 1 ขึ้นกล่าวว่าช่วงเวลาว่างจะต้องมีการสวมใส่เสื้อผ้าที่สบายกว่าเวลาทั่วไป⁸¹

ดังนั้นการบริจาคเสื้อผ้าโดยเฉพาะเสื้อผ้าสำรองนั้น ไม่ได้ปรากฏเป็นข้อห้ามตามคุณพินิจของหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมาย ข้อกล่าวอ้างที่ว่าขาดงบประมาณในการจัดซื้อเสื้อผ้าจึงไม่สามารถถือเป็นเหตุผลที่จะปฏิเสธได้ จึงมีการจัดงบประมาณโดยเฉพาะสำหรับจัดซื้อเสื้อผ้าของผู้ต้องขังในเรือนจำ

3.2 ญี่ปุ่น

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศญี่ปุ่นมีลักษณะการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพที่เข้มแข็ง เป็นผลทำอัตราการกระทำความผิดอยู่ในปริมาณที่น้อย ประกอบกับกระบวนการพิจารณาดีของประเทศญี่ปุ่นจะใช้วิธีการเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้โทษจำคุก เช่น การลงโทษปรับ การรอลงอาญา ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของการกระทำความผิด โดย

⁷⁷ Auch bei Vorliegen der Voraussetzungen bleibt dies eine Ermessentscheidung des Anstaltsleiters, der z.B. private Sportkleidung auch wegen höherer Fluchtgefahr in einer Anstalt mit hohem Sicherheitsgrad ablehnen kann OLG Hamm NStZ 1992, 599

⁷⁸ Bei kostenloser Reinigung in der Anstalt ist ein Haftungsverzicht für fahrlässig verursachte Schäden zumutbar OLG Koblenz 1989, 247

⁷⁹ OLG Hamm NStZ 1993, 360: 4 Garnituren Unterwäsche pro Woche reichen aus.

⁸⁰ ZfStRVo SH 1978, 20; ebenso LG Hamburg NStZ 1990, 255

⁸¹ Vgl. auch § 20 RE BT-Drs. 7/918, 12

มีการใช้วิธีการแก้ไขและปรับพฤติกรรมโดยไม่ต้องใช้วิธีการลงโทษจำคุก ซึ่งประเทศญี่ปุ่นสามารถใช้วิธีการเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการอาศัยความร่วมมือจากภาคประชาชนในสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง

3.2.1 การบังคับโทษจำคุกทั่วไป

กฎหมายที่เกี่ยวกับการบังคับโทษในประเทศญี่ปุ่นเป็นกฎหมายที่ดีและมีความชัดเจนครบวงจรในงานบังคับโทษทั้งหมด กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นจะมีการจัดระบบกฎหมายโดยแยกแยะเรื่องต่าง ๆ ออกเป็นหมวดหมู่ ใช้กฎหมายเป็นแกนกลางในการปฏิบัติทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจและมีมาตรฐานการปฏิบัติทั่วทั้งประเทศที่เหมือนกัน และแยกแยะออกเป็นสัดส่วนแต่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เช่น The Prison Law, The Prison Law Enforcement Regulations, The Offenders Rehabilitation Law, The Juvenile Training School Law, Ordinance for Prisoner's Progressive Treatment. เป็นต้น⁸²

ประเทศญี่ปุ่นมีกระบวนการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังอย่างเป็นระบบ และมีความต่อเนื่องกันทั้งในและนอกเรือนจำ โดยเริ่มตั้งแต่ภายในเรือนจำจะมีการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง การจัดการศึกษา การจัดการอุตสาหกรรมภายในเรือนจำ และการฝึกวิชาชีพ มีการเตรียมการก่อนการปล่อยตัวและการสงเคราะห์หลังการปล่อยตัวอย่างเป็นรูปธรรม การดำเนินการต่าง ๆ ภายในเรือนจำแทบทุกขั้นตอน จะมีการบัญญัติกฎหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้ ยังมีการบัญญัติกฎหมายใช้เป็นเครื่องมือหรือมาตรการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนอกเหนือจากการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังภายในเรือนจำ ด้วยการปฏิบัติทั้งในและนอกเรือนจำ กล่าวคือ⁸³

(1) การปล่อยตัวผู้ต้องขังก่อนกำหนดตามมาตรการการคุมประพฤติ การพักการลงโทษ และการอภัยโทษ โดยมีกฎหมายต่าง ๆ ประกอบด้วย The Offenders Rehabilitation Law, Amnesty Law, Amnesty Law Enforcement Regulations, The Law Probationary Supervision of Persons under Suspension of Executions of Sentence เป็นต้น

(2) มีการดูแลภายหลังการปล่อยตัวผู้ต้องขัง โดยมีการออกกฎหมาย The Law For Aftercare of Discharged Offenders.

(3) การป้องกันการกระทำความผิด (Crime Prevention Activities)

นอกจากนี้ การบังคับโทษในประเทศญี่ปุ่นยังมีได้ยู่เพียงภายในเรือนจำเท่านั้น แต่ยังมีมาตรการและกลไก เพื่อการแก้ไขและเยียวยาผู้ต้องขังภายหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวด้วย ซึ่ง

⁸² ธาณี วรภัทร์. วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิตย์ 7 (1). (น. 113). เล่มเดิม.

⁸³ แหล่งเดิม.

ถือเป็นสิ่งสำคัญอีกส่วนหนึ่ง การบังคับโทษมีเป้าหมายและภารกิจในการทำงานที่มีความชัดเจน กล่าวคือมีปรัชญาในการบังคับโทษจำคุก 2 ส่วน ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของการลงโทษ และเป้าหมายของการบังคับโทษทางอาญา โดยการบังคับโทษจำคุกในประเทศญี่ปุ่นนั้นจะนำมาใช้เพียงเท่าที่จำเป็นแก่บุคคลที่สมควรได้รับโทษจำคุกจริง ๆ เท่านั้น โดยจะมีการพิจารณาให้ผู้ต้องขังได้รับการพักการลงโทษออกไปก่อนครบกำหนด และให้สำคัญกับแผนการบังคับโทษที่จะนำมาใช้บังคับแก่ผู้ต้องขังแต่ละคน โดยการจำแนกผู้ต้องขังชาย หญิง เด็กและเยาวชน โดยมีกฎหมายเป็นแกนหลักในการแบ่งแยกที่ชัดเจน และการจำแนกผู้ต้องขังแต่ละประเภทนั้นก็จะมีกฎหมายออกมาบังคับใช้แก่ผู้ต้องขังแต่ละประเภทโดยเฉพาะ⁸⁴

3.2.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังด้านสุขอนามัย

3.2.2.1 สิทธิได้รับอาหาร กรมราชทัณฑ์ในประเทศญี่ปุ่นกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเรือนจำในการจัดบริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังไว้ โดยกำหนดอยู่ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (The Prison Law 1953) ข้อ 34 โดยกำหนดให้มีการจัดอาหารและน้ำดื่มตามความจำเป็นให้แก่ผู้ต้องขังตามสิทธิของเขา โดยคำนึงถึงสุขภาพ อายุ และชนิดของงานที่ทำด้วย ปริมาณอาหารที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังทุกคนจะจัดให้ตามความจำเป็นและเพียงพอโดยมีการแบ่งระดับปริมาณของอาหารไว้ 5 ระดับ และจัดให้แก่ผู้ต้องขังโดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ จะมีการจัดอาหารพิเศษให้แก่ผู้ต้องขังในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันหยุดของชาติ และวันเกิดของผู้ต้องขัง เป็นต้น รวมทั้ง มีการจัดอาหารพิเศษให้แก่ผู้ต้องขังที่เป็นชาวต่างชาติไว้แตกต่างจากอาหารของผู้ต้องขังทั่ว ๆ ไปด้วย และในพระราชบัญญัตินี้ ในข้อ 35 ยังอนุญาตให้ผู้ต้องขังสามารถซื้ออาหารได้เองด้วยค่าใช้จ่ายของตนเองได้อีกด้วย⁸⁵

3.2.2.2 สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (The Prison Law 1953) ข้อ 32 และข้อ 33 ได้มีการกำหนดแยกแยะความแตกต่างของเสื้อผ้าผู้ต้องขังไว้ โดยแยกระหว่างเสื้อผ้าของผู้ต้องขังระหว่างพิจารณากับเสื้อผ้าของนักโทษเด็ดขาด กล่าวคือ ผู้ต้องกักขัง (Inmate) ภายใต้กฎหมายว่าด้วยการกักกัน อาจได้รับอนุญาตให้ใส่เสื้อผ้าส่วนตัวและกางเกงขึ้นในส่วนตัวที่ผู้ต้องหาจัดเตรียมมาด้วยค่าใช้จ่ายของผู้ต้องหาเองนั้นได้ ส่วนผู้ถูกกล่าวหา (Accused Person) และผู้ต้องโทษกักขังที่ถูกตัดสินจำคุกใน Workhouse ให้ใส่เสื้อผ้าและใช้เครื่องนอนด้วยค่าใช้จ่ายของตนเอง แต่หากไม่สามารถหาได้อาจขอยืมมาใช้ก็ได้ นักโทษที่ถูกศาลพิพากษาแล้ว

⁸⁴ แหล่งเดิม. (น. 114).

⁸⁵ Correction Bureau Ministry of Justice, *Correctional Institutions in Japan 1990*. (pp. 45-46). อ้างถึงใน. ฌูเลีย จรรยาชัยเลิศ. (2548, น. 154). *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

(Convicted Person) ควรใช้เสื้อผ้าและเครื่องนอนที่เรือนจำจัดเตรียมให้โดยเป็นรูปแบบของเรือนจำ สีเทา ซึ่งผู้ต้องขังมักจะร้องเรียนว่าเสื้อผ้าที่เรือนจำจัดเตรียมให้ นั้นไม่มีความเหมาะสมตามฤดูกาล เช่น มีเนื้อผ้าที่บางเกินไปสำหรับสวมใส่ในฤดูหนาว หรือหนาเกินไปสำหรับการสวมใส่ในฤดูร้อน ในส่วนของการทำความสะอาดเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม มีการกำหนดให้เสื้อผ้าที่ใช้ในเรือนจำจะถูกซักทุก ๆ 20 วัน และกางเกงชั้นในจะซักทุกวัน นอกจากนี้ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ฉบับนี้ ในข้อ 26 ยังได้กำหนดให้ผู้ต้องขังจะต้องตัดผมหรือโกนหนวดเครา เว้นแต่กรณีผู้ต้องขังที่เป็นผู้ถูกกล่าวหา (Accused Person) ไม่ควรถูกตัดผมหรือโกนหนวดเครา หากผู้ต้องหาไม่ให้ความยินยอม เว้นแต่เห็นว่าเป็นการจำเป็นเพื่อสุขภาพ⁸⁶

3.2.2.3 สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาลในเรือนจำของประเทศญี่ปุ่นจะมีสถานบริการทางการแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ประจำอยู่ในเรือนจำทุกแห่ง และจะมีเรือนจำสำหรับผู้ต้องขังป่วย (Medical Prisons) โดยเฉพาะอยู่ 5 แห่งซึ่งรับดูแลผู้ต้องขังที่ป่วยซึ่งจะต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลและดูแลเป็นกรณีพิเศษ นอกจากนี้ ยังมีศูนย์การแพทย์อีก 5 แห่งในเรือนจำขนาดใหญ่ซึ่งให้บริการแก่ผู้ต้องขังที่ป่วยซึ่งต้องได้รับการรักษาพยาบาลด้วย แต่หากเกิดเหตุฉุกเฉินหรือมีความจำเป็นก็สามารถส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยนั้นไปรักษาที่โรงพยาบาลภายนอกเรือนจำได้⁸⁷

นอกจากนี้ประเทศญี่ปุ่น ได้มีการให้ทุนการศึกษาทางการแพทย์เพื่อกิจการราชทัณฑ์ (Correctional Medical Scholarship) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1961 เพื่อจัดหาแพทย์ให้มีจำนวนที่เพียงพอสำหรับเข้าไปทำงานในเรือนจำ ซึ่งนักเรียนแพทย์ที่ต้องการเป็นแพทย์ในเรือนจำจะได้รับทุนเรียนและต้องทำงานภายในเรือนจำหลังจากจบการศึกษาแล้ว นอกจากนี้ยังมีการฝึกสอนด้านการพยาบาลในสถานฝึกอบรมการพยาบาลในเรือนจำฮาจิโอะจิ (Hachioji Medical Prison) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1966 เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพยาบาลในเรือนจำ⁸⁸

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ของญี่ปุ่น ในข้อ 40-44 กำหนดไว้ว่าในกรณีของผู้ต้องขังป่วยและในกรณีที่ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ ผู้ต้องขังที่คลอดบุตร ผู้ต้องขังที่มีอายุยังน้อยหรือผู้ต้องขังที่ไร้ความสามารถ อาจได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ป่วย ควรได้รับการรักษาพยาบาลโดยแพทย์และหากจำเป็นก็ให้ส่งตัวไปรักษาที่สถานพยาบาลภายในเรือนจำ สำหรับผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นโรคจิต

⁸⁶ Human Rights Watch, *Prison Conditions in Japan*. (2013, June 1). Retrieved from <http://www.hrw.org/reports/1995/03/01/prison-conditions-japan>.

⁸⁷ *Correctional Institutions in Japan 1990*. (p. 46). Op.cit. อ้างถึงใน. *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. (น. 155). เล่มเดิม.

⁸⁸ Ibid.

เป็นโรคติดต่อหรือโรคอื่น ๆ และไม่สมควรที่จะได้รับการรักษาภายในเรือนจำ ก็อาจถูกส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลภายนอกเรือนจำได้ตามสถานการณ์ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ และผู้ต้องขังที่ป่วยอาจได้รับการรักษาจากแพทย์ที่ตนเองเสนอได้ โดยตนเองเป็นผู้เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ผู้ต้องขังที่ถูกส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลยังคงถือว่าเป็นผู้ต้องขังอยู่⁸⁹

ในส่วนของ การป้องกัน โรคติดต่อ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อ 39 และข้อ 41 กำหนดไว้ว่าผู้ต้องขังอาจได้รับการฉีดวัคซีนหรือมีวิธีอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการป้องกันโรคติดต่อ โดยผู้ต้องขังที่เป็นโรคติดต่อควรได้รับการแยกตัวออก และไม่ควรถูกติดต่อกับผู้ต้องขังที่มีสุขภาพดี หรือผู้ต้องขังที่ป่วยคนอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ไม่ควรใช้วิธีการนี้กับผู้ต้องขังที่ต้องคำพิพากษาจำคุก โดยบังคับใช้แรงงานเพื่อดูแลผู้ป่วยบางคนตามคำสั่ง⁹⁰

3.2.2.4 การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การจัดบริการด้านที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำของประเทศญี่ปุ่น เป็นไปตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อ 15 ที่กำหนดให้ผู้ต้องขังในเรือนจำอาจถูกให้จำคุกเดี่ยว เว้นแต่จะไม่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการรักษาพยาบาลบางประการเพราะความเจ็บป่วยทางด้านจิตใจหรือร่างกาย โดยผู้ต้องขังส่วนใหญ่ในประเทศญี่ปุ่นจะถูกควบคุมในห้องขังเดี่ยว ทั้งผู้ต้องขังที่ไม่ตัดสินและผู้ต้องขังที่ศาลตัดสินแล้ว ซึ่งห้องขังจะมีขนาดเล็กประมาณ 5 ตารางเมตร จึงยากที่จะติดตั้งเครื่องใช้ต่างๆ ในบางเรือนจำมีพื้นที่แคบมากจนไม่สามารถปูพูกญี่ปุ่นตามยาวได้ ในห้องขังโดยปกติจะมีการติดตั้งห้องน้ำและอ่างน้ำ ส่วนห้องขังรวมจะมีผู้ต้องขังประมาณ 6-10 คน มีขนาดประมาณ 13-16 ตารางเมตร พื้นปูด้วยเสื่อทาทามิ (Tatami mats) ซึ่งเป็นเสื่อของญี่ปุ่น ปูเพื่อใช้เป็นพื้นนอนของผู้ต้องขัง และจะมีอ่างล้างหน้า โต๊ะ และชั้นวางของ ส่วนห้องน้ำจะแยกต่างหาก โดยมีห้องที่เชื่อมถึงกันได้ ส่วนหน้าต่างของห้องขังจะเป็นหน้าต่างขนาดใหญ่ที่มีแสงสว่างส่องผ่านเพียงพอ และเปิดไฟตลอดทั้งวันโดยมีการควบคุมโดยผู้คุม⁹¹

3.2.2.5 การจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อ 38 กำหนดให้ผู้ต้องขังควรออกกำลังกายเท่าที่จำเป็นเพื่อรักษาสุขภาพ โดยในทางปฏิบัติ ในเรือนจำญี่ปุ่นจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังออกกำลังกายได้เฉพาะในวันธรรมดาซึ่งเป็นวันที่ไม่มีการอาบน้ำ (Exercise is only permitted on weekdays and on days when there is no bath) ซึ่งหมายความว่าผู้ต้องขังสามารถออกกำลังกายได้ 2 ครั้งต่อสัปดาห์ในช่วงฤดูร้อน และ 3 ครั้งต่อ

⁸⁹ หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. (น. 155). เล่มเดิม.

⁹⁰ แหล่งเดิม.

⁹¹ *Prison Conditions in Japan*. Loc.cit.

ลี้ปะดาห์ในช่วงฤดูหนาว ส่วนในวันที่มีฝนตกผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้ออกกำลังกาย 15 นาทีในตอนเช้า ส่วนตอนบ่ายให้ผู้ต้องขังออกกำลังกายภายในห้องขัง⁹²

3.3 อังกฤษ

อังกฤษมีแนวคิดและการปฏิบัติที่มองความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการยุติธรรม : สังคม : แนวคิดใหม่ : การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เป็นกลไกที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทำให้สามารถลดปริมาณคดีอาญา และสามารถคุ้มครองสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการเน้นการป้องกันมากกว่าการแก้ไข มีการทำงาน 2 ส่วนร่วมกัน คือ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และนอกกระบวนการยุติธรรม (คือ ความร่วมมือของสังคม)

3.3.1 การบังคับโทษจำคุกทั่วไป

การบังคับโทษจำคุกในประเทศอังกฤษ มีการใช้มาตรการเลี้ยงการลงโทษจำคุก มีนโยบายมุ่งการป้องกันอาชญากรรมมากกว่าการแก้ไข การบังคับโทษแก่ผู้ต้องขังก็มีทางเลือกสำหรับการบังคับโทษที่จะใช้แก่ผู้กระทำความผิด มีการพยายามใช้มาตรการในการลดปริมาณผู้กระทำความผิดในการเข้าสู่เรือนจำ โดยใช้วิธีการกักขังที่บ้าน (The Home Detention Curfew - HDC) แทน หรือใช้ร่วมกับการบังคับโทษจำคุกในระยะสั้น หรือด้วยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ (Electronically-monitored Curfew) โดยรัฐจะมุ่งเน้นการให้ความร่วมมือกันของทุกหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมและภาคสังคม โดยภาคสังคมจะให้ความร่วมมือโดยการกำหนดโทษให้เหมาะสมแก่ผู้กระทำความผิดเป็นราย ๆ ไป เช่น การบังคับบำบัดผู้ที่ติดยาเสพติด (Drug Treatment and Testing - DTTOs) โดยรัฐได้กำหนดทางเลือกสำหรับการลงโทษทางสังคมโดยมีเกณฑ์การพิจารณาโทษเป็นรายบุคคล เช่น การทำงานบริการสังคมโดยไม่มีค่าตอบแทน การเข้าอบรมปรับเปลี่ยนพฤติกรรม นิสัยของผู้กระทำความผิด การเข้าศึกษาหรือฝึกอบรมทักษะพื้นฐาน การตรวจสารเสพติด และการบำบัดรักษา การสอดส่องดูแลของสังคม การใช้มาตรการควบคุมฉุกเฉิน หรือใช้ข้อยกเว้นพิเศษ การควบคุมโดยใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่ การเข้ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์⁹³

กฎหมายบังคับโทษของอังกฤษมีความชัดเจนและถูกสร้างขึ้นมาจากสภาพปัญหาที่พบในสังคมในทางปฏิบัติและแก้ไขด้วยวิธีการที่พิสูจน์และประเมิณผล ได้จริง สามารถนำมาปฏิบัติแล้วเกิดผลได้จริงภายในเวลาที่กำหนดได้ กล่าวคือ มีการพัฒนาและปรับปรุงอย่างอิสระ ไม่มีการ

⁹² Ibid.

⁹³ ธาณี วรรักษ์. วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิตย์. (น. 120).เล่มเดิม.

แทรกแซงใด ๆ มีเหตุและผล ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎหมายอาญาและทัณฑวิทยาที่สามารถอธิบายได้และสามารถประเมินผลได้ โดยมีเป้าหมายและหลักการ ในการบังคับโทษที่ชัดเจนที่สามารถตรวจสอบผลงานการบังคับโทษว่าถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่ ดีหรือไม่ อย่างไร มีวิธีการคิดในการบังคับโทษในการที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้ที่กระทำความผิดให้เป็นผลเหมือนกับคนทั่ว ๆ ไป มีการวิเคราะห์ วิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

การบังคับโทษจำคุกของอังกฤษมีแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษและมีการใช้มาตรฐานขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมาเป็นแนวทาง พยายามคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ ให้เป็นไปตามหลักการพื้นฐานของสหประชาชาติ นอกจากนี้ยังมีการใช้มาตรการภายนอกเรือนจำเพื่อที่จะลดจำนวนผู้ต้องขัง มีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและปกป้องสังคมด้วยวิธีการใหม่ที่เป็นการปฏิรูปการลงโทษที่ทันสมัย ใช้กลไกของสังคมเป็นรากฐานในการแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด มีระบบการประเมินผู้ต้องขังก่อนศาลออกคำสั่งโทษ (National Offender Assessment System) ประเมินผู้ต้องขังตามคำพิพากษาที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย พิจารณาวิเคราะห์พื้นฐานบุคลิกภาพ ความประพฤติ เรือนจำ และงานคุมประพฤติจะมอบหมายให้ผู้ต้องขังคนดังกล่าวทำงานอะไรที่จะเป็นการปรับปรุงแก้ไขผู้ต้องขังนั้น มีการกำหนดเงื่อนไขที่เป็นสาระสำคัญและมาตรฐานต่าง ๆ เพื่อเสนออนุมัติจัดทำแผน ที่เรียกว่า “What Works” เป็นแผนที่มีลักษณะเป็นการเฉพาะตัวของผู้ต้องขังรายบุคคล มีเหตุผลและทักษะทางสังคม นอกจากนี้ยังมีโปรแกรมจำนวนมากที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของผู้ต้องขังกับผู้เสียหาย ในอันจะทำให้ผู้ต้องขังที่ได้กระทำความผิดสามารถสำนึกและเข้าใจผลกระทบของพฤติกรรมของตนเองนั้นได้ และยังมีโปรแกรมที่เป็นการอบรมในพื้นที่ต่าง ๆ ภายหลังการปล่อยตัวผู้กระทำความผิดออกไปแล้ว เช่น อบรมเกี่ยวกับงานก่อสร้าง มีการจัดหาสิ่งที่ต้องการให้ อบรมเกี่ยวกับอุตสาหกรรม การทำความสะอาด กีฬา วิธีการใช้เวลาว่าง เพิ่มเติมทักษะที่ยังขาดอยู่ในเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นการเชื่อมต่อการทำงานและการใช้ชีวิตใหม่ภายนอกเรือนจำ เพื่อให้ได้งานที่เหมาะสมและใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้รอดปลอดภัยโดยไม่ต้องกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก⁹⁴

⁹⁴ แหล่งเดิม. (น. 121-122).

นอกจากนี้ยังมีการตรวจสอบและกำกับดูแลเรือนจำ กล่าวคือ⁹⁵

(1) ในระบบการบริหารจากภาครัฐ มี Prison Act 1952 กำหนดไว้ให้เรือนจำทุกแห่งมีหน้าที่จะต้องจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อ Secretary of State, Ministry of Justice. และ Secretary of State จะนำเสนอต่อรัฐสภาต่อไป

(2) การตรวจเรือนจำ (Her Majesty) โดยจะมีการแต่งตั้งบุคคลเป็นหัวหน้าผู้ตรวจสอบเรือนจำซึ่งจะมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบ การบริหารจัดการเรือนจำ และทำรายงานเสนอ Secretary of State ในรายงานดังกล่าวจะมีรายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และสภาพการณ์ต่างๆ ในเรือนจำ รวมถึงจะมีการเสนอแนวทางต่างๆ ที่ประกอบด้วยข้อเท็จจริงและเหตุผลเข้าไปในรายงานดังกล่าวด้วย หลังจากนั้น Secretary of State จะนำเสนอรายงานดังกล่าวต่อรัฐสภาต่อไป

เรือนจำทุกแห่งจะต้องมีคณะกรรมการตรวจเยี่ยมไม่น้อยกว่า 2 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเป็นธรรม และ The Prison Rules 1964 ยังกำหนดหน้าที่ของคณะกรรมการตรวจเยี่ยมในการพิจารณาถึงอยู่ร่วมกันของผู้ต้องขังภายในเรือนจำ รวมถึงสิ่งต่างๆ ที่ผู้ต้องขังต้องการ และพิจารณาการร้องทุกข์จากผู้ต้องขังและทำรายงานไปยัง เพื่อให้พิจารณาในชั้นต่อไปด้วยวิธีการที่เหมาะสม นอกจากนี้คณะกรรมการตรวจเยี่ยมยังสามารถเข้าไปภายในทุกส่วนของเรือนจำได้อย่างอิสระและมีสิทธิพบผู้ต้องขังได้ทุกคน

(3) ภาคสังคมเข้ามามีส่วนช่วยเหลือในการบังคับโทษ อันเป็นการตรวจสอบจากสังคมโดยตรง รวมถึงอาสาสมัครต่างๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือภาครัฐในงานด้านนี้

(4) การตรวจสอบระหว่างองค์กร กล่าวคือ มีการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กร เช่น เรือนจำกับกรมคุมประพฤติ โดยระบบของงานจะเป็นไปในรูปแบบที่ต่างฝ่ายต่างตรวจสอบกันเอง

3.3.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังด้านสุขอนามัย

3.3.2.1 สิทธิได้รับอาหาร กรมราชทัณฑ์อังกฤษได้กำหนดเรื่องอาหารไว้ในระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 24 (2), (4) ว่าอาหารที่จัดให้ผู้ต้องขังนั้น ควรจะมีการจัดเตรียมและให้บริการอย่างดีด้วยอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ถูกหลักโภชนาการ มีความหลากหลายพอสมควร และมีปริมาณที่เพียงพอ รวมทั้งต้องจัดหาน้ำดื่มที่สะอาดและเพียงพอแก่ผู้ต้องขังด้วย⁹⁶

⁹⁵ แหล่งเดิม.

⁹⁶ หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. (น. 136). เล่มเดิม.

ระเบียบเรือนจำในข้อ 24 (1) ได้กำหนดห้ามมิให้นักโทษรับอาหารจากภายนอก โดยกำหนดไว้ว่า ไม่มีผู้ต้องขังคนใดจะได้รับอนุญาตให้รับประทานอาหารอื่น ๆ นอกจากที่เรือนจำจัดเตรียมไว้ให้ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่แพทย์ (medical officer) หรือแพทย์ (medical practitioner) ที่ทำงานในเรือนจำนั้น⁹⁷ ดังนั้น ผู้บัญชาการเรือนจำ (Governor) มีหน้าที่ที่จะต้องจัดอาหารให้ผู้ต้องขังอย่างเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต และมีคุณค่าทางโภชนาการ ภายใต้คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญทางด้านโภชนาการ แม้ว่าผู้บัญชาการเรือนจำจะไม่มีผลบังคับต้องจัดประเภทอาหารให้แก่ผู้เรียกร้องตามชนิดที่มีการร้องขอไว้ก็ตาม แต่ผู้บัญชาการเรือนจำไม่สามารถลดปริมาณอาหารที่ผู้ต้องขังควรได้รับในแต่ละวัน เช่น หากจัดอาหารให้ผู้ต้องขังเพียงวันละ 1 มื้อ ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนหน้าที่ของตน เพราะการเสียดสิทธิ์ที่จะได้รับอาหารนั้น ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นการลงโทษทางวินัย⁹⁸

กฎหมายของประเทศอังกฤษไม่มีการกำหนดว่าจะต้องจัดหาอาหารพิเศษให้แก่ผู้ต้องขังที่ป่วย หรือจัดหาอาหารพิเศษตามความต้องการทางศาสนา แต่ในทางปฏิบัติแล้วเรือนจำอังกฤษมีการจัดหาอาหารพิเศษไว้สำหรับผู้ต้องขังเพื่อให้มีความสอดคล้องกับความต้องการทางศาสนา สำหรับผู้ต้องขังที่เป็นสมาชิกขององค์กรศาสนา และแสดงถึงความยึดมั่นในกฎของศาสนานั้น ๆ โดยในระหว่างเทศกาลของแต่ละศาสนา ผู้นำของศาสนาอาจจะอนุญาตให้จัดหาอาหารพิเศษไว้สำหรับผู้ต้องขังได้ และในกรณีที่ผู้ต้องขังที่เคร่งครัดในการเลือกอาหารมังสวิรัตก็จะมีการจัดอาหารประเภทมังสวิรัตให้แก่ผู้ต้องขังตามความต้องการด้วย⁹⁹

นอกจากนี้ยังมีการตรวจสอบคุณภาพของอาหาร โดยการราชทัณฑ์อังกฤษได้มีการกำหนดให้เจ้าหน้าที่แพทย์ (medical officer) และแพทย์ที่ทำงานในเรือนจำ หรือบุคคลใดที่ผู้บัญชาการเรือนจำเห็นว่ามีความชำนาญ ตรวจสอบอาหารทั้งก่อนและหลังปรุงอาหาร ในกรณีที่ขาดแคลนหรือมีข้อบกพร่องในด้านอาหาร ให้รายงานต่อผู้บัญชาการเรือนจำทราบ¹⁰⁰ และ

⁹⁷ ก่อนปี ค.ศ. 1988 ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา (remand prisoners) มีสิทธิ์ที่จะได้รับอาหารจากเพื่อนหรือญาติได้ แต่ต่อมาได้มีการห้ามมิให้รับอาหารจากภายนอกโดยอ้อมจากญาติพระราชบัญญัติราชทัณฑ์.

⁹⁸ Stephen Livingstone, Tim Owen QC and Alison Macdonald. *Prison Law* 3ed. (London: Oxford University Press, 2003). p. 189.

⁹⁹ Halsbury's Law of England, 4th ed volume 36 (2). p. 318.

¹⁰⁰ The Prison Rules 1999, SI 1999/728, r 24 (3). อ้างถึงใน. *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. หน้าเดิม.

คณะกรรมการผู้ตรวจเรือนจำ (The Board of visitors) กำหนดให้สมาชิกของคณะกรรมการตรวจสอบอาหารของผู้ต้องขังเป็นประจำด้วย¹⁰¹

3.3.2.2 สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนตามระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 23 ได้กำหนดเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มของผู้ต้องขังไว้โดยกำหนดให้แยกระหว่างผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณา กับผู้ต้องขังที่เป็นนักโทษเด็ดขาด

โดยผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาสามารถที่จะใส่เสื้อผ้าส่วนตัวได้ แต่ต้องมีลักษณะที่เหมาะสม เรียบร้อย และสะอาด และอนุญาตให้มีการจัดเสื้อผ้าที่สะอาดจากภายนอกเรือนจำให้แก่ผู้ต้องขังนั้นได้ แต่ถ้ามีเหตุผลที่เชื่อได้ว่าผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคนใดมีความเสี่ยงที่จะหลบหนี ให้ใส่เสื้อผ้าที่มีการกำหนดลักษณะพิเศษ เช่น ทำเครื่องหมาย หรือทำสีไว้เฉพาะ นอกจากนี้ หากมีความเห็นของรัฐมนตรีว่าหากผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคนใดหลบหนีไปแล้วจะทำให้เกิดอันตรายแก่สาธารณชน หรือความสงบของชุมชน หรือความมั่นคงของรัฐ ก็ให้ใส่เสื้อผ้าเช่นเดียวกับผู้ต้องขังที่ศาลตัดสินแล้ว¹⁰²

ส่วนผู้ต้องขังที่ศาลตัดสินแล้ว หรือนักโทษเด็ดขาด ให้สวมใส่เสื้อผ้าที่ได้รับการจัดให้ตามกฎหมาย เว้นแต่มีคำสั่งของรัฐมนตรี หรือในฐานะสิทธิพิเศษของผู้ต้องขัง ภายใต้กฎข้อ 8 แห่งระเบียบฉบับนี้ และควรได้รับเสื้อผ้าที่มีคุณภาพเพียงพอที่จะให้ความอบอุ่นและสวมใส่สบายตามที่ได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรี¹⁰³

ในเรือนจำอังกฤษเคยมีกรณีที่ผู้ต้องขังเรียกร้องสิทธิเกี่ยวกับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ว่าการแต่งเครื่องแบบของเรือนจำตามที่กฎหมายกำหนดไว้ นั้น ถือเป็นการฝ่าฝืนต่อสิทธิส่วนตัว (Right of Privacy) ที่ได้รับการคุ้มครองตาม ECHR (European Commission on Human Rights) ในมาตรา 8 แต่คณะกรรมการเห็นว่า ข้อจำกัดในเรื่องดังกล่าวมีเหตุผลเพื่อประโยชน์ในด้านความปลอดภัยของสาธารณะและเป็นการป้องกันอาชญากรรม

อย่างไรก็ตาม มีคำแนะนำว่าควรให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในการสวมใส่เสื้อผ้าส่วนตัวได้ในระหว่างการเยี่ยม ทั้งนี้ในปัจจุบันการใส่เสื้อผ้าที่จัดหามาเองเป็นสิทธิพิเศษอย่างหนึ่งของผู้ต้องขัง นอกจากนี้ Operating Standard M 2 ได้มีข้อเสนอแนะว่าผู้ต้องขังควรได้รับเสื้อผ้าที่เพียงพอที่จะสามารถเปลี่ยนได้ทุกวัน ไม่ว่าจะเป็เสื้อเชิ้ต ถุงเท้า กางเกงชั้นใน ส่วนกางเกงขายาว และ

¹⁰¹ The Prison Rules 1999, SI 1999/728, r 78 (2). อ้างถึงใน. แหล่งเดิม. (น. 137).

¹⁰² The Prison Rules 1999, SI 1999/728, r 23 (1). อ้างถึงใน. แหล่งเดิม. (น. 138).

¹⁰³ The Prison Rules 1999, SI 1999/728, r 23 (3), r 25 (5). อ้างถึงใน. แหล่งเดิม.

Sweatshirts ให้เปลี่ยนได้สัปดาห์ละ 1 ครั้ง และ Operating Standard M 5 มีข้อเสนอแนะว่าผู้ต้องขังควรได้รับการให้บริการซักเสื้อผ้าให้เป็นไปตามมาตรฐานความสะอาดตามที่กำหนดไว้¹⁰⁴

นอกจากนี้ระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 23 (4) ยังได้กำหนดให้มีการจัดเสื้อผ้าให้เหมาะสมกับการทำงาน และในข้อ 23 (6) กำหนดรัฐจัดหาเสื้อผ้าที่เหมาะสมให้แก่ผู้ต้องขังที่จะได้รับการปล่อยตัวในกรณีที่มีความจำเป็น และผู้ต้องขังยังคงมีสิทธิที่จะสวมใส่เสื้อผ้าให้มีความสอดคล้องกับความต้องการตามลัทธิศาสนาของผู้ต้องขัง¹⁰⁵

ในเวลาที่ผู้ต้องขังถูกควบคุมตัวไปศาล ควรให้ผู้ต้องขังใส่เสื้อผ้าส่วนตัวหรือเสื้อผ้าเหมือนพลเมืองทั่วไปตามที่รัฐบาลจัดหาให้¹⁰⁶ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เป็นการจุดสนใจหรือเป็นเป้าสายตาของบุคคลทั่วไปอันเป็นการเคารพสิทธิส่วนบุคคลของผู้ต้องขังประการหนึ่ง

ในส่วนของเครื่องหลับนอน ระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 27 กำหนดให้ผู้ต้องขังแต่ละคนควรได้รับเตียงนอน ผ้าปูที่นอนและผ้าห่มที่ให้ความอบอุ่นอย่างเพียงพอ และมีผลดีต่อสุขภาพ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดไว้ใน Standing Order (SO) ข้อ 14 (27) ให้มีการทำความสะอาดเตียงนอนอย่างสม่ำเสมอ โดยควรซักเป็นประจำ ส่วนผ้าปูที่นอนและหมอนควรมีการทำความสะอาดสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง (มาตรฐานการบริหารงาน (Operating Standards) ข้อ 19)¹⁰⁷

ระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 28 (2) กำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนสามารถซักผ้าได้ในเวลาที่เหมาะสม และอาบน้ำร้อน อย่างน้อยอาทิตย์ละหนึ่งครั้ง โดยมีการกำหนดรายละเอียดไว้ใน Standing Order (SO) ข้อ 14 (4) (a) และในมาตรฐานการบริหารงาน (Operating Standards) ข้อ 13 ว่าผู้ต้องขังต้องอาบน้ำอย่างน้อยสัปดาห์ละสามครั้ง¹⁰⁸

กฎหมายอังกฤษยังมุ่งที่จะทำให้ผู้ต้องขังรู้จักระมัดระวัง รักษาสุขภาพและอนามัยของตนเองให้สะอาด จึงมีการกำหนดหน้าที่ให้ผู้ต้องขังจะต้องปฏิบัติต่อตนเอง และมีสิทธิต่าง ๆ ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ความคุ้มครองไว้ โดยระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 28 (3) กำหนดว่าผู้ต้องขังจะไม่ถูกตัดผม เว้นแต่ได้ให้ความยินยอม ดังนั้น เจ้าพนักงานเรือนจำจะบังคับให้ผู้ต้องขังตัดผมไม่ได้

¹⁰⁴ *Prison Law* 3ed. (p. 191). Op.cit.

¹⁰⁵ Halsbury's Law of England, 4th ed volume 36 (2). p. 318. อ้างถึงใน. *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. หน้าเดิม.

¹⁰⁶ The Prison Rules 1999, SI 1999/728, r 40 (3). อ้างถึงใน. แหล่งเดิม. (น. 139).

¹⁰⁷ *Prison Law* 3ed. (p. 181). Op.cit.

¹⁰⁸ Ibid.

3.3.2.3 สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล กฎหมายอังกฤษได้กำหนดเรื่องการรับบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังไว้ในระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) โดยบัญญัติถึงการให้สิทธิผู้ต้องขังได้รับบริการทางการแพทย์ ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องขังเด็ดขาดที่รับโทษอยู่หรือเป็นผู้ต้องขังที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดี และกำหนดให้ทุกเรือนจำต้องมีเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ (Medical Officer) ทำหน้าที่ในการดูแลด้านสุขภาพ สภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ และเจ้าหน้าที่แพทย์ดังกล่าวอาจปรึกษาแพทย์ (Medical Practitioner) ที่ขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการแพทย์ (Medical Act 1983) ดังนั้น แพทย์บางคนอาจทำงานในเรือนจำภายใต้การตรวจสอบของเจ้าหน้าที่แพทย์ และเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ควรปรึกษาแพทย์ก่อนลงมือปฏิบัติงานที่มีความสำคัญ

ในระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ฉบับนี้ ยอมรับหลักการสำคัญในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำว่า ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยนั้นจะต้องมีเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ประจำอยู่ในเรือนจำทุกวัน ซึ่งเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ประจำวันมีหน้าที่ในการรักษาสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังอันรวมไปถึงสุขภาพทางด้านจิตใจของผู้ต้องขังด้วย¹⁰⁹

สำหรับผู้ต้องขังที่สาละยมไม่ได้ตัดสินใจ หากต้องการได้รับการรักษาพยาบาลจากแพทย์หรือทันตแพทย์ ผู้บัญชาการเรือนจำควรอนุญาตให้ได้พบและได้รับการรักษาพยาบาลจากแพทย์หรือทันตแพทย์ภายใต้การให้คำปรึกษาของเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ หากพอใจกับเหตุผลในการร้องขอของผู้ต้องขังนั้น หรือโดยคำสั่งของรัฐมนตรี โดยผู้ต้องขังต้องเสียค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นนั้นด้วยตนเอง¹¹⁰ ส่วนผู้ต้องขังที่ศาลมีคำพิพากษาแล้วนั้น มีการอนุญาตให้เขียนจดหมายถึงแพทย์ส่วนตัวของตนเองได้ แต่ไม่มีสิทธิปรึกษาแพทย์ภายนอกเรือนจำจนกว่าจะมีการดำเนินการตามกระบวนการทางกฎหมาย¹¹¹

เมื่อมีข้อร้องเรียนของผู้ต้องขังทุกคนว่าต้องการจะพบเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ ควรมีการบันทึกโดยเจ้าพนักงานเรือนจำเพื่อส่งต่อไปยังเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ได้ในทันที¹¹² แต่มิได้แสดงว่าเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์นั้น มีหน้าที่ไปพบกับผู้ต้องขังที่ร้องขอ แต่มีหน้าที่ต้องเตรียมห้องตรวจโรคสำหรับผู้ต้องขังทุกคนที่ร้องขอพบแพทย์นั้น

¹⁰⁹ เซาวลิต สมพงษ์เจริญ. (2548, น. 119). *การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

¹¹⁰ The Prison Rules 1999, SI 1999/728, r 20 (1), (3), (4), (5). อ้างถึงใน. *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. (น. 140). เล่มเดิม.

¹¹¹ Halsbury's Law of England. (p. 323). Op.cit. อ้างถึงใน. แหล่งเดิม. (น. 137).

¹¹² The Prison Rules 1999, SI 1999/728, r 20 (2). อ้างถึงใน. แหล่งเดิม. (น. 140).

ทั้งนี้ ข้อมูลทางด้านการแพทย์หรือการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขัง ควรถูกเปิดเผย สำหรับผู้ต้องขังแต่ละคน และควรส่งบันทึกดังกล่าวไปพร้อมกับผู้ต้องขังในกรณีที่มีการย้ายตัว ผู้ต้องขังไปยังเรือนจำอื่น ภายใต้พระราชบัญญัติข้อมูลสุขภาพ (Health Records Act 1990) ผู้ต้องขัง มีสิทธิได้รับบันทึกข้อมูลการรักษาพยาบาลที่เกี่ยวกับตนเอง อย่างไรก็ตาม แพทย์อาจปฏิเสธที่จะเปิดเผยข้อมูลหากเห็นว่าจะจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังหรือ บุคคลอื่น¹¹³

ในการรักษาผู้ต้องขังที่ป่วยนั้น ผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะปฏิเสธที่จะรับการรักษาพยาบาลได้ เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ดังนั้นแพทย์จึงไม่อาจกำหนดวิธีการแก่ผู้ต้องขังที่ปฏิเสธการรักษานั้นได้ แม้ว่าการรักษานั้นจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องขังก็ตาม เว้นแต่กรณีที่มีกระบวนการรักษาโรคติดต่อ ต้องดำเนินการให้เสร็จโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมก่อน¹¹⁴

เจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์หรือแพทย์ที่ลงทะเบียนไว้ ซึ่งทำงานในเรือนจำจะต้องรายงาน ต่อผู้บัญชาการเรือนจำ (Governor) ในกรณีที่เกิดเหตุผู้ต้องขังได้รับอันตรายต่อสุขภาพจากการถูก จำคุกอย่างต่อเนื่อง หรือด้วยสภาวะของการจำคุก และผู้บัญชาการเรือนจำควรส่งรายงานต่อ รัฐมนตรีโดยเร็วพร้อมกับข้อเสนอแนะของตนเอง นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์หรือแพทย์ ควรให้ความสนใจกับผู้ต้องขังทุกคนที่มีปัญหาทางจิตเป็นพิเศษและทำการตรวจสอบหรือรักษา อาการที่ปรากฏตามความจำเป็น¹¹⁵

ผู้ต้องขังทุกคนที่เข้ารับการรักษาในศูนย์ดูแลสุขภาพ (Healthcare Centre) ควรได้รับการตรวจ รักษาภายในเวลา 4 ชั่วโมง และทำการประเมินจากพฤติกรรมที่แสดงออกในขณะที่มีการ สอบถาม ทั้งนี้ การแยกตัวผู้ต้องขังออกต่างหากควรใช้เป็นวิธีการสุดท้าย และการจ่ายยาควรทำตาม ใบสั่งยาด้วยเหตุผลทางการรักษาเท่านั้น และควรดำเนินการต่าง ๆ ด้วยความยินยอมของผู้ป่วย เว้น แต่แพทย์เห็นว่ามีความจำเป็นต้องรักษาชีวิต หรือเห็นว่าจะต้องป้องกันอันตรายของผู้ป่วยหรือบุคคล อื่น¹¹⁶

ในด้านการป้องกันโรคติดต่อในเรือนจำ กรมราชทัณฑ์อังกฤษมีนโยบายในการควบคุม โรคเอดส์ในผู้ต้องขัง โดยกำหนดไว้ใน Circular Instruction 30/1991 และใน Healthcare Standard 7 ว่าให้ผู้ต้องขังทุกคนควรได้รับการตรวจโรคเอดส์ หากเป็นผู้ที่เคยมีประวัติหรือในการตรวจร่างกาย

¹¹³ *Prison Law* 3ed. (p. 231). Op.cit.

¹¹⁴ *Ibid.* (p. 232).

¹¹⁵ The Prison Rules 1999, SI 1999/728, r 21. อ้างถึงใน. *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษา สิทธิในการดำรงชีวิต*. หน้าเดิม.

¹¹⁶ *Prison Law* 3ed. (p. 250). Op.cit.

แรกรับแพทย์ได้ให้คำแนะนำไว้ว่าให้ตรวจ ถ้าหากผู้ต้องขังปฏิเสธที่จะให้ตรวจให้ทำการจดบันทึกไว้ในบันทึกด้านการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขัง และให้คำแนะนำแก่ผู้ต้องขัง แต่ไม่ควรกดดันผู้ต้องขังทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อให้ผู้ต้องขังเปลี่ยนใจ และหากผู้ต้องขังเห็นด้วยในการเข้าตรวจควรให้คำปรึกษาทั้งก่อนและหลังการตรวจพิสูจน์ หากผลการตรวจปรากฏว่าผู้ต้องขังป่วยเป็นโรคเอดส์จะมีการบันทึกไว้ในข้อมูลของผู้ต้องขัง แต่ควรปิดเป็นความลับระหว่างผู้ต้องขังและแพทย์ผู้ตรวจ โดยผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นโรคเอดส์ไม่ควรถูกจำกัดสิทธิและไม่ควรเปิดเผยข้อมูลให้ผู้ต้องขังอื่น ๆ ได้ทราบ นอกจากนี้ทางเรือนจำยังมีนโยบายให้ผู้ต้องขังใช้ถุงยางอนามัย เมื่อเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์พิจารณาแล้วเห็นว่ามีความเสี่ยงที่จะติดเชื้อเอดส์จากพฤติกรรมในการมีเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังคนนั้น อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังที่เป็นเกย์ได้เรียกร้องว่า นโยบายนี้เป็นการแทรกแซงความสามารถของผู้ต้องขังที่จะใช้วิธีในการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย และหากผู้ต้องขังเกย์แสดงตัวต่อเจ้าพนักงานเรือนจำเพื่อขอถุงยางอนามัย ทำให้เจ้าพนักงานเรือนจำเห็นว่าผู้ต้องขังนั้นมีความเสี่ยงที่จะติดเชื้อเอดส์และอาจถูกควบคุมได้¹¹⁷

มาตรฐานในการให้บริการทางการแพทย์แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำของประเทศอังกฤษนั้น ได้มีการกำหนดแนวทางปฏิบัติซึ่งเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้ต้องขังเพื่อให้เจ้าหน้าที่เรือนจำได้เข้าใจและปฏิบัติตามอันเป็นการลดภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานด้านสุขภาพลงได้ในระดับหนึ่ง โดยสาระสำคัญคือการกำหนดให้ทุก ๆ เรือนจำจะต้องมีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบทางการแพทย์ซึ่งจะเป็นผู้ประสานงานกับแพทย์ เพื่อคอยติดต่อสื่อสารกับแพทย์อยู่ตลอดเวลาและให้แพทย์เข้ามาทำหน้าที่ดูแลเรือนจำในทุกวัน และยังคงกำหนดให้แพทย์ประจำเรือนจำมีหน้าที่ประจำวันที่จะต้องปฏิบัติ ดังต่อไปนี้¹¹⁸

- (1) ตรวจผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลเมื่อได้รับตัวผู้ต้องขังแรกเข้า ภายใน 24 ชั่วโมง
กรณีรับตัวครั้งแรกจากศาล

กรณีรับตัวจากศาลภายหลังมีคำตัดสินให้ลงโทษ

เมื่อมีการย้ายตัวผู้ต้องขังมาจากเรือนจำอื่น หรือ ภายหลังจากที่ผู้ต้องขังกลับมาจากการรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ โดยทำการตรวจรักษาในฐานะผู้ป่วยในหรือภายหลังการเฝ้าดูอาการภายหลังจากการปล่อยตัวชั่วคราว

- (2) การตรวจโรค ซึ่งผู้ต้องขังทุกคนมีสิทธิที่จะร้องขอเพื่อพบแพทย์และตรวจรักษาโดยติดต่อไปยังเจ้าหน้าที่รับผิดชอบทางการแพทย์

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง. (น. 120). เล่มเดิม.

(3) แพทย์ประจำเรือนจำมีหน้าที่ในการออกตรวจผู้ต้องขังซึ่งได้รับการรักษาพยาบาลหรือเฝ้าดูอาการในฐานะผู้ป่วย หรือผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแลเป็นกรณีพิเศษในสถานที่อื่นซึ่งคล้ายคลึงกัน

(4) แพทย์ประจำเรือนจำมีหน้าที่ในการออกตรวจผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมตัวให้ทำการปรับปรุงความประพฤติเป็นกรณีพิเศษ (special accommodation) ภายใต้การควบคุมโดยมีเครื่องมือควบคุม อย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง

(5) ตรวจสอบสุขภาพให้แก่ผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลก่อนที่จะถูกปล่อยตัว หรือย้ายไปยังเรือนจำอื่น รวมถึงการปล่อยตัวชั่วคราวหรือการปล่อยตามคำสั่งศาล และจะทำการรักษาต่อไปหากมีความจำเป็น

นอกจากนี้ ในเรือนจำของประเทศอังกฤษได้มีการจัดตั้งโรงพยาบาลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเรือนจำโดยทำหน้าที่ในการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังในรูปแบบผู้ป่วยใน โดยเฉพาะ ซึ่งบางแห่งสามารถให้การรักษาพยาบาลได้อย่างครบครัน รองรับการผ่าตัดได้ โดยผู้ป่วยอาจให้ความยินยอมหรือปฏิเสธการเข้ารับการรักษา โดยจะให้ผู้ป่วยลงลายมือชื่อเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ เช่นเดียวกับโรงพยาบาลทั่ว ๆ ไป¹¹⁹

3.3.2.4 การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ประเทศอังกฤษมีการกำหนดบทบัญญัติในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดบริการที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (Prison Act 1952) ในข้อ 14 (1) โดยกำหนดให้ทุก ๆ เรือนจำจะต้องจัดหาที่อยู่อาศัยให้เพียงพอสำหรับผู้ต้องขังทุกคน และเรือนจำทุกแห่งจะใช้ในการควบคุมผู้ต้องขังได้เมื่อได้รับการรับรองโดยผู้ตรวจสอบซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมนตรี (Secretary of State) ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของเรือนจำ¹²⁰ โดยการตรวจสอบเรือนจำนั้น จะมีการตรวจสอบในเรื่องขนาด ความสว่าง อุณหภูมิ การระบายอากาศ ว่าจะมีความเหมาะสมสำหรับสุขภาพและทำให้ผู้ต้องขังสามารถติดต่อกับเจ้าพนักงานเรือนจำได้ตลอดเวลา¹²¹ โดยมีการติดตั้งระบบเตือนภัยเพื่อให้ผู้ต้องขังใช้ในการติดต่อขอความช่วยเหลือ และจะต้องมีการทดสอบระบบอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง¹²² ทั้งนี้ ในการตรวจสอบคุณลักษณะของห้องขังดังกล่าว จะมีการออกหนังสือรับรอง ซึ่งอาจมีการจำกัดระยะเวลาสำหรับผู้ต้องขังที่อาจถูกจำคุกในห้องขังอย่าง

¹¹⁹ Creighton, Simon, and Vicky King” *Prisoner and the Law*. 2nd. ed. London: Butterworths,2000. pp. 174-175.

¹²⁰ Halsbury’s Law of England. (p. 317). Op.cit. อ้างถึงใน. *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. (น. 142). เล่มเดิม.

¹²¹ Prison Act 1952. s 14 (2).

¹²² *Prison Law* 3ed. (p. 180) Op.cit..

โดดเดี่ยว และอาจมีการจำกัดชั่วโมงที่ผู้ต้องขังต้องใช้ชีวิตอยู่ในห้องขังต่อวันไว้ด้วย¹²³ โดยในปัจจุบันหนังสือรับรองดังกล่าวมีการอ้างถึง Certified Normal Accommodary (CNA) ในการกำหนดมาตรฐานของลักษณะเรือนจำที่เหมาะสมแก่การให้บริการแก่ผู้ต้องขังทั้งหมด ทั้งนี้ มีการกำหนดลักษณะพื้นฐานของที่อยู่อาศัยซึ่งจัดพื้นที่สำหรับเตียงเดี่ยว พื้นที่ส่วนตัวของผู้ต้องขัง พื้นที่ของเก้าอี้และโต๊ะ และให้ผู้ต้องขังสามารถใช้ห้องน้ำส่วนตัวได้ โดยผู้ต้องขังต้องได้รับการจัดที่อยู่อาศัยให้โดยปราศจากความเสี่ยง ในด้านความปลอดภัยและความเหมาะสมของการบริหารตามแผนการปกครองที่ถูกกำหนดไว้ สำหรับห้องขังเดี่ยว มีการกำหนดมาตรฐานขนาดของห้องขังไว้ คือ 5.5 ตารางเมตร และให้มีแสงสว่างเพียงพอ และกำหนดอุณหภูมิของห้องไว้ด้วย¹²⁴

เรือนจำของอังกฤษจะมีใบสำคัญกำหนดเวลาในการเข้าห้องขัง ผู้ต้องขังอาจจะต้องออกจากห้องขังเป็นชั่วโมงหรือเป็นวันหรือในช่วงระหว่างเวลาที่ทำงานในเรือนจำ และใบสำคัญนี้จะมีการระบุเลขห้องขังและสิ่งที่เกี่ยวข้อง สัญลักษณ์ สถานที่ สถานะไว้อย่างชัดเจน หากมีการเปลี่ยนแปลงโดยไม่ได้รับอนุญาตผู้ตรวจสอบจะพิจารณาจากใบสำคัญดังกล่าว¹²⁵

นอกจากนี้ Prison Act 1952 ในข้อ 14 (5) ได้มีการกำหนดให้ผู้ตรวจสอบห้องขังสามารถเพิกถอนหนังสือรับรองได้ และในข้อ 14 (6) กำหนดให้ห้องขังพิเศษในทุกเรือนจำจะต้องจัดให้มีที่คุมขังชั่วคราวสำหรับผู้ต้องขังที่คือร้อนหรือเป็นอันตรายไว้ด้วย¹²⁶

ส่วนในด้านอนามัยของผู้ต้องขัง มีระเบียบเรือนจำของอังกฤษ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 28 (1) ได้กำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนได้รับสิ่งจำเป็นสำหรับใช้ในห้องน้ำเพื่อให้ประโยชน์ต่อสุขภาพและความสะอาดแก่ร่างกายของผู้ต้องขังด้วย¹²⁷

3.3.2.5 การจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ กฎหมายประเทศอังกฤษมีการกำหนดเกี่ยวกับการจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจแก่ผู้ต้องขัง โดยกำหนดไว้ในระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ข้อ 30 โดยกำหนดไว้ว่า ถ้าหากสภาพอากาศอำนวยและยังคงสามารถรักษาไว้ซึ่งคำสั่งและระเบียบวินัยได้ ก็ให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสออกกำลังกายกลางแจ้ง (Open Air) อย่างน้อยวันละหนึ่งครั้งทุกวันในระยะเวลาที่เหมาะสมตาม

¹²³ Prison Act 1952. s 14 (3).

¹²⁴ *Prison Law* 3ed. (pp. 179-181). Op.cit.

¹²⁵ ธานี วรภัทร์. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. (น. 105). เล่มเดิม.

¹²⁶ หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. (น. 143). เล่มเดิม.

¹²⁷ แหล่งเดิม. (น. 142).

สถานการณ์ได้ นอกจากนี้ ยังมีคำแนะนำไว้ใน Operating Standard โดยให้ผู้ต้องขังควรจะออกจากห้องขังได้วันละ 12 ชั่วโมง¹²⁸

ระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ข้อ 29 กำหนดให้ผู้ต้องขังที่มีอายุตั้งแต่ 21 ปีขึ้นไป ควรได้รับโอกาสให้เข้าร่วมในการเรียนพลศึกษา (Physical Education) อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ในสถานการณ์ที่เหมาะสม และอาจขยายไปใช้กับผู้ต้องขังที่มีอายุต่ำกว่า 21 ปี โดยกำหนดว่าควรจัดให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาพลศึกษาในสัปดาห์ที่ทำงานตามปกติ และการพักผ่อนในตอนเย็นหรือช่วงวันหยุด โดยกิจกรรมพลศึกษาจะช่วยในการสนับสนุนความรับผิดชอบส่วนตัว และประโยชน์หรือทัศนคติของผู้ต้องขัง และเป็นการสนับสนุนให้ผู้ต้องขังได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และนำไปใช้เป็นชีวิตประจำวันภายหลังจากที่ออกจากเรือนจำไป นอกจากนี้ยังกำหนดให้ผู้ต้องขังที่ศาลได้มีคำพิพากษาแล้วควรเข้าร่วมในพลศึกษาโดยเฉลี่ย 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และหากผู้ต้องขังคนใดต้องการที่จะได้รับการรักษาด้วยกิจกรรมทางร่างกาย (Physical Activity) เรือนจำก็จะต้องจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังด้วย และนอกจากนี้เจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ซึ่งได้ลงทะเบียนเพื่อทำงานในเรือนจำ ควรตัดสินใจถึงความเหมาะสมของผู้ต้องขังทุกคนในการศึกษาพลศึกษา และได้รับการรักษาด้วยกิจกรรมทางด้านร่างกาย และอาจยกเว้นหรือตัดแปลงการศึกษาหรือกิจกรรมบางอย่างของผู้ต้องขังบนพื้นฐานของการแพทย์¹²⁹

3.4 สหรัฐอเมริกา

3.4.1 การบังคับโทษจำคุกทั่วไป

การบริหารงานราชทัณฑ์ของสหรัฐอเมริกานั้นมีโครงสร้างของหน่วยงานราชทัณฑ์ในแต่ละมลรัฐแตกต่างกันออกไป และยังมีรัฐบาลกลางซึ่งมีโครงสร้างแตกต่างกันออกไปอีก สรุปแล้วอาจแบ่งระบบงานราชทัณฑ์ของสหรัฐอเมริกาได้ออกเป็น 2 ระบบ

(1) ระบบการบริหารงานราชทัณฑ์ของรัฐบาลกลาง (Federal Correctional System) อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของกรมราชทัณฑ์แห่งรัฐบาลกลาง (Federal Bureau of Prisons) ซึ่งขึ้นตรงต่อกระทรวงยุติธรรม รับผิดชอบดูแลเรือนจำและทัณฑสถานของรัฐบาลกลางซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ ประกอบด้วย เรือนจำที่มีระดับความมั่นคงปลอดภัยสูง (Maximum Security Prisons) เรือนจำที่มีระดับความมั่นคงปลอดภัยปานกลาง (Medium Security Prisons) เรือนจำที่มีระดับความ

¹²⁸ แหล่งเดิม. (น. 153).

¹²⁹ แหล่งเดิม.

มั่นคงปลอดภัยต่ำ (Minimum Security Prisons) เรือนจำเกษตรกรรม (Prisons Camp) ทัณฑสถานหญิงและศูนย์ราชทัณฑ์ชุมชน¹³⁰

เรือนจำและทัณฑสถานเหล่านี้รับควบคุมและดูแลผู้ต้องขังที่ละเมิดกฎหมายของรัฐบาลกลาง ก่อคดีอาญาที่เกิดขึ้นระหว่างมลรัฐหรือคดีอาญาที่ร้ายแรง เช่น ปล้นธนาคาร วางเพลิง เป็นต้น

รัฐบาลกลางของสหรัฐได้กำหนดจุดมุ่งหมายหลักของงานราชทัณฑ์ไว้ว่า เพื่อป้องกันสังคมโดยการควบคุมดูแลผู้กระทำความผิดให้อยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานที่มีสภาพเหมาะสม ทั้งด้านความมั่นคงปลอดภัย และมีมนุษยธรรม รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้พัฒนาตนเองและฝึกอาชีพเพื่อกลับเป็นพลเมืองที่อยู่ภายใต้กฎหมาย

(2) ระบบการบริหารงานราชทัณฑ์ของมลรัฐ (State Correctional System) อยู่ภายใต้การดูแลของกรมราชทัณฑ์ประจำมลรัฐในแต่ละมลรัฐ บางแห่งอาจสังกัดกระทรวงยุติธรรมหรือกระทรวงอื่น ๆ ก็ได้ขึ้นอยู่กับการบริหารงานของมลรัฐนั้น ๆ เช่น กรมราชทัณฑ์ของมลรัฐโอเรกอนสังกัดกระทรวงพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กรมราชทัณฑ์ของมลรัฐเวจเจเนียสังกัดกระทรวงสวัสดิการสังคม เป็นต้น ส่วนในบางมลรัฐ เช่น แคลิฟอร์เนีย และยูทา มีกระทรวงที่ดำเนินงานด้านราชทัณฑ์โดยเฉพาะ

ระบบงานราชทัณฑ์ระดับมลรัฐนั้นแยกออกจากกันเป็นอิสระและมีความแตกต่างกันทั้งในด้านการบริหารงาน โครงสร้าง และนโยบาย เช่น ในบางมลรัฐกรมราชทัณฑ์ดูแลเพียงผู้ต้องขังในเรือนจำส่วนการพักการลงโทษ จะมีหน่วยงานแยกดูแลต่างหาก บางมลรัฐเน้นการราชทัณฑ์ที่เน้นความยุติธรรม มีการใช้การลงโทษจำคุกแบบตายตัว บางมลรัฐมีการใช้โทษประหารชีวิต ในขณะที่บางมลรัฐยกเลิกไปแล้ว ที่เป็นเช่นนี้เพราะในแต่ละมลรัฐมีระบบกระบวนการยุติธรรมเป็นของตนเองและมีนโยบายของงานราชทัณฑ์ที่ต่างกัน นอกจากนั้นในแต่ละมลรัฐยังมีเรือนจำท้องถิ่นอยู่ภายใต้การปกครองระดับท้องถิ่น (Local Jail) คือระดับมณฑลและเมือง มีนายอำเภอเป็นผู้ดูแล ยกเว้นในบางมลรัฐอาจอยู่ภายใต้การดูแลของมลรัฐโดยตรง

เรือนจำท้องถิ่นใช้เป็นที่คุมขังผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดี หรือผู้ต้องขังโทษไม่เกิน 1 ปี

การบริหารงานเรือนจำของสหรัฐอเมริกา ทั้งในระดับรัฐบาลกลางและในระดับมลรัฐแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามระดับความมั่นคงปลอดภัย ได้แก่

¹³⁰ U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Prisons, State of the Bureau 1992. (Minnesota ; Federal Prison Industries, Inc., 1993).

(1) เรือนจำที่มีระดับความมั่นคงปลอดภัยสูง (Maximum Security Prisons) เรือนจำประเภทนี้จะมีระบบการควบคุมมั่นคงแข็งแรง เพื่อป้องกันการหลบหนีของผู้ต้องขัง มีป้อมยามและกำแพงล้อมรอบเรือนจำ จุดมุ่งหมายของเรือนจำส่วนใหญ่เน้นการควบคุมและระเบียบวินัย

(2) เรือนจำที่มีระดับความมั่นคงปลอดภัยปานกลาง (Medium Security Prisons) สภาพของเรือนจำมีความคล้ายคลึงกับประเภทแรก แต่เข้มงวดน้อยกว่า ผู้ต้องขังมีอิสรภาพมากขึ้น การดูแลผู้ต้องขังจะเน้นการบำบัดแก้ไขควบคู่ไปด้วย

(3) เรือนจำที่มีระดับความมั่นคงปลอดภัยต่ำ (Minimum Security Prisons) สภาพแวดล้อมของเรือนจำประเภทนี้ จะแตกต่างกับเรือนจำสองประเภทแรกอย่างมาก เนื่องจากผู้ต้องขังมีความเป็นอิสระและมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่า ผู้ต้องขังได้รับการฝึกวิชาชีพ การอบรมศึกษา เต็มที่ จุดมุ่งหมายของเรือนจำประเภทนี้จะเน้นที่การอบรมแก้ไข

การบังคับโทษของสหรัฐอเมริกา เป็นหน้าที่ของโดยตรงของรัฐ อย่างไรก็ตาม รัฐได้เปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการกิจการเรือนจำ โดยในช่วงแรกเอกชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเรือนจำจากงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการควบคุมกักขังผู้ต้องขังก่อน เช่น ให้บริการกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ต่อมาเอกชนจึงค่อย ๆ พัฒนาโดยเข้ามาดำเนินงานที่มีความเสี่ยงน้อยและมีข้อโต้แย้งทางกฎหมายน้อย เช่น สถานกักกัน ห้องขัง สถานฝากขัง แล้วจึงเข้าสู่กิจการเรือนจำหลัก (Secured prison) คือ เรือนจำรัฐ หรือ เคาณฑ์ที่มีความมั่นคงระดับต่างๆ หรือที่เรียกว่า “เรือนจำมาตรฐาน” โดยมีการทำสัญญาจ้างให้เอกชนเข้ามาดำเนินงานในบางเรื่อง เช่น ในเรือนจำผู้ใหญ่ จะมีการจ้างให้เอกชนเข้ามาให้บริการเฉพาะอย่างภายในเรือนจำ เช่น ในด้านอาหาร การบำรุงรักษาอาคารสถานที่ การศึกษา บริการสุขภาพแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ รวมไปถึงการเรียนรู้อาชีพสำหรับผู้ต้องขังที่ใกล้ถึงกำหนดพ้นโทษเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ตามปกติ¹³¹

ในทางกฎหมาย การให้เอกชนดำเนินการกิจการของรัฐ (Privatization) ถูกมองเป็น “การมอบหมาย” (Delegation) ให้ผู้อื่นทำหน้าที่ “บริหาร” ในด้านการกักขังแทนรัฐ¹³²

¹³¹ สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2548, น. 4-2). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการศึกษาเพื่อจัดตั้งเรือนจำเอกชน.

¹³² กฎหมาย National Capital Revitalization and Self - government Improvement Act of 1997. ทำให้สภาองเกรสแห่งสหรัฐอเมริกาคำหนดให้รัฐมนตรียุติธรรมต้องจัดให้มีการศึกษาเรื่องการแปรรูปเรือนจำและทัณฑสถานอย่างรอบด้าน รวมถึงศึกษารวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ประสิทธิผลเชิงราคาและความเป็นไปได้ระหว่างเรือนจำรัฐและเอกชนทุกระดับ การแก้ไขฟื้นฟูทุกลักษณะ และเรือนจำทุกระดับความปลอดภัย โดยมอบหมายให้บริษัท Abt Associates, Inc. เป็นผู้ทำการศึกษา ผลงานคือ รายงาน Private Prisons in the United

ตั้งแต่ในช่วงปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกาได้เผชิญกับวิกฤติปัญหานักโทษล้นเรือนจำ ความแออัดอย่างสูง กรมราชทัณฑ์ของสหรัฐอเมริกาจึงได้มีการจัดทำวิจัยสำรวจและได้ดำเนินการว่าจ้างเอกชนให้เข้ามาดำเนินกิจการเรือนจำในเวลาต่อมา โดยมีเหตุผลประการสำคัญลำดับแรกก็คือ เพื่อลดสภาพความแออัดในเรือนจำ เหตุผลลำดับต่อมา คือ เพื่อความสะดวกในการจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขัง และเพื่อเพิ่มความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงานเรือนจำ และเหตุผลประการสุดท้าย คือ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างสถานที่เรือนจำแห่งใหม่ เนื่องจากเอกชนที่เข้ามาบริหารงานเรือนจำ (Secured prison) เป็นเจ้าของสถานที่เรือนจำเองกว่าร้อยละ 60 ของจำนวนเรือนจำ ทัณฑสถานทั้งหมด นอกจากนี้การศึกษายังพบว่า การเข้ามาดำเนินกิจการเรือนจำของเอกชนเอกชนนั้น อาศัยอำนาจตามข้อบังคับทางกฎหมายที่มาจากรัฐสภา คำสั่งศาล หรือผู้ว่าการรัฐโดยตรง¹³³

ทัณฑสถานในประเทศสหรัฐอเมริกา จะมีความแตกต่างกันทั้งในด้านประเภทและขนาด ทัณฑสถานบางแห่งอาจมีขนาดใหญ่และมีมาตรการป้องกันสูง บางแห่งอาจมีขนาดเล็ก สุดแล้วแต่จะสร้างเพื่อจำกัดเสรีภาพของผู้กระทำความผิดซึ่งมีลักษณะร้ายแรงเพียงใด นอกจากนี้ระยะเวลาจำคุกของผู้ต้องขังขึ้นอยู่กับระบบที่ใช้ในแต่ละรัฐ บางระบบอาจให้ศาลเป็นผู้กำหนดซึ่งจะขึ้นอยู่กับพฤติการณ์ของผู้ต้องขัง ถ้าปฏิบัติตัวดีก็จะได้รับการลดระยะเวลาการจำคุก ในบางระบบผู้พิพากษาจะมีอำนาจไม่มากนักซึ่งเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มีอำนาจในการกำหนดได้มากกว่า¹³⁴

นอกจากวิธีการจำคุกซึ่งถือว่าเป็นมาตรการหนึ่งที่ใช้ในการแก้ไขผู้กระทำความผิดแล้วยังมีวิธีการอื่นที่ทำให้ผู้กระทำความผิดกลับเข้าสู่สังคมได้อีกครั้งหนึ่ง นั่นก็คือ การคุมความประพฤติ (Probation) และการพักการลงโทษ (Parole)

การคุมความประพฤติ (Probation) เป็นวิธีการของศาลที่จะไม่ลงโทษจำคุกจำเลย เมื่อจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง ในทางปฏิบัติของศาลก็คือ พิพากษาว่าจำเลยมีความผิดแล้วรอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษ โดยกำหนดเงื่อนไขในการคุมความประพฤติหรือไม่ก็ได้ ถ้าศาลกำหนดเงื่อนไขในการคุมความประพฤติ ผู้ต้องคุมความประพฤติต้องไปรายงานตัวต่อเจ้าพนักงานคุมประพฤติ (Probation Officers) ด้วย ถ้าผู้นั้นไปกระทำความผิดขึ้นอีก ก็จะต้องถูกลงโทษจำคุก

States, An Assessment of current practice ตีพิมพ์ในปี 1998. โดย Douglas McDonald และคณะ (222 หน้า) ซึ่งใช้เป็นเอกสารอ้างอิงหลักในการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับสหรัฐอเมริกาครั้งนี้.

¹³³ รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ การศึกษาเพื่อจัดตั้งเรือนจำเอกชน. (น. 4-4). เล่มเดิม.

¹³⁴ วีระพงษ์ บุญโยภาส. “กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา”. *วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์* 5 (8). น. 158.

การพักการลงโทษ (Parole) คือวิธีการปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษที่จะทำให้ผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวเร็วกว่ากำหนด โดยพิจารณาจากความประพฤติของผู้ต้องขังและต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายให้อำนาจไว้และขึ้นอยู่กับพิจารณาของคณะกรรมการพักการลงโทษ (Parole Board) ในกรณีที่ผู้ต้องขังได้รับการพักการลงโทษผู้นั้นมีหน้าที่ต้องมาพบคณะกรรมการพักการลงโทษเพื่อตรวจสอบถึงการปฏิบัติตามเงื่อนไขและการปรับตัวเข้ากับสังคม หากไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข คณะกรรมการพักการลงโทษอาจพิจารณาให้ต้องถูกส่งตัวกลับเข้าจำคุกอีก การพักการลงโทษนี้ มีกฎหมายอนุญาตให้ทุกมลรัฐในสหรัฐอเมริกาทำได้และรัฐบาลกลางสหรัฐอเมริกาถือว่าวิธีการดังกล่าวเป็นวิธีการสำคัญของการลงโทษผู้กระทำความผิดด้วย¹³⁵

3.4.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังด้านสุขอนามัย

3.4.2.1 สิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหาร ถือเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และการได้รับอาหารที่มีคุณค่าและในปริมาณที่เพียงพอก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกัน

สหรัฐอเมริกาได้มีข้อกำหนดสนับสนุนของสมาคมการราชทัณฑ์แห่งสหรัฐอเมริกา (The American Correction Association) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า “การจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขัง ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาระเบียบวินัย และจำเป็นต้องจัดสรรเงินงบประมาณให้แก่ด้านอาหารซึ่งจะต้องมีมาตรฐานและมีปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ต้องขังด้วย”¹³⁶ โดยในเรือนจำของสหรัฐอเมริกาได้จัดบริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังไว้วัน 3 มื้อ โดยมีการกำหนดรายการอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและจัดให้อาหารในแต่ละมื้อมีความหลากหลายและเป็นไปตามความต้องการ ซึ่งจะเรียกว่าระบบรายการอาหารหมุนเวียน (Cycle menu) เป็นไปตามรอบระยะเวลาตามที่กำหนดไว้¹³⁷ นอกจากนี้ รายการอาหารที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการที่เพียงพอโดยเป็นไปตามคำแนะนำของคณะกรรมการอาหารด้านโภชนาการ (Food and Nutrition Board of the U.S. Department of Agriculture) โดยจะมีการรวบรวมรายการอาหารที่ได้รับการความนิยมและพยายามหลีกเลี่ยงรายการอาหารที่มีความซ้ำซากในการจัดให้บริการแก่ผู้ต้องขัง และมีการจัดหาเมนูพิเศษสำหรับวันหยุดหรือวันสำคัญต่าง ๆ ด้วย นอกจากนี้เรือนจำต่างๆ ในสหรัฐอเมริกามีการจัดรายการอาหารสุขภาพให้บริการสำหรับผู้ต้องขังด้วย โดยเฉพาะผู้ต้องขังที่อาจต้องได้รับการดูแลในด้านสุขภาพเป็นพิเศษ เช่น มีการจัดให้บริการอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อ

¹³⁵ แหล่งเดิม.

¹³⁶ ประเสริฐ เมฆมณี. (2523, น. 544). *หลักทัณฑวิทยา*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

¹³⁷ *Corrections a Comprehensive View*. (p. 507). Op.cit. อ้างถึงใน. *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. (น. 113). เล่มเดิม.

สุขภาพบำรุงหัวใจ (Heart Healthy) โดยให้ความสำคัญแก่อาหารประเภทที่เป็นผัก ผลไม้ หลีกเลียงอาหารปรุงไม่สุกและอาหารจำพวกไขมัน เช่น อาจใช้วิธีปรุงอาหารด้วยการอบ ต้ม ตุ่น เป็นต้น อีกทั้งยังมีการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในด้านโภชนาการแก่ผู้ต้องขังด้วย

นอกจากนี้ ศาลสหรัฐอเมริกา ได้เคยมีคำพิพากษาในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังในด้านการได้รับอาหารไว้ โดยให้เรือนจำมีการจัดให้บริการอาหารพิเศษ (Special diet) เพื่อให้มีความสอดคล้องกับการดูแลสุขภาพ และการรักษาโรคของผู้ต้องขัง โดยมีการให้คำแนะนำสำหรับผู้ต้องขังที่มีปัญหาสุขภาพ เช่น ผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นโรคเบาหวาน โดยจัดให้มีการให้คำแนะนำเกี่ยวกับอาหารที่มีความเหมาะสมและข้อจำกัดในเรื่องการบริโภคอาหารของผู้ต้องขังที่ป่วยนั้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ผู้ต้องขังฟ้องร้อง โดยกล่าวอ้างได้ว่าผู้ต้องขังเกิดความเจ็บป่วย เนื่องจากมิได้รับบริการด้านอาหารตามที่กำหนดไว้ โดยอาจจัดให้มีการลงชื่อผู้ต้องขังในการได้รับอาหารพิเศษนั้น ๆ ด้วย

นอกจากการจัดให้บริการอาหารพิเศษสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วยหรือมีโรคประจำตัวหรือผู้ต้องขังที่อาจต้องมีการดูแลสุขภาพเป็นกรณีพิเศษแล้ว เรือนจำยังต้องจัดให้บริการทางด้านอาหารตามความต้องการ หรือตามข้อจำกัดในทางศาสนาเป็นพิเศษด้วย และจัดบริการอาหารพิเศษสำหรับฉลองวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีสิทธิในการนับถือและกระทำการกิจกรรมในทางศาสนาได้

ส่วนในเรื่องของการจัดให้บริการอาหารนั้น เรือนจำของสหรัฐอเมริกาจะมีการอนุญาตให้บริษัทเอกชนเข้าทำการประมูลเพื่อรับหน้าที่ในการจัดเตรียมและจัดให้บริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ โดยผู้ที่ได้รับทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการดำเนินการดูแลเรื่องโภชนาการทางด้านอาหาร ส่วนผู้ปรุงอาหารสำหรับจัดเลี้ยงผู้ต้องขังในเรือนจำนั้น อาจเป็นผู้ต้องขังในเรือนจำนั่นเอง อย่างไรก็ตาม อาจมีข้อเสียในกรณีที่ให้บริษัทเอกชนเข้ามารับหน้าที่ในการให้บริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำได้ เช่น การจัดให้บริการทางด้านอาหารให้แก่ผู้ต้องขังอาจมีปริมาณจำกัด ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ต้องขัง และคุณภาพของอาหารที่จัดให้บริการ¹³⁸

3.4.2.2 สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน เรือนจำสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับสิทธิในเรื่องนี้ค่อนข้างมาก โดยถือว่าเครื่องนุ่งห่มหลับนอนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ต้องขัง จึงต้องจัดให้ผู้ต้องขังได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนที่มีความเหมาะสมทั้งต่อสภาพภูมิอากาศ มีความทนทาน สะอาด เรียบร้อย โดยจัดให้ผู้ต้องขังได้รับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มหลับนอน อย่างเท่าเทียมกัน ส่วน

¹³⁸ *Corrections a Comprehensive View*. (p. 428). Op.cit. อ้างถึงใน. แหล่งเดิม. น. 113.

เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้ต้องขังนั้น เรือนจำได้จัดให้ผู้ต้องขังได้รับเสื้อเชิ้ต เสื้อยืด กางเกงขายาว กางเกงชั้นใน เข็มขัด ถุงเท้า รองเท้า เป็นต้น โดยเสื้อผ้าที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังแต่ละคนนั้นจะต้องมีขนาดที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังด้วย นอกจากนี้ยังได้มีการบันทึกการได้รับเครื่องแต่งกายของผู้ต้องขังแต่ละคนไว้ด้วย ทั้งขนาดของเสื้อผ้าและวันเวลาที่ได้รับไป รวมถึงกำหนดเวลาที่ผู้ต้องขังแต่ละคนจะได้รับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มจากเรือนจำชุดใหม่ด้วย นอกจากนี้ยังมีการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการให้บริการทำความสะอาดเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มหลับนอนไว้อีกด้วย โดยการทำความสะอาดเครื่องหลับนอน กำหนดให้มีการทำความสะอาดอย่างน้อยสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง¹³⁹

3.4.2.3 สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล สิทธิของผู้ต้องขังในการที่จะได้รับบริการทางการแพทย์และได้รับการรักษาพยาบาลในเรือนจำของสหรัฐอเมริกา นั้นเริ่มขึ้นจากกระบวนการทางศาล โดยศาลได้เข้าแทรกแซงการบริหารงานในเรือนจำและให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการดูแลรักษาสุขภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่ว ๆ ไป ดังเช่นในคดี *Estelle V. Gamble* (1976) ได้มีการอ้างถึงรัฐธรรมนูญของสหรัฐว่ารัฐบาลมีหน้าที่จัดให้ผู้ต้องขังได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเหมาะสม และศาลจะปฏิเสธว่าไม่สามารถจัดการรักษาพยาบาลตามความต้องการและความจำเป็นให้แก่ผู้ต้องขังเพียงเพราะเหตุผลว่ามีงบประมาณไม่เพียงพอไม่ได้¹⁴⁰

ผู้ต้องขังย่อมมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลที่เหมาะสมและเพียงพอ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังไว้โดยรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีสิทธิที่จะได้รับการปกป้องชีวิตและสุขภาพจากการบริหารจัดการเรือนจำ และสิทธิที่จะได้รับการยกเว้นจากการทำให้ได้รับความเจ็บปวดจากการลงโทษที่โหดร้ายและผิดธรรมดา เจ้าพนักงานเรือนจำไม่มีสิทธิที่จะปฏิเสธความต้องการที่จะได้รับการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังและถือเป็นการไม่ชอบที่เจ้าพนักงานได้แสดงถึงความไม่เอาใจใส่ต่อการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยนั้น¹⁴¹ ดังนั้น จึงเป็นสิทธิของผู้ต้องขังที่จะเรียกร้องการได้รับบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล อย่างเหมาะสมในทุกกรณี

¹³⁹ The American Correctional Association. (1972, pp. 462-463). *Manual of Correctional Standard*. Seventh edition. Maryland: The American Correctional Association.

¹⁴⁰ *Corrections a Comprehensive View*. (p. 412). Op.cit. อ้างถึงใน. หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. หน้าเดิม.

¹⁴¹ John W. Palmer. (1985, pp. 181-182). *Constitutional Rights of Prisoners*. Third edition. Anderson Publishing Co.

สมาคมการราชทัณฑ์แห่งสหรัฐอเมริกา (American Correctional Association) ได้มีการกำหนดมาตรฐานในเรื่องการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังไว้เช่นเดียวกัน โดยในข้อ 23-5.1 กำหนดไว้ดังนี้¹⁴²

(1) ผู้ต้องขังควรได้รับการรักษาพยาบาลทั้งประจำและกรณีฉุกเฉิน ทั้งการตรวจวินิจฉัยและการรักษาโรค ทั้งโรคทางกายและจิตใจ และโรคที่เกี่ยวกับพันธุกรรม หากไม่สามารถทำการรักษาผู้ต้องขังในสถานพยาบาลภายในเรือนจำได้ก็ให้ส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลหรือสถานที่อื่นที่เหมาะสม

(2) การจัดให้บริการทางการแพทย์ในเรือนจำ ควรมีคุณภาพที่เสมอกันกับสถานพยาบาลในชุมชนโดยทั่วไป

(3) สถาบันใดที่จะทำการบริหารโรงพยาบาล ควรมีการกำหนดมาตรฐานด้านการให้บริการสำหรับโรงพยาบาลโดยทั่วไปในชุมชนที่ได้รับอนุญาตด้วย”

นอกจากนี้ ในข้อ 23-5.2 กำหนดว่า¹⁴³ “ในเรือนจำแต่ละแห่งจะต้องมีบุคลากรที่ได้รับการฝึกฝนอย่างเพียงพอ เพื่อที่จะ

(1) ให้การรักษาพยาบาลในกรณีฉุกเฉิน ตามความจำเป็น โดยมีความสอดคล้องกับมาตรฐานและการปฏิบัติการทางด้านการแพทย์อันเป็นที่ยอมรับ

(2) ประจําการ หรือพร้อมที่จะปฏิบัติงานในแต่ละวัน เพื่อประเมินความต้องการของผู้ต้องขังในการรับการรักษาพยาบาล และต้องสามารถให้การดูแลรักษาพยาบาลในเวลาที่เป็นและในลักษณะที่เหมาะสม”

นอกจากนี้คณะกรรมการที่ปรึกษาว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานและเป้าหมายอาญา ยุติธรรมแห่งสหรัฐอเมริกา (National Advisory Commission on Criminal Justice Standards and Goals) ได้มีข้อเสนอแนะด้วยว่า ในเรือนจำแต่ละแห่งควรจัดให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิในการรักษาพยาบาลอย่างสมบูรณ์โดยริบควันทันทีที่สุด ซึ่งควรรวมบริการทั้งด้านการรักษาโรค และการรักษาความเจ็บป่วยต่าง ๆ และยังสามารถเสนอแนะถึงเรื่องการจัดระบบแพทย์ให้ได้มาตรฐานเพื่อให้บริการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำว่า ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้¹⁴⁴

(1) แพทย์ในเรือนจำ จะต้องทำการตรวจร่างกายของผู้ต้องขังตั้งแต่วันแรกที่รับตัวผู้ต้องขังนั้นเข้าสู่ภายในเรือนจำ

¹⁴² Ibid. (pp. 932-933).

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid. (p. 883).

(2) การจัดบริการทางการแพทย์แก่ผู้ต้องขังต้องกระทำโดยบุคคลที่ผ่านการฝึกอบรมมาอย่างเหมาะสมภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ซึ่งมีใบอนุญาต

(3) ต้องจัดให้มีบริการทางการแพทย์เพื่อให้บริการแก่ผู้ต้องขังตลอดเวลา 24 ชั่วโมง

(4) ดำเนินการให้เป็นโรงพยาบาลที่ได้รับความเชื่อถือ

(5) การส่งยาให้แก่ผู้ต้องขังหรือการแจกจ่ายยาแก่ผู้ต้องขังนั้น ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวด

(6) รายงานการตรวจสอบทางการแพทย์ หรือการรับการรักษาพยาบาลนั้น ควรจะต้องมีข้อมูลโดยละเอียด และได้ผ่านการตรวจรับรองจากเจ้าหน้าที่แพทย์ผู้รับผิดชอบโดยตรงด้วย

(7) นโยบายการให้บริการทางการแพทย์ของรัฐบาลทุกนโยบาย ควรจัดให้ผู้ต้องขังได้รับบริการในระดับเดียวกับประชาชนโดยทั่วไป”

นอกจากนี้ ในทางปฏิบัติ เรือนจำในสหรัฐอเมริกายังจัดให้มีบริการด้านการแพทย์เป็นกรณีพิเศษสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งมักจะมีโรคประจำตัวต่าง ๆ เช่น โรคหัวใจ โรคไต โรคมะเร็ง หรือโรคเรื้อรังอื่น ๆ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการรักษาค่อนข้างนาน และมีค่าใช้จ่ายสูง จำเป็นต้องมีอุปกรณ์และมีสถานพยาบาลเพิ่มขึ้นเป็นกรณีพิเศษ และมีการจัดให้บริการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังที่มีความพิการ รวมถึงผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ ผู้ต้องขังที่ป่วยทางจิต

เรือนจำของสหรัฐอเมริกาได้มีการกำหนดบุคลากรที่ประจำอยู่ในสถานพยาบาลภายในเรือนจำแต่ละแห่งไว้ด้วย โดยเรือนจำใดที่มีผู้ต้องขังจำนวนไม่เกิน 100 คน กำหนดให้ต้องมีสถานพยาบาล (Clinics) โดยมีพยาบาลหรือผู้ช่วยแพทย์ทำหน้าที่ตรวจสอบสภาพร่างกายและทำการรักษาพยาบาลอย่างง่าย ส่วนในเรือนจำหรือทัณฑสถานที่มีจำนวนผู้ต้องขังเกินกว่า 500 คนขึ้นไปนั้น กำหนดให้มีการตั้งโรงพยาบาล (Infirmary) ซึ่งมีเตียงรักษาพยาบาลและต้องมีพยาบาลดูแลตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ดี ในกรณีที่ไม่สามารถทำการรักษาผู้ต้องขังที่ป่วยภายในเรือนจำนั้นได้ ก็ให้ส่งตัวผู้ต้องขังนั้นไปรักษาโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำ¹⁴⁵

ในปัจจุบัน สหรัฐอเมริกาได้นำระบบการรักษาทางไกล (Telemedicine) มาใช้ทำการรักษาพยาบาล โดยใช้เทคโนโลยีด้วยการเชื่อมต่อกล้องวิดีโอระหว่างผู้ต้องขังในเรือนจำ กับแพทย์ที่จะทำหน้าที่รักษาพยาบาลซึ่งอยู่ภายนอกเรือนจำ และมีการเชื่อมต่ออุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องตรวจฟัง (Stethoscopes) เครื่องเอ็กซเรย์ (X-ray Machines) โดยแพทย์จะสามารถทำการตรวจ

¹⁴⁵ *Corrections a Comprehensive View*. Loc.cit. อ้างถึง. หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. หน้าเดิม.

วินิจฉัยโรคและทำการรักษาด้วยการส่งจ่ายยาผ่านระบบทางไกลนี้ได้ ซึ่งการใช้ระบบการรักษาทางไกลนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ลดจำนวนบุคลากรทางด้าน การแพทย์แล้วยังช่วยให้ผู้ต้องขังได้รับการรักษาพยาบาลอย่างทันที่และสามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้อย่างทั่วถึงอีกด้วย การรักษาพยาบาลด้วยระบบทางไกลนี้นับว่าเป็นความก้าวหน้าของระบบการให้บริการทางด้าน การแพทย์แก่ผู้ต้องขังอันจะทำให้ผู้ต้องขังที่ต้องการได้รับการรักษาพยาบาลได้รับการรักษาพยาบาลจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้วยความรวดเร็ว ประหยัด และไม่เกิดปัญหาด้านการรักษาความปลอดภัยเนื่องจากไม่ต้องนำตัวผู้ต้องขังส่งไปรักษาในสถานพยาบาลภายนอกเรือนจำในกรณีที่ไม่สามารถรักษาที่สถานพยาบาลภายในเรือนจำได้ อีกทั้งทำให้สิทธิผู้ต้องขังในการได้รับบริการสาธารณสุขได้รับความคุ้มครองมากยิ่งขึ้นด้วย

นอกจากนี้ การราชทัณฑ์สหรัฐอเมริกาได้มีการให้ความสำคัญในการป้องกันการระบาดของโรคติดต่อ การแพร่กระจายของโรคติดต่อภายในเรือนจำ เนื่องจากพบว่าในปัจจุบันมีโรคติดต่อเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก อันส่งผลกระทบต่อเรือนจำที่มีผู้ต้องขังในเรือนจำติดเชื้และการแพร่กระจายของเชื้อโรคต่าง ๆ ภายในเรือนจำ เนื่องจากผู้ต้องขังถูกจำกัดอยู่ในสถานที่ที่มีอยู่ร่วมกันและมีสภาพแออัด โดยโรคติดต่อ ไม่ว่าจะเป็นโรคเอดส์ หรือวัณโรค ที่มีการแพร่ระบาดอยู่ภายในเรือนจำ จำเป็นจะต้องมีมาตรการในการป้องกันและรักษาผู้ต้องขังที่ได้รับเชื้อโรคดังกล่าว โดยเรือนจำมีนโยบายให้มีการตรวจสอบโรคและมีการแยกตัวผู้ต้องขังที่ป่วยด้วยโรคระบาดออกจากผู้ต้องขังทั่วไปเพื่อลดการแพร่ระบาดของโรค¹⁴⁶

การราชทัณฑ์สหรัฐอเมริกาได้กำหนดหลักการในการดูแลรักษาผู้ต้องขังที่ป่วยไว้โดยกำหนดเป็นนโยบายสำคัญในเรื่องเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเป็นพิเศษและการดูแลผู้ต้องขังซึ่งเป็นผู้ป่วยหนัก โดยมีกระบวนการในการรักษาผู้ต้องขัง กำหนดไว้ใน 28 C.F.R. Part 549 ซึ่งการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังนั้นอาจกระทำในสถานพยาบาลทั่ว ๆ ไป ที่มีข้อตกลงไว้กับการราชทัณฑ์ และเมื่อมีเหตุฉุกเฉินที่จำเป็นต้องทำการรักษาโดยเร่งด่วน อาจมีการขนส่งผู้ป่วยทางอากาศเพื่อสามารถส่งตัวผู้ต้องขังป่วยนั้นไปทำการรักษาพยาบาลได้ทันที่¹⁴⁷ และยังมีการรักษาผู้ต้องขังที่ป่วยเรื้อรังเป็นกรณีพิเศษอีกด้วย โดยผู้ป่วยเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการรักษาจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้าน การรักษาพยาบาลเป็นพิเศษ ซึ่งได้มีการจัดเตรียมสถานพยาบาลสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วยเรื้อรังไว้ที่ศูนย์พยาบาลรัฐบาลกลาง (Federal Medical Centers) โดยแบ่งแยกสถานที่สำหรับผู้

¹⁴⁶ แหล่งเดิม.

¹⁴⁷ Ministry of Justice. Federal Bureau of Prison. *Legal Resource Guide to the Federal Bureau of Prison 2004*. p. 28. (2013, June 1). Retrieved from <http://www.bop.gov/bopmain.html>, 2547.

ต้องชายไว้ที่โพร์ทเวิร์ท รัฐเท็กซัส และสำหรับผู้ต้องขังหญิง ไว้ที่ฐานทัพอากาศคาร์ทเวลล์ รัฐเท็กซัส¹⁴⁸

3.4.2.4 การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย คณะกรรมการที่ปรึกษาว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานและเป้าหมายอาญายุติธรรมแห่งสหรัฐอเมริกา (National Advisory Commission on Criminal Justice Standards and Goals) ได้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องของการจัดให้บริการที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังไว้ โดยเสนอว่าเรือนจำแต่ละแห่งควรจัดให้ผู้ต้องขังมีห้องพักของตนเองและมีขนาดที่เหมาะสม รวมทั้งมีอุณหภูมิที่เหมาะสมในแต่ละฤดูกาลและมีแสงสว่างเพียงพอ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในเรื่องของขนาดของห้องขัง โดยกำหนดว่าห้องขังควรมีพื้นที่อย่างน้อย 60 ตารางฟุต โดยผู้ต้องขังที่อาศัยอยู่ในห้องขังที่มีพื้นที่น้อยกว่า 80 ตารางฟุต นั้นไม่ควรให้ผู้ต้องขังอยู่ภายในห้องขังเกินกว่า 10 ชั่วโมงต่อ 1 วัน¹⁴⁹ และการราชทัณฑ์สหรัฐอเมริกาคำหนดให้มีการจัดที่หลับนอนรวมไปถึงอุปกรณ์ที่เหมาะสมทั้งผ้าปูที่นอน หมอน ซึ่งจะต้องมีขนาดและมาตรฐานเดียวกันสำหรับผู้ต้องขังทุกคน¹⁵⁰

3.4.2.5 การจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ เรือนจำสหรัฐอเมริกาได้มีการให้ความสำคัญแก่การจัดให้บริการด้านนันทนาการแก่ผู้ต้องขังเช่นกัน โดยเห็นได้จากมีการตั้งโรงเรียนคัดสันดานเอลมิรา (The Elmira Reformatory) ขึ้นในปี ค.ศ. 1876 ซึ่งเป็นสถาบันที่มีการเสนอโปรแกรมนันทนาการและการใช้เวลาว่างไว้อย่างหลากหลายวิธี รวมถึงการกำหนดประเภทนันทนาการ มีการจัดสร้างโรงยิมโนรม สโมสร จัดให้ผู้ต้องขังได้อ่านหนังสือพิมพ์สำหรับผู้ต้องขังและให้ชมรายการละคร ศิลปะ เป็นต้น โดยโปรแกรมการจัดให้บริการด้านนันทนาการแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ มี 3 ประเภท ได้แก่¹⁵¹

(1) มีสนามที่เรียกว่า “The Big House” ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับผู้ต้องขังสามารถเดินเล่น นั่งพักผ่อน และทำกิจกรรมระหว่างผู้ต้องขังกันเองได้ โดยในวันหยุด ผู้ต้องขังสามารถที่จะเล่นกีฬากลางแจ้งได้

(2) ห้องสมุด โดยจะมีการจัดหาหนังสือที่มีความเหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังได้อ่าน

¹⁴⁸ Ibid. (p. 29).

¹⁴⁹ *Prison Law* 3ed. (p. 181). Op.cit.

¹⁵⁰ *Manual of Correctional Standard*. Loc.cit.

¹⁵¹ *Corrections a Comprehensive View*. (p. 406). Op.cit. อ้างถึงใน. หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต. หน้าเดิม.

(3) ห้องประชุม โดยจะมีการจัดให้ชมภาพยนตร์และรายการต่างๆ รวมถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของผู้ต้องขัง

กิจกรรมนันทนาการในเรือนจำของสหรัฐอเมริกาที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นกีฬาประเภทต่าง ๆ เช่น แอสน์บอล ฟุตบอล เบสบอล มวย เป็นต้น โดยที่ผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้ออกกำลังกายเป็นประจำทุกวัน วันละประมาณ 1-2 ชั่วโมง¹⁵²

นอกจากนี้ ยังมีการจัดให้ผู้ต้องขังได้มีกิจกรรมเกี่ยวกับงานศิลปะและการประดิษฐ์ต่าง ๆ อันถือเป็นกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้ต้องขังอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ต้องขังได้ผ่อนคลายความตึงเครียดและใช้เวลาว่างไปกับการทำงานศิลปะ อันจะช่วยให้ผู้ต้องขังมีจิตใจสงบเย็นลง แต่อย่างไรก็ตาม กิจกรรมประเภทนี้มีปัญหาในด้านการขาดแคลนบุคลากรผู้ฝึกสอนจึงต้องอาศัยผู้ต้องขังฝึกฝนและเรียนรู้ด้วยตนเอง

จากที่กล่าวมา เรือนจำสหรัฐอเมริกายังมีกิจกรรมนันทนาการที่จัดไว้สำหรับผู้ต้องขังอีกหลายประเภท เช่น ดนตรี การโต้วาที การชมภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ และการแสดงต่าง ๆ ทั้งจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เข้ามาให้ความบันเทิงแก่ผู้ต้องขังภายในเรือนจำ และจากกลุ่มผู้ต้องขังเอง กิจกรรมเหล่านี้มีความสำคัญอย่างมากในการใช้ชีวิตอยู่ภายในเรือนจำ และทำให้ผู้ต้องขังได้รับความบันเทิง ความรู้ และเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทั้งยังช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดความผ่อนคลายจากการตึงเครียดที่ต้องถูกจำคุกอยู่ภายในเรือนจำได้

¹⁵² Joseph J. Senna and Larry J. Siegel. (2001, p. 454). *Essentials of Criminal Justice*. Third edition. CA: Wadsworth.

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในด้านสุขอนามัย

เรือนจำเป็นสถานที่ที่ใช้ควบคุมผู้ที่กระทำความผิดในคดีต่าง ๆ ทั้งที่ถูกตัดสินตามคำพิพากษาถึงที่สุด หรือถูกขังไว้ตามหมายขัง หรือถูกฝากให้ควบคุมไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่นมีลักษณะการคุมตัวแยกจากสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อปกครองและดูแลผู้ต้องขังให้ปฏิบัติตนตามระเบียบวินัยของเรือนจำ รวมทั้งแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้าสังคมทั่วไปได้เมื่อพ้นโทษแล้วโดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ แก่ผู้ต้องขัง ได้แก่ การจัดการศึกษาอบรมทั้งสายสามัญ สายธรรมศึกษา สายวิชาชีพ การฝึกอาชีพ การพัฒนาฟื้นฟูจิตใจ เป็นต้น ทั้งนี้เรือนจำต้องจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตและดำเนินกิจกรรมของผู้ต้องขัง เนื่องจากเรือนจำเป็นสถานที่รวมของผู้ต้องขังจำนวนมาก สภาพเรือนจำส่วนใหญ่เป็นเรือนจำที่สร้างมานานมีความจำกัดด้านสถานที่ และสาธารณูปโภค รัฐไม่สามารถดำเนินการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมและทันต่อจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในเรือนจำบางแห่งไม่ถูกหลักสุขาภิบาลเช่น ไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย น้ำเสียที่ไม่ได้รับการบำบัดก่อนปล่อยลงสู่สิ่งแวดล้อมมีปัญหาในการกำจัดสิ่งปฏิกูล จำนวนส้วมไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ต้องขัง น้ำดื่มน้ำใช้ไม่สะอาดปลอดภัยมีสัตว์แมลงพาหะนำโรค ซึ่งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมภายนอกเรือนจำ นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังอันมีแนวโน้มที่จะเป็นสาเหตุทำให้เกิดสุขภาพอนามัยเสื่อมโทรม การเกิดโรคติดต่อ การแพร่ระบาดของโรคแก่ผู้ต้องขัง เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ โรคปอด โรคผิวหนัง โรคระบบทางเดินอาหาร โรคอุจจาระร่วงอย่างแรง ตลอดจนเกิดความเครียด ซึ่งจะมีผลกระทบต่อสภาพการดำเนินชีวิตของผู้ต้องขัง

เนื่องจากการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในด้านสุขอนามัย ต้องประกอบด้วยปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังตลอดเวลาที่ผู้ต้องขังอาศัยอยู่ในเรือนจำไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัยที่หลับนอน อาหารการกิน การได้รับการตรวจรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การดูแลสภาพจิตใจและสภาพร่างกายของผู้ต้องขัง รวมถึงในเวลาว่างหรือเวลาที่ผู้ต้องขังพักผ่อนด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นที่มาของการมีสุขอนามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งนี้หากเรือนจำสามารถจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการบริการในเรื่องดังกล่าวมาเป็นอย่างดีเพียงพอ ก็ย่อมส่งผลต่อสุขอนามัยที่ดีของผู้ต้องขังตามมานั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงขออธิบายถึงสิทธิของผู้ต้องขังทั้งหมดเท่าที่มีความเกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยงกับด้านสุขอนามัยของผู้ต้องขัง โดยจะวิเคราะห์เปรียบเทียบสิทธิของผู้ต้องขังตาม กฎหมายของประเทศต่าง ๆ ตามที่ได้ทำการศึกษาไว้ในบทที่ 3 เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับกฎหมาย ฉบับต่าง ๆ ที่ใช้บังคับอยู่ในประเทศไทย และหาข้อดี ข้อเสีย เพื่อนำมาปรับปรุง พัฒนาสิทธิของ ผู้ต้องขังในประเทศไทยต่อไปให้มีความทัดเทียมกับนานาอารยประเทศและเป็นไปตามมาตรฐาน ขั้นต่ำในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง อันเป็นการสากล

4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขัง

ตามที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงหลักการคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังทั้งในระดับ สากลและตามกฎหมายต่างประเทศไว้ในบทที่ 2 และบทที่ 3 แล้ว ต่อไปนี้ผู้เขียนจะนำหลักดังกล่าว มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังที่ประเทศไทยใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน เพื่อศึกษาและหาแนวทางในการพัฒนากฎหมายบังคับโทษในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิ ได้รับอาหารของผู้ต้องขังต่อไป

4.1.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

สิทธิของผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหารถือเป็นสิทธิที่จำเป็นและมีความสำคัญต่อการ ดำรงชีวิตและสุขภาพของผู้ต้องขังอย่างมาก จึงเป็นหน้าที่ของรัฐในการที่จะต้องจัดบริการในเรื่อง เกี่ยวกับอาหารให้แก่ผู้ต้องขังอย่างเพียงพอและถูกหลักโภชนาการ ทั้งนี้ เป็นไปตามข้อกำหนด มาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ในข้อที่ 20 ซึ่งกำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับอาหารที่มีประโยชน์อย่างเพียงพอที่จะ เสริมสร้างสุขภาพและความแข็งแรงต่อร่างกาย โดยการจัดปรุงอาหารอย่างสะอาดและจัดเลี้ยงอย่าง เป็นระเบียบ กับทั้งจะต้องจัดเตรียมน้ำดื่มให้เพียงพอแก่ความต้องการของผู้ต้องขังทุกคนอยู่เสมอ การจัดหาอาหารอย่างไรจึงจะถือว่าเพียงพอนั้น ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ กำหนดไว้ว่าจะต้องพิจารณาทั้งในด้านของปริมาณและคุณภาพของอาหาร แต่หากพิจารณาถึง สภาพร่างกายของมนุษย์โดยทั่วไปแล้ว จะรับประทานอาหารวันละ 3 มื้อ โดยเฉพาะหากต้อง ทำงานในเวลากลางวัน ดังนั้น การจัดให้บริการอาหารแก่ผู้ต้องขังอย่างน้อยวันละ 3 มื้อ ในปริมาณ ที่เพียงพอและมีคุณค่าทางโภชนาการ จึงถือเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังตามที่กำหนดไว้ใน ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ

4.1.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้มีการร้องเรียนในเรื่องสิทธิผู้ต้องขังเกี่ยวกับเรื่องอาหารเป็นจำนวนมากดังปรากฏอยู่ตามหนังสือพิมพ์ แต่ก็ยังไม่ได้รับความคุ้มครองจากศาล ในด้านความพอเพียงซึ่งในแต่ละที่ก็ไม่เหมือนกัน โดยค่าเฉลี่ยของแต่ละวัน ในปี พ.ศ. 2540 : อยู่ที่ประมาณ 5.50 มาร์ก ต่อหนึ่งวัน¹ อันถือเป็นตัวชี้วัดถึงการให้ความสำคัญของผู้ต้องขังในเรื่องสิทธิในการได้รับอาหารในเรือนจำหลาย ๆ แห่ง

องค์ประกอบและคุณค่าทางโภชนาการของอาหารในเรือนจำจะต้องได้รับการดูแลโดยแพทย์² ตัวอย่างเช่นอาหารพิเศษ กล่าวคือ อาหารเพื่อการลดน้ำหนักจะต้องปรากฏอยู่ในคำสั่งแพทย์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเห็นของแพทย์ด้วยว่าจะจัดอาหารดังกล่าวให้หรือไม่⁴

นอกจากนี้ในมาตรา 21 ได้ระบุหน้าที่ของเรือนจำว่า ต้องจัดหาและดูแลผู้ต้องขังด้วยน้ำสะอาด หรืออาจจะเลือกน้ำแร่ หรือเครื่องดื่มอื่น ๆ ที่ทำมาจากน้ำดื่มสุก มาให้ผู้ต้องขังบริโภค³ และมาตรา 21 S. 3 กำหนดให้ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติตามกฎการบริโภคอาหารตามศาสนาได้ถึงแม้ว่าจะมีการคัดค้านจากสภาแห่งชาติและความคิดเห็นของหน่วยงานบางส่วนว่าผู้ต้องขังไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องอาหารบางชนิดจากเรือนจำ⁶ แต่ในทางปฏิบัติผู้ต้องขังสามารถที่จะปฏิเสธอาหารบางชนิด เพราะเหตุผลทางศาสนาได้ นอกจากนี้อาหารต้องห้ามทางศาสนาจะถูกเปลี่ยนเป็นอาหารอื่น ๆ ได้⁷ และเนื่องจากมีผู้ต้องขังจำนวนมากที่นับถือศาสนาอิสลาม เรือนจำหลาย ๆ แห่ง จึงมีการเสนอกฎเพื่อควบคุมอาหารให้ตรงกับบทบัญญัติด้านโภชนาการทางศาสนาอิสลาม⁸ ไว้ด้วย และประการสุดท้ายคือ ผู้ต้องขังจะต้องได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติตามกฎพิเศษด้านโภชนาการนี้เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ทางศาสนา และผู้ต้องขังอาจจะต้องจัดหาด้วยค่าใช้จ่ายของตนเองหรือด้วยความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมศาสนา⁹

¹ Z.B. in Rheinland-Pfalz, vgl. S/B-Romkopf/Riekenbrauck 1999, § 21 Rn. 3.

² StVollzG § 21 S. 1.

³ StVollzG § 21 S. 2.

⁴ Kaiser/Schöch *Strafvollzug. 5. Auflage, S.168.*

⁵ OLG Zweibrücken StV 1993, 448 f.

⁶ Vgl. BT-Drs. 7/918, 56; BT-Drs. 7/3998; OLG Hamm NStZ 1984, 190.

⁷ VV Nr. 1 Abs. 3 zu § 21.

⁸ S/B-Romkopf/Riekenbrauck 1999, § 21 Rn. 13.

⁹ Vgl. BT-Drs. 7/3998, 13; OLG Hamm NStZ 1984, 190.

4.1.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายญี่ปุ่น

สิทธิได้รับอาหาร กรมราชทัณฑ์ในประเทศญี่ปุ่นกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเรือนจำในการจัดบริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังไว้ โดยกำหนดอยู่ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (The Prison Law 1953) ข้อ 34 โดยกำหนดให้มีการจัดอาหารและน้ำดื่มตามความจำเป็นให้แก่ผู้ต้องขังตามสิทธิของเขา โดยคำนึงถึงสุขภาพ อายุ และชนิดของงานที่ทำด้วย ปริมาณอาหารที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังทุกคนจะจัดให้ตามความจำเป็นและเพียงพอโดยมีการแบ่งระดับปริมาณของอาหารไว้ 5 ระดับ และจัดให้แก่ผู้ต้องขังโดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ จะมีการจัดอาหารพิเศษให้แก่ผู้ต้องขังในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันหยุดของชาติ และวันเกิดของผู้ต้องขัง เป็นต้น รวมทั้ง มีการจัดอาหารพิเศษให้แก่ผู้ต้องขังที่เป็นชาวต่างชาติไว้แตกต่างจากอาหารของผู้ต้องขังทั่วๆ ไปด้วย และในพระราชบัญญัตินี้ ในข้อ 35 ยังอนุญาตให้ผู้ต้องขังสามารถซื้ออาหารได้เองด้วยค่าใช้จ่ายของตนเองได้อีกด้วย

4.1.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายอังกฤษ

สิทธิได้รับอาหาร กรมราชทัณฑ์อังกฤษได้กำหนดเรื่องอาหารไว้ในระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 24 (2), (4) ว่าอาหารที่จัดให้ผู้ต้องขังนั้น ควรจะมีการจัดเตรียมและให้บริการอย่างดีด้วยอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ถูกหลักโภชนาการ มีความหลากหลายพอสมควร และมีปริมาณที่เพียงพอ รวมทั้งต้องจัดหาเครื่องดื่มที่สะอาดและเพียงพอแก่ผู้ต้องขังด้วย

ระเบียบเรือนจำ ในข้อ 24 (1) ได้กำหนดห้ามมิให้นักโทษรับอาหารจากภายนอก โดยกำหนดไว้ว่า ไม่มีผู้ต้องขังคนใดจะได้รับอนุญาตให้รับประทานอาหารอื่น ๆ นอกจากที่เรือนจำจัดเตรียมไว้ให้ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่แพทย์ (medical officer) หรือแพทย์ (medical practitioner) ที่ทำงานในเรือนจำนั้น¹⁰ ดังนั้น ผู้บัญชาการเรือนจำ (Governor) มีหน้าที่ที่จะต้องจัดอาหารให้ผู้ต้องขังอย่างเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต และมีคุณค่าทางโภชนาการ ภายใต้คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญทางด้านโภชนาการ แม้ว่าผู้บัญชาการเรือนจำจะไม่มีอำนาจจำเป็นต้องจัดประเภทอาหารให้แก่ผู้เรียกร้องตามชนิดที่มีการร้องขอไว้ก็ตาม แต่ผู้บัญชาการเรือนจำไม่สามารถลดปริมาณอาหารที่ผู้ต้องขังควรได้รับในแต่ละวัน เช่น หากจัดอาหารให้ผู้ต้องขังเพียงวันละ 1 มื้อ ถือว่าเป็นการฝ่าฝืนหน้าที่ของตน เพราะการเสียดสิทธิที่จะได้รับอาหารนั้น ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นการลงโทษทางวินัย¹¹ นอกจากนี้ยังมีการตรวจสอบคุณภาพของอาหาร โดยการราชทัณฑ์อังกฤษได้

¹⁰ ก่อนปี ค.ศ. 1988 ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา (remand prisoners) มีสิทธิที่จะได้รับอาหารจากเพื่อนหรือญาติได้ แต่ต่อมาได้มีการห้ามมิให้รับอาหารจากภายนอกโดยอ้างถึงอำนาจภายใต้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์.

¹¹ Stephen Livingstone, Tim Owen QC and Alison Macdonald. (2003, p. 189). *Prison Law* 3ed. London: Oxford University Press.

มีการกำหนดให้เจ้าหน้าที่แพทย์ (medical officer) และแพทย์ที่ทำงานในเรือนจำ หรือบุคคลใดที่ผู้บัญชาการเรือนจำเห็นว่ามีความชำนาญ ตรวจสอบอาหารทั้งก่อนและหลังปรุงอาหาร ในกรณีที่ขาดแคลนหรือมีข้อบกพร่องในด้านอาหาร ให้รายงานต่อผู้บัญชาการเรือนจำทราบ และคณะกรรมการผู้ตรวจเรือนจำ (The Board of visitors) กำหนดให้สมาชิกของคณะกรรมการตรวจสอบอาหารของผู้ต้องขังเป็นประจำด้วย

4.1.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

สิทธิได้รับอาหาร สิทธิของผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหาร ถือเป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และการได้รับอาหารที่มีคุณค่าและในปริมาณที่เพียงพอก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกัน

สหรัฐอเมริกาได้มีข้อกำหนดสนับสนุนของสมาคมการราชทัณฑ์แห่งสหรัฐอเมริกา (The American Correction Association) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า “การจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขัง ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาระเบียบวินัย และจำเป็นต้องจัดสรรเงินงบประมาณให้แก่ด้านอาหารซึ่งจะต้องมีมาตรฐานและมีปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ต้องขังด้วย” โดยในเรือนจำของสหรัฐอเมริกาได้จัดบริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังไว้วัน 3 มื้อ โดยมีการกำหนดรายการอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและจัดให้อาหารในแต่ละมื้อมีความหลากหลายและเป็นไปตามความต้องการ ซึ่งจะเรียกว่าระบบรายการอาหารหมุนเวียน (Cycle menu) เป็นไปตามรอบระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ รายการอาหารที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการที่เพียงพอโดยเป็นไปตามคำแนะนำของคณะกรรมการอาหารด้านโภชนาการ (Food and Nutrition Board of the U.S. Department of Agriculture) โดยจะมีการรวบรวมรายการอาหารที่ได้รับความนิยมและพยายามหลีกเลี่ยงรายการอาหารที่มีความซ้ำซากในการจัดให้บริการแก่ผู้ต้องขัง และมีการจัดหาเมนูพิเศษสำหรับวันหยุดหรือวันสำคัญต่างๆ ด้วย นอกจากนี้เรือนจำต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกามีการจัดรายการอาหารสุขภาพให้บริการสำหรับผู้ต้องขังด้วย โดยเฉพาะผู้ต้องขังที่อาจต้องได้รับการดูแลในด้านสุขภาพเป็นพิเศษ เช่น มีการจัดให้บริการอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพบำรุงหัวใจ (Heart Healthy) โดยให้ความสำคัญแก่อาหารประเภทที่เป็นผัก ผลไม้ หลีกเลี่ยงอาหารปรุงไม่สุกและอาหารจำพวกไขมัน เช่น อาจใช้วิธีปรุงอาหารด้วยการอบ ต้ม ตุ่น เป็นต้น อีกทั้งยังมีการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในด้านโภชนาการแก่ผู้ต้องขังด้วย

นอกจากการจัดให้บริการอาหารพิเศษสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วยหรือมีโรคประจำตัวหรือผู้ต้องขังที่อาจต้องมีการดูแลสุขภาพเป็นพิเศษแล้ว เรือนจำยังต้องจัดให้บริการทางด้านอาหารตามความต้องการ หรือตามข้อจำกัดในทางศาสนาเป็นพิเศษด้วย และจัดบริการอาหารพิเศษ

สำหรับฉลองวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีสิทธิในการนับถือและกระทำการกิจกรรมในทางศาสนาได้

4.1.6 การคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย

4.1.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์

กฎหมายไทยได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิได้รับอาหารไว้เช่นกัน โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ข้อ 77¹² โดยกำหนดให้เป็นหน้าที่ของทางเรือนจำในการจัดบริการด้านอาหารให้แก่ผู้ต้องขังอย่างน้อยวันละ 2 มื้อ คือ มื้อเช้า และมื้อเย็น เท่านั้น อันเป็นการไม่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) เพราะการจัดให้บริการอาหารแก่ผู้ต้องขังเพียงวันละ 2 มื้อ ถือเป็นปริมาณที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกายของคนทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ กรมราชทัณฑ์ในปัจจุบันได้มีการกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติให้เรือนจำต่าง ๆ จัดให้บริการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังวันละ 3 มื้อ และจัดให้มีบริการน้ำดื่มที่สะอาดไว้เพียงพอต่อความต้องการของผู้ต้องขังทั้งในโรงเลี้ยงอาหารและในเรือนนอน อันจะเห็นได้ว่าแม้จะไม่มีกฎหมายรองรับแต่มีแนวทางปฏิบัติของเรือนจำที่ให้ความสำคัญแก่การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้ อันเป็นการสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่าควรมีการยกระดับจากแนวทางปฏิบัติให้เป็นกฎหมายโดยมีการแก้ไขบทบัญญัติข้อ 77 แห่งกฎกระทรวงดังกล่าว เพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ และเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเคารพต่อสิทธิของผู้ต้องขังอย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้เพื่อมิให้เกิดช่องว่างของกฎหมายให้เจ้าหน้าที่เรือนจำนำมาใช้อ้างได้ว่ากฎหมายให้จัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังวันละ 2 มื้อ

อย่างไรก็ตาม พบว่าในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ให้ความสำคัญแก่สิทธิในการได้รับอาหารของผู้ต้องขังมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากหนังสือกรมราชทัณฑ์ที่กำหนดแนวทางในการที่จะพยายามพัฒนาทั้งรูปแบบ คุณภาพ และปริมาณอาหารสำหรับผู้ต้องขังให้มีความเพียงพอ รวมทั้งยังมีการจัดอาหารพิเศษให้เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังแต่ละประเภท เช่น การกำหนดรายการอาหารในรอบ 31 วัน เพื่อเป็นแนวทางแก่เรือนจำต่าง ๆ ในการจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังได้หลากหลายตรงตาม

¹² กฎกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2479 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “กฎกระทรวง”) ข้อ 77 “ให้จัดให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารอย่างน้อย 2 มื้อ คือ เช้าและเย็น อาหารมื้อหนึ่งๆ ให้ประกอบด้วย ข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าวและกับข้าวหรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว”.

ความต้องการของผู้ต้องขังส่วนใหญ่ การจัดอาหารให้เหมาะสมกับหลักของแต่ละศาสนา การกำหนดอาหารอ่อนสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วย การจัดอาหารเสริมแก่ผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ การจัดอาหารเสริมพิเศษสำหรับนักโทษเด็ดขาดที่ทำงานสาธารณะ การจัดอาหารให้ผู้ต้องขังต่างชาติ และการจัดน้ำดื่มที่สะอาดให้เพียงพอต่อความต้องการ เป็นต้น ซึ่งการจัดบริการอาหารพิเศษเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่ดีในการให้บริการทางด้านอาหารแก่ผู้ต้องขังในประเทศไทย

มีข้อสังเกตว่า กรมราชทัณฑ์ยังไม่มีกำหนดแนวทางเกี่ยวกับการจัดให้บริการด้านอาหารเป็นพิเศษสำหรับผู้ต้องขังที่ป่วยด้วยโรคเรื้อรังที่ต้องการการควบคุมอาหาร เช่น ผู้ต้องขังที่ป่วยโรคเบาหวาน โรคหัวใจ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาสุขภาพของผู้ต้องขังที่มีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ และจำเป็นที่จะต้องได้รับอาหารที่เหมาะสมกับโรคอันมีข้อจำกัดในเรื่องการรับประทานอาหาร ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าควรมีการจัดให้บริการอาหารพิเศษแก่ผู้ต้องขังที่ป่วยด้วยโรคประจำตัวที่จำเป็นต้องควบคุมอาหารเป็นพิเศษ โดยจัดอาหารที่มีความเหมาะสมแก่ผู้ต้องขังในกลุ่มนี้ รวมไปถึงควรมีการให้ความรู้ทางด้านโภชนาการพร้อมทั้งคำแนะนำสำหรับผู้ต้องขังที่มีปัญหาสุขภาพเพื่อประโยชน์ต่อสุขภาพของผู้ต้องขังและทำให้สิทธิของผู้ต้องขังได้รับความคุ้มครองมากยิ่งขึ้นด้วย

กฎกระทรวงฯ ยังได้กำหนดเกี่ยวกับการปรุงอาหารให้แก่ผู้ต้องขังเพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับอาหารที่มีประโยชน์อีกด้วย¹³ โดยผู้ทำหน้าที่ปรุงอาหารจะต้องผ่านการตรวจโรคและความเห็นชอบจากแพทย์ และมีการกำหนดมาตรฐานด้านสุขกรรมโดยกำหนดให้สถานที่เตรียมหรือปรุงอาหารและโรงเลี้ยงจะต้องมีความมั่นคง แข็งแรง และสะอาด มีระเบียบ¹⁴ ซึ่งหากสามารถที่จะปฏิบัติตามมาตรการต่าง ๆ เหล่านี้ได้จริง ก็ย่อมจะทำให้อาหารที่เป็นบริการหรือการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในเรือนจำ เป็นไปอย่างดี และได้มาตรฐานการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในอันที่จะได้รับอาหาร

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดในเรื่องการตรวจสอบอาหารที่จะให้แก่ผู้ต้องขัง โดยต้องให้แพทย์หรือเจ้าพนักงานเรือนจำเป็นผู้ตรวจคุณภาพ ปริมาณอาหารที่ผู้ต้องขังจะได้รับเพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับอาหารที่มีประโยชน์และมีคุณภาพ¹⁵ ซึ่งข้อกำหนดต่างๆ เหล่านี้ ถือได้ว่ามีความสอดคล้องกับ

¹³ กฎกระทรวง ข้อ 80 “โดยปกติ อาหารที่จะให้ผู้ต้องขังรับประทานนั้นให้ปรุงในเรือนจำ ให้จัดเจ้าพนักงานเรือนจำและผู้ต้องขังดำเนินการปรุงอาหารเป็นการเฉพาะ ผู้ปรุงอาหารต้องผ่านการตรวจโรคและความเห็นของแพทย์”

¹⁴ บันทึกสำนักทัณฑ์วิทยาที่ ยช. 0705/267 เรื่องส่งกรอบมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2547.

¹⁵ กฎกระทรวง ข้อ 79 “อาหารที่ผู้ต้องขังรับประทานนั้นต้องให้แพทย์ตรวจก่อน ในกรณีที่แพทย์มาตรวจไม่ได้ ให้เจ้าพนักงานเรือนจำเป็นผู้ตรวจ

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษที่บัญญัติรับรองเกี่ยวกับสิทธิผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหาร โดยกำหนดไว้ในข้อ 26 (1) (ก) ที่กำหนดให้แพทย์ต้องตรวจตราและเสนอคำแนะนำไปยังผู้บัญชาการเรือนจำในเรื่องปริมาณ คุณภาพ การปรุงและการจัดเลี้ยงอาหารแก่ผู้ต้องขัง แต่ในทางปฏิบัติของเรือนจำในประเทศไทย ไม่พบว่าแพทย์ได้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในการตรวจสอบคุณภาพอาหาร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการขาดแคลนบุคลากร¹⁶ จึงได้มีการกำหนดให้ผู้บัญชาการเรือนจำ ผู้อำนวยการทัณฑสถานเป็นผู้ดำเนินการตรวจสอบและชิมอาหารที่ปรุงเลี้ยงผู้ต้องขังอย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 มื้อ และให้หัวหน้าผู้ตรวจกรมตรวจสอบและชิมอาหารที่ปรุงเลี้ยงผู้ต้องขังเป็นประจำทุกวัน¹⁷ รวมทั้งให้มีการเก็บตัวอย่างอาหารที่ผู้ต้องขังรับประทานไว้เพื่อทำการตรวจสอบในกรณีที่มีปัญหาสุขภาพของผู้ต้องขังที่เกิดจากการรับประทานอาหาร ซึ่งนับว่าเป็นความพยายามในการปฏิบัติตามแนวทางของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ

4.1.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสั่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

1. ตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องกักขัง พ.ศ. 2549¹⁸

แม้ตามกฎกระทรวง ในข้อ 77 ได้กำหนดให้สิทธิของผู้ต้องขังที่จะได้รับอาหารอย่างน้อยวันละ 2 มื้อ อย่างน้อยมื้อเช้าและมื้อเย็นดังที่ได้กล่าวไว้ในรายละเอียดข้างต้นแล้ว

แต่จากการศึกษาพบว่าระเบียบของกรมราชทัณฑ์ ในข้อ 113 ได้กำหนดถึงสิทธิที่จะได้รับอาหารไว้แตกต่างจากในกฎกระทรวง โดยกำหนดให้จัดอาหารให้ผู้ต้องขังรับประทานวันละ 3 มื้อ คือ เช้า กลางวัน เย็น โดยอาหารแต่ละมื้อจะต้องประกอบด้วยข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าวและกับข้าวหรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว¹⁹

อาหารซึ่งตรวจพบว่าเน่าเสีย ไม่เป็นสิ่งที่พึงรับประทานนั้น ห้ามมิให้ยินยอมให้ผู้ต้องขังรับประทาน”.

¹⁶ สันติ สัมพันธ์นันท์, นักทัณฑวิทยา 6 กรมราชทัณฑ์ (16 ธันวาคม 2547).

¹⁷ หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ขธ. 0705/267 เรื่อง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดอาหารเลี้ยงผู้ต้องขัง ลงวันที่ 14 สิงหาคม 2546.

¹⁸ ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “ระเบียบกรมราชทัณฑ์”.

¹⁹ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 113 “ให้สถานที่กักขังจัดอาหารให้ผู้ต้องกักขังรับประทาน วันละ 3 มื้อ คือ เช้า กลางวัน และเย็น อาหารมื้อหนึ่ง ๆ ให้ประกอบด้วยข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าวและกับข้าว หรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว”.

นอกจากนี้ระเบียบกรมราชทัณฑ์ยังได้กำหนดให้ผู้ที่ทำหน้าที่ปรุงอาหารให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำนั้นจะต้องผ่านการตรวจโรคและมีความเห็นของแพทย์หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลว่าผู้นั้นสมควรปรุงอาหารได้²⁰ ส่วนรายละเอียดในเรื่องดังกล่าวก็จะมีลักษณะทำนองเดียวกับที่กำหนดไว้ในกระทรวงนั้นเอง

จะเห็นได้ว่ากฎหมายที่ออกมาใช้ในเรื่องเดียวกันแต่กลับมีความไม่สอดคล้องกันโดยในกฎกระทรวงตามที่ได้กล่าวไปนั้นให้มีการจัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังรับประทานอย่างน้อย 2 มื้อ คือ มื้อเช้าและเย็น ซึ่งยังมีความขัดแย้งกับหลักมาตรฐานสากลอยู่ แต่อย่างไรก็ตามแม้ระเบียบจะได้กำหนดให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล โดยให้มีการจัดหาอาหารแก่ผู้ต้องขังรับประทานวันละ 3 มื้อก็ตาม แต่ตามศักดิ์ของกฎหมายระเบียบย่อมมีศักดิ์ต่ำกว่ากฎกระทรวง แม้จะมีความเหมาะสมแต่ก็ยังคงขัดแย้งกับกฎกระทรวง ดังนั้นจึงสมควรแก้ไขข้อกำหนดในข้อ 77 แห่งกฎกระทรวงให้มีความสอดคล้องกับระเบียบและมีความสอดคล้องกับมาตรฐานสากลในเรื่องการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในด้านสิทธิได้รับอาหาร ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการส่งเสริมและคุ้มครองสุขภาพของผู้ต้องขัง

2. ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง²¹

จะเห็นได้ว่ากฎหมายในด้านการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการที่จะได้รับอาหารนั้นไม่มีกฎหมายฉบับใดกล่าวถึงการให้ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับบริโภคน้ำดื่มที่สะอาดในปริมาณที่เพียงพอ แต่อย่างไรก็ตาม นอกจากที่มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายฉบับต่าง ๆ แล้วกองบริการทางการแพทย์ของกรมราชทัณฑ์ยังได้มีการจัดทำข้อมาตรฐานกรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นการกำหนดมาตรฐานและมีคำอธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับสุขอนามัยและการใช้ชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขัง โดยในด้านสุขกรรม (สุขาภิบาลอาหาร) ข้อมาตรฐานดังกล่าวได้กำหนดในเรื่องดังกล่าวไว้ เช่น กำหนดให้ต้องมีจุดน้ำดื่มสำรองในเรือนนอนทุกห้อง โดยจัดให้มีน้ำดื่มในภาชนะที่สะอาดมีก๊อกเปิด-ปิด มีฝาปิดมิดชิดจัดวางสูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร อยู่นอกบริเวณส้วมเพื่อป้องกันการปนเปื้อน

ข้อมาตรฐานดังกล่าวยังได้กำหนดมาตรฐานและคำอธิบายด้านสุขกรรมไว้อย่างละเอียด เป็นต้นว่า บริเวณที่ใช้เตรียม ปรุง ประกอบอาหารต้องสะอาด ไม้วางอาหารและภาชนะที่

²⁰ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 114 “ผู้ปรุงอาหารของสถานที่กักขังสำหรับผู้ต้องกักขัง ต้องได้รับการตรวจโรคและ ความเห็นของแพทย์ หรือเจ้าหน้าที่พยาบาล ว่าสมควรให้เป็นผู้ปรุงอาหารได้”.

²¹ ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “ข้อมาตรฐานกรมราชทัณฑ์”.

ใช้บนพื้น โดยพื้นที่เตรียมและปรุงอาหารต้องมีความสูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร อาหารและเครื่องดื่มในภาชนะบรรจุที่ปิดสนิทต้องมีฉลากเลขทะเบียนคำรับอาหารหรือมีการรับรองของราชการ ส่วนอาหารสดและอาหารแห้งต้องมีคุณภาพดีแยกเป็นสัดส่วนเก็บในตู้เย็นทำให้สะอาดก่อนนำมาปรุงอาหาร อาหารที่ปรุงสำเร็จแล้วต้องเก็บในภาชนะที่สะอาดและมีการปกปิดอาหารไว้ตลอดเวลาสูงจากพื้นอย่างน้อย 60 เซนติเมตร ส่วนภาชนะและอุปกรณ์ที่ใช้ใส่อาหารและบริโภคต้องมีความสะอาด โดยกำหนดขั้นตอนการล้างภาชนะไว้ 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) กำจัดเศษอาหารและคราบไขมันโดยใช้สารเคมี (น้ำยาล้างภาชนะ) ทำความสะอาด (2) ใช้น้ำสะอาดล้างกำจัดสารเคมีให้หมดไป และ (3) ให้ฆ่าเชื้อโรค เช่น อบ ลวก เป็นต้น ตามข้อมาตรฐาน อย่างน้อยจะต้องผ่านขั้นตอนที่ (1) และ (2) แต่หากในกรณีที่มีการระบาดของโรคติดต่อในระบบทางเดินอาหารข้อมาตรฐานดังกล่าวกำหนดให้ต้องผ่านขั้นตอนที่ (3) ด้วย²²

4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิที่ได้รับการบริการทางการแพทย์

4.2.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ได้กำหนดหลักการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในการได้รับการบริการทางการแพทย์ไว้เช่นเดียวกัน โดยได้กำหนดไว้ในข้อ 22 ถึงข้อ 26 โดยมีการวางหลักการพื้นฐานไว้ในข้อ 9 ซึ่งมีหลักการสำคัญที่ต้องการจะคุ้มครองให้ผู้ต้องขังที่ป่วยได้รับการบริการทางการแพทย์เช่นเดียวกับพลเมืองทั่ว ๆ ไป เช่น การส่งตัวผู้ต้องขังออกไปรักษาภายนอกเรือนจำ การตรวจวินิจฉัยโรคจิต การดูแลผู้ต้องขังหญิงที่มีครรภ์ การกำหนดให้แพทย์ตรวจรักษาผู้ต้องขังตั้งแต่วันแรกจับ การกำหนดให้มีสถานพยาบาลอยู่ภายในเรือนจำทุกแห่ง โดยมีแพทย์ประจำอยู่ในสถานพยาบาลนั้น ๆ ทุกเรือนจำ และการให้บริการทางการแพทย์โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เป็นต้น

4.2.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ในกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีหลักการสำคัญว่า สุขภาพอนามัยทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังจะต้องได้รับการดูแลไม่ให้ถูกรบกวนกระทบกระเทือน และจะต้องได้รับการดูแลด้วยมาตรการที่จำเป็นในการคุ้มครองสุขภาพอนามัยและความสะอาด โดยจะมีแพทย์เป็น

²² กรมราชทัณฑ์, กองบริการทางการแพทย์. (มปป, น. 3-10.). *ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง.*

ผู้รับผิดชอบ การรักษาผู้ป่วยจะต้องกระทำโดยผู้ที่มีใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์ตามกฎหมาย
เท่านั้น ส่วนการตรวจสุขภาพของผู้ต้องขังและการรักษาพยาบาลสำหรับผู้ต้องขังที่มีอายุ 35 ปี
บริบูรณ์ ต้องได้รับการตรวจป้องกันโรค ทุก ๆ 2 ปี โดยเฉพาะ โรคที่เกี่ยวกับหัวใจ ความดันโลหิต
โรคไต โรคเบาหวาน สำหรับผู้ต้องขังหญิงที่มีอายุครบ 40 ปี และผู้ต้องขังชายที่มีอายุครบ 45 ปี มี
สิทธิร้องขอให้ตรวจป้องกันโรคมะเร็งปีละ 1 ครั้ง ส่วนผู้ต้องขังที่มีอายุครบ 14 ปี แต่ยังไม่เกิน 20 ปี
มีสิทธิร้องขอให้ตรวจเพื่อป้องกันโรคเกี่ยวกับฟันได้ทุก ๆ 6 เดือนต่อ 1 ครั้ง ตรวจอนามัยช่องปาก
สภาพของเหงือกและโรคฟันผุ และผู้ต้องขังหญิงที่มีบุตรพักอาศัยอยู่ด้วยในเรือนจำจะมีสิทธิขอให้
ตรวจป้องกันโรคได้จนกระทั่งบุตรนั้นมีอายุครบ 6 ปี²³

ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการรักษาด้วยยาและเวชภัณฑ์อื่น ๆ เพื่อที่จะบำบัดความอ่อนแอ
ของสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังอันจะนำไปสู่ความเจ็บป่วยได้ การรักษาพยาบาลเมื่อเกิดการ
เจ็บป่วย เพื่อป้องกันมิให้อาการเลวร้ายยิ่งขึ้น ต้องมีการบรรเทาอาการเจ็บป่วยโดยต้องจัดให้มีการ
รักษาพยาบาลทางการแพทย์ ทันตแพทย์ การดูแลด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ ยา บริการทางการแพทย์
บริการเสริมสำหรับคุมประพฤติ การบำบัดความเครียดและการบำบัดด้วยการทำงาน ทั้งนี้โดยต้อง
ไม่เป็นการขัดแย้งกับการบังคับโทษ การให้บริการทางด้านทันตกรรม เงินช่วยเหลือค่าฟันปลอม
และการครอบฟัน รัฐจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด²⁴

เรือนจำสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีการบังคับให้ผู้ต้องขังต้องตรวจร่างกาย ถ้าหากยังไม่
ไม่ได้ดำเนินการตรวจร่างกาย เช่นการตรวจร่างกาย ตามมาตรา 5 วรรค 3²⁵ นอกจาก มาตรา 101
วรรค 1 จะต้องมีการควบคุมให้มีการตรวจร่างกายแล้ว ยังควบคุมการรักษาในด้านการดูแลสุขภาพ
มีขอบเขตของการดูแลสุขภาพถูกระบุอยู่ใน มาตรา 56 ในกฎหมายเรือนจำ โดยผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะ
ได้รับการดูแลที่ครอบคลุมทั้งทางร่างกายและจิตใจ เนื่องจากเป็นมาตรการที่จำเป็นต่อสุขภาพและ
เป็นการสนับสนุนสุขภาพที่ดี ผู้ต้องขังมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหรือคำแนะนำ เพื่อเข้ารับการตรวจ
ร่างกายหรือปฏิบัติตามมาตรการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันสุขภาพ หน้าที่ในการดูแลรักษา
สุขภาพในเรือนจำเป็นของแพทย์ประจำเรือนจำ ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์ประจำเรือนจำและ
ผู้ต้องขัง เป็นไปตามธรรมชาติเหมือนบุคคลทั่วไป โดยวิธีการรักษานั้น จะมีการส่งตัวต่อไปยัง

²³ ธาณี วรภัทร์. (2553, น. 108). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิทยุชน.

²⁴ โดยหน่วยงานของรัฐจะมีการออกระเบียบว่าด้วยจำนวนเงินสูงสุดของเงินช่วยการตรวจรักษาฟัน และการบริการในการใช้เทคนิครักษาฟัน.

²⁵ Z.B. auch eine Röntgenreihenuntersuchung, vgl. OLG Cell ZfStrVo 1979, 187; OLG Düsseldorf NSStZ 1984, 381.

แพทย์เฉพาะทางเพื่อให้ทำการวินิจฉัยและรักษา แต่ต้องเกิดขึ้นหลังจากที่แพทย์ประจำเรือนจำได้วินิจฉัยและตัดสินไปแล้ว ซึ่งจะเป็นการรักษาโดยใช้จิตบำบัด ซึ่งวิธีการรักษาของแพทย์ประจำเรือนจำ คือ จะเปิดให้ทำกิจกรรมพิเศษ โดยไม่ต้องใช้ดุลพินิจควบคุม แพทย์ประจำเรือนจำจะให้การดูแลสุขภาพดำเนินไปตามกรอบของกฎหมาย โดยมักจะแตกต่างจากผู้คุมในแง่ของการได้รับสิทธิให้เปิดเผยความลับได้ เพราะงานของแพทย์เป็นการป้องกันอันตรายเพื่อรักษาชีวิตของผู้ต้องขัง

มาตรการการตรวจโรคผู้ต้องขังที่ติดเชื้อเอดส์ ต้องเป็นไปตามมาตรฐานที่เข้มงวด โดยมีกำหนดไว้ใน มาตรา 101 วรรค 1 เนื่องจากผู้ต้องขังอาจมีความต้องการที่จะใช้เลือด หรืออาจมีเงื่อนไขทางร่างกายบางประการ ด้วยเหตุผลที่ว่าเชื้อโรคเป็นอันตรายที่มองไม่เห็นซึ่งอาจเกิดขึ้นกับผู้ต้องขัง ได้รับเชื้อเอดส์มา การตรวจสุขภาพทั่วไปจึงอาจไม่เพียงพอ มาตรา 96²⁶ ตามมาตรา 101 วรรค 1 ได้กำหนดไว้เกี่ยวกับการป้องกันการเกิดอันตรายต่อสุขภาพของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลที่จะต้องหาและแยกกลุ่มเสี่ยงดังกล่าวออกมาจากผู้ต้องขังทั่วไป กล่าวคือ ถ้ามีหลักฐานที่เพียงพอว่าความจริงแล้วผู้ต้องขังมีพฤติกรรมการใช้สารเสพติด หรือมีพฤติกรรมเปลี่ยนก่อนจนรวมถึงพฤติกรรมกรรกรรมเพศ²⁷ ซึ่งตามข้อมูลทางการแพทย์ในปัจจุบันได้ระบุว่าความเป็นไปได้ในกรณีที่จะติดเชื่อนั้นเป็นไปอย่างจำกัดและตามมาตรา 101 ก็ยังไม่อาจจะยืนยันถึงอันตรายนี้ได้ อย่างชัดเจน²⁸ โดยการแก้ไขปัญหานี้ ในด้านของการรักษาต้องเป็นส่วนตัวมีการรักษาทางการแพทย์ และการเยียวยาทางด้านจิตใจ²⁹ เนื่องจากกฎหมายยังไม่มีข้อกำหนดเฉพาะสำหรับเรื่องผู้ป่วยเอดส์ แต่ก็มีส่วนเงื่อนไขทางกฎหมายระบุชัดให้ต้องแยกผู้ป่วยออกไปขังเดี่ยวในเวลาพักผ่อนแต่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติในช่วงเวลาทำงานหรือเวลาว่างในพื้นที่ส่วนกลางได้ตามปกติ ภายใต้มาตรา 36 วรรค 4 ผู้ต้องขังจะต้องได้รับการตรวจโดยแพทย์เพื่อหาโรคร้ายแรง³⁰ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเรือนจำว่าจะรักษาหรือไม่และจะรักษาอย่างไร หน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายจะต้องมีแผนการดำเนินการป้องกันการติดเชื้อทุกรูปแบบ ภายใต้การเฝ้าจับตาคู่ของหน่วยงานทางสาธารณสุข ตาม

²⁶ Ebenso Kreuzer 1995, 321; Laubenthal 2003, Rn. 726; S/B-Müller 1999, § 101 Rn. 23.

²⁷ LG Bonn NStZ 1987, 140 f. mit zust. Anm. Eberbach NStZ 1987, 142 f. ; ErlaB des JM NRW v. 13.3. 1987-4551- IV D.23; Erlass des BayStaatsMJ v. 3. 4. 1987-4551-VII a-1725 (87 rö); a. A. Bruns 1987, 506, vor allem wegen letztlich Wirkungslosigkeit und Isolationsgefahr für die Betroffenen; Einzelheiten oben §7 Rn. 145 ff., 149.

²⁸ OLG Koblenz ZfStrVo 1989, 182 f.

²⁹ Stöver, 2001, S. 37

³⁰ Kaiser Laubenthal *Strafvollzug. Fünfte Auflage*, p. 372.

มาตรา 36 วรรค 1 ซึ่งมีมาตรการในการป้องกันโรคเอดส์ในเรือนจำ เช่น การแจกถุงยางอนามัยฟรี และการใช้กระบอกล้างมือที่สะอาด³¹

4.2.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายญี่ปุ่น

สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาลในเรือนจำของประเทศญี่ปุ่น จะมีสถานบริการทางการแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ประจำอยู่ในเรือนจำทุกแห่ง และจะมีเรือนจำสำหรับผู้ต้องขังป่วย (Medical Prisons) โดยเฉพาะอยู่ 5 แห่งซึ่งรับดูแลผู้ต้องขังที่ป่วยซึ่งจะต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลและดูแลเป็นกรณีพิเศษ นอกจากนี้ ยังมีศูนย์การแพทย์อีก 5 แห่งในเรือนจำขนาดใหญ่ซึ่งให้บริการแก่ผู้ต้องขังที่ป่วยซึ่งต้องได้รับการรักษาพยาบาลด้วย แต่หากเกิดเหตุฉุกเฉินหรือมีความจำเป็นก็สามารถส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยนั้น ไปรักษาที่โรงพยาบาลภายนอกเรือนจำได้

ในส่วนของ การป้องกันโรคติดต่อ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อ 39 และข้อ 41 กำหนดไว้ว่าผู้ต้องขังอาจได้รับการฉีดวัคซีนหรือมีวิธีอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการป้องกันโรคติดต่อ โดยผู้ต้องขังที่เป็นโรคติดต่อควรได้รับการแยกตัวออก และไม่ควรไปติดต่อกับผู้ต้องขังที่มีสุขภาพดี หรือผู้ต้องขังที่ป่วยคนอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ไม่ควรใช้วิธีการนี้กับผู้ต้องขังที่ต้องคำพิพากษาจำคุก โดยบังคับใช้แรงงานเพื่อดูแลผู้ป่วยบางคนตามคำสั่ง

4.2.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายอังกฤษ

สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล กฎหมายอังกฤษได้กำหนดเรื่องการรับบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังไว้ในระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) โดยบัญญัติถึงการให้สิทธิผู้ต้องขังได้รับบริการทางการแพทย์ ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องขังเด็ดขาดที่รับโทษอยู่หรือเป็นผู้ต้องขังที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดี และกำหนดให้ทุกเรือนจำต้องมีเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ (Medical Officer) ทำหน้าที่ในการดูแลด้านสุขภาพ สภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ และเจ้าหน้าที่แพทย์ดังกล่าวอาจปรึกษาแพทย์ (Medical Practitioner) ที่ขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการแพทย์ (Medical Act 1983) ดังนั้น แพทย์บางคนอาจทำงานในเรือนจำภายใต้การตรวจสอบของเจ้าหน้าที่แพทย์ และเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ควรปรึกษาแพทย์ก่อนลงมือปฏิบัติงานที่มีความสำคัญ

ในด้านการป้องกันโรคติดต่อในเรือนจำ กรมราชทัณฑ์อังกฤษมีนโยบายในการควบคุมโรคเอดส์ในผู้ต้องขัง โดยกำหนดไว้ใน Circular Instruction 30/1991 และใน Healthcare Standard 7

³¹ Vgl. Laubenthal, 2005, S. 206; zur Frage eines Anspruchs auf kostenlose Aushändigung: OLG Koblenz, NStZ 1997, p. 360

ว่าให้ผู้ต้องขังทุกคนควรได้รับการตรวจโรคเอดส์ หากเป็นผู้ที่เคยมีประวัติหรือในการตรวจร่างกาย แรกรับแพทย์ได้ให้คำแนะนำไว้ว่าให้ตรวจ ถ้าหากผู้ต้องขังปฏิเสธที่จะให้ตรวจให้ทำการจดบันทึกไว้ในบันทึกด้านการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขัง และให้คำแนะนำแก่ผู้ต้องขัง แต่ไม่ควรกดดันผู้ต้องขังทั้ง โดยตรงและโดยอ้อมเพื่อให้ผู้ต้องขังเปลี่ยนใจ และหากผู้ต้องขังเห็นด้วยในการเข้าตรวจควรให้คำปรึกษาทั้งก่อนและหลังการตรวจพิสูจน์ หากผลการตรวจปรากฏว่าผู้ต้องขังป่วยเป็นโรคเอดส์จะมีการบันทึกไว้ในข้อมูลของผู้ต้องขัง แต่ควรปิดเป็นความลับระหว่างผู้ต้องขังและแพทย์ผู้ตรวจ โดยผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นโรคเอดส์ไม่ควรถูกจำกัดสิทธิและไม่ควรเปิดเผยข้อมูลให้ผู้ต้องขังอื่น ๆ ได้ทราบ นอกจากนี้ทางเรือนจำยังมีนโยบายให้ผู้ต้องขังใช้ถุงยางอนามัย เมื่อเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์พิจารณาแล้วเห็นว่ามีความเสี่ยงที่จะติดเชื้อเอดส์จากพฤติกรรมในการมีเพศสัมพันธ์ของผู้ต้องขังคนนั้น

4.2.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

สิทธิได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล สิทธิของผู้ต้องขังในการที่จะได้รับบริการทางการแพทย์และได้รับการรักษาพยาบาลในเรือนจำของสหรัฐอเมริกานั้น เริ่มขึ้นจากกระบวนการทางศาล โดยศาลได้เข้าแทรกแซงการบริหารงานในเรือนจำและให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการดูแลสุขภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่ว ๆ ไป ดังเช่นในคดี Estelle V. Gamble (1976) ได้มีการอ้างถึงรัฐธรรมนูญของสหรัฐว่ารัฐบาลมีหน้าที่จัดให้ผู้ต้องขังได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเหมาะสม และศาลจะปฏิเสธว่าไม่สามารถจัดการรักษาพยาบาลตามความต้องการและความจำเป็นให้แก่ผู้ต้องขังเพียงเพราะเหตุผลว่ามีงบประมาณไม่เพียงพอไม่ได้

ผู้ต้องขังย่อมมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลที่เหมาะสมและเพียงพอ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังไว้โดยรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีสิทธิที่จะได้รับการปกป้องชีวิตและสุขภาพจากการบริหารจัดการเรือนจำ และสิทธิที่จะได้รับการยกเว้นจากการทำให้ได้รับความเจ็บปวดจากการลงโทษที่โหดร้ายและผิดธรรมดา เจ้าพนักงานเรือนจำไม่มีสิทธิที่จะปฏิเสธความต้องการที่จะได้รับการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังและถือเป็นการไม่ชอบที่เจ้าพนักงานได้แสดงถึงความไม่เอาใจใส่ต่อการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยนั้น³² ดังนั้น จึงเป็นสิทธิของผู้ต้องขังที่จะเรียกร้องการได้รับบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล อย่างเหมาะสมในทุกกรณี

³² John W. Palmer. *Constitutional Rights of Prisoners*. Third edition. (Anderson Publishing Co., 1985). pp. 181 - 182.

4.2.6 การคุ้มครองสิทธิที่ได้รับการบริการทางการแพทย์ตามกฎหมายไทย

4.2.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้มีการบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนชาวไทย ในเรื่องสิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐไว้ในส่วนที่ 9 มาตรา 51 ซึ่งบัญญัติคุ้มครองให้บุคคลทุกคนมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายจากรัฐ³³

ผู้ต้องขังในเรือนจำก็ถือเป็นประชาชนคนไทยคนหนึ่งอันจะพึงมีสิทธิได้รับสิทธิจากรัฐในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ ตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน โดยกรมราชทัณฑ์ได้ตระหนักถึงความสำคัญกับสิทธิดังกล่าวเป็นอย่างมากเนื่องจากการได้รับบริการทางด้านสาธารณสุขนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญอย่างมาก ในการที่จะป้องกัน ควบคุมดูแลและรักษาการเกิดโรคติดต่อและโรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้กับผู้ต้องขังในเรือนจำ ดังนั้น จึงได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในการได้รับบริการสาธารณสุขเป็น โดยเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นพิเศษ โดยบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และในกฎกระทรวง

4.2.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

กฎหมายไทยได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์การให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในเรื่องสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลหรือการรับบริการทางการแพทย์ไว้เช่นเดียวกัน โดยมีบัญญัติในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และในกฎกระทรวง

โดยในชั้นแรกนั้นกฎกระทรวงได้กำหนดให้เรือนจำทุกแห่งจะต้องจัดให้มีสถานพยาบาลเพื่อทำการรักษาพยาบาลผู้ต้องขัง³⁴ และให้มีแพทย์ประจำอยู่ในสถานพยาบาลนั้นๆ

³³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 51 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐอย่างเหมาะสมโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและทันต่อเหตุการณ์”

³⁴ กฎกระทรวงข้อ 72 “เรือนจำทุกแห่ง ให้จัดให้มีสถานพยาบาลเพื่อทำการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังที่ป่วย และจัดให้มีผู้มีความรู้พอสมควร มีหน้าที่ประจำสถานพยาบาลนั้น”

ส่วนเรือนจำที่ไม่มีแพทย์ประจำอยู่ที่ให้แพทย์สังกัดบังคับบัญชากระทรวงสาธารณสุขเป็นแพทย์ของเรือนจำนั้น ๆ³⁵

ส่วนผู้ต้องขังใหม่ที่จะเข้าเรือนจำ กฎกระทรวงได้กำหนดให้แพทย์ต้องจัดการตรวจอนามัยผู้ต้องขัง³⁶ ในวันที่เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับตัวผู้ต้องขังไว้แล้วและหากแพทย์ไม่สามารถมาทำการตรวจได้ในวันนั้นกฎกระทรวงก็ได้กำหนดให้มาทำการตรวจในวันอื่นโดยเร็ว นอกจากนี้หากทำการตรวจแล้วพบว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยหรือมีโรคติดต่อซึ่งอาจระบาดแก่ผู้ต้องขังอื่นในเรือนจำก็ให้รีบทำการรักษาหรือส่งตัวไปรักษา³⁷

ในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นการยากที่จะให้แพทย์ตรวจผู้ต้องขังแรกรับทุกคนในวันที่ได้รับตัวผู้ต้องขังเข้าสู่เรือนจำเนื่องจากมีปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรแพทย์ แต่กฎกระทรวงข้อ 38 ก็ได้บัญญัติไว้ในลักษณะที่ให้แพทย์นั้นสามารถที่จะทำการตรวจรับตัวผู้ต้องขังในวันอื่น ๆ ได้หากไม่สามารถเข้าทำการตรวจผู้ต้องขังในวันแรกรับได้ โดยในทางปฏิบัติจะมีการให้พยาบาลทำหน้าที่ตรวจผู้ต้องขังแรกรับไว้แทนแพทย์ หรือในบางกรณีก็อาจให้เจ้าหน้าที่เรือนจำทำหน้าที่แทน³⁸

³⁵ กฎกระทรวงข้อ 23 “ทุกเรือนจำให้มีแพทย์ประจำการโดยเฉพาะ เรือนจำที่ไม่มีแพทย์ประจำการให้แพทย์ สังกัดบังคับบัญชากระทรวงสาธารณสุขเป็นแพทย์เรือนจำ แพทย์ตามวรรคก่อนมีหน้าที่จะต้อง ปฏิบัติการเรือนจำในส่วนที่กำหนดให้เป็นหน้าที่ของแพทย์”

³⁶ กฎกระทรวงข้อ 35 “เมื่อได้รับตัวผู้ต้องขังไว้แล้ว ให้จัดการดังต่อไปนี้

- ก. ตรวจสอบสิ่งของที่ตัวของผู้ต้องขัง
- ข. ให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขัง
- ค. จดบันทึกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขัง”

³⁷ กฎกระทรวง ข้อ 38 “ให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่เจ้าพนักงานเรือนจำได้รับไว้ใหม่ในวันรับตัวนั้น ถ้าไม่อาจมาตรวจในวันนั้นได้ ก็ให้มาตรวจในวันอื่นโดยเร็ว เมื่อแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใด เจ็บป่วย จักต้องมีการรักษาพยาบาลหรือมีโรคติดต่อ ซึ่งจะลุกลามเป็นภัยแก่ผู้อื่นให้แพทย์ชี้แจง แนะนำการปฏิบัติแก่พัศดี เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำที่จะต้องพยายามปฏิบัติตามคำแนะนำ ของแพทย์ในส่วนที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังนั้น

หากแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใดเจ็บป่วย ซึ่งจำเป็นที่จะต้องส่งออกไปรักษานอก เรือนจำ ให้แพทย์แจ้งต่อพัศดีและทำรายงานยื่นต่อผู้บัญชาการเรือนจำ ในรายงานนั้นให้ชี้แจง อาการเจ็บป่วยที่ตรวจพบ ความเห็นในเรื่องโรคหรือชนิดของการเจ็บป่วย และสถาน รักษาพยาบาลนอกเรือนจำที่เห็นควรให้จัดส่งไปรักษาพยาบาล”

³⁸ กฎกระทรวง ข้อ 39 “ในกรณีที่แพทย์ไม่สามารถจะมาตรวจได้ในวันที่รับตัวผู้ต้องขังไว้ใหม่ และ เจ้า พนักงานเรือนจำสังเกตเห็นว่าผู้ต้องขังได้มีอาการเจ็บป่วยจำต้องรักษาพยาบาล หรือมีโรค ติดต่อจะ ลุกลาม

การกำหนดให้ผู้ต้องขังได้รับการตรวจโรคในชั้นแรกรับตัวผู้ต้องขังเข้าสู่เรือนจำนี้ก็เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เรือนจำเป็นสถานที่ของการแพร่ระบาดของโรคติดต่อใดๆ และหากมีการตรวจพบผู้ต้องขังที่เจ็บป่วย หรือผู้ต้องขังที่มีความจำเป็นต้องส่งตัวไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ ก็ให้เป็นดุลพินิจของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ในการที่จะส่งอนุญาตหรือไม่ก็ได้³⁹

นอกจากนี้กฎกระทรวงยังได้กำหนดเกี่ยวกับการให้ผู้ต้องขังจัดการดูแลสุขภาพอนามัย และการสุขาภิบาลด้วยตนเอง โดยมีพัศดีเรือนจำเป็นผู้จัดให้ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องรักษาความสะอาด ทั้งอนามัยส่วนตัว เครื่องนุ่งห่มหลับนอน และสถานที่ภายในเรือนจำ⁴⁰ อีกทั้งยังกำหนดให้แพทย์เข้าทำการตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอนามัยของผู้ต้องขังและการสุขาภิบาลของเรือนจำทั่วไป ๓ วัน⁴¹

กฎกระทรวงที่กล่าวมานี้ให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้อย่างเพียงพอ อันเป็นไปตามมาตรฐานสากล แต่หากพิจารณาในแง่ทางปฏิบัติจะพบว่าประเทศไทยมีปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรทางด้านทางการแพทย์ที่จะเข้ามาช่วยเหลือทำงานในเรือนจำ การมีแพทย์เข้ามาประจำอยู่ภายในเรือนจำมีน้อยมาก ซึ่งจะมีแต่เฉพาะเรือนจำบางแห่งที่มีสถานพยาบาล หรือในโรงพยาบาลขนาดใหญ่ เช่น ทัณฑสถาน โรงพยาบาลราชทัณฑ์ เป็นต้น

เป็นอันตรายร้ายแรงแก่ผู้อื่น ให้จัดแยกผู้ต้องขังนั้นจากผู้ต้องขังอื่น หรือจัดส่งไป สถานพยาบาลของเรือนจำรอการตรวจของแพทย์ต่อไป ถ้าเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็น หรือ สงสัยว่าผู้ต้องขังป่วยหนัก ให้รีบแจ้งให้แพทย์ และผู้บัญชาการเรือนจำทราบทันที ในระหว่างรอ แพทย์และคำสั่งผู้บัญชาการเรือนจำ หากเห็นจำเป็นให้ติดตามขอความสงเคราะห์จากผู้มีอาชีพ ในทางใช้วิชาแพทย์ที่ใกล้เคียงที่สุด และหากว่าจะจัดการดังนั้นไม่ได้ ให้พัศดีจัดการช่วยเหลือ โดย ประการอื่นเท่าที่เห็นจำเป็น”

³⁹ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 30 บัญญัติว่า “เมื่อแพทย์ผู้ควบคุมการอนามัยของผู้ต้องขังยื่นรายงานแสดงความเห็น ว่าผู้ต้องขังคนใดเจ็บป่วย และถ้ารักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำจะไม่ทุเลาดีขึ้น อธิบดีจะอนุญาตให้ ผู้ต้องขังคนนั้นไปรักษาตัวในสถานที่อื่นใดนอกเรือนจำ โดยมีเงื่อนไขอย่างใด แล้วแต่จะเห็นสมควรก็ได้”

ในกรณีดังกล่าวมาในวรรคก่อน มิให้ถือว่าผู้ต้องขังนั้นพ้นจากการคุมขัง และถ้า ผู้ต้องขังไปเสียจากสถานที่ซึ่งได้รับอนุญาตให้ไปอยู่รักษาตัวให้ถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการ ควบคุม”

⁴⁰ กฎกระทรวง ข้อ 67 “ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่จักต้องรักษาความสะอาด

ก. ในส่วนร่างกาย เครื่องนุ่งห่มหลับนอน และเครื่องใช้ต่าง ๆ เกี่ยวกับคน

ข. ห้องขัง และส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำ”

⁴¹ กฎกระทรวง ข้อ 66 “ให้แพทย์เข้าตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนามัยของผู้ต้องขัง และการ สุขาภิบาลของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน”

ในการตรวจนั้น เมื่อเห็นสมควรจะตัดอย่างใดให้ชี้แจงแนะนำพัศดี และจดหมาย เหตุไว้ในสมุดตรวจการ”

ในทางปฏิบัติยังเกิดปัญหาเรื่องการขาดแคลนแพทย์เนื่องจากแพทย์สาธารณสุขก็มีจำนวนไม่เพียงพอที่จะเข้ามาให้บริการแก่ผู้ต้องขังได้อย่างเป็นประจำ ดังนั้นกรมราชทัณฑ์จึงหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้โดยกำหนดให้แต่ละเรือนจำจะต้องมีพยาบาลวิชาชีพหรือพยาบาลเทคนิคประจำอยู่ในสถานพยาบาลของเรือนจำแต่ละแห่ง แห่งละ 1 คนเป็นอย่างน้อย และให้จัดจ้างแพทย์นอกเวลามาทำการตรวจรักษาผู้ต้องขังที่ป่วย ซึ่งวิธีการนี้ก็สามารถช่วยลดปัญหาดังกล่าวไปได้ในระดับหนึ่ง แต่หากในกรณีที่ขณะที่ผู้ต้องขังป่วยนั้น ไม่มีแพทย์ประจำอยู่ภายในเรือนจำและเมื่อนำตัวไปรักษาภายนอกเรือนจำต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ ซึ่งอาจทำให้ผู้ป่วยไม่ได้รับการตรวจวินิจฉัยโรคอย่างทันที่และนำมาซึ่งอันตรายต่อชีวิตของผู้ต้องขัง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประเทศไทยมีโครงการสามสิบบาทรักษาทุกโรคของรัฐบาลที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการรองรับสิทธิของประชาชนในการที่จะได้รับการรักษาพยาบาล ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 51 และกรมราชทัณฑ์ก็ได้มีนโยบายเข้าร่วมโครงการดังกล่าวเพื่อเป็นการประกันสิทธิให้แก่ผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการรักษาพยาบาลที่เท่าเทียมกับบุคคลทั่ว ๆ ไป ซึ่งการเข้าร่วมโครงการนี้เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในการที่จะได้รับบริการทางการแพทย์ อันเป็นไปตามแนวทางของมาตรฐานสากล ในส่วนของการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติด ผู้ต้องขังที่มีอาการทางจิต หรือผู้ต้องขังที่เป็นหญิงมีครรภ์ ซึ่งเป็นผู้ต้องขังในกลุ่มที่ควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษนั้น กฎหมายไทยก็ได้มีการบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่ผู้ต้องขังในกลุ่มนี้ไว้โดยเฉพาะแล้วเช่นเดียวกับหลักมาตรฐานสากล

จากการศึกษาในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในด้านการให้บริการทางการแพทย์จะพบปัญหาที่สำคัญก็คือ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ที่คอยทำหน้าที่ในเรือนจำ รวมถึงแพทย์ที่ควรจะมีประจำอยู่ในเรือนจำทุก ๆ แห่งด้วย

การให้บริการตรวจรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังนั้น โดยปกติจะมีการตรวจรักษาเฉพาะในกรณีที่รับตัวผู้ต้องขังเข้ามาอยู่ในเรือนจำเป็นครั้งแรก และในกรณีที่มีผู้ต้องขังเจ็บป่วยเท่านั้น จะไม่มีการตรวจสุขภาพประจำปีให้แก่ผู้ต้องขัง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการขาดแคลนงบประมาณและขาดแคลนบุคลากร ซึ่งเป็นต้นเหตุที่ไม่สามารถที่จะตรวจพบโรคได้ก่อนที่จะมีอาการของโรคปรากฏขึ้นแล้วเท่านั้น และทำให้การรักษาเป็นไปยากยิ่งขึ้นอีกด้วย

จากปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์อันเป็นเหตุให้ไม่มีแพทย์เข้าปฏิบัติงานในเรือนจำ กฎกระทรวงจึงได้มีข้อกำหนดเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวอีกทางหนึ่ง กล่าวคือ ได้มีการออกระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ. 2544 โดยมีการขยายอำนาจหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่อนามัยเรือนจำ และ/หรือ อาสาสมัครสาธารณสุขของเรือนจำเข้า

ทำหน้าที่ดำเนินการตรวจตราด้านสุขภาพพลเรือนเป็นประจำทุก ๆ 3 วัน ส่วนนายแพทย์สาธารณสุขหรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นแพทย์ประจำเรือนจำให้เข้าทำหน้าที่ดำเนินการตรวจตราเรือนจำเป็นประจำทุก ๆ 2 เดือน

4.2.6.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

1. ระเบียบกรมราชทัณฑ์

ระเบียบกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาอบรมเกี่ยวกับการอนามัยและการสุขภาพพลเรือน⁴² ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถที่จะดูแลสุขภาพอนามัยและรักษาสุขภาพอนามัยรวมถึงความสะอาดด้วยตนเองได้ เพื่อเป็นการลดต้นเหตุของการเกิดโรคต่าง ๆ และความเจ็บป่วยของผู้ต้องขังภายในเรือนจำ ส่วนข้อกำหนดอื่นๆ ในเรื่องการอนามัยของผู้ต้องขังตามระเบียบกรมราชทัณฑ์นั้น ได้กำหนดไว้เช่นเดียวกับในกฎกระทรวงตามที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้ว

2. ระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ. 2521⁴³

เนื่องจากเรือนจำเป็นสถานที่ควบคุมตัวผู้ต้องขังจำนวนมาก อันอยู่ในพื้นที่จำกัด ผู้ต้องขังบางรายอาจมีโรคภัยไข้เจ็บและอาจเป็นโรคติดต่อ เมื่อมาปะปนอยู่ร่วมกับผู้ต้องขังคนอื่น ๆ จึงมีโอกาสที่จะแพร่เชื้อโรคติดต่อกันได้โดยง่าย เป็นสาเหตุให้เกิดโรคระบาดในเรือนจำได้โดยง่าย และอาจระบาดไปสู่ชุมชนโดยรอบภายนอกเรือนจำได้ ดังนั้น การจัดให้มีบริการสาธารณสุขและการรักษาพยาบาลภายในเรือนจำ เพื่อป้องกันโรคที่อาจแพร่ระบาดในเรือนจำย่อมเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญ การให้บริการสาธารณสุขภายในเรือนจำจึงจำเป็นต้องกระทำในทันทีและสม่ำเสมอ โดยเจ้าหน้าที่กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์ ในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการอนามัยเรือนจำ ให้มีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ กระทรวงสาธารณสุขจึงได้จัดทำระเบียบว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำขึ้น โดยมีสาระสำคัญ กำหนดให้มีแพทย์ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการอนามัยเรือนจำ⁴⁴ โดยระเบียบกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนด ให้แพทย์

⁴² ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 67 “การศึกษาอบรมผู้ต้องขังนั้น ให้จัดแบ่งดังนี้

... (3) การอนามัยและสุขภาพพลเรือน”

⁴³ ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข”.

⁴⁴ ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ข้อ 4 “ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์ อำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับ การอนามัยเรือนจำ มีดังต่อไปนี้

(1) การตรวจรักษาโรค

หรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบแทน⁴⁵ นั้นเข้าทำการตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขาภิบาลของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน⁴⁶ และหากผู้ต้องขังเจ็บป่วยหรือเป็นโรคติดต่ออันอาจแพร่ระบาดในเรือนจำ ให้จัดให้มีการส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล

3. หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์

กรมราชทัณฑ์ยังได้ออกหนังสือเวียนเรื่องการดูแลสุขภาพผู้ต้องขังเพื่อให้เรือนจำ/ทัณฑสถานทุกแห่งได้ถือปฏิบัติในมาตรฐานเดียวกันอันเป็นการเน้นย้ำข้อกำหนดทั้งในกฎกระทรวงและในระเบียบกรมราชทัณฑ์ เพื่อให้เรือนจำ/ทัณฑสถานให้ความสำคัญแก่สุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังมากยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้เรือนจำ/ทัณฑสถานจัดบริการตรวจรักษาสุขภาพ

-
- (2) การควบคุมป้องกันโรค
 - (3) การตรวจและแนะนำการสุขาภิบาล
 - (4) การส่งเสริมสุขภาพอนามัย
 - (5) การฟื้นฟูสมรรถภาพ⁴⁷
 - (6) การส่งผู้ต้องขังไปรับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลนอกเรือนจำ

⁴⁵ ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ข้อ 5 “ให้นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด หรือผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมวิชาการ และบริการสาธารณสุข หรือนายแพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจังหวัด หรือแพทย์ที่ได้รับมอบหมาย เป็นแพทย์ประจำเรือนจำประจำจังหวัด และให้นายแพทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอำเภอ หรือนายแพทย์ผู้อำนวยการศูนย์การแพทย์และอนามัย ในอำเภอนั้นๆ หรือแพทย์ผู้ได้รับมอบหมายเป็น แพทย์ประจำเรือนจำประจำอำเภอ และปฏิบัติหน้าที่ตามข้อ 4 ตามความเหมาะสม

ในกรณีที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ตามวรรคแรกไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้จะ มอบหมายให้แพทย์อื่นที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข หรือแพทย์ที่สังกัดหน่วยราชการอื่นในเขตจังหวัด หรือในเขตอำเภอนั้น ๆ รับผิดชอบงานอนามัยเรือนจำในเขตจังหวัด หรือในเขตอำเภอนั้นๆ ก็ได้ โดย ให้แพทย์ผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำอยู่ในขณะนั้น เสนอจังหวัดออกคำสั่งแต่งตั้งแล มอบหมายอำนาจหน้าที่ให้รับผิดชอบแทนเป็นลายลักษณ์อักษรไว้เป็นหลักฐาน”

⁴⁶ ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ข้อ 6 “ให้แพทย์ผู้รับผิดชอบตามความในข้อ 5 เข้าตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับการ อนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขาภิบาลของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน

กรณีมีเหตุจำเป็นที่จะต้องกระทำการโดยเร็วโดยต่อเนื่องกัน เพื่อให้การรักษาผู้ต้องขัง ที่เจ็บป่วยหรือป้องกันและกำจัดการระบาดของโรคติดต่อ ให้แพทย์ผู้รับผิดชอบกำหนดช่วงระยะเวลา การเข้าปฏิบัติงานในเรือนจำได้ตามความจำเป็น ให้แพทย์แจ้งให้ผู้บัญชาการเรือนจำจัดส่งผู้ป่วยไปเข้า รับการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาล ตามความในข้อ 7 โดยทางเรือนจำมีหน้าที่รับผิดชอบในการ จัดส่งผู้ป่วยหนัก หรือผู้ป่วยฉุกเฉินไปรับการรักษาพยาบาลตามคำแนะนำของแพทย์ และควบคุมดูแล ผู้ต้องขัง โดยปฏิบัติตามระเบียบและคำสั่งของกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการนั้น”

อนามัยผู้ต้องขังให้เหมาะสมกับจำนวนผู้ต้องขังโดยประเมินคัดกรองสุขภาพผู้ต้องขังตั้งแต่แรกรับ จัดบริการพยาบาลรักษาโรคเบื้องต้นตามความจำเป็นแห่ง โรค หากเกินขีดความสามารถจะต้อง ได้รับการส่งต่อเพื่อการดูแลที่เหมาะสมตลอดจนให้การดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องสำหรับผู้ต้องขังที่ เจ็บป่วยเรื้อรังและเจ้าหน้าที่สถานพยาบาลต้องจัดให้มีการให้คำปรึกษา แก้ปัญหา และให้คำแนะนำ เกี่ยวกับด้านสุขภาพอนามัยอย่างชัดเจน เพื่อความเข้าใจที่ดีและการปฏิบัติตนให้ถูกต้องในการดูแล ตนเองของผู้ต้องขัง จัดสถานที่ให้ผู้ต้องขังพักผ่อนให้เหมาะสมและการให้บริการสุขภาพแก่ผู้ต้องขัง จะต้องกระทำอย่างเสมอภาคเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติภายใต้กฎหมายและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ⁴⁷ ส่วนในกรณีที่ผู้ต้องขังป่วยและจำเป็นต้องได้รับการส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยนั้นออกไปรักษาตัวนอก เรือนจำ กรมราชทัณฑ์ก็ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการควบคุมตัวผู้ต้องขังป่วยที่ออกไป รักษาตัวนอกสถานกักขังไว้โดยเฉพาะ เพื่อให้การควบคุมผู้ต้องขังป่วยที่ออกไปรักษาตัวนอก เรือนจำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ⁴⁸

4. ข้อมูลมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตใน เรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง

ข้อมูลมาตรฐานกรมราชทัณฑ์ ได้กำหนดเกี่ยวกับการให้บริการทางด้านการแพทย์แก่ ผู้ต้องขังไว้อย่างละเอียด โดยต้องอยู่บนพื้นฐานของการให้บริการที่ได้มาตรฐาน ซึ่งประกอบด้วย⁴⁹

1) ด้านสถานพยาบาลจะต้องจัดสถานที่ให้มีความเหมาะสมและสะดวกแก่การ ให้บริการ ควรตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าใกล้กับประตูทางเข้าออกของเรือนจำ เพื่อความสะดวกในการ เคลื่อนย้ายผู้ต้องขังป่วย โดยแยกอาคารสถานพยาบาลออกเป็นสัดส่วน เพื่อให้บริการในด้าน สุขภาพอนามัยและการรักษาพยาบาลแก่ผู้ต้องขังโดยเฉพาะ

ในสถานพยาบาลต้องจัดให้มีห้องตรวจรักษาโรค โดยเฉพาะรวมทั้งจัดให้มีอุปกรณ์ และครุภัณฑ์สำหรับการตรวจวินิจฉัยโรคเบื้องต้นให้พร้อมสำหรับการปฏิบัติงาน จัดบริเวณสำหรับ ให้ผู้ต้องขังนอนพักชั่วคราวเพื่อสังเกตอาการเจ็บป่วย หรือนอนพักฟื้นภายหลังจากการรักษา จากโรงพยาบาลภายนอก และแยกห้องสำหรับผู้ต้องขังโรคติดต่อออกจากผู้ต้องขังป่วยทั่วไปเพื่อ ป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรค โดยต้องมีอุปกรณ์สำหรับป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค ใน สถานพยาบาลควรมีห้องสำหรับเก็บเวชภัณฑ์โดยเฉพาะ

⁴⁷ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์ที่ ขช 0708/ว 64 ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2550.

⁴⁸ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์ที่ ขช 0705/ว 27 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2549.

⁴⁹ ข้อมูลมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง.

2) ด้านบุคลากรนั้น กรมราชทัณฑ์ได้เข้าร่วมโครงการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในกลุ่มผู้ต้องขัง โดยจะมีหน่วยบริการปฐมภูมิเข้ามาให้การดูแล ทั้งด้านการบำบัดรักษา การป้องกัน การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสุขภาพ ซึ่งจะต้องมีแพทย์หรือบุคลากรด้านสาธารณสุขอื่นๆเข้ามาให้บริการดูแลด้านอนามัยเรือนจำ และกำหนดให้มีพยาบาลวิชาชีพหรือพยาบาลเทคนิคหรือเจ้าหน้าที่พยาบาล ปฏิบัติหน้าที่พยาบาลเรือนจำในอัตราส่วน 1 คน ต่อผู้ต้องขัง 1,250 คน ในกรณีที่มีผู้ต้องขัง 5,000 คนขึ้นไปต้องจัดให้มีพยาบาลวิชาชีพ 1 คน และกำหนดให้มีพยาบาลวิชาชีพหรือพยาบาลเทคนิค หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลอีกอย่างน้อย 4 คน

ในการจ่ายยาให้แก่ผู้ต้องขังที่มารับการตรวจรักษาต้องให้คำแนะนำวิธีการใช้ยาแต่ละชนิดอย่างถูกต้อง สิ่งสำคัญคือต้องมีการดำเนินการให้ความรู้ทางด้านสุขภาพ โดยต้องจัดให้มีคลินิกให้คำปรึกษาด้านสุขภาพแก่ผู้ต้องขังเพื่อให้ผู้ต้องขังมีพฤติกรรมในด้านสุขภาพที่เหมาะสม เช่น คลินิกเลิกสูบบุหรี่ คลินิกโภชนาการ คลินิกคลายเครียด คลินิกผู้สูงอายุ โดยจัดให้มีการบรรยายความรู้และดำเนินกิจกรรมด้านสุขภาพภายในสถานพยาบาลอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

3) การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ ต้องมีการคัดกรองผู้ต้องขังแรกรับ และผู้ต้องขังภายในเรือนจำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อค้นหาผู้ต้องขังที่ป่วยเป็นโรคติดต่อ โดยเฉพาะในช่วงที่มีการระบาดของโรค หากพบผู้ต้องขังป่วยด้วยโรคติดต่อก็ให้ดำเนินการรักษาโดยเร็ว และแยกผู้ต้องขังไว้ในบริเวณห้องแยกโรคติดต่อ โดยมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอ

กรณีผู้ต้องขังมีอาการเจ็บป่วยและเจ้าหน้าที่สถานพยาบาลเรือนจำได้พยายามให้การรักษามาระยะหนึ่งแล้ว แต่อาการเจ็บป่วยไม่ดีขึ้น หรือแพทย์ผู้รับผิดชอบอนามัยเรือนจำเห็นว่าอุปกรณ์ภายในเรือนจำไม่สามารถรักษาได้ ต้องมีการส่งตัวผู้ต้องขังออกไปรับการรักษาพยาบาลยังโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำ

4) การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเรือนจำ เพื่อขอรับการสนับสนุนในด้านการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขแก่ผู้ต้องขังอีกทางหนึ่ง

4.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิในด้านเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขัง

4.3.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำได้กำหนดให้ทางเรือนจำจะต้องจัดหาเสื้อผ้าที่เหมาะสมแก่สภาพอากาศให้แก่ผู้ต้องขังและคำนึงถึงสุขอนามัยของผู้ต้องขัง อีกทั้งจะต้องไม่ลักษณะที่จะเป็นการเหยียดหยาม หรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง โดยเสื้อผ้าของผู้ต้องขังทั้งหมดต้อง

จัดเตรียมไว้ให้ในสภาพที่ดีและสะอาด ชุดชั้นในของผู้ต้องขังต้องมีการเปลี่ยนและซักอยู่เสมอตามความจำเป็นแก่การรักษาสุขอนามัย ในกรณีที่ผู้ต้องขังได้รับอนุญาตให้ใส่เสื้อผ้าที่จัดหาเอง ทางเรือนจำจะต้องตรวจสอบดูแล้วว่ามีสภาพที่เหมาะสมและสะอาดด้วย

ส่วนเรือนนอน ควรจัดให้ผู้ต้องขังแต่ละคนมีที่นอนที่เป็นสัดส่วนเฉพาะตน โดยจะต้องมีการจัดที่นอนอย่างเพียงพอและอยู่ในสภาพที่สะอาดให้แก่กักโทษทุกคน ที่นอนควรมีการดูแลให้อยู่ในสภาพที่ดีและมีการนำไปทำความสะอาดอยู่เป็นประจำด้วย

4.3.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสำหรับผู้ต้องขัง ในมาตรา 3 วรรค 2 อนุญาตให้สวมเสื้อผ้าส่วนตัวได้ในเรือนจำ แต่มาตรา 20 วรรค 1 ระบุว่าจะต้องสวมเสื้อผ้าของเรือนจำเป็นพื้นฐาน แต่สำหรับช่วงเวลาว่างนั้นผู้ต้องขังจะได้รับเสื้อนอกแบบพิเศษ อีกทั้งเจ้าหน้าที่เรือนจำก็สามารถให้เสื้อผ้าส่วนตัวของตนแก่ผู้ต้องขังได้ เมื่อผู้ต้องขังได้ช่วยทำความสะอาด ซ่อมแซมหรือเคลื่อนย้ายสิ่งของภายในเรือนจำ ซึ่งเป็นงานที่อาจจะต้องใช้งบประมาณส่วนตัวในการว่าจ้าง มาตรา 20 วรรค 2⁵⁰ ซึ่งเป็นการยากที่จะใช้งบประมาณขององค์กรบ่อยครั้ง ซึ่งกฎในข้อนี้จะต้องคำนึงถึงความเสี่ยงต่ออันตรายที่อาจเกิดขึ้นภายในเรือนจำ

4.3.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายญี่ปุ่น

สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (The Prison Law 1953) ข้อ 32 และข้อ 33 ได้มีการกำหนดแยกแยะความแตกต่างของเสื้อผ้าผู้ต้องขังไว้ โดยแยกระหว่างเสื้อผ้าของผู้ต้องขังระหว่างพิจารณากับเสื้อผ้าของนักโทษเด็ดขาด กล่าวคือ ผู้ต้องกักขัง (Inmate) ภายใต้กฎหมายว่าด้วยการกักกัน อาจได้รับอนุญาตให้ใส่เสื้อผ้าส่วนตัวและกางเกงชั้นในส่วนตัวที่ผู้ต้องหาจัดเตรียมมาด้วยค่าใช้จ่ายของผู้ต้องหาเองนั้นได้ ส่วนผู้ถูกกล่าวหา (Accused Person) และผู้ต้องโทษกักขังที่ถูกตัดสินจำคุกใน Workhouse ให้ใส่เสื้อผ้าและใช้เครื่องนอนด้วยค่าใช้จ่ายของตนเอง แต่หากไม่สามารถหาได้อาจขอยืมมาใช้ก็ได้

นักโทษที่ถูกศาลพิพากษาแล้ว (Convicted Person) ควรใช้เสื้อผ้าและเครื่องนอนที่เรือนจำจัดเตรียมให้โดยเป็นรูปแบบของเรือนจำ สีเทา ซึ่งผู้ต้องขังมักจะร้องเรียนว่าเสื้อผ้าที่เรือนจำจัดเตรียมให้ นั้นไม่มีความเหมาะสมตามฤดูกาล เช่น มีเนื้อผ้าที่บางเกินไปสำหรับสวมใส่ในฤดูหนาว หรือหนาเกินไปสำหรับการสวมใส่ในฤดูร้อน ในส่วนของการทำความสะอาดเสื้อผ้า

⁵⁰ Bei kostenloser Reinigung in der Anstalt ist ein Haftungsverzicht für fahrlässig verursachte Schäden zumutbar OLG Koblenz 1989, 247

เครื่องนุ่งห่ม มีการกำหนดให้เสื้อผ้าที่ใช้ในเรือนจำจะถูกซักทุก ๆ 20 วัน และกางเกงชั้นในจะซักทุกวัน นอกจากนี้ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ฉบับนี้ ในข้อ 26 ยังได้กำหนดให้ผู้ต้องขังจะต้องตัดผมหรือโกนหนวดเครา เว้นแต่กรณีผู้ต้องขังที่เป็นผู้ถูกกล่าวหา (Accused Person) ไม่ควรถูกตัดผมหรือโกนหนวดเครา หากผู้ต้องหาไม่ให้ความยินยอม เว้นแต่เห็นว่าเป็นการจำเป็นเพื่อสุขภาพ⁵¹

4.3.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายอังกฤษ

สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ในข้อ 23 ได้กำหนดเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มของผู้ต้องขังไว้โดยกำหนดให้แยกระหว่างผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณา กับผู้ต้องขังที่เป็นนักโทษเด็ดขาด โดยผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาสามารถที่จะใส่เสื้อผ้าส่วนตัวได้ แต่ต้องมีลักษณะที่เหมาะสม เรียบร้อย และสะอาด และอนุญาตให้มีการจัดเสื้อผ้าที่สะอาดจากภายนอกเรือนจำให้แก่ผู้ต้องขังนั้นได้ แต่ถ้ามิเหตุผลที่เชื่อได้ว่าผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคนใดมีความเสี่ยงที่จะหลบหนี ให้ใส่เสื้อผ้าที่มีการกำหนดลักษณะพิเศษ เช่น ทำเครื่องหมาย หรือทำสีไว้เฉพาะ นอกจากนี้ หากมีความเห็นของรัฐมนตรีว่าหากผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคนใดหลบหนีไปแล้วจะทำให้เกิดอันตรายแก่สาธารณชน หรือความสงบของชุมชน หรือความมั่นคงของรัฐ ก็ให้ใส่เสื้อผ้าเช่นเดียวกับผู้ต้องขังที่ศาลตัดสินแล้ว

4.3.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน เรือนจำสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับสิทธิในเรื่องนี้ค่อนข้างมาก โดยถือว่าเครื่องนุ่งห่มหลับนอนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ต้องขัง จึงต้องจัดให้ผู้ต้องขังได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนที่มีความเหมาะสมทั้งต่อสภาพภูมิอากาศ มีความทนทาน สะอาด เรียบร้อย โดยจัดให้ผู้ต้องขังได้รับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มหลับนอน อย่างเท่าเทียมกัน ส่วนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้ต้องขังนั้น เรือนจำได้จัดให้ผู้ต้องขังได้รับเสื้อเชิ้ต เสื้อยืด กางเกงขายาว กางเกงชั้นใน เข็มขัด ถุงเท้า รองเท้า เป็นต้น โดยเสื้อผ้าที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังแต่ละคนนั้นจะต้องมีขนาดที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังด้วย นอกจากนี้ยังได้มีการบันทึกการได้รับเครื่องแต่งกายของผู้ต้องขังแต่ละคนไว้ด้วย ทั้งขนาดของเสื้อผ้าและวันเวลาที่ได้รับไป รวมถึงกำหนดเวลาที่ผู้ต้องขังแต่ละคนจะได้รับเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มจากเรือนจำชุดใหม่ด้วย นอกจากนี้ยังมีการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการให้บริการทำความสะอาดเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มหลับนอนไว้อีกด้วย โดยการทำความสะอาดเครื่องหลับนอน กำหนดให้มีการทำความสะอาดอย่างน้อยสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง⁵²

⁵¹ Human Rights Watch, *Prison Conditions in Japan*. (2013, June 1). Retrieved from <http://www.hrw.org/reports/1995/03/01/prison-conditions-japan>.

⁵² The American Correctional Association. (1972, pp. 462-463.) *Manual of Correctional Standard*. Seventh edition. Maryland: The American Correctional Association.

4.3.6 การคุ้มครองสิทธิที่ได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย

4.3.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

สิทธิที่ได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนก็นับเป็นสิทธิของผู้ต้องขังประการหนึ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับสุขอนามัยของผู้ต้องขังด้วยเช่นกัน โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องนุ่งห่มหลับนอนไว้ในกฎกระทรวง ข้อ 69 และข้อ 70 นอกจากนี้ยังมีการกำหนดรายละเอียดไว้ในระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยเครื่องแต่งกายสำหรับผู้ต้องขัง พ.ศ. 2538 ไว้ด้วย โดยเมื่อพิจารณาลักษณะของเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายที่เรือนจำประเทศไทยจัดให้สำหรับผู้ต้องขังนั้น พบว่ามีลักษณะที่สวมใส่สบาย มีความเหมาะสมกับวัฒนธรรมและสภาพอากาศของเมืองไทย กับทั้งไม่มีลักษณะบ่งชี้เด่นชัดว่าเป็นผู้ต้องขัง จึงไม่ทำให้เกิดความอับอายหรือความรู้สึกด้อยค่า เพราะไม่มีการทำสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายที่แสดงให้เห็นถึงสถานะของผู้ต้องขังได้ชัดเจน อันมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ ที่กำหนดไว้ในข้อ 17 (1) แล้ว

ในส่วนของเครื่องหลับนอน กฎกระทรวง ข้อ 70 ได้กำหนดไว้เช่นกัน⁵³ แต่ยังไม่มีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษเท่าที่ควร เนื่องจากในทางปฏิบัติในปัจจุบันเรือนจำมิได้ทำการจัดหาเครื่องหลับนอนตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงแต่อย่างใด และไม่มีกฎหมายกำหนดให้ผู้ต้องขังได้รับที่นอนอย่างเป็นสัดส่วน โดยเรือนจำจะจัดให้ผู้ต้องขังนอนบนเสื่อน้ำมันขนาดใหญ่วางรวมกัน และให้ผ้าห่มแก่ผู้ต้องขังเท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพเรือนจำของไทยเองนั้นมีพื้นที่ไม่เพียงพอแก่จำนวนผู้ต้องขังจึงไม่สามารถที่จะจัดให้ผู้ต้องขังมีที่นอนอย่างเป็นสัดส่วนของผู้ต้องขังแต่ละคนได้ โดยในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ก็ได้มีความพยายามที่

⁵³ กฎกระทรวง ข้อ 70 “โดยปกติในปีหนึ่งๆ ให้จ่ายเครื่องนุ่งห่มหลับนอนแก่นักโทษเด็ดขาด และคนต้องขังระหว่างอุทธรณ์ ฎีกา ดังนี้

ก. ถ้าเป็นชาย ให้จ่ายดังนี้

1. เสื้อและกางเกง 2 สำหรับ
2. ผ้าอาบน้ำ 1 ผืน
3. ผ้าห่มนอน 1 ผืน
4. เสื่อปูนอน 1 ผืน

ข. ถ้าเป็นหญิง ให้จ่ายดังนี้

1. เสื้อและเครื่องนุ่งห่ม 2 สำหรับ
2. ผ้าห่มนอน 1 ผืน
3. เสื่อปูนอน 1 ผืน
4. สิ่งใช้เฉพาะหญิงตามที่อธิบดีเห็นจำเป็น”

จะพัฒนาโครงการที่นอนมาตรฐานเพื่อให้เรือนจำแต่ละแห่งสามารถจัดที่นอนให้แก่ผู้ต้องขังทุกคนได้อย่างเพียงพอ อันถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขัง และยังทำให้การควบคุมดูแลผู้ต้องขังเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

นอกจากนี้ กฎกระทรวงในข้อ 67 ยังได้กำหนดเรื่องอนามัยของผู้ต้องขัง⁵⁴ โดยให้เป็นหน้าที่ของผู้ต้องขังในการทำความสะอาดเครื่องนุ่งห่มหลับนอนเพื่อให้มีสุขอนามัยที่ดีและปลอดภัยจากการเกิดโรคระบาดต่าง ๆ กฎเกณฑ์ในข้อนี้จึงมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ ที่กำหนดไว้ในข้อ 17 (2) ซึ่งได้กำหนดให้ต้องมีการทำความสะอาดเสื้อผ้าทุกชิ้นและเสื้อผ้าชั้นในเพื่อรักษาไว้ซึ่งอนามัยของผู้ต้องขัง และในข้อ 19 ที่กำหนดให้มีเครื่องหลับนอนที่สะอาดและเพียงพอ

มีข้อสังเกตว่ากฎหมายของไทยไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ ในข้อ 26 (1) (ง) ที่จะต้องให้แพทย์ทำการตรวจความเหมาะสมและความสะอาดของเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังด้วย โดยในเรือนจำของไทยมีเพียงการกำหนดให้แพทย์เป็นผู้ตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับอนามัยของผู้ต้องขัง ซึ่งในทางปฏิบัติแพทย์มักจะทำการตรวจอนามัยเฉพาะผู้ต้องขังใหม่ตามที่พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มาตรา 10 กำหนดไว้เท่านั้น ปัญหานี้เนื่องจากการขาดแคลนแพทย์ ดังนั้นผู้เขียนจึงขอเสนอว่าเพื่อเป็นการรักษาสุขอนามัยในห้องขังและในเรือนจำ รวมถึงเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขัง อันเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดโรคต่าง ๆ ขึ้นภายในเรือนจำนั้น ควรให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำในแต่ละเรือนจำมีหน้าที่จะต้องตรวจตรา และกวาดขันให้ผู้ต้องขังทุกคนรักษาความสะอาดอย่าเคร่งครัดตามที่กฎกระทรวงได้กำหนดไว้แล้ว

จะเห็นได้ว่ากฎกระทรวงข้อ 67 และข้อ 68 ได้กำหนดหน้าที่ให้ผู้ต้องขังต้องรักษาความสะอาดทั้งเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มหลับนอน สถานที่ห้องขังและเรือนจำ และรักษาความสะอาดของร่างกาย โดยมีการจัดให้ผู้ต้องขังตัดผม โกนหนวด โกนเครา ตัดเล็บ อาบน้ำ อย่างสม่ำเสมอเพื่อ

⁵⁴ กฎกระทรวง ข้อ 67 “ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่จักต้องรักษาความสะอาด

- ก. ในส่วนร่างกาย เครื่องนุ่งห่มหลับนอน และเครื่องใช้ต่าง ๆ เกี่ยวกับคน
- ข. ห้องขัง และส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำ”

และกฎกระทรวง ข้อ 68 “ให้พัศดีจัดให้ผู้ต้องขังทุกคนแต่ละคนต้องขังและคนฝาก ดังนี้

1. ตัดผมสั้นหรือโกนผม ตามระเบียบ
2. โกนหนวดและเครา
3. ตัดเล็บ
4. อาบน้ำและชำระร่างกาย”

สุขภาพอนามัยของผู้ต้องขัง อย่างไรก็ตามข้อกำหนดเหล่านี้ไม่ได้กล่าวถึงความยินยอมของผู้ต้องขังว่าผู้ต้องขังจะต้องให้ความยินยอมแต่อย่างใด นอกจากนี้ ในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ได้มีการกำหนดให้มีการแจกจ่ายเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับการทำความสะอาดร่างกายแก่ผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังสามารถรักษาความสะอาดของร่างกายได้อย่างเต็มที่อันจะส่งผลดีต่อสุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขัง แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่ว่าการแจกจ่ายเครื่องใช้ดังกล่าวยังไม่สามารถที่จะแจกจ่ายให้แก่ผู้ต้องขังได้อย่างครบถ้วนเนื่องจากการขาดแคลนงบประมาณ แต่ก็ได้มีการพยายามแก้ไขปัญหาโดยการรับบริจาคจากภายนอก หรือจัดให้มีร้านค้าสงเคราะห์เพื่อจำหน่ายสินค้าที่จำเป็นให้แก่ผู้ต้องขัง ซึ่งถือเป็นความพยายามอีกระดับหนึ่งที่ต้องการจะพัฒนาให้เรือนจำไทยอยู่ในมาตรฐานในระดับสากล

4.3.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

1. ระเบียบของกรมราชทัณฑ์

นอกจากที่ได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงแล้ว กรมราชทัณฑ์ยังได้กำหนดเรื่องการให้ผู้ต้องขังได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนและสิ่งของอื่นจำเป็นแก่การรักษาสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังไว้ในระเบียบของกรมราชทัณฑ์อีกด้วย โดยกำหนดให้เรือนจำแจกจ่ายเครื่องนุ่งห่มหลับนอนและสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาอนามัยแก่ผู้ต้องขังตามที่เห็นสมควร

ในเรื่องเครื่องแต่งกายของผู้ต้องขังจะมีสาระสำคัญกล่าวไว้ในกฎกระทรวงแล้ว นอกจากนั้นยังมีรายละเอียดเล็กน้อยที่กำหนดอยู่ในกฎหมายฉบับอื่นๆ ด้วยได้แก่ ระเบียบกรมราชทัณฑ์มีการกำหนดให้ผู้ต้องขังสามารถนำเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มรวมถึงของใช้ที่เกี่ยวกับการรักษาอนามัยที่เป็นของส่วนตัวเข้ามาใช้ภายในเรือนจำได้ด้วย⁵⁵

2. หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์

กรมราชทัณฑ์ได้ทำการติดตามและประเมินผลในด้านมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ต้องขัง ยังพบปัญหาในเรื่องที่หลับนอนในด้านการจัดการดูแลเครื่องนอนของผู้ต้องขัง ซึ่งได้แก่ ที่นอน หมอน ผ้าห่ม ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังโดยตรง

⁵⁵ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 118 “สิ่งของต่อไปนี้มีจำนวนไม่มากเกินไปจนสมควร อนุญาตให้ผู้ต้องขังนำเข้ามา หรือเก็บรักษาไว้ในสถานที่กักขัง

(1) เสื้อผ้า

(2) ของใช้ที่เกี่ยวกับการรักษาอนามัย เช่น แปรงสีฟัน ยาสีฟัน หวี สบู่ ผ้าเช็ดตัว เป็นต้น

(3) อาหารที่ปรุงแล้วเสร็จ

การนำเข้ามาและเก็บรักษาไว้ในสถานที่กักขังซึ่งสิ่งของที่อนุญาตดังระบุไว้ในวรรคหนึ่ง

ให้คำนึงถึงเรื่องความปลอดภัย วิธีการเก็บรักษา สุขลักษณะ และความสงบเรียบร้อยเป็นสำคัญ

กรมราชทัณฑ์จึงได้พิจารณาและออกหนังสือเวียนเรื่องแนวทางการจัดการดูแลเครื่องนอนของผู้ต้องขัง⁵⁶ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติเดียวกันเรือนจำทุกแห่งดำเนินการให้เป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน โดยกำหนดให้เรือนจำต้องจัดหาเครื่องนอนให้แก่ผู้ต้องขังทุกคนซึ่งเครื่องนอนดังกล่าวจะได้รับจากการจัดสรรงบประมาณของกรมราชทัณฑ์ทุกปีและให้มีการปรับเปลี่ยนเครื่องนอนเดิมที่มีอยู่ อันได้แก่ ที่นอน หมอน ผ้าห่ม ให้มีขนาดเดียวกันจำนวนชิ้นเท่ากันและจัดทำผ้าปกที่นอน ปกคลุมหมอนให้มีลักษณะเดียวกันภายในเรือนจำและไม่ควรมีเครื่องนอนหรือของใช้อย่างอื่นเกินที่จำเป็นในห้องนอน ส่วนในเรื่องขนาดของที่นอนกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดว่าไม่ควรให้มีความหนาเกินไปเนื่องจากยากต่อการดูแลทำความสะอาดและอาจเป็นแหล่งสะสมเชื้อโรคและแมลงนำโรคต่าง ๆ ได้ ส่วนในเรื่องการทำความสะดวกกรมราชทัณฑ์ได้มีแนวทางปฏิบัติให้ทุกเรือนจำ กวดขันให้ผู้ต้องขังทำความสะอาดเครื่องนอน เช่น ซักและนำผึ่งแดดอย่างน้อยทุก 2 สัปดาห์⁵⁷

นอกจากนี้ยังมีหนังสือเวียนราชทัณฑ์เรื่องการกำหนดสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวสำหรับผู้ต้องขัง⁵⁸ เนื่องจากกรมราชทัณฑ์เห็นว่าในปัจจุบันเรือนจำ/ทัณฑสถานแต่ละแห่งยังไม่แนวทางปฏิบัติในด้านการแต่งกายของผู้ต้องขังและยังมีการใช้ดุลพินิจในเรื่องการอนุญาตให้ผู้ต้องขังนำสิ่งของเครื่องใช้เข้ามาภายในเรือนจำได้ ไม่เป็นมาตรฐานเดียวกันและบางเรือนจำมีสภาพรกรากความเป็นระเบียบและส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการควบคุมผู้ต้องขังเพื่อให้การปฏิบัติงานของเรือนจำ/ทัณฑสถานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์จึงได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวไว้ โดยมีการอนุญาตให้ผู้ต้องขังแต่ละคนสามารถเก็บเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มได้⁵⁹ คนละไม่เกิน 5 ชุด ทั้งนี้หากเรือนจำ/ทัณฑสถานใดมีข้อจำกัดด้านสถานที่หรือความจำเป็นเฉพาะ สามารถลดจำนวนลงได้ตามความเหมาะสมและอนุญาตให้มีเครื่องหลับนอนคนละ 1 ชุด โดยหากของเดิมหมดสภาพการใช้งานให้ผู้ต้องขังนำของเก่ามาแลกคืน⁶⁰

3. ข้อมูลมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง

ข้อมูลมาตรฐานกรมราชทัณฑ์ได้มีข้อกำหนดเพื่อให้เรือนจำทุกแห่งนำไปใช้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และมีคำอธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับเรื่องเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขังไว้ ดังต่อไปนี้

⁵⁶ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์ที่ ชข 0705/ว 9 ลงวันที่ 23 มีนาคม 2552.

⁵⁷ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์ที่ ชข 0705/ว 9 ลงวันที่ 23 มีนาคม 2552.

⁵⁸ แหล่งเดิม.

⁵⁹ โดยให้ถือปฏิบัติตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยเครื่องแต่งกายสำหรับผู้ต้องขัง พ. ศ. 2538

⁶⁰ หนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์. หน้าเดิม.

เรือนจำจะต้องจัดให้มีเครื่องนอน (ที่นอน หมอน ผ้าห่ม) สำหรับผู้ต้องขังทุกคนโดยเท่าเทียมกัน และเครื่องนอนต้องอยู่ในสภาพสะอาด ไม่ชำรุด ไม่มีคราบสกปรกของเหงื่อ ไคลติดที่นอน ไม่มีกลิ่นเหม็นอับ จัดเรียงอย่างเป็นระเบียบ และให้มีการทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอโดยควรนำออกผึ่งแดดอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ในช่วงที่มีอากาศหนาวเย็นให้จัดเครื่องนอนเพิ่มให้ผู้ต้องขังทั่วทุกคน และเครื่องนอนให้มีลักษณะเดียวกัน เช่น ความกว้าง ยาว หนา สีต้องเป็นลักษณะเดียวกัน⁶¹

4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขัง

4.4.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำได้วางหลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับที่พักอาศัยของผู้ต้องขังในเรือนจำไว้ว่า⁶² ควรเป็นห้องนอนเดี่ยว เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุผลพิเศษเช่นกรณีเกิดปัญหาแออัดในเรือนจำเป็นการชั่วคราวนั้น ทางหน่วยงานราชทัณฑ์ของประเทศอาจกำหนดข้อยกเว้นได้ และในกรณีที่จัดห้องพักในลักษณะเป็นห้องพักรวม จะต้องมีการคัดสรรผู้ต้องขังที่มีความเหมาะสมที่จะมาพักรวมกันได้นั้น ซึ่งจะต้องมีการตรวจตราตลอดเวลากลางคืนโดยคำนึงถึงสภาพแห่งเรือนจำนั้น

ในเรือนนอนของผู้ต้องขังทุกแห่งจะต้องคำนึงถึงสุขลักษณะ โดยเฉพาะปริมาณอากาศ ขนาดขั้นต่ำของพื้นที่ของห้อง แสงสว่าง ระดับความอบอุ่น และการถ่ายเทของอากาศด้วย มีหน้าต่างที่กว้างพอจะให้ผู้ต้องขังได้รับแสงสว่างสำหรับอ่านหนังสือหรือทำงานได้ โดยควรออกแบบให้มีอากาศที่สดชื่นถ่ายเทเข้าไปได้ไม่ว่าจะมีเครื่องระบายอากาศหรือไม่ก็ตาม มีไฟฟ้าที่ให้แสงสว่างพอเพียงเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาแก่สุขภาพตาของผู้ต้องขังในการอ่านหนังสือหรือทำงาน ควรมีการจัดสุขภัณฑ์ไว้สำหรับผู้ต้องขังทุกคนอย่างเพียงพอแก่ความต้องการและความจำเป็นโดยสภาพซึ่งต้องสะอาดและถูกสุขลักษณะ

4.4.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

กฎหมายเรือนจำไม่ได้มีการบัญญัติถึงข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์เกี่ยวกับขนาดของห้องสำหรับห้องขังเดี่ยวและห้องขังรวม ซึ่งพื้นที่สำหรับห้องขังเดี่ยวนั้น จะต้องมียกเว้นอย่างน้อยที่สุด

⁶¹ ข้อกำหนดมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง. (น. 1-3) เล่มเดิม.

⁶² กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ ชาติ ชัยเดชสุริยะ และฉัฐวสา ฉัตรไพฑูริย์. (มปป., น. 2-3). มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

10 ตารางเมตร⁶³ ส่วนมาตรา 144 วรรค 1 S. 2 ได้กล่าวไว้ว่า ห้องต้องมีอากาศเพียงพอ และต้องมีการติดตั้งเครื่องทำความร้อนและเครื่องระบายอากาศ รวมถึงต้องมีพื้นและหน้าต่างด้วย⁶⁴

การจัดห้องขัง โดยผู้ต้องขังและการครอบครองของใช้ส่วนตัวผู้ต้องขังอาจได้รับอนุญาตให้จัดห้องขังด้วยตนเอง ได้ตามความเหมาะสม มีรูปภาพของบุคคลใกล้ชิดและของที่ระลึกที่มีค่าในทางส่วนตัว ก็อนุญาตให้มีไว้เป็นส่วนตัวได้ นอกจากนี้แล้ว สิ่งบังตาหรือวัตถุอื่นใดที่บังการมองเห็นได้ของห้อง หรือสิ่งอื่นใดที่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัย และความสงบเรียบร้อยในประการอื่น ผู้ต้องขังจะมีไว้ในความครอบครองของตนไม่ได้

ในส่วนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกภายในเรือนจำ ตามกฎหมายเรือนจำได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการนำทรัพย์สินส่วนตัวหรือสิ่งอำนวยความสะดวกส่วนตัวเข้ามาในเรือนจำ โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 19 ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมมากกว่า เนื้อหาของระเบียบปฏิบัติทางราชการในข้อ Nr.62 และยังมีกรกล่าวถึงการจัดการฝึกอบรมพฤติกรรมการใช้ทรัพย์สินส่วนตัวภายในเรือนจำด้วย แต่ไม่ได้เน้นเป็นสาระสำคัญมากเท่าไร ซึ่งผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้เตรียมของใช้ส่วนตัวเข้าไปใช้ในเรือนจำได้ นอกจากนี้ยังได้รับอนุญาตให้นำภาพถ่ายและของที่ระลึกซึ่งมีคุณค่าต่อตัวผู้ต้องขัง สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หนังสือพิมพ์และวารสาร วิทยุและโทรทัศน์ สิ่งที่ใช้สำหรับการพักผ่อนในเวลาว่าง และของใช้ส่วนตัวอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดูแลตนเอง ของตัวผู้ต้องขังนั้นเข้าไปภายในเรือนจำได้ด้วย สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกในห้องขังนั้น มักมีการออกกฎและแต่ละกฎจะมีความแตกต่างกันไป แต่บางกฎก็มีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งเรือนจำส่วนใหญ่จะมีสิ่งของอันเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีลักษณะตกแต่งเรียบง่าย โดยหลักพื้นฐานที่มักจะยึดถือสำหรับการปฏิบัติที่เข้มงวดในการอนุญาตให้นำสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามาในเรือนจำ ตามมาตรา 19 วรรค 2 ซึ่งจะแยกชัดเจนระหว่างมาตรการและสิ่งของที่ได้รับการยกเว้นจากกฎที่ระบุชัดเจนของเรือนจำ หรือการระบุในลักษณะอื่น ๆ เพื่อรักษาความปลอดภัยในเรือนจำ

โดยทั่วไปห้องขังที่โล่งและเป็นส่วนตัวนั้น สามารถที่จะป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคได้ การอนุญาตให้พักผ่อนในพื้นที่ส่วนตัว เป็นสิ่งที่ระบุอยู่ในกฎหมายสิทธิมนุษยชน และ

⁶³ Rechtswidrig z. B. bereits 1967 nach OLG Hamm NJW 1967, 2024; 3 Gefangene bei 11,54 qm; LG Braunschweig NSTz 1984, 286 : 2 Gefangene bei 7, 98 qm/22 cbm; OLG Frankfurt NSTz 1985, 572: 3 Gefangene bei 11,54 qm; weitere Nachweise AK- Huchting/Lehmann 2000, § 144 Rn. 4; vgl. auch Oberheim 1985, 50 ff., der anschaulich von einem Grundrecht auf Intimsphäre spricht.

⁶⁴ Ähnl. Ullenbruch 1999, 433; vgl. auch OLG Celle VollzD 1990/2, 21 : 2 Gefangene bei 13, 15 qm/ 36,84 cbm noch zulässig.

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง อันเป็นการให้ความสำคัญต่อเรื่องของใช้ส่วนตัวที่ใช้อำนวยความสะดวกในเรือนจำของผู้ต้องขัง

4.4.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายญี่ปุ่น

การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การจัดบริการด้านที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำของประเทศญี่ปุ่น เป็นไปตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อ 15 ที่กำหนดให้ผู้ต้องขังในเรือนจำอาจถูกให้จำคุกเดี่ยว เว้นแต่จะไม่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการรักษาพยาบาลบางประการเพราะความเจ็บป่วยทางด้านจิตใจหรือร่างกาย โดยผู้ต้องขังส่วนใหญ่ในประเทศญี่ปุ่นจะถูกควบคุมในห้องขังเดี่ยว ทั้งผู้ต้องขังที่ศาลยังไม่ตัดสินและผู้ต้องขังที่ศาลตัดสินแล้ว ซึ่งห้องขังจะมีขนาดเล็กประมาณ 5 ตารางเมตร จึงยากที่จะติดตั้งเครื่องใช้ต่าง ๆ ในบางเรือนจำมีพื้นที่แคบมากจนไม่สามารถปูพูกญี่ปุ่นตามยาวได้ ในห้องขังโดยปกติจะมีการติดตั้งห้องน้ำและอ่างน้ำ ส่วนห้องขังรวมจะมีผู้ต้องขังประมาณ 6-10 คน มีขนาดประมาณ 13-16 ตารางเมตร พื้นปูด้วยเสื่อทาทามิ (Tatami mats) ซึ่งเป็นเสื่อของญี่ปุ่น ปูเพื่อใช้เป็นพื้นนอนของผู้ต้องขัง และจะมีอ่างล้างหน้า โตะ และชั้นวางของ ส่วนห้องน้ำจะแยกต่างหากโดยมีห้องที่เชื่อมถึงกันได้ ส่วนหน้าต่างของห้องขังจะเป็นหน้าต่างขนาดใหญ่ที่มีแสงสว่างส่องผ่านเพียงพอ และเปิดไฟตลอดทั้งวัน โดยมีการควบคุมโดยผู้คุม⁶⁵

4.4.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายอังกฤษ

การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ประเทศอังกฤษมีการกำหนดบทบัญญัติในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดบริการที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ (Prison Act 1952) ในข้อ 14 (1) โดยกำหนดให้ทุก ๆ เรือนจำจะต้องจัดหาที่อยู่อาศัยให้เพียงพอสำหรับผู้ต้องขังทุกคน และเรือนจำทุกแห่งจะใช้ควบคุมผู้ต้องขังได้ก็ต่อเมื่อได้รับการรับรองโดยผู้ตรวจสอบซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมนตรี (Secretary of State) ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของเรือนจำ โดยการตรวจสอบเรือนจำนั้น จะมีการตรวจสอบในเรื่องขนาด ความสว่าง อุณหภูมิ การระบายอากาศ ว่ามีความเหมาะสมสำหรับสุขภาพและทำให้ผู้ต้องขังสามารถติดต่อกับเจ้าพนักงานเรือนจำได้ตลอดเวลา โดยมีการติดตั้งระบบเตือนภัยเพื่อให้ผู้ต้องขังใช้ในการติดต่อขอความช่วยเหลือ และจะต้องมีการทดสอบระบบอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง⁶⁶ ทั้งนี้ ในการตรวจสอบคุณลักษณะของห้องขังดังกล่าว จะมีการออกหนังสือรับรอง ซึ่งอาจมีการจำกัดระยะเวลาสำหรับผู้ต้องขังที่อาจถูกจำคุกในห้องขังอย่างโดดเดี่ยว

⁶⁵ *Prison Conditions in Japan*. Loc.cit.

⁶⁶ Stephen Livingstone, Tim Owen QC and Alison Macdonald. *Prison Law* 3ed. (2003, p. 180).

และอาจมีการจำกัดชั่วโมงที่ผู้ต้องขังต้องใช้ชีวิตอยู่ในห้องขังต่อวันไว้ด้วย โดยในปัจจุบันหนังสือรับรองดังกล่าวมีการอ้างถึง Certified Normal Accommodary (CNA) ในการกำหนดมาตรฐานของลักษณะเรือนจำที่เหมาะสมแก่การให้บริการแก่ผู้ต้องขังทั้งหมด ทั้งนี้ มีการกำหนดลักษณะพื้นฐานของที่อยู่อาศัยซึ่งจัดพื้นที่สำหรับเตียงเดี่ยว พื้นที่ส่วนตัวของผู้ต้องขัง พื้นที่ของเก้าอี้และโต๊ะ และให้ผู้ต้องขังสามารถใช้ห้องน้ำส่วนตัวได้ โดยผู้ต้องขังต้องได้รับการจัดที่อยู่อาศัยให้โดยปราศจากความเสี่ยง ในด้านความปลอดภัยและความเหมาะสมของการบริหารตามแผนการปกครองที่ถูกกำหนดไว้ สำหรับห้องขังเดี่ยว มีการกำหนดมาตรฐานขนาดของห้องขังไว้ คือ 5.5 ตารางเมตร และให้มีแสงสว่างเพียงพอ และกำหนดอุณหภูมิของห้องไว้ด้วย⁶⁷

4.4.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย คณะกรรมการที่ปรึกษาว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานและเป้าหมายอาญายุติธรรมแห่งสหรัฐอเมริกา (National Advisory Commission on Criminal Justice Standards and Goals) ได้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องของการจัดให้บริการที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังไว้ โดยเสนอว่าเรือนจำแต่ละแห่งควรจัดให้ผู้ต้องขังมีห้องพักของตนเองและมีขนาดที่เหมาะสม รวมทั้งมีอุณหภูมิที่เหมาะสมในแต่ละฤดูกาลและมีแสงสว่างเพียงพอ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในเรื่องของขนาดของห้องขัง โดยกำหนดว่าห้องขังควรมีพื้นที่อย่างน้อย 60 ตารางฟุต โดยผู้ต้องขังที่อาศัยอยู่ในห้องขังที่มีพื้นที่น้อยกว่า 80 ตารางฟุต นั้นไม่ควรให้ผู้ต้องขังอยู่ในห้องขังเกินกว่า 10 ชั่วโมงต่อ 1 วัน และการราชทัณฑ์สหรัฐอเมริกาคำหนดให้มีการจัดที่หลับนอนรวมไปถึงอุปกรณ์ที่เหมาะสมทั้งผ้าปูที่นอนหมอน ซึ่งจะต้องมีขนาดและมาตรฐานเดียวกันสำหรับผู้ต้องขังทุกคน⁶⁸

4.4.6 การคุ้มครองสิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย

4.4.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

การจัดบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยให้ผู้ต้องขังนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญ และมีผลต่อปัญหาสุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขังได้โดยตรง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่รัฐจะต้องจัดให้ผู้ต้องขังได้อยู่อาศัยในเรือนจำที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสะอาด มีพื้นที่พอสมควร ไม่แออัดจนเกินไป เป็นต้น

⁶⁷ Ibid. (pp. 179-181).

⁶⁸ *Manual of Correctional Standard.* (p. 463). Op.cit.

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติกฎหมายของไทยยังพบว่ามีกรณีบัญญัติในเรื่องที่เกี่ยวกับมาตรฐานของที่พักอาศัยของผู้ต้องขังในเรือนจำ ไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทยฉบับที่ 33 พ.ศ. 2535 ว่าด้วยการระบายอากาศในอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่โดยวิธีกล⁶⁹

จากการศึกษาพบว่าเรือนจำของไทยประสบกับปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ และข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ของเรือนจำซึ่งไม่เพียงพอที่จะรองรับผู้ต้องขังได้ตามมาตรฐานสากล แต่อย่างไรก็ดี สำนักทัณฑวิทยาได้มีบันทึกสำนักทัณฑวิทยากำหนดรายละเอียดและมาตรฐาน เป็นแนวทางปฏิบัติภายในเรือนจำไว้เช่นกัน เช่น กำหนดมาตรฐานของลักษณะของเรือนนอน ขนาดของพื้นที่เรือนนอนต่อคน กำหนดระบบการระบายอากาศ ระบบการกำจัดของเสีย ลักษณะของห้องน้ำห้องส้วมที่ถูกต้องลักษณะในปริมาณที่เพียงพอแก่จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำ⁷⁰ แม้ว่าแนวทางปฏิบัติที่สำนักทัณฑวิทยากำหนดขึ้นดังกล่าวนี้จะมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ แต่ความเป็นจริงแล้วก็ไม่สามารถที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามที่ปรากฏในบันทึกสำนักทัณฑวิทยาได้ เพราะเป็นการยากที่จะขยายพื้นที่ของเรือนจำแต่ละแห่งโดยจัดระเบียบการวางเรือนนอนและสถานที่ต่าง ๆ ในเรือนจำเสียใหม่ อีกทั้งบุคลากรที่มีจำนวนไม่เพียงพออยู่แล้วหากจะปรับปรุงดั่งที่กล่าวมาก็ย่อมจะต้องเพิ่มจำนวนบุคลากรให้เพียงพอตามไปด้วย

เรือนจำของไทยมีลักษณะเป็นห้องขังรวม และจากปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ทำให้ผู้ต้องขังต้องอาศัยอยู่กันอย่างแออัด อันมีผลต่อสุขภาพอนามัย สภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง อันมีแนวโน้มให้เกิดเป็นปัญหาด้านสุขภาพกายและจิตเสื่อม ปัญหาการเกิดโรคติดต่อโรคระบาดต่าง ๆ ตามไปด้วย เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ โรคผิวหนัง โรคเครียด เป็นต้น อันจะส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง โดยกรมราชทัณฑ์ไม่สามารถที่จะให้บริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ต้องขังได้อย่างเพียงพอตามมาตรฐานสากลที่กำหนดให้ผู้ต้องขังต้องอาศัยอยู่ในเรือนนอนที่มีขนาดกว้างพอสมควร มีเตียงนอนเป็นเอกเทศ มีการดำเนินการด้านสุขาภิบาลที่ดีเพื่อให้เรือนจำและเรือนนอนมีความสะอาด

⁶⁹ กฎกระทรวง ฉบับที่ 33 (พ.ศ. 2535) ออกตามความในพระราชบัญญัติ ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522.

⁷⁰ บันทึกสำนักทัณฑวิทยาที่ ขธ. 0705/267 เรื่องส่งกรอบมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2547.

4.4.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

1. ระเบียบกรมราชทัณฑ์

ระเบียบกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดให้ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องมีหน้าที่ดูแลรักษาความสะอาดสถานที่ภายในเรือนจำ⁷¹ และกำหนดให้แพทย์เข้าทำการตรวจสถานที่ภายในเรือนจำ เพื่อดูแลตรวจตราในส่วนที่เกี่ยวกับอนามัยและการสุขาภิบาลของผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอ⁷²

2. ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง

ข้อมาตรฐานของกรมราชทัณฑ์ ได้มีข้อมาตรฐานและคำอธิบายในเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและเรือนนอนของผู้ต้องขังไว้โดยละเอียด เป็นต้นว่า พื้น ผนัง เพดาน เรือนนอน ต้องไม่มีคราบสกปรก ไม่ชำรุด มีการระบายอากาศได้ดีพื้นที่ประตู หน้าต่างไม่น้อยกว่า ¼ ของพื้นที่ห้องและความสูงจากพื้นถึงเพดานไม่น้อยกว่า 3.5 เมตร มีอุปกรณ์ช่วยระบายอากาศที่ใช้การได้มีแสงสว่างเพียงพอ ต้องมีพื้นที่นอนกว่า 1.20 ตารางเมตร ต่อคน⁷³ และส้วมในเรือนนอนจะต้องสะอาดไม่มีน้ำขังที่พื้นมีสภาพใช้การได้ดี ต้องมีพื้นที่นอนอย่างเพียงพอ กล่าวคือ จะต้องไม่น้อยกว่า 1.20 ตารางเมตรต่อคน⁷⁴

อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดหลายประการทำให้เรือนจำทัณฑสถานในประเทศไทย ไม่สามารถจัดการในด้านที่อยู่อาศัยให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลได้ ซึ่งสาเหตุประการสำคัญได้แก่การมีผู้กระทำความผิดหลังไหลเข้าสู่เรือนจำเป็นจำนวนมาก และเพิ่มสูงขึ้นทุก ๆ ปี ซึ่งการแก้ไขปัญหาดังกล่าวย่อมกระทำได้ด้วยการนำมาตรการหลีกเลี่ยงการใช้โทษจำคุก มาใช้แก่ผู้ต้องขังบางประเภท และนำมาตรการลงโทษอย่างอื่นมาใช้บังคับแทนการจำคุกผู้กระทำความผิด ก็น่าจะเป็น

⁷¹ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 104 “ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่จะต้องรักษาความสะอาด ... (2) สถานที่กักขังหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของสถานที่กักขัง”.

⁷² ระเบียบกรมราชทัณฑ์ ข้อ 105 “ให้แพทย์เข้าตรวจในสถานที่กักขัง ในส่วนที่เกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขาภิบาลของสถานที่กักขังอย่างสม่ำเสมอ

ในการตรวจนั้น เมื่อเห็นสมควรจะจัดการอย่างไร ให้แพทย์ชี้แจงแนะนำผู้อำนวยการสถานที่กักขังและบันทึกไว้ในสมุดตรวจการ”.

⁷³ ตามกฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ 33 พ.ศ. 2535 ว่าด้วยการระบายอากาศในอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่โดยวิธีกล.

⁷⁴ ข้อมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง. (น. 1-3). เล่มเดิม.

การช่วยแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยได้ในระดับหนึ่ง และหากนำมาตรการดังกล่าวมาใช้อย่างจริงจัง ประเทศไทยอาจให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในด้านนี้ได้ตามมาตรฐานสากล

4.5 วิเคราะห์เปรียบเทียบการคุ้มครองสิทธิในการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการ

4.5.1 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามหลักประกันสิทธิตามหลักสากล

ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับ โอกาสในการออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อย วันละ 1 ชั่วโมง ถ้าสภาพอากาศเอื้ออำนวย สำหรับผู้ต้องขังที่เป็นเยาวชนและผู้ต้องขังอื่นที่อยู่ในวัยและสภาพร่างกายที่เหมาะสม พึงมีสิทธิได้รับโอกาสในการฝึกฝนการเล่นกีฬาและการบันเทิงรื่นเริงในชั่วโมงการออกกำลังกาย ซึ่งทางเรือนจำจะต้องจัดให้มีสถานที่และอุปกรณ์สำหรับการเล่นกีฬาตามสมควร

4.5.2 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

การจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ ในระหว่างพักนอน จะมีการจัดที่พักรักษาใจแก่ผู้ต้องขังในระหว่างพักนอน โดยมีหลักการว่า การที่ผู้ต้องขังจะอยู่ในห้องขังจะทำได้ต่อเมื่อผู้ต้องขังคนใดคนหนึ่งต้องการได้รับความช่วยเหลือ หรืออาจเป็นกรณีที่เกิดอันตรายต่อชีวิตหรืออนามัยของผู้ต้องขังคนใดคนหนึ่งใด และจะกระทำได้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น โดยจะกระทำได้เฉพาะในกรณีที่ต้องกระทำเนื่องจากมีเหตุที่บังคับให้จำเป็นต้องกระทำ

4.5.3 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายญี่ปุ่น

การจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ข้อ 38 กำหนดให้ผู้ต้องขังควรออกกำลังกายเท่าที่จำเป็นเพื่อรักษาสุขภาพ โดยในทางปฏิบัติ ในเรือนจำญี่ปุ่นจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังออกกำลังกายได้เฉพาะในวันธรรมดาซึ่งเป็นวันที่ไม่มีการอาบน้ำ ซึ่งหมายความว่าผู้ต้องขังสามารถออกกำลังกายได้ 2 ครั้งต่อสัปดาห์ในช่วงฤดูร้อน และ 3 ครั้งต่อสัปดาห์ในช่วงฤดูหนาว ส่วนในวันที่มีฝนตกผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้ออกกำลังกาย 15 นาทีในตอนเช้า ส่วนตอนบ่ายให้ผู้ต้องขังออกกำลังกายภายในห้องขัง⁷⁵

⁷⁵ *Prison Conditions in Japan.* Loc.cit.

4.5.4 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายอังกฤษ

การจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ กฎหมายประเทศอังกฤษมีการกำหนดเกี่ยวกับการจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจแก่ผู้ต้องขัง โดยกำหนดไว้ในระเบียบเรือนจำ ถ้าหากสภาพอากาศอำนวยและยังคงสามารถรักษาไว้ซึ่งคำสั่งและระเบียบวินัยได้ ก็ให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อยวันละหนึ่งครั้งทุกวันในระยะเวลาที่เหมาะสมตามสถานการณ์ได้ นอกจากนี้ ยังมีคำแนะนำไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ โดยกำหนดให้ผู้ต้องขังควรจะออกจากห้องขังได้วันละ 12 ชั่วโมง

4.5.5 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

การจัดบริการเกี่ยวกับการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ เรือนจำสหรัฐอเมริกาได้มีการให้ความสำคัญแก่การจัดให้บริการด้านนันทนาการแก่ผู้ต้องขัง รวมถึงการกำหนดประเภทนันทนาการ จะต้องมีการจัดสร้างโรงยิมในร่ม สโมสร จัดให้ผู้ต้องขังได้อ่านหนังสือพิมพ์และให้ชมรายการละคร ศิลปะ

กิจกรรมนันทนาการในเรือนจำของสหรัฐอเมริกาที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นกีฬาประเภทต่าง ๆ เช่น แอสน์บอล ฟุตบอล เบสบอล มวย เป็นต้น โดยที่ผู้ต้องขังจะได้รับอนุญาตให้ออกกำลังกายเป็นประจำทุกวัน วันละประมาณ 1-2 ชั่วโมง

4.5.6 การคุ้มครองสิทธิได้รับการออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการของผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย

การออกกำลังกายและการพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างเป็นสิ่งสำคัญและมีประโยชน์อย่างมาก เป็นการสนับสนุนให้ผู้ต้องขังใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และเป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด เนื่องจากบรรยากาศในเรือนจำทำให้มีชีวิตประจำวันที่จำเจ กิจกรรมนันทนาการจึงมีความสำคัญแก่ผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้ต้องขังใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานบางอย่างเพื่อช่วยลดภาวะซึมเศร้า (Keep inmates constructively occupied and reduce idleness) ทำให้ร่างกาย อารมณ์ของผู้ต้องขัง อยู่ในสภาพที่ดี อันเป็นการส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีสุขอนามัยที่ดีและจะเป็นการช่วยลดความต้องการของผู้ต้องขังในการรับการรักษาพยาบาลตามมา

4.5.6.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

ในส่วนของกฎหมายไทย มีกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 71 ได้กำหนดเรื่องการออกกำลังกายของผู้ต้องขังไว้ว่า “คนต้องขังและคนฝากนั้น โดยปกติให้อนุญาตให้ออกเดินนอกห้องขังหรือออกกำลังกายตามกำหนดเวลาและเขตซึ่งพัศดีเห็นควร ส่วนผู้ต้องขังอื่น เว้นแต่ระหว่าง

ต้องโทษฐานผิดวินัย ให้มีโอกาสพักผ่อนและจัดให้ออกกำลังกายตามสมควร” นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ยังมีการกำหนดให้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้ดำเนินการฝึกการออกกำลังกายและเล่นกีฬาแก่ผู้ต้องขัง หรือประสานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น การกีฬาแห่งประเทศไทยประจำจังหวัด ศูนย์กีฬา สถาบันการศึกษาทางพลศึกษา ฯลฯ โดยขอความร่วมมือในการจัดหาวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถร่วมดำเนินการ รวมถึงจัดหาวัสดุอุปกรณ์กีฬาเพิ่มเติมจากที่กรมราชทัณฑ์จัดสรรให้

4.5.6.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบตามระเบียบ หนังสือเวียนและข้อมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของกรมราชทัณฑ์

นอกจากตามกฎหมายกระทรวงแล้ว กรมราชทัณฑ์ยังได้มีหนังสือเวียนของกรมราชทัณฑ์กำหนดให้เรือนจำทุกแห่งจัดกิจกรรมนันทนาการด้านบันเทิงในช่วงเทศกาลต่าง ๆ หรือในโอกาสที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้ต้องขังได้ผ่อนคลายความตึงเครียด เช่น การแสดงดนตรีไทย ดนตรีสากล หรือประกอบกิจกรรมดนตรี เป็นต้น นอกจากนี้ให้เรือนจำและทัณฑสถานจัดกิจกรรมออกกำลังกายเล่นกีฬา และกิจกรรมนันทนาการให้แก่ผู้ต้องขังชราหรือป่วย ให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของผู้ต้องขัง โดยไม่ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ป่วยในลักษณะเช่นเดียวกับผู้ต้องขังปกติทั่วไป⁷⁶

จะเห็นได้ว่ากรมราชทัณฑ์เล็งเห็นถึงความสำคัญของการให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังในด้านนี้ค่อนข้างมาก เนื่องจาก การให้ผู้ต้องขังได้ออกกำลังกาย มีเวลาพักผ่อนหย่อนใจ และทำกิจกรรมต่างๆ จะช่วยลดความตึงเครียดและปรับพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังให้มีสุขภาพจิตและอารมณ์ที่ดี และเป็นการฝึกการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากเพื่อให้ผู้ต้องขังปรับพฤติกรรมให้เข้ากับคนในสังคมได้อย่างปกติ และเป็นการช่วยให้สุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขังนั้นแข็งแรงสมบูรณ์อีกด้วย อันสอดคล้องและเป็นไปตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามมาตรฐานสากล

⁷⁶ หนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ยช. 0704/2378 เรื่องการส่งเสริมการจัดกิจกรรมออกกำลังกาย การกีฬา และกิจกรรมนันทนาการ ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2545.

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

จากการศึกษาค้นคว้าในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในด้านสุขภาพ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ สิทธิในการได้รับอาหาร เครื่องนุ่งห่มหลับนอน การรักษาพยาบาล และการพักผ่อนหย่อนใจ การออกกำลังกาย ผู้เขียนพบว่า ในปัจจุบันทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้ให้ความสำคัญแก่เรื่องต่าง ๆ เหล่านี้มากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา โดยจะเห็นได้จากการจัดทำข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) และการออกหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการราชทัณฑ์อันเป็นมาตรฐานสากล โดยจัดทำขึ้นมาเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังโดยเฉพาะ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ในสังคมเช่นเดียวกับบุคคลทั่วๆ คน จึงได้มีการกำหนดคกฏเกณฑ์ให้มีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเช่นมนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน โดยให้มีความตระหนักถึงเรื่องสิทธิผู้ต้องขังที่กฎหมายให้การรับรอง คุ้มครอง และสิทธิมนุษยชนที่ผู้ต้องขังพึงได้รับอยู่เสมอ

ในประเทศไทยเองก็ได้มีความพยายามที่จะพัฒนากฎหมายราชทัณฑ์ให้มีความสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกับมาตรฐานสากล โดยจะเห็นได้จากการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 รวมถึงที่ได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงในหลายครั้ง และกฎระเบียบ ข้อบังคับ รวมถึงหนังสือกรมราชทัณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกฎเกณฑ์ในการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังเพื่อให้เป็นไปตามหลักการสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังในเรือนจำ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรื่องต่างๆ เช่น การดูแลสุขภาพ อนามัยของผู้ต้องขัง อาหาร น้ำดื่ม สุขลักษณะภายในเรือนจำ เป็นต้น ให้มีมาตรฐานที่ดีขึ้นตามที่หลักการมาตรฐานสากลได้วางแนวทางไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังอย่างแท้จริงตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมายไทยในส่วนที่เกี่ยวกับการราชทัณฑ์ จะมีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 บัญญัติเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังไว้เป็นหลักการสำคัญ ๆ และจะมีการบัญญัติรายละเอียดต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังขยายไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทยที่ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติ

ราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งพบว่าบทบัญญัติส่วนใหญ่ได้มีการกำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ไว้ค่อนข้างจะมีความสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกับมาตรฐานสากล แต่หากพิจารณาในทางปฏิบัติของงานราชทัณฑ์ในประเทศไทยแล้วจะพบว่าในส่วนของระบบการดำเนินงานหรือในทางปฏิบัติของหน่วยงานราชทัณฑ์นั้นยังไม่สามารถที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามบทบัญญัติที่พยายามจะสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามหลักการมาตรฐานสากลได้ และยังไม่สามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังได้ตามที่บทบัญญัติต่าง ๆ ได้กำหนดหลักเกณฑ์เอาไว้ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการบริหารงานของหน่วยงานราชทัณฑ์ยังประสบกับปัญหาสำคัญมากมายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านขาดแคลนบุคลากร ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาในเรื่องสถานที่ของเรือนจำ ปัญหาด้านประสิทธิภาพและทัศนคติของเจ้าพนักงานเรือนจำ เป็นต้น ดังนี้ แม้จะมีการวางแผนการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์เพื่อพัฒนาเรื่องการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้บรรลุตามเป้าหมายได้ตามสมควร โดยผู้เขียนจะขอกล่าวถึงรายละเอียดเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับสุขอนามัยของผู้ต้องขัง อาจพิจารณาได้ดังนี้

5.1.1 สิทธิได้รับอาหาร

การบริหารจัดการและควบคุมการบริการอาหารเพื่อให้อาหารสะอาด ปลอดภัย ปราศจากเชื้อโรค หนอง พยาธิ และสารเคมีต่าง ๆ ซึ่งเป็นอันตรายหรืออาจเป็นอันตรายต่อการเจริญเติบโตของร่างกาย สุขภาพอนามัย และการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำซึ่งบริโภค

การจัดบริการอาหารในเรือนจำเป็นการจัดบริการอาหารให้กับผู้ต้องขังเป็นจำนวนมาก ถ้าไม่มีการควบคุมดูแลการปรุง ประกอบอาหารให้สะอาดปลอดภัยก็จะทำให้เกิดการระบาดของโรคที่ติดต่อทางอาหารและน้ำได้ เช่น อหิวาตกโรค โรคอาหารเป็นพิษ โดยเฉพาะการปรุง ประกอบอาหารในเรือนจำ มีผู้ต้องขังส่วนหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ปรุงและผู้เสิร์ฟภายใต้ความควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสุทกรรม ซึ่งผู้ต้องขังส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสุขลักษณะที่ถูกต้องเกี่ยวกับการประกอบอาหาร จึงจำเป็นที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสุทกรรมและฝ่ายอนามัยเรือนจำต้องเข้ามาควบคุมดูแลการปรุงประกอบอาหารให้ถูกสุขลักษณะและให้ความรู้ด้านสุขอนามัยอาหารแก่ผู้ต้องขังที่เกี่ยวข้องกับการบริการอาหารในเรือนจำ ปัญหาด้านสุขอนามัยอาหารที่พบมากในเรือนจำ ได้แก่ พื้นและบริเวณโรงอาหารไม่สะอาด การล้างภาชนะและอุปกรณ์ไม่ถูกสุขลักษณะ น้ำเสียจากโรงอาหารไม่ผ่านการบำบัด ไม่มีการป้องกันและกำจัดสัตว์แมลงนำโรค และผู้สัมผัสอาหารปฏิบัติตัวไม่ถูกสุขลักษณะ¹

¹ กระทรวงสาธารณสุข กรมราชทัณฑ์. (2544, น. 25). *คู่มือการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ*.

นอกจากนี้ ในทางปฏิบัติพบว่าเรือนจำทุกแห่งในประเทศไทยได้มีการจัดให้ผู้ต้องขังได้รับอาหารวันละ 3 มื้อ และมีความหลากหลาย และเหมาะสมกับผู้ต้องขังทุกคน อีกทั้งยังมีการจัดให้บริการน้ำดื่มที่สะอาดแก่ผู้ต้องขังในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการของผู้ต้องขังทุกคน จึงถือได้ว่ากรมราชทัณฑ์ได้ให้ความคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังไว้อย่างเพียงพอ สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายที่มีบัญญัติในเรื่องนี้ของไทย อันได้แก่กฎกระทรวงที่ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ในข้อ 77 ได้บัญญัติให้จัดอาหารให้แก่ผู้ต้องขังไว้เพียงวันละ 2 มื้อเท่านั้น นอกจากนี้ก็ยังไม่มีการบัญญัติในเรื่องการจัดหาน้ำดื่มให้แก่ผู้ต้องขังไว้แต่อย่างใด ซึ่งบทบัญญัติเช่นนี้มีได้เป็นไปในแนวทางตามมาตรฐานสากล แม้ว่าในทางปฏิบัติจะให้ความคุ้มครองสิทธิได้รับอาหารของผู้ต้องขังไว้อย่างดีแล้วก็ตาม ดังนี้ ผู้เขียนเห็นว่าควรแก้ไขเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติในกฎกระทรวงข้อ 77 เสียใหม่ ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกับที่เรือนจำไทยได้ปฏิบัติอยู่แล้ว และเป็นไปในแนวทางเดียวกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษได้กำหนดไว้

5.1.2 สิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่ม ที่หลับนอน

จากการศึกษาในเรื่องสิทธิของผู้ต้องขังในอันที่จะได้รับเครื่องนุ่งห่ม ที่หลับนอนตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ และตามมาตรฐานสากลนั้น ได้กำหนดให้ผู้ต้องขังต้องได้รับการดูแลในเรื่องของความสะอาดและอนามัยส่วนตัวจากรัฐ รวมทั้งอนุญาตให้สวมใส่เสื้อผ้าส่วนตัวหรือจะให้ทางเรือนจำเป็นผู้จัดหาเสื้อผ้าที่มีความเหมาะสมให้ก็ได้ และเสื้อผ้าที่จัดหาให้แก่ผู้ต้องขังจะต้องไม่มีลักษณะเป็นการเหยียดหรือลดศักดิ์ศรีของผู้ต้องขัง หรือมีลักษณะที่ตกเป็นเป้าสายตาแก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะเมื่อผู้ต้องขังนั้นออกไปภายนอกเรือนจำ และให้มีการจัดที่นอนอย่างเป็นสัดส่วนให้แก่ผู้ต้องขังทุกคน

ส่วนบทบัญญัติในเรื่องสิทธิได้รับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนตามกฎหมายไทยที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันได้แก่ กฎกระทรวงที่ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ในข้อ 67 ถึงข้อ 70 ซึ่งได้บัญญัติรับรองไว้ทั้งเรื่องเครื่องแต่งกาย เครื่องนุ่งห่ม และการรักษาอนามัยส่วนตัว เช่น การทำความสะอาดร่างกาย เสื้อผ้า และที่นอน ไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของเครื่องแต่งกายไว้ในระเบียบของกรมราชทัณฑ์และหนังสือของกรมราชทัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาพอากาศและสุขอนามัยของร่างกายเป็นสำคัญ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าการกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในสิทธิด้านนี้ให้แก่ผู้ต้องขังน่าจะมีความเหมาะสมและเป็นไปตามมาตรฐานสากลที่กำหนดไว้แล้ว

5.1.3 สิทธิในการได้รับบริการทางการแพทย์

ตามมาตรฐานสากลนั้นได้กำหนดให้เรือนจำทุกแห่งจะต้องมีแพทย์ประจำอยู่ในเรือนจำทุกแห่งอย่างน้อย เรือนจำละ 1 คน เพื่อให้บริการทางการแพทย์แก่ผู้ต้องขังที่ป่วย และทำการตรวจสุขภาพให้แก่ผู้ต้องขังทุกคน ตั้งแต่ชั้นแรกเข้า และภายหลัง ตามความจำเป็น รวมถึงการส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยไปรักษาภายนอกเรือนจำ การดูแลผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ การป้องกันโรคติดต่อภายในเรือนจำ เป็นต้น

ส่วนกฎหมายไทยในปัจจุบันมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติคุ้มครองให้บุคคลทุกคน ซึ่งรวมถึงผู้ต้องขังด้วยนั้นได้มีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับบริการทางการแพทย์ที่ได้มาตรฐาน โดยมีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการให้สิทธิผู้ต้องขังในการที่จะได้รับการบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาลไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงที่ออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 โดยได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้อย่างละเอียด ครอบคลุม ตั้งแต่ในชั้นการรับตัวผู้ต้องขัง การจัดให้มีสถานพยาบาลและแพทย์ หรือเจ้าหน้าที่พยาบาลประจำสถานพยาบาล รวมถึงการกำหนดมาตรการในการรักษาผู้ต้องขังที่ป่วยประเภทต่าง ๆ อันได้แก่ กลุ่มผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติด กลุ่มผู้ต้องขังที่มีอาการทางจิต กลุ่มผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ การส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยไปรักษายังสถานพยาบาลภายนอก และกำหนดมาตรการป้องกันโรคติดต่อภายในเรือนจำ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติที่มีอยู่นั้นมีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานสากล แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าเรือนจำในประเทศไทยทุกแห่งยังไม่สามารถที่จะปฏิบัติตามบทบัญญัติที่มีอยู่ได้ เนื่องจากไม่มีแพทย์ประจำในสถานพยาบาลในเรือนจำ เนื่องมาจากปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งทำให้เรือนจำของไทยในปัจจุบันยังไม่สามารถที่จะให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในด้านการรับบริการทางการแพทย์ได้อย่างเหมาะสมตามมาตรฐานสากล

อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวเป็นผลกระทบมาจากปัญหาหลักใหญ่ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่เรื้อรังมานาน คือ ปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ซึ่งกรมราชทัณฑ์ก็ได้พยายามหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาความแออัดในเรือนจำมาโดยตลอด ผู้เขียนมีความเห็นว่า หากกรมราชทัณฑ์สามารถแก้ไขปัญหาความแออัดในเรือนจำ โดยลดจำนวนผู้ต้องขังภายในเรือนจำ อันถือเป็นปัญหาหลักใหญ่ที่เป็นต้นเหตุของปัญหาอื่น ๆ ได้แล้ว ปัญหาที่ตามมาย่อมลดน้อยลงตามไปด้วย ซึ่งจะทำให้การแก้ปัญหาที่ตามมานั้นสามารถแก้ไขได้โดยง่าย

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงมาตรการต่าง ๆ ในด้านสุขอนามัยในเรือนจำ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการไม่สามารถนำกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และหลักเกณฑ์ทั้งหลายที่มีอยู่มาบังคับใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างแท้จริง แม้ว่าการบัญญัติกฎหมายดังกล่าวจะได้พยายามให้เป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในหลักมาตรฐานสากลแล้วก็ตาม หรือปัญหาในเรื่องการขาดแคลนบุคลากร เครื่องมือ เครื่องใช้ รวมถึงงบประมาณที่ใช้ในการดูแลผู้ต้องขังในด้านสุขอนามัยภายในเรือนจำ หรือปัญหาในเรื่องการควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดภายในเรือนจำซึ่งกระทำได้ค่อนข้างลำบาก ทั้งนี้หากได้พิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว จะพบว่าสาเหตุของปัญหาทั้งหมดนี้เกิดขึ้นมาจากจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มมากขึ้นจนพื้นที่เรือนจำทั่วประเทศไม่เพียงพอที่จะรองรับนั่นเอง จึงทำให้เกิดปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ อันเป็นที่มาและเป็นต้นเหตุของปัญหาอื่น ๆ ที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษามาทั้งหมดนี้ ดังนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า สิ่งแรกที่ควรพิจารณาแก้ไขเป็นประการแรกได้แก่ การแก้ไขปัญหาในเรื่องความแออัดในเรือนจำ หรือการลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำลงก่อน เมื่อจำนวนผู้ต้องขังลดลงแล้ว ปัญหาอื่น ๆ ที่ตามมาก็จะคลี่คลายลงและแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ไม่ยาก

กรมราชทัณฑ์ได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาคความแออัดในเรือนจำมาโดยตลอด ดร.กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ปลัดกระทรวงยุติธรรม ได้เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่อลดจำนวนผู้ต้องขัง² โดยแบ่งแนวทางออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

- (1) การลดใช้โทษจำคุกให้ได้มากที่สุดโดยเพิ่มทางเลือกในการลงโทษให้มากขึ้น
- (2) การพัฒนามาตรฐานในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ (ภายใต้ความคิดที่ว่า หากจะแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างถาวรจริง ๆ เรื่องการพัฒนาโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังก็มีความสำคัญมากเช่นกัน) เพื่อมิให้คนกลับเข้ามาในเรือนจำอีก
- (3) การปรับทัศนคติของคนในสังคมให้ยอมรับผู้ต้องขังที่พ้นโทษ ให้โอกาสแก่ผู้ที่ทำผิดพลาด และการรณรงค์ให้สังคมยอมรับและให้โอกาสผู้เคยต้องขังให้กลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติ

วิกฤติการณ์ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ นำมาซึ่งปัญหาด้านอื่น ๆ ทั้งในด้านสุขภาพ ร่างกาย และอนามัยของผู้ต้องขัง การจัดหาสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขัง การบริหารงานเรือนจำ บุคลากรในเรือนจำ งบประมาณ และอื่น ๆ อีกมากมาย โดยในปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ก็ได้มีความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นการโยกย้ายผู้ต้องขังไปยังเรือนจำที่มี

² ในเวทีสัมมนาทางวิชาการ, เรื่อง “นักโทษล้นคุก : วิกฤติสังคมไทยที่รอการแก้ไข”. ที่กรมราชทัณฑ์จัดขึ้น เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2552, ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์.

ความแออัดน้อยกว่า การโอนผู้ต้องขังต่างชาติกลับประเทศของตนเอง การพักการลงโทษ การอภัยโทษ สำหรับผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดี การบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังเพื่อมิให้กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก การเลือกใช้มาตรการอื่นแทนโทษจำคุก เช่น การคุมประพฤติ การทำงานบริการสังคม การลงโทษปรับที่เหมาะสมกับความผิด และ โครงการวิวัฒน์พลเมืองที่คัดเลือกนักโทษเด็ดขาดคดีอาชญากรรมซึ่งมีจำนวนมากกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด และนักโทษในคดีความผิดที่ไม่ร้ายแรงที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไปรับการบำบัดฟื้นฟูที่โรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองในเรือนจำ ทักษสถาน หรือค่ายทหารบางแห่ง³ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นการช่วยบรรเทาปัญหาความแออัดและปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำด้วยอีกทางหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำก็ยังคงเกินความจุมาตรฐานที่เรือนจำรองรับได้อยู่ถึง 68,696 คน⁴ และในขณะเดียวกันจำนวนผู้ต้องขังที่เข้าสู่เรือนจำมีจำนวนสูงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้พยายามค้นคว้าและศึกษาถึงวิธีการในการที่จะช่วยลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำโดยใช้วิธีการต่าง ๆ รวมถึงศึกษาผลดีและผลเสียเพื่อนำมาวิเคราะห์หามาตรการที่เหมาะสมและช่วยลดปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำอันนำไปสู่การแก้ปัญหาในด้านสุขอนามัย และการเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อโรคในเรือนจำ รวมถึงปัญหาในด้านบุคลากร การจัดบริการต่าง ๆ ในด้านสุขอนามัยให้แก่ผู้ต้องขัง และการแก้ไขปัญหาในด้านอื่นๆ ตามมา

วิธีการที่อาจนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ตามที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาค้นคว้า ได้แก่

1. การควบคุมผู้ต้องโทษโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์

แนวคิดเรื่องการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในปัจจุบัน เน้นการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง จึงมีความพยายามหลีกเลี่ยงมาตรการลงโทษจำคุกกระยะสั้นเพื่อแก้ไขปัญหาล้นเรือนจำโดยการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้

วิธีการควบคุมผู้ต้องโทษโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ สามารถนำมาใช้ได้ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่กระบวนการก่อนพิพากษา อันได้แก่ กระบวนการในชั้นจับกุม การปล่อยตัวชั่วคราว ตลอดจนถึงกระบวนการภายหลังมีคำพิพากษา โดยอาจนำวิธีการควบคุมผู้ต้องโทษโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้แทนมาตรการกักขังแทนค่าปรับ การปล่อยตัวชั่วคราว หรือเป็นทางเลือกในการลงโทษหรือใช้แทนการลงโทษจำคุก การคุมประพฤติ ทั้งนี้ ภายใต้งานพิจารณาในเรื่องความ

³ ชานินทร์ ทรัพย์วิเชียร. (2554, กรกฎาคม-ธันวาคม, น. 12). “นักโทษไทยเป็นนักโทษที่มีความสุขที่สุดในโลกจริงหรือ?”. *วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน*. 4 (2).

⁴ จำนวนผู้ต้องขังในปัจจุบัน มีอยู่ 265,672 คน แต่ความจุปกติของเรือนจำที่จะรองรับได้มีเพียง 160,000 คน.

ประพุดติของผู้กระทำความผิด ผลกระทบที่ได้รับของผู้เสียหาย รวมถึงสังคมส่วนรวม มาตรการนี้เป็นมาตรการหลักเลี่ยงการลงโทษจำคุกระยะสั้น อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มทางเลือกและสร้างความมั่นใจในการออกคำสั่งเพื่อการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ และหากพิจารณาในภาพรวมแล้วจะเกิดความคุ้มค่ามากกว่าการจำคุกในเรือนจำ อย่างไรก็ตาม ในต่างประเทศจะมีการสอบถามความสมัครใจของผู้ต้องโทษก่อนว่าประสงค์จะใช้วิธีการควบคุมตัวโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์หรือไม่⁵

ข้อดีของการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ควบคุมผู้ต้องโทษ คือ สามารถประหยัดงบประมาณของภาครัฐในการจัดหาสวัสดิการ เจ้าหน้าที่ และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ในการควบคุมตัวผู้ต้องขังในเรือนจำ ซึ่งการงานวิจัยที่ได้ประเมินค่าใช้จ่ายเบื้องต้นในการนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการควบคุมพบว่าระบบการควบคุมตัวโดยใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์จะมีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าการขังผู้ต้องขังในเรือนจำ และนอกจากนี้วิธีการดังกล่าวยังสามารถแก้ไขปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำได้ระดับหนึ่ง และในขณะเดียวกันผู้ต้องโทษยังสามารถประกอบอาชีพหรือทำประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย เช่นในต่างประเทศมีการว่าจ้างผู้ต้องโทษทำงานเอกชน (Out sourcing) โดยจะควบคุมตัวด้วยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ไว้⁶

การนำเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ควบคุมผู้ต้องโทษในประเทศไทย เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการควบคุมตัวนักโทษ อันจะช่วยลดปัญหาความแออัดในเรือนจำได้ และประเทศไทยไม่ใช่ประเทศแรกที่มีการนำมามาตรการดังกล่าวนี้มาใช้ ซึ่งหลาย ๆ ประเทศก็ใช้มาตรการนี้อยู่ การใช้มาตรการควบคุมนักโทษด้วยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์แทนการติดคุกในเรือนจำ ถือเป็นวิวัฒนาการที่หลายประเทศทั้งอังกฤษ แคนาดา ได้นำมาใช้แล้ว ส่วนในเอเชียก็มีบ้างแล้วเหมือนกัน โดยสิงคโปร์ เกาหลีใต้ ได้นำเครื่องมือที่เรียกว่า EM หรือ "Electronic Monitoring" แทนการคุมขังในเรือนจำ ทั้งนี้ เพื่อแก้ปัญหาความแออัดของนักโทษนั่นเอง อย่างไรก็ตาม มาตรการดังกล่าวไม่ได้เหมารวมผู้ต้องขังทั้งหมด แต่ต้องเป็นกลุ่มที่ตรงตามหลักเกณฑ์ต่อไปนี้เท่านั้น โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มด้วยกัน⁷

(1) ต้องขังชรา หรือป่วยเป็นโรคเอดส์ ไตวายเรื้อรัง มะเร็ง หากจำคุกต่อไปก็มีความเสี่ยงที่จะต้องเสียชีวิต

⁵ ชีต้า ธนฐิติวงศ์. (2553). การควบคุมผู้ต้องโทษโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. สาขากฎหมายอาญา คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁶ แหล่งเดิม.

⁷ พล.ต.อ.ประชา พรหมนอก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งแจ้งถึงกรณีการประกาศใช้มาตรการควบคุมนักโทษด้วยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์แทนการติดคุกในเรือนจำ เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2556.

(2) กลุ่มที่ต้องออกไปดูแลลูกและภรรยา หรือพ่อแม่ที่แก่ชราและไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

(3) กลุ่มผู้เจ็บป่วยเรื้อรัง และต้องเข้ารับการรักษาต่อเนื่อง และ

(4) กลุ่มนักโทษที่มีเหตุทะเลาะการลงโทษ เช่น ต้องคลอดบุตรหรือวิกลจริต

นอกจากผู้ต้องขังจะต้องเป็นบุคคลที่เข้าหลักเกณฑ์ใดหลักเกณฑ์หนึ่งข้างต้นแล้ว ยังจะต้องเป็นผู้ต้องขังที่ถูกต้องขังในเรือนจำมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของโทษตามที่ศาลมีคำสั่งด้วย ซึ่งมาตรการดังกล่าวจะมาเพิ่มเติมกฎการลดวันต้องโทษผู้ต้องขัง ที่ทางกรมราชทัณฑ์เองก็มีแนวปฏิบัติกันอยู่แล้ว อย่างการพักการลงโทษให้กับนักโทษชรา และนักโทษเจ็บป่วยในระยะสุดท้าย ซึ่งในแง่นักสิทธิมนุษยชน เห็นว่าควรจะทำ เพราะผู้ต้องขังก็ยังมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่ ประกอบกับที่ผ่านมา เคยมีผลวิจัยจากทั่วโลกที่เชื่อว่า การคุมขังนักโทษไม่ได้ทำให้เปลี่ยนพฤติกรรมหรือสามารถเปลี่ยนแปลงนิสัยได้ ตรงกันข้ามกลับทำให้เกิดความก้าวร้าวมากยิ่งขึ้น จากสภาพที่อยู่กันอย่างแออัด และเรือนจำยังเป็นแหล่งรวมของโจรร้ายต่างๆ มากมาย รวมถึงคดียาเสพติด ที่มีทั้งพ่อค้ายาและกลุ่มเสพเกินกว่าครึ่งเหล่านี้ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ นพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่กล่าวว่า การใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ในการควบคุมนักโทษ จะช่วยให้สามารถดูแลผู้ต้องขังที่อาจได้รับโทษไม่ร้ายแรง ไม่มีเจตนาหลบหนี และอายุมากได้ดีกว่าการอยู่ในเรือนจำ เพราะทุกวันนี้ เรือนจำก็มีสภาพแออัดและมีการทำร้ายกัน โดยเฉพาะนักโทษในคดียาเสพติด⁸

ผู้เขียนเห็นว่ามาตรการดังกล่าวถือเป็นมาตรการที่มีความเหมาะสมในการนำมาบังคับใช้แก่ผู้ต้องขังที่ป่วยและจำเป็นต้องได้รับการรักษาพยาบาลอย่างต่อเนื่อง อันจะช่วยให้ผู้ต้องขังที่ป่วยนั้นสามารถได้รับการดูแลรักษาอย่างใกล้ชิดและไม่เป็นภาระแก่งบประมาณของรัฐ อีกทั้งยังช่วยในด้านการป้องกันการระบาดในกรณีที่ผู้ต้องขังป่วยเป็นวัณโรค หรือโรคติดต่อ หรือโรคที่สามารถติดต่อหรือแพร่เชื้อได้ง่าย อันจะเป็นการลดภาระในการควบคุมดูแลและป้องกันการเกิดโรคระบาดและสุขอนามัยด้านอื่น ๆ ของผู้ต้องขังในเรือนจำได้อย่างดี และนอกจากนี้ยังเป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำและบุคลากรทางด้านการแพทย์ที่มีปัญหาขาดแคลนอยู่แล้วได้อีกด้วย

⁸ เปิดมาตรการควบคุมนักโทษแบบใหม่-ขยายความขยายข่าว. สืบค้น 28 มีนาคม 2556, จาก <http://news.ch7.com>.

2. การนำมาตราการลงโทษระดับกลางมาใช้เพื่อเป็นมาตรการทางเลือกในการลงโทษผู้กระทำความผิดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา⁹

การลงโทษระดับกลาง (Intermediate sanction) หมายถึง วิธีการที่หนักกว่าการคุมประพฤติปกติ แต่ไม่ถึงการจำคุกเต็มรูปแบบ ซึ่งการลงโทษระดับกลางมีหลายรูปแบบ โดยศาลสามารถจะเลือกใช้ให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดได้ตามดุลพินิจ อันได้แก่

(1) การทำงานบริการสังคม ในต่างประเทศวิธีการนี้เป็นที่นิยมใช้มาก โดยจะมีการกำหนดชั่วโมงในการทำงานบริการสังคมไว้มากถึง 100 ชั่วโมง แต่สำหรับในประเทศไทยวิธีการนี้ไม่เป็นที่นิยมนำมาใช้ และส่วนมากการให้ทำงานบริการสังคมจะกำหนดชั่วโมงการทำงานไว้ค่อนข้างน้อย คือ ประมาณ 48-50 ชั่วโมง

(2) การกักขังไว้ที่บ้าน เป็นเงื่อนไขในการคุมประพฤติแบบเข้มงวด ซึ่งใช้ทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ อาจเทียบเคียงได้กับกรณีการลงโทษกักขังแทนค่าปรับของประเทศไทยนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในการใช้วิธีการดังกล่าว เช่น หากโทษปรับนั้นเกิน 80,000 บาท ก็มักจะไม่ได้รับอนุญาตให้นำมาตรการดังกล่าวนี้มาใช้บังคับ

(3) การใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ (กักขังที่บ้าน) ในการควบคุมตัวให้อยู่เฉพาะในบริเวณที่กำหนด โดยผู้กระทำความผิดที่ถูกกักขังภายในบ้านสามารถรายงานตัวโดยทางโทรศัพท์หรือทางคอมพิวเตอร์ โดยค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการควบคุมตัว ผู้ถูกควบคุมตัวจะต้องรับภาระจ่ายค่าเช่าอุปกรณ์ดังกล่าวทั้งหมดด้วยตนเอง

(4) การควบคุมความประพฤติแบบเข้มงวด วิธีการนี้จะเน้นการควบคุมเสรีภาพของผู้กระทำความผิดในระดับชุมชน โดยจะมีเจ้าหน้าที่รัฐทำหน้าที่ตรวจตราภายในระยะเวลา 3-4 วันต่อ 1 สัปดาห์ ผู้ถูกควบคุมความประพฤติแบบเข้มงวดนี้จะถูกห้ามมิให้ออกนอกบริเวณบ้านในเวลากลางคืน และจะต้องถูกตรวจสอบประวัติอาชญากรรม ตรวจเครื่องดื่มนแอลกอฮอล์เป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง

(5) ศูนย์เลี้ยงโทษจำคุก ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายหอพักนักศึกษา โดยผู้ที่ถูกควบคุมตัวสามารถออกไปทำงาน หรือเล่าเรียนศึกษาภายนอกศูนย์เลี้ยงโทษจำคุกนี้ได้ในช่วงกลางวัน แต่การใช้มาตรการควบคุมตัวในศูนย์เลี้ยงโทษจำคุก ผู้กระทำความผิดจะต้องรับภาระในการจ่ายค่าเช่าที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง

⁹ สักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธ์. การศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการนำมาตราการลงโทษระดับกลางมาใช้เพื่อเป็นมาตรการทางเลือกในการลงโทษผู้กระทำความผิดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของ ไทย. ในสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มที่ 2 การพัฒนาทางเลือกของกระบวนการยุติธรรมไทย.

การใช้มาตรการควบคุมตัวในศูนย์เลี้ยงโทษจำคุกมีข้อดี คือ ผู้กระทำความผิดยังสามารถประกอบอาชีพ หารายได้ เป็นของตนเองได้ และในขณะที่เดียวกันยังมีโอกาสได้รับการบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรมดีจากภายในศูนย์เลี้ยงโทษจำคุกในช่วงเวลาเย็นอีกด้วย

(6) ศูนย์กักขังผู้ถูกคุมความประพฤติในชุมชน จะมีลักษณะที่บังคับใช้กฎ ระเบียบค่อนข้างเข้มงวดมากกว่าศูนย์เลี้ยงโทษจำคุก สำหรับในต่างประเทศมีการนำวิธีการควบคุมตัวในศูนย์กักขังผู้ถูกคุมความประพฤติในชุมชนมาใช้แก้คดีมาแล้วบ้าง และผู้ถูกคุมความประพฤติที่ไม่มารายงานตัว หรือกระทำผิดเงื่อนไขในการคุมประพฤติ โดยจะมีกำหนดระยะเวลาควบคุมตัวในศูนย์กักขังผู้ถูกคุมความประพฤติในชุมชนเป็นเวลาประมาณ 2-4 เดือน โดยในระหว่างที่ถูกควบคุมตัวอยู่ในศูนย์กักขังผู้ถูกคุมความประพฤติในชุมชนนั้น จะมีการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมดีให้แก่ผู้กระทำความผิดด้วย

(7) การคุมความประพฤติแบบค่ายฝึกทหาร (Probation Boot camp/Shock probation)¹⁰ ซึ่งมาตรการนี้จะนำมาใช้แก่ผู้กระทำความผิดในคดีอุกฉกรรจ์ หรือในคดีที่ผู้กระทำความผิดได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังคมส่วนรวมในวงกว้าง การคุมความประพฤติแบบค่ายฝึกทหารจะใช้ระยะเวลาในการควบคุมตัวประมาณ 90 วัน

จากผลการวิจัยข้างต้นที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษา พบว่าการลงโทษระดับกลางยังไม่เป็นที่รู้จักเท่าที่ควร รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่มีความพร้อมในการดำเนินการ ขาดแคลนงบประมาณในการเริ่มดำเนินการ และหากจะมีการนำมาใช้บังคับอย่างจริงจังในทางปฏิบัติ ก็มีความจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายบางส่วน และต้องใช้เวลาในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว และยังพบว่าประชาชนบางส่วนไม่ยอมรับแนวคิดนี้เนื่องจากเห็นว่าการลงโทษระดับกลาง เป็นการลงโทษที่เบาเกินไป

อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ของการลงโทษระดับกลางนี้ มุ่งช่วยในเรื่องการลดความแออัดของเรือนจำ เนื่องจากการลงโทษวิธีการนี้ไม่ใช่โทษจำคุก และยังเป็นการช่วยลดการกระทำความผิดซ้ำได้

3. กระบวนการยุติธรรมทางเลือก¹¹

แนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมุ่งเน้นกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรมแก่บุคคลทุกกลุ่ม โดยสาเหตุและความสำคัญของการนำกระบวนการ

¹⁰ ในประเทศไทยได้นำการคุมประพฤติแบบค่ายฝึกทหาร (Probation Boot camp/Shock probation) นี้ มาประยุกต์ใช้ในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยมีเจ้าหน้าที่ทหารเป็นผู้ดำเนินการฝึกอบรม.

¹¹ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. การวิจัยชุดโครงการกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย. (น. 3).

ยุติธรรมทางเลือกมาใช้ นั่น เนื่องจากปัญหาสภาพความแออัดภายในเรือนจำ และต้องการที่จะลดภาระและถ่ายโอนความรับผิดชอบของภาครัฐให้น้อยลง

วัตถุประสงค์ของการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ นั้น องค์การสหประชาชาติ (UN) มีความเห็น ดังนี้

- (1) เปลี่ยนจากแนวคิดทดแทนไปเป็นเชิงสมานฉันท์มากขึ้น
- (2) ควรลดบทบาทของรัฐไปสู่ชุมชน เนื่องจากชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น หรือที่เรียกว่า “ชุมชนนิยม”

(3) สามารถคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้ และเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งให้เป็นทรัพย์สิน โดยลดการใช้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก รวมทั้งขั้นตอนต่างๆ ของคดีปกครองด้วย ทั้งนี้ ในการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ จำเป็นจะต้องมีกฎหมายและมีหน่วยงานรองรับด้วย

กระบวนการยุติธรรมทางเลือกจะต้องเป็นการนำมาใช้ในลักษณะที่ไม่เป็นการบังคับแต่เป็นการประนีประนอมกัน รวมทั้งใช้วิธีการแบบการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อให้สามารถระงับข้อพิพาทได้ ทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก คือ หลักการควบคุมอาชญากรรม อาจทำได้โดยไม่ต้องใช้กฎหมาย เรียกว่า “การตั้งข้อรังเกียจทางสังคม (Social Sanction)” ซึ่งจะเป็ นวิธีการควบคุมทางสังคมอีกทางหนึ่ง

4. การใช้มาตรการบริการสังคมปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด¹²

มาตรการนี้มีประวัติความเป็นมาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งนำมาใช้แก่การกักขังแทนค่าปรับ การบริการสังคมเป็นมาตรการให้ผู้กระทำความผิดได้ทำงานบริการสังคมแทนการรับโทษจากการกระทำความผิด และเป็นการฟื้นฟูจิตใจของผู้กระทำความผิดด้วย ขณะเดียวกันก็เป็นการทำให้สังคมยอมรับและสร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่ผู้กระทำความผิด สร้างระเบียบวินัยให้ผู้กระทำความผิดมีความรับผิดชอบต่อสังคม

การบริการสังคมแทนการรับโทษอื่น ๆ ใช้หลักการกำหนดระยะเวลาเป็นรายชั่วโมง การนำมาตรการดังกล่าวมาใช้ในประเทศไทยยังมีปัญหา กล่าวคือ กฎหมายไทยยังไม่มีกำหนดจำนวนชั่วโมงที่ชัดเจน ในการเปรียบเทียบค่าปรับและโทษอื่น ๆ ทำให้เกิดความยุ่งยากในการปฏิบัติงานของศาล ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ เช่น ในประเทศอังกฤษ จะมีการกำหนด

¹² กนกพรรณ ภัลลณสูต. การใช้มาตรการบริการสังคมปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด : กลยุทธ์ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม. ในสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มที่ 3 มิติใหม่ในการปฏิบัติและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (New Dimensions in Rehabilitation).

ค่าปรับขั้นต่ำและขั้นสูงไว้ และกำหนดจำนวนชั่วโมงในการบริการสังคมไว้อย่างชัดเจน มีการกำหนดลักษณะงานบริการสังคมที่หลากหลาย พร้อมทั้งยังมีวัตถุประสงค์เพื่อการฝึกอาชีพอีกด้วย ส่วนในประเทศฟินแลนด์และเนเธอร์แลนด์ มีการเพิ่มเติมในส่วนของการกำหนดกรอบระยะเวลาในการบริการสังคมให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย และในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการกำหนดไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจนว่าผู้กระทำความผิดต้องยินยอมที่จะทำงานบริการสังคม

หากมาตรการดังกล่าวได้รับการผลักดัน โดยการออกเป็นกฎหมายและนำมาบังคับใช้ เพื่อเป็นทางเลือกในการลงโทษผู้กระทำความผิดแล้ว จะเป็นการช่วยคัดกรองผู้กระทำความผิดในการรับโทษจำคุก และเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาคดีผู้ต้องขังล้นเรือนจำ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริม พัฒนาระบบการยุติธรรมของไทย ส่วนข้อดีในด้านของผู้ต้องขังนั้น คือ ผู้กระทำความผิดดังกล่าวได้มีโอกาสในการประกอบอาชีพของตน และสามารถรับโทษโดยใช้มาตรการบริการสังคมในเวลาว่าง เพื่อให้เกิดประโยชน์ได้ด้วย

5. มาตรการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไข (La liberation conditionnelle)

การพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไข คือ การปล่อยนักโทษกลับสู่อิสรภาพแบบมีเงื่อนไขให้นักโทษปฏิบัติ เมื่อนักโทษปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด ก็จะไม่ถูกนำกลับมาลงโทษอีก ในทำนองกลับกัน หากนักโทษไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด นักโทษจะถูกนำกลับมาเข้าเรือนจำ การปล่อยสู่อิสรภาพในลักษณะนี้คล้ายกับการรอกการลงโทษ (Le sursis avec mise a l'epreuve) แต่ต่างกันตรงที่การพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไขนี้ปรับใช้กับนักโทษที่เคยอยู่ในเรือนจำจริงๆ มาแล้ว แต่ศาลสั่งปล่อยนักโทษออกก่อนกำหนด โดยมีเงื่อนไขให้นักโทษปฏิบัติในขณะที่การรอกการลงโทษใช้กับจำเลยที่ศาลตัดสินจำคุก แต่ศาลกำหนดเงื่อนไขให้จำเลยปฏิบัติโดยไม่ต้องเข้าเรือนจำ

การพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไข มีเจตนารมณ์ที่จะให้นักโทษกลับคืนสู่สังคมและการป้องกันการกระทำความผิดอีก โดยในประเทศไทยเองก็มีกระบวนการพักการลงโทษไว้เช่นกัน

ทั้งนี้อาจมีการกำหนดเงื่อนไขในระหว่างการพักการลงโทษ ให้กำหนดดังนี้

- (1) ละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง
- (2) กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง
- (3) ละเว้นและกระทำตามข้อ (1) และ (2)

การกำหนดเงื่อนไขเช่นนี้ จะกำหนดข้อเดียวหรือหลายข้อก็ได้ตามความเหมาะสมแก่ลักษณะของบุคคลและพฤติกรรม ดังเช่น¹³

(1) การกำหนดเงื่อนไขของการละเว้น ได้แก่

ละเว้นไม่กระทำผิดอาญา

ละเว้นไม่เข้าไปในเขตท้องที่ที่กำหนด

ละเว้นไม่ประพฤติดนในทางเสื่อมเสีย เช่น เสพยาเสพติดเล่นการพนัน เป็นต้น

(2) การกำหนดเงื่อนไขของการกระทำ ได้แก่

รายงานตัวต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจท้องที่ซึ่งไปอยู่ หรือเจ้าพนักงานเรือนจำ ตามกำหนด เดือนละ 1 ครั้ง

ให้กระทำการเลี้ยงชีพตามที่เจ้าหน้าที่จัดหาให้

ให้กระทำการหาเลี้ยงชีพในกิจการงานที่มีอยู่แล้ว หรือมีผู้จัดหาให้

ให้ปฏิบัติทางศาสนา

การพักการลงโทษเป็นมาตรการทางทัณฑ์วิทษาซึ่งควรได้รับการส่งเสริมให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ การปฏิบัติในเรื่องการพักการลงโทษนี้ ได้มีการบัญญัติไว้เป็นกฎหมาย ซึ่งปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2579 มาตรา 32 (5) เมื่อนักโทษเด็ดขาดมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ กล่าวคือ มีความประพฤติดี มีความอดสาหะ ก้าวหน้าในการศึกษา ทำกา งาน ช่วยราชการ และได้รับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของกำหนดโทษตามหมายศาลในขณะนั้น หรือไม่น้อยกว่า 10 ปี และจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขพักการลงโทษที่กำหนดไว้ ไม่น้อยกว่า 1 ปี แต่ไม่เกินกำหนดที่เหลืออยู่

การพักการลงโทษเป็นหลักการที่ยอมรับกันว่ามีประโยชน์และเป็นผลดีแก่ระบบงานราชทัณฑ์ มีวิธีการปฏิบัติที่รอบคอบรัดกุม มีความสอดคล้องกับหลักทัณฑ์วิทษาและการบริหารงานราชทัณฑ์อันเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมสังคม¹⁴ แต่อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายที่ประเทศไทยยังนำกระบวนการพักการลงโทษมาใช้ค่อนข้างน้อยจนไม่มีผลในการลดจำนวนผู้ต้องขัง

โดยผู้เขียนเห็นควรมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาพักการลงโทษเพิ่มเติม โดยให้ผู้ต้องขังที่มีปัญหาในด้านสุขภาพ อนามัย หรือโรคประจำตัว โรคติดต่อ อัน

¹³ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ. (2529). *สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย*. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำรา สยามคมสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. หน้า 358-359.

¹⁴ แหล่งเดิม. (น. 424).

จะส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขังอื่นในเรือนจำ โดยอาจกำหนดเป็นเงื่อนไขให้ผู้ต้องขังเหล่านี้ได้รับการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไข

มาตรการต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นการแก้ปัญหาความแออัดของเรือนจำ ซึ่งหากนำมาตรการเหล่านี้มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วย่อมจะมีผลเป็นการลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำได้อย่างดี และปัญหาในด้านการสาธารณสุขในเรือนจำ การควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำ อันโยงใยมาถึงปัญหาในด้านการดูแลสุขภาพอนามัยจากเครื่องหลับนอน เครื่องใช้ต่าง ๆ อาหารที่ถูกสุขลักษณะ ตลอดจนบุคลากรผู้เชี่ยวชาญทางด้านการแพทย์ งบประมาณที่ใช้ในเรือนจำ เหล่านี้ ย่อมจะลดลงตามไปด้วย และสามารถแก้ไขปัญหทั้งหมดได้ไม่ยาก และในขณะเดียวกัน การดึงผู้ต้องขังที่ป่วย หรือผู้ต้องขังที่มีปัญหาในด้านสุขภาพอนามัย หรือโรคประจำตัว โรคติดต่อ อันจะส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ ออกมาอยู่ภายนอกเรือนจำโดยใช้มาตรการควบคุมตัวในรูปแบบต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอมานั้นก็ย่อมเป็นการช่วยควบคุมและป้องกันการเกิดโรคระบาดในเรือนจำได้อยู่ในตัว

ในขณะเดียวกันผู้ต้องขังที่ยังคงถูกควบคุมตัวในเรือนจำ ทัณฑสถาน ก็จำเป็นต้องให้สิทธิแก่บุคคลเหล่านั้นให้สอดคล้องกับหลักการมาตรฐานสากลเช่นเดียวกัน โดยผู้เขียนขอเสนอแนวทางเพิ่มเติม ดังนี้

1) สิทธิได้รับอาหาร

การดำเนินงานในด้านสุขอนามัยในเรือนจำเพื่อปรับปรุงระบบการบริการอาหารในเรือนจำให้สะอาดได้มาตรฐาน โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายสุทกรรมร่วมกับฝ่ายอนามัยเรือนจำและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดควรร่วมกันดำเนินการ ดังนี้

(1) ตรวจสอบสภาพสุขอนามัยอาหารของระบบการจัดบริการอาหารในเรือนจำ โดยใช้แบบสำรวจโรงอาหาร (สอ.รร.) ตามมาตรฐานการสุขอนามัยอาหาร กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข เพื่อค้นหาจุดบกพร่องและกำหนดแนวทางแก้ไขต่อไป

(2) จัดทำโครงการปรับปรุงสุขภาพ สุขอนามัยอาหารของระบบการจัดบริการอาหารในเรือนจำเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมราชทัณฑ์ และดำเนินการปรับปรุงให้ได้ตามมาตรฐาน

(3) จัดอบรมให้ความรู้ด้านสุขอนามัยอาหารแก่ผู้ต้องขังที่ทำหน้าที่ปรุงและเสิร์ฟอาหาร

(4) เจ้าหน้าที่ฝ่ายสุทกรรมควรตรวจสอบควบคุมกำกับดูแลการบริการอาหารในทุกชั้นตอนให้เป็นไปตามมาตรฐานสุขาภิบาลอาหารอย่างสม่ำเสมอ

(5) ในกรณีที่เกิดการระบาดของโรคติดต่อทางอาหารและน้ำขึ้นภายในเรือนจำ ควรดำเนินการสอบสวนโรค เพื่อค้นหาสาเหตุของการระบาดและดำเนินการปรับปรุงแก้ไขโดยเร่งด่วน พร้อมทั้งเข้มงวดในการควบคุมดูแลการปรุง ประกอบอาหารให้สะอาดปลอดภัยมากยิ่งขึ้น

แม้ว่าในทางปฏิบัติจะให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในข้อนี้ไว้อย่างเหมาะสมตามมาตรฐานสากลแล้วก็ตาม แต่หากพิจารณาบทบัญญัติกฎหมายในส่วนการคุ้มครองสิทธิได้รับอาหาร ที่บัญญัติอยู่ในกฎกระทรวง ข้อ 77 ยังมีความขัดแย้งกับหลักการมาตรฐานสากลและทางปฏิบัติอยู่ ดังนี้ ผู้เขียนขอเสนอแนวทางว่าควรแก้ไขเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติในกฎกระทรวงข้อ 77 เสียใหม่ ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกับที่เรือนจำไทยได้ปฏิบัติอยู่แล้ว และเป็นไปในแนวทางเดียวกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษได้กำหนดไว้ กล่าวคือ แก้ไขบทบัญญัติในข้อ 77 เสียใหม่เป็นว่า “ให้จัดให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารวันละ 3 คือ มื้อเช้า กลางวัน และ เย็น โดยอาหารในแต่ละมือนั้นให้ประกอบด้วยข้าวหรือสิ่งอื่นแทนข้าว และกับข้าวหรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว

ให้จัดให้บริการน้ำดื่มที่สะอาดแก่ผู้ต้องขังในปริมาณที่เพียงพอสำหรับผู้ต้องทุกคนด้วย”

2) สิทธิในการได้รับการทางการแพทย์

จากสภาพปัญหาเบื้องต้นในด้านการบริการทางการแพทย์ และการรักษาพยาบาล รวมถึงการดูแลสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังในเรือนจำ อาจทำได้โดยมีแนวทางกว้าง ๆ ดังนี้

(1) จัดให้มีบริการด้านสุขภาพอนามัยแก่ผู้ต้องขังเป็นระยะ มีการป้องกันโรคติดต่อและการให้ภูมิคุ้มกันโรค

(2) จัดให้มีบริการด้านการรักษาพยาบาลหรือปัจจัยในการปฐมพยาบาลเมื่อได้รับบาดเจ็บหรือเจ็บป่วยจากการทำงาน

นอกจากนี้ควรมีการสนับสนุนการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการส่งเสริมในด้านสุขภาพของผู้ต้องขังในเรือนจำ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องขังและบุคลากรในเรือนจำมีพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม ภาวะจิตใจที่แจ่มใสอันจำให้ร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยแบ่งกลุ่มผู้ต้องขังออกเป็น กลุ่มผู้ต้องขังทั่วไป (ซึ่งแบ่งเป็นผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังหญิง), กลุ่มเด็กที่ติดตามแม่ที่เป็นผู้ต้องขัง, กลุ่มผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์, กลุ่มผู้ต้องขังที่เป็นผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพราะแต่ละกลุ่มจะมีปัญหาในด้านสุขภาพที่แตกต่างกัน โดยในการดำเนินงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายอนามัยเรือนจำต้องประสานความร่วมมือกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในการวางแผนและดำเนินการตามแผนงานที่วางไว้ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่จะดำเนินการขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาของแต่ละเรือนจำ งานส่งเสริมสุขภาพส่วนใหญ่จะเน้นให้ความรู้แก่ผู้ต้องขังเพื่อให้มี

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในด้านสุขภาพของผู้ต้องขังให้ดีขึ้น รู้จักดูแลรักษาสุขภาพของตนให้แข็งแรงอยู่เสมอ¹⁵ เช่น การให้ความรู้ในการดูแลอนามัยทางเพศ การออกกำลังกาย การเลิกบุหรี่ สุรา ยาเสพติด ส่วนในเรือนจำที่มีผู้ต้องขังหญิง ควรให้ความรู้เพิ่มเติมในเรื่องการตรวจมะเร็งเต้านม มะเร็งปากมดลูก และการเตรียมความพร้อมสู่วัยหมดประจำเดือน เป็นต้น

จากปัญหาตามที่คุณเขียนได้นำเสนอมานั้น จะพบว่าสาเหตุของปัญหาทั้งหมดนี้เกิดขึ้นมาจากจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มมากขึ้นจนพื้นที่เรือนจำทั่วประเทศไม่เพียงพอที่จะรองรับนั่นเอง จึงทำให้เกิดปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ อันเป็นที่มาและเป็นต้นเหตุของปัญหาอื่น ๆ ดังนั้น สิ่งแรกที่ต้องพิจารณาแก้ไข ได้แก่ การแก้ไขปัญหาในเรื่องความแออัดในเรือนจำ หรือการลดจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำลงก่อน เมื่อจำนวนผู้ต้องขังลดลงแล้ว ปัญหาอื่น ๆ ที่ตามมาจะค่อยคลี่คลายลงและแก้ไขปัญหาลำหน้านั้นได้ไม่ยาก ทั้งนี้อาจจะทำได้โดยการนำมาตรการหลักเกี่ยวกับการลงโทษจำคุกโดยให้มีการควบคุมตัวโดยวิธีการอื่นแทนการลงโทษจำคุก เช่น การพักการลงโทษ การคุมประพฤติ การทำงานบริการสังคม การลงโทษปรับที่เหมาะสมกับความผิด และ โครงการวิวัฒน์พลเมืองที่คัดเลือกนักโทษเด็ดขาดคดียาเสพติดซึ่งมีจำนวนมากกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด และนักโทษในคดีความผิดที่ไม่ร้ายแรงที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไปรับการบำบัดฟื้นฟูที่โรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองในเรือนจำ ทัณฑสถาน หรือค่ายทหารบางแห่ง วิธีการควบคุมผู้ต้องโทษโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ตามที่คุณเขียนได้นำเสนอมาข้างต้น

นอกจากนี้ ควรกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิได้รับการใช้มาตรการทางเลือกแทนการลงโทษจำคุกเพิ่มเติม โดยกำหนดให้ผู้ต้องขังที่มีปัญหาในด้านสุขภาพ อนามัย หรือโรคประจำตัว โรคติดต่อ อันจะส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขังอื่น ๆ ในเรือนจำ ได้รับการพิจารณาให้นำมาตรการทางเลือกแทนการลงโทษจำคุกในเรือนจำมาใช้แก่ผู้ต้องขังเหล่านี้ เพราะจะเป็นการลดปัญหาด้านสุขอนามัยในเรือนจำซึ่งทางเรือนจำไม่มีความพร้อมที่จะรองรับการให้บริการสาธารณสุขและการบริการทางการแพทย์แก่ผู้ต้องขังได้อย่างเพียงพอ ทั้งในด้านงบประมาณ จำนวนบุคลากรทางการแพทย์ ความรู้ความเข้าใจเจ้าพนักงานในเรือนจำ และอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งการนำมาตรการดังกล่าวมาใช้แก่ผู้ต้องขังที่มีปัญหาด้านสุขภาพ อนามัย หรือโรคประจำตัว โรคติดต่อ อันจะส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขังอื่น ๆ ในเรือนจำ ย่อมจะเป็นการลดปัญหาในการสาธารณสุขเรือนจำได้และทำให้การควบคุม ดูแลให้บริการทางการแพทย์ในเรือนจำมีความคล่องตัว และทั่วถึง ประกอบกับการรับเอาแนวความคิดในเรื่องการให้เอกชนเข้ามาบริหารกิจการเรือนจำเฉพาะด้านที่การราชทัณฑ์ไทยยังไม่มีความพร้อม เช่น การจัดให้บริการด้านอาหาร การบริการทางการแพทย์ซึ่ง

¹⁵ คู่มือการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ. (น. 59). เล่มเดิม.

ยังขาดแคลนบุคลากร เจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญ โดยนำงบประมาณที่ต้องใช้จ่ายในด้านนั้น ๆ ไปดำเนินการจัดจ้างเอกชนให้เข้ามาจัดทำบริการดังกล่าวแทน ก็น่าจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกิจการเรือนจำและให้ประโยชน์แก่ผู้ต้องขังได้อย่างเต็มที่ตามมาตรฐานสากล อันเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังในประเทศไทยให้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ

หากมาตรการดังกล่าวได้รับการผลักดันโดยการออกเป็นกฎหมายและนำมาบังคับใช้เพื่อเป็นทางเลือกในการลงโทษผู้กระทำความผิดแล้ว จะเป็นการช่วยคัดกรองผู้กระทำความผิดในการรับโทษจำคุก และเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ อีกทั้ง ยังสามารถแก้ไขปัญหาด้านบุคลากร ด้านการจัดบริการตามสิทธิของผู้ต้องขังในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม หลับนอน การตรวจสุขภาพอนามัย และการให้บริการตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ ได้ในขณะเดียวกัน ซึ่งน่าจะเป็นทางออกที่ดีให้แก่สิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำ ที่สำคัญก็คือสามารถลดปัญหาการเกิดโรคระบาดขึ้นภายในเรือนจำได้อย่างแน่นอนหากมีการให้บริการทางด้านสาธารณสุขอย่างใกล้ชิดผู้ต้องขังและมีความทั่วถึง ซึ่งจะส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำและความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย อนามัยของผู้ต้องขังตามมาด้วย

Draft

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ ชาติ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์. (มปป.). *มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ และคณะ. (2529). *สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย*. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- กรมราชทัณฑ์. (2525). *ประวัติการราชทัณฑ์ 200 ปี*.
- ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. (2540). *โครงการศึกษาวิจัยเรื่องสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา*. เสนอต่อคณะกรรมการกฤษฎีกา สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ธานี วรภัทร์. (2553). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ธานี วรภัทร์. (2554). *วิกฤตราชทัณฑ์ วิกฤตกระบวนการยุติธรรมทางอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- นัทธี จิตสว่าง. (มปป.). *หลักทฤษฎีวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์กรมราชทัณฑ์.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2543). *หลักพื้นฐานสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ประธาน วัฒนวาณิชย์. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา*. กรุงเทพฯ: ประกายพริก.
- ประธาน วัฒนวาณิชย์. (2529). *รายงานการวิจัยเรื่อง สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประเสริฐ เหมงมณี. (2523). *หลักทฤษฎีวิทยา*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย*. (2543). *โครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, แพลน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เสริม วินิจฉัยกุล. (2514). *คำอธิบายกฎหมายเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อุททิส แสนโกศิก. (2515, 23 มีนาคม). *หลักกฎหมายอาญา : การลงโทษ*. อนุสรณ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ.

บทความ

_____. (2549, มิถุนายน). “กฎหมายบังคับโทษจำคุกในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี”. *บทบัญญัติ*. 62(1).

ธานี วรภัทร์. (2549, มิถุนายน). “กฎหมายบังคับโทษจำคุกในประเทศญี่ปุ่น”. *บทบัญญัติ*. 62(2).

ธานี วรภัทร์. (2550, มกราคม-มิถุนายน). “กฎหมายบังคับโทษในประเทศไทย : การบังคับโทษจำคุก Penalty Law in Thailand : The Enforcement of the Sentence of Imprisonment”. *วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต*. 7(1).

วีระพงษ์ บุญโยภาส. “กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา”. *วารสารกฎหมายจุฬาลงกรณ์*. 5(8).

สุชาติ บาปุยะวาทย์. (2517, กรกฎาคม-สิงหาคม). “กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์กับการราชทัณฑ์,” *วารสารราชทัณฑ์*. 22(4).

วิทยานิพนธ์

ธานี วรภัทร์. (2552). *กฎหมายบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย : การบังคับโทษจำคุก (ปริญญาโท)* (ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

เชาวลิต สมพงษ์เจริญ. (2548). *การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชีต้า ธนฉัตรวิวงศ์. (2553). *การควบคุมผู้ต้องโทษโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐยา จรรยาชัยเลิศ. (2548). *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ทวีศักดิ์ รอดโพคา. (2544). *สิทธิเสรีภาพของนักโทษเค็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรางคณา สุจริตกุล. (2539). *นักโทษเค็ดขาดกับสิทธิทางกฎหมาย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกสารอื่น ๆ

- กนกพรรณ กัลยาณสูตร. (มปป.). *การใช้มาตรการบริการสังคมปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด : กลยุทธ์ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม*. ในสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มที่ 3 มิติใหม่ในการปฏิบัติและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (New Dimensions in Rehabilitation).
- กระทรวงสาธารณสุข กรมราชทัณฑ์. (2544). *คู่มือการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ*.
- กฤษกร บุญชนะเมธี. (2552). *แนวความคิดเรื่องสิทธิผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการเมืองการปกครอง, สาขาวิชารัฐศาสตรมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- กรมราชทัณฑ์, กองบริการทางการแพทย์. (มปป.). *ข้อมูลมาตรฐานและคำอธิบายมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง*.
- บันทึกข้อความสำนักพัฒนาพิชิตวิทยา ที่ ยธ. 0705/267 เรื่องส่งกรอบมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานการใช้ชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง, ลงวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2547.
- ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์. *การศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการนำมาตรการลงโทษระดับกลางมาใช้เพื่อเป็นมาตรการทางเลือกในการลงโทษผู้กระทำความผิดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย*. ในสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มที่ 2 การพัฒนาทางเลือกของกระบวนการยุติธรรมไทย.
- กรมราชทัณฑ์, กองแผนงาน ศูนย์ทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง. *สถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ทั่วประเทศ รท. 102 (ก)*, สํารวจ ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2556.
- สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2548). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ การศึกษาเพื่อจัดตั้งเรือนจำเอกชน*.

กรมราชทัณฑ์, สำนักทัณฑ์หวัดยา ส่วนมาตรการควบคุมผู้ต้องขัง. *ข้อมูลเรือนนอนและความจุผู้ต้องขังแบบรวมเขต.*

สารสนเทศจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

นัทธี จิตสว่าง. *นักโทษล้นคุกกับมาตรการทางเลือกในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ.* สืบค้น 23 เมษายน 2556, จาก <http://www.gotoknow.org/posts/497865>.

เปิดมาตรการควบคุมนักโทษแบบใหม่-ขยายความขยายข่าว. สืบค้น 28 มีนาคม 2556, จาก <http://news.ch7.com>.

สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สัรวจ ฃ วันที่ 1 สิงหาคม 2555. สืบค้น 28 มีนาคม 2556, จาก <http://www.correct.go.th/correct2009/>.

_____ *เปิดคุกไทย 2554 เทียบคุกฝรั่งเศส และบางคำตอบจากราชทัณฑ์.* สืบค้น 6 มิถุนายน 2554, จาก <http://prachatai.com/journal/2011/06/35301>.

<http://www.correct.go.th/lawcorrects/lawfile/50001.pdf>.

Ministry of Justice. Federal Bureau of Prison. *Legal Resource Guide to the Federal Bureau of Prison 2004.* (2013, June 1). Retrieved from <http://www.bop.gov/bopmain.html>, 2547.

กฎหมาย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479.

พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545.

กฎกระทรวงมหาดไทย.

ระเบียบของกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องกักขัง พ.ศ. 2549.

ระเบียบกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการปฏิบัติงานอนามัยเรือนจำ พ.ศ. 2521.

Strafvollzugsgesetz. 1976.

The Prison Rules 1999.

Prison Act 1952.

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

- Andrew von Hirsch and Andrew Ashworth. (1992). *Principle Sentencing*.
- Calliess/Müller-Dietz. (2008). § 56 Rdn. 1; krit. Bemmann, 2001, S. 60 f.
- Clemens Bartollas. *Invitation to Corrections*. (2002) Boston : USA. Allyn & Bacon.
- CMV Clarkson and HM Keating *Criminal Law : Text and Materail*. (1998). London: Sweet & Maxwell.
- Correction Bureau Ministry of Justice. (1990). *Correctional Institutions in Japan*.
- Cullen and Gilbert *Reaffirming rehabilitation*. (1982).
- Dazu eingehend Hillenkamp, 2006, S. 89 ff.
- Ebenso Kreuzer (1995, p. 321).
- Hampton. *Correcting Harms versus Righting Wrongs : The Goal of Retribution*'39 *U.C.L.A. Law Review* 1992.
- Hillenkamp, 2005, S. 24 f.
- Hirsch *Part or Future Crimes*. (1985).
- Home Office White Paper *Crime. Justice and Protecting the Public*. (1990). Cm. 965, para 1.6.
- Human Rights Watch, *Prison Conditions in Japan*.
- Ira J. Silverman, *Corrections a Comprehensive View*, second edition. CA : Wadsworth, 2001.
- James Fitzjames Stephen. *A History of the Criminal Law of English Vol. II*. (1883).
- Joan Petersilia. *When Prisoners Come Home*. New York : Oxford, 2003.
- John W. Palmer. *Constitutional Rights of Prisoners*. Third edition. (Anderson Publishing Co., 1985).
- Joseph J. Senna and Larry J. Siegel. *Essentials of Criminal Justice*. Third edition. (CA : Wadworth, 2001).
- Kaiser/Schöch *Strafvollzug. 5.Auflage*.
- Kaiser Laubenthal *Strafvollzug. Fünfte Auflage*,

- Laubenthal. (2003). Rn. 726; S/B-Müller 1999, § 101 Rn. 23.
- Moore. (1987). *The Moral Worth Of Retribution' in Schoeman (ed.) Responsibility, Character and the Emotions : New Essays in Moral Philosophy.*
- Morris. *Prisons and Punishment.* (1968). 52 *Monist* 475.
- OLG Cell ZfStr. (1979). 187.
- OLG Düsseldorf NStZ. (1984).
- OLG Nürnberg, NStZ. (1999).
- Puttkammer. *Administration of Criminal Justice* 9. (1953). 1182 Cohen. *Moral Aspects of the Criminal Law'49 Yale L.J.* 1940.
- Stephen Livingstone, Tim Owen QC and Alison Macdonald. *Prison Law* 3ed. (London : Oxford University Press, 2003).
- The American Correctional Association. *Manual of Correctional Standard.* Seventh edition. (Maryland: The American Correctional Association. 1972).
- Ullenbruch 1999, 430 f. nimmt sogar Verfassungswidrigkeit – auch des § 201 Nr. 3 – an, ebenso Koepsel 1999, .
- U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Prisons, State of the Bureau 1992. (Minnesota; Federal Prison Industries, Inc., 1993).
- Walker and Hough. *Public Attitudes to Sentencing.* (1988).
- Walker and Padfield *Sentencing : Theory, Practice and Law* (2nd ed., 1996).
- Walker 'punishing, Denouncing or Reducing Crime' in Glazebrook (ed.) *Reshaping the Criminal Law.* (1978).
- Z.B. auch eine Röntgenreihenuntersuchung, vgl.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

ปณิธาน ตั้งตระกูล

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2551 นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต

พ.ศ. 2554 เนติบัณฑิต สำนักอบรมศึกษากฎหมาย

แห่งเนติบัณฑิตยสภา

DPU